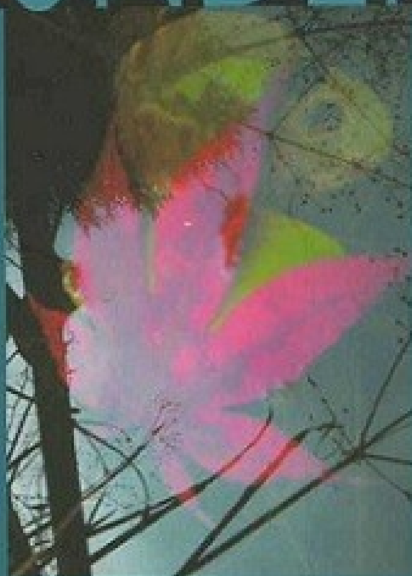
MILAN

KUNDERA

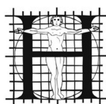
INSUPORTABILA UȘURĂTATE A FIINȚEI

HUMANITAS

MILAN KUNDERA

INSUPORTABILA UŞURĂTATE A FIINŢEI

Traducere din cehă de
JEAN GROSU

HUMANITAS
BUCUREŞTI

PARTEA ÎNTÂI
Uşurătatea şi greutatea

1

Eterna reîntoarcere e o idee misterioasă cu care Nietzsche i-a pus în încurcătură pe mulţi filosofi: a gândi că, într-o bună zi, toate se vor repeta aşa cum le-am trăit, că până şi această repetare se va repeta la nesfârşit! Ce vrea să spună acest mit uluitor?

Mitul eternei reîntoarceri afirmă, prin negaţie, că viaţa care dispare o dată pentru totdeauna, care nu mai revine, se aseamănă cu o umbră, e lipsită de greutate, e dinainte moartă şi dacă a fost atroce, frumoasă, splendidă, această atrocitate, această splendoare sau frumuseţe nu înseamnă nimic. Nu trebuie să ţinem seama de ele mai mult decât de un război între două ţări africane din secolul al paisprezecelea, care n-a schimbat cu nimic faţa lumii, în ciuda faptului că în el şi-au găsit moartea, în chinuri de nedescris, trei sute de mii de negri.

Se va schimba cu ceva faţa războiului dintre cele două ţări africane din secolul al paisprezecelea, dacă el se va repeta de nenumărate ori în eterna întoarcere?

Da, se va schimba: va deveni un bloc, care se va ridica şi va dăinui, iar stupiditatea lui va fi iremediabilă (ireparabilă).

Dacă Revoluţia franceză ar trebui să se repete la nesfârşit, istoriografia franceză ar fi mai puţin mândră de Robespierre. Dar, întrucât aceasta vorbeşte de un lucru ce nu mai revine, anii sângeroşi n-au rămas decât simple vorbe, teorii şi discuţii, au devenit mai uşori ca fulgul, şi nu mai stârnesc teama nimănui. E o diferenţă incomensurabilă între un Robespierre care a apărut în istorie o singură dată şi un Robespierre care ar reveni mereu ca să reteze capetele francezilor.

Să spunem, aşadar, că ideea eternei întoarceri indică o anumită perspectivă, din care lucrurile ni se înfăţişează altfel decât le cunoaştem: ele ne apar fără circumstanţa atenuantă a efemerităţii lor. Iar această circumstanţă atenuantă ne împiedică, de fapt, să pronunţăm un verdict. Cum poate fi condamnat efemerul? Roşeaţa amurgului luminează totul cu farmecul nostalgiei; chiar şi ghilotina.

M-am surprins, nu demult, pradă unei senzaţii incredibile:

răsfoind o carte despre Hitler, m-am trezit emoţionat în faţa câtorva fotografii ale acestuia; îmi aminteau de anii copilăriei mele, pe care i-am trăit în timpul războiului; mai mulţi membri ai familiei mele şi-au găsit moartea în lagărele de concentrare naziste; dar ce însemna moartea lor pe lângă fotografia lui Hitler, care îmi evoca o vreme apusă a vieţii mele, o vreme ce nu va mai reveni?

Această împăcare cu Hitler trădează profunda perversiune morală, inerentă unei lumi întemeiate esenţial pe inexistenţa întoarcerii, căci în această lume totul e dinainte iertat, şi, în consecinţă, totul e îngăduit cu cinism.

2

Dacă fiecare secundă a vieţii noastre trebuie să se repete la nesfârşit înseamnă că suntem răstigniţi (ţintuiţi) în eternitate ca Isus Cristos pe cruce. Cumplită imagine. În lumea eternei reveniri, fiecare gest poartă greutatea unei poveri insuportabile. Acesta este motivul care l-a determinat pe Nietzsche să spună că ideea eternei reveniri este cea mai grea povară *(das schwerste Gewicht).*

Dacă eterna revenire este povara cea mai grea, atunci, vieţile noastre, proiectate pe acest fundal, pot apărea în toată splendoarea uşurătăţii lor.

Dar este, într-adevăr, greutatea cumplită şi uşurătatea frumoasă?

Povara cea mai grea ne striveşte, ne face să ne încovoiem sub ea, ne lipeşte de pământ. Dar, în poezia de dragoste a tuturor veacurilor, femeia doreşte să fie împovărată de greutatea trupului bărbătesc. Aşadar, cea mai grea povară este, în acelaşi timp, imaginea celei mai intense împliniri vitale. Cu cât mai grea e povara, cu atât mai apropiată de pământ e viaţa noastră, şi cu atât e mai reală şi mai adevărată.

În schimb, absenţa totală a poverii face ca fiinţa umană să devină mai uşoară ca aerul, să zboare spre înălţimi, să se îndepărteze de pământ, de fiinţa terestră, să fie doar pe jumătate reală, iar mişcările sale să fie deopotrivă libere şi nesemnificative.

Şi-atunci, ce să alegem? Greutatea sau uşurătatea? Această întrebare şi-a pus-o Parmenide în secolul al şaselea înainte de

Cristos. După el, universul se împarte în cupluri de contrarii: lumină-întuneric; gjngăşie-grosolănie; căldură-frig; fiinţă-nefiinţă. Un pol al contradicţiei era pentru el pozitiv (lumina, căldura, gingăşia, fiinţa), al doilea negativ. Această împărţire în doi poli, unul pozitiv şi celălalt negativ, ne poate apărea ca fiind de o facilitate puerilă. Cu excepţia unui singur caz: ce e pozitiv, greutatea sau uşurătatea?

Parmenide a răspuns: uşorul e pozitiv, greul e negativ.

A avut dreptate sau nu? Aceasta-i întrebarea. Un singur lucru e sigur: contradicţia greu-uşor este cea mai misterioasă şi cea mai plină de semnificaţii dintre toate contradicţiile.

3

Mă gândesc de mulţi ani la Tomas, dar abia acum, în lumina acestor reflecţii, l-am văzut, cu claritate, pentru întâia oară. L-am văzut stând în dreptul unei ferestre a apartamentului său, cu ochii fixaţi spre partea opusă a curţii interioare, spre zidul din spate al imobilului din faţa sa, şi nu ştia ce să facă.

O cunoscuse pe Tereza, cu vreo trei săptămâni în urmă, într-un mic orăşel din Cehia. Petrecuseră împreună cel mult o oră. L-a condus la gară şi a stat acolo cu el până s-a urcat în tren. Zece zile mai târziu, a venit să-l vadă la Fraga şi au făcut dragoste în aceeaşi zi. Peste noapte i-a crescut temperatura şi a rămas la el o săptămână întreagă, bolnavă de gripă.

L-a încercat atunci un sentiment de dragoste inexplicabilă faţă de această fată, pe care aproape n-o cunoştea, îi părea un copil pe care cineva îl depusese într-un coşuleţ de nuiele stropit cu smoală şi-l lăsase pe firul unei ape pentru ca Tomas să-l pescuiască şi să-l tragă pe ţărmul patului său.

A zăbovit la el o săptămână întreagă, până s-a însănătoşit, apoi a plecat înapoi în orăşelul ei, aflat la două sute de kilometri depărtare de Praga. Aici se situează momentul despre care vă vorbeam şi care mie mi se pare a fi cheia vieţii lui Tomas: stă în dreptul ferestrei, cu ochii fixaţi în partea opusă a curţii, spre zidul din spate al imobilului din faţa sa, şi reflectează: E cazul să-i propună să vină şi să se instaleze definitiv la Praga? Se temea de această responsabilitate. Dacă ar invita-o acum, Tereza ar veni ca să-i ofere toată viaţa ei.

Sau, mai bine, să renunţe şi să nu-i mai dea nici un semn? În

cazul acesta Tereza ar rămâne o simplă chelneriţă într-un local pierdut undeva, în gaura unui orăşel de pro vinde, şi el n-ar mai revedea-o niciodată.

Vrea s-o cheme să stea cu el, sau nu vrea?

Priveşte curtea interioară cu ochii aţintiţi spre zidul din faţa lui şi caută un răspuns. Revine mereu, încă o dată şi încă o dată, la imaginea acestei femei zăcând pe patul lui; nu-i aminteşte de nimeni din viaţa sa de până atunci. Nu-i era nici amantă, nici soţie. Era un copil pe care-l scosese dintr-un coşuleţ de nuiele stropit cu smoală şi-l aşezase pe ţărmul patului său. Adormise, şi el se lăsase în genunchi lângă ea. Răsuflarea ei fierbinte se accelera şi el auzea un geamăt firav. Şi-a lipit obrazul de obrazul ei şi i-a spus, în şoaptă, cuvinte mângâietoare ca să-i aline somnul. Peste câteva clipe i s-a părut că respiră mai liniştit, şi faţa ei se ridică, involuntar, spre faţa lui. Simţea răzbind din gura ei izul dulce-acrişor al febrei, şi-l aspira cu nesaţ, de parcă ar fi vrut să se impregneze cu intimitatea trupului ei. În clipa aceea i-a dat prin minte că Tereza se afla la el de mulţi ani şi acum trăgea să moară. Şi, deodată, a simţit, cu toată claritatea, că n-ar putea să-i supravieţuiască. S-ar întinde lângă ea ca să moară odată cu ea. Înduioşat de această închipuire, îşi cufundă obrazul în pernă, şi-l lipi de obrazul ei, şi rămase aşa multă vreme.

Acum stă în picioare în dreptul ferestrei şi invocă această clipă. Ce putea fi altceva dacă nu dragostea, care venise să i se înfăţişeze în felul acesta?

Dar era, într-adevăr, dragostea? Sentimentul că voia să moară alături de ea, era, de bună seamă, excesiv: o vedea atunci pentru a doua oară în viaţa lui! Nu era asta mai curând reacţia isterică a unui om care, dându-şi seama în adâncul sufletului său de incapacitatea sa de a iubi, a început să simuleze, pentru sine, comedia dragostei? În acelaşi timp, subconştientul său era atât de laş, încât o alegea pentru comedia sa tocmai pe această biată chelneriţă de provincie care, practic, n-avea nici o şansă de a pătrunde în viaţa lui!

Privea zidurile murdare din curtea interioară, conştient de faptul că nu ştia dacă era vorba de dragoste sau de un acces de isterie.

Şi-i părea rău că, într-o asemenea situaţie, când un bărbat adevărat ar şti pe loc să acţioneze, el ezită, păgubind astfel de

orice semnificaţie cea mai frumoasă clipă a vieţii sale (stă în genunchi la căpătâiul tinerei femei, încredinţat că n-ar putea să-i supravieţuiască).

Era supărat pe sine, se copleşea cu reproşuri, dar, în cele din urmă, îşi spuse în sinea lui că, de fapt, era cât se poate de firesc ca el să nu ştie ce voia.

Omul nu poate şti niciodată ce trebuie să vrea, întrucât nu are decât o singură viaţă şi n-are cum s-o compare cu nişte vieţi anterioare, nici s-o corecteze în nişte vieţi ulterioare.

Ce e mai bine, să fie cu Tereza sau să rămână fără ea?

Nu exista nici o posibilitate de a afla care hotărâre era mai bună, întrucât nu exista niciun termen de comparaţie. Omul trăieşte totul pe loc, pentru întâia oară şi fără nici un fel de pregătire, ca un actor care ar intra în scenă şi ar juca, fără să fi repetat vreodată. Dar ce valoare poate avea viaţa, dacă prima repetiţie a vieţii e însăşi viaţa? De aceea viaţa se aseamănă întotdeauna cu o schiţă. Dar nici „schiţă” nu e cuvântul potrivit, căci schiţa e întotdeauna conceptul formal al unui lucru, pregătirea unui tablou, în timp ce schiţa vieţii noastre e o schiţă a nimicului, un concept fără tablou.

Tomas îşi repetă în sinea lui proverbul german: *Einmal ist keinmal,* o dată nu înseamnă nimic, e ca şi când nu s-ar fi întâmplat niciodată. Dacă nu poţi trăi decât o singură viaţă e ca şi când n-ai trăi deloc.

4

Apoi, într-o zi, în pauza dintre două operaţii, o infirmieră îi anunţă că e căutat la telefon. În receptor auzi vocea Terezei. Îl chema de la gară. Se bucură. Din păcate, în seara aceea era prins; avea o întâlnire, drept care o invită să vină la el abia a doua zi. Dar n-apucase bine să aşeze receptorul în furcă, şi îşi făcu reproşuri că nu-i spusese să vină imediat. În fond, mai era destul timp ca să contramandeze amintita întâlnire! Se frământa, întrebându-se ce va face Tereza în decursul celor treizeci şi şase de ore până la întâlnirea lor, şi îi venea să se urce în maşină şi să plece imediat în căutarea ei pe străzile oraşului.

Sosi în seara zilei următoare. Avea o poşetă cu un cordon lung petrecut peste umăr şi i se păru mai elegantă decât ultima oară.

Ţinea în mână o carte groasă: *Anna Karenina* de Tolstoi. Era bine dispusă, de o veselie un pic zgomotoasă, şi se străduia să demonstreze că dăduse pe la el, cu totul întâmplător, datorită unei împrejurări speciale: se afla la Praga din motive profesionale, eventual (aluziile ei erau foarte neclare) în căutarea unui alt loc de muncă.

Apoi se treziră pe divan, lungiţi unul lângă altul, în pielea goală şi epuizaţi. Între timp se lăsase noaptea. O întrebă unde locuieşte, gândindu-se s-o ducă acolo cu maşina. Îi răspunse, cu un aer jenat, că abia urmează să-şi caute un hotel, iar valiza ei se afla la gară, în depozitul de bagaje.

În ziua precedentă se mai temea că dacă ar chema-o să stea cu el, la Praga, ar veni să-i ofere toată viaţa ei. Acum, când o auzi spunându-i că valiza ei se afla în depozitul de bagaje, îi fulgeră prin minte că în valiza aceea era depusă viaţa ei, pe care o lăsase, deocamdată, în gară, înainte de a i-o oferi.

Urcă împreună cu ea în maşina parcată în faţa imobilului, se duse la gară, scoase din depozit valiza (era mare şi nespus de grea) şi o aduse la el cu Tereza cu tot.

Cum se face că s-a decis atât de repede, de vreme ce ezitase aproape cincisprezece zile, şi nu fusese în stare să-i trimită măcar o carte poştală ilustrată?

Era el însuşi surprins de acest comportament. Acţiona împotriva propriilor sale principii. Cu zece ani în urmă, când divorţase de prima lui soţie, îşi trăise divorţul într-o dispoziţie de sărbătoare, aşa cum alţii îşi serbează căsătoria. A înţeles atunci că nu se născuse ca să trăiască alături de o femeie, indiferent care ar fi, şi poate fi, într-adevăr, el însuşi numai ca celibatar. În consecinţă, se străduia să-şi făurească şi să-şi organizeze, cu toată grija, un sistem propriu al vieţii sale, aşa fel, încât nicio femeie să nu se mai poată instala vreodată în casa lui, cu valiză cu tot. Aşa se face că n-avea decât un singur divan. În ciuda faptului că era un divan destul de lat, Tomas le spunea amantelor sale că nu era în stare să adoarmă alături de o altă persoană pe acelaşi pat, drept care, după miezul nopţii, le conducea la casele lor. De altfel, atunci când Tereza a rămas la el pentru întâia oară, bolnavă de gripă, el n-a dormit lângă ea. Prima noapte şi-a petrecut-o într-un fotoliu voluminos, iar în nopţile următoare s-a dus la spital, unde avea, în cabinetul său de consultaţii, o canapea pe care o folosea în timpul gărzilor de

noapte.

De data aceasta însă, adormi lângă ea. Dimineaţa, când se trezi, constată că Tereza, care mai dormea, îl ţinea de mână. Se ţinuseră de mână toată noaptea? Aşa ceva i se părea greu de crezut.

Respira adânc în somnul ei netulburat şi-l ţinea de mână (cu atâta putere, încât nu izbutea să se elibereze din strânsoarea ei), iar valiza aceea, nespus de grea, era aşezată de-a lungul patului.

Nu se încumeta să-şi smulgă mâna din strânsoarea ei de teamă să n-o trezească, şi, cu mare grijă, se întoarse pe o parte ca s-o poată examina mai bine.

Şi îşi spuse din nou, în sinea lui, că Tereza era un copil pe care cineva îl depusese într-un coşuleţ de nuiele stropit cu smoală şi-l lăsase pe firul apei. Poate fi lăsat să plutească în derivă, pe apele furioase ale unui râu, un coşuleţ ce adăposteşte un copil?!! Dacă fiica faraonului n-ar fi pescuit din valuri coşuleţul cu micuţul Moise, n-ar fi existat Vechiul Testament şi întreaga noastră civilizaţie! La originea atâtor mituri antice se află, întotdeauna, cineva care salvează un copil abandonat. Dacă Polybes nu l-ar fi ocrotit pe micuţul Oedip, Sofocle n-ar fi scris cea mai frumoasă dintre tragediile sale!

Tomas nu-şi dădea seama, atunci, că metaforele sunt un lucru primejdios. Cu metaforele nu-i de joacă! Dragostea se poate naşte dintr-o singură metaforă.

5

Trăise cu prima lui soţie mai puţin de doi ani, şi zămisliseră împreună un fiu. La judecarea divorţului, tribunalul a încredinţat copilul mamei, iar pe Tomas l-a condamnat să le plătească acestora o treime din salariul său. În acelaşi timp i s-a garantat că va putea să-şi vadă fiul de două ori pe lună.

Dar, de fiecare dată când trebuia să-l vadă, mama găsea un pretext ca să amâne întâlnirea. Dacă i-ar fi copleşit cu daruri scumpe, ar fi putut, de bună seamă, să-l vadă mai uşor. A înţeles că trebuia să-i plătească mamei dragostea fiului, şi asta cu anticipaţie, îşi imagina cum va sădi mai târziu în mintea fiului său propriile sale idei, opuse, în toate privinţele, ideilor mamei. A fost destul să se gândească la asta, şi era gata obosit. Într-o

duminică, după ce mama îl împiedicase, din nou, în ultima clipă să iasă cu fiul său, Tomas se hotărî pe loc să nu-l mai vadă niciodată.

În definitiv, de ce s-ar ataşa de acest copil mai mult decât de oricare altul? În fond, nu-l lega de el nimic, în afara unei nopţi imprudente. Va depune banii cu scrupulozitate, dar să nu vină cineva să-i ceară, în numele nu ştiu căror sentimente paterne, să se bată pentru dreptul de a-şi vedea fiul!

Fireşte, nimeni nu era dispus să accepte un asemenea raţionament. Propriii săi părinţi l-au condamnat, declarând că dacă Tomas va refuza să se intereseze de fiul său, vor înceta şi ei, la rândul lor, să se intereseze de soarta lui Tomas. În consecinţă, au continuat să întreţină relaţii cordiale, ostentative, cu nora lor, lăudându-se în faţa celor din jur cu atitudinea lor exemplară şi cu simţul dreptăţii de care erau animaţi.

Aşa se face că, în puţin timp, Tomas a reuşit să se descotorosească de o soţie, de un fiu, de o mamă şi de un tată. I-a rămas, în schimb, frica de femei. Le dorea, dar se temea de ele. Între teamă şi dorinţă, trebuia găsit un compromis; era ceea ce el numea „prietenia erotică”. Metreselor sale le spunea: numai o relaţie scutită de sentimentalitate, în care nici unul dintre parteneri nu-şi arogă drepturi asupra vieţii şi libertăţii celuilalt, poate aduce fericirea amândurora.

Pentru a avea certitudinea că prietenia erotică nu va ceda niciodată în faţa agresivităţii amoroase, se întâlnea cu fiecare dintre amantele sale permanente la intervale de timp foarte lungi. Considera perfectă această metodă, pe care o lăuda şi o răspândea printre amicii săi: „Trebuie respectată, cu stricteţe, regula de trei. Te poţi vedea cu aceeaşi femeie la intervale foarte apropiate, dar, în cazul acesta, niciodată mai mult de trei ori. Sau poţi avea legături cu ea ani îndelungaţi, dar numai cu condiţia ca între fiecare întâlnire să treacă cel puţin trei săptămâni.”

Acest sistem îi oferea lui Tomas posibilitatea de a nu se despărţi de amantele sale permanente şi de a avea, în acelaşi timp, numeroase amante pasagere. Nu era întotdeauna înţeles. Dintre toate prietenele sale, cel mai bine îl înţelegea Sabina. Era pictoriţă. „Te iubesc, îi spunea ea, fiindcă eşti exact opusul kitschului. În împărăţia kitschului ai fi un monstru. Nu există niciun scenariu de film, american sau rusesc, în care ai putea fi

altceva decât un exemplu respingător.” Drept care, ei i s-a adresat atunci când a avut nevoie să-i găsească Terezei un loc de muncă la Praga. Şi, aşa cum cereau regulile nescrise ale prieteniei erotice, Sabina i-a promis să facă tot ce-i va sta în putinţă şi, într-adevăr, n-a întârziat să descopere un post în laboratorul fotografic al unei publicaţii săptămânale. Postul acesta nu necesita o calificare specială, dar pe Tereza a avansat-o, trecând-o de la statutul de chelneriţă la statutul breslei gazetăreşti. Sabina a ţinut s-o prezinte ea însăşi redacţiei şi, în clipa aceea, Tomas şi-a spus că în viaţa lui n-a avut o prietenă mai bună.

6

Convenţia nescrisă a prieteniei erotice presupunea excluderea dragostei din viaţa lui Tomas. În clipa în care ar fi încălcat această convenţie, celelalte amante s-ar fi trezit într-o poziţie inferioară şi s-ar fi revoltat.

De aceea îi făcu rost Terezei de o cameră cu chirie unde trebui să-şi ducă valiza aceea nespus de grea. Voia s-o supravegheze, s-o protejeze, să se bucure de prezenţa ei, dar nu simţea deloc nevoia să-şi schimbe modul de viaţă. Totodată, nu voia să se ştie că Tereza dormea la el, căci somnul împreună era socotit corpul delict al dragostei.

Cu celelalte femei nu dormea niciodată. Când se ducea la ele, era uşor, putea să plece când poftea. Mai complicat era când veneau ele la el şi trebuia să le spună că după miezul nopţii va trebui să le conducă acasă, întrucât suferea de insomnie şi nu era în stare să adoarmă lângă o altă persoană. Povestea nu era departe de adevăr, dar motivul principal era mai rău şi nu se încumeta să-l mărturisească nimănui: în clipa următoare actului amoros, îi încerca o dorinţă insurmontabilă de a rămâne singur. Nu-i plăcea să se trezească în toiul nopţii alături de o fiinţă străină; deşteptatul matinal al cuplului îl dezgusta; n-avea chef să fie auzit cum îşi periază dinţii în camera de baie, şi nu-l ispitea deloc intimitatea micului dejun în doi.

Aşa se explică de ce era atât de surprins când s-a trezit şi Tereza îi strângea mâna cu atâta putere! Se uita la ea, şi cu greu izbutea să înţeleagă ce i se întâmplase. Îşi amintea de ceasurile care tocmai se scurseseră şi avea senzaţia că inhala

din ele parfumul unei femei necunoscute.

De atunci au început să se bucure şi unul şi altul, aşteptând cu nerăbdare somnul în doi. Aş fi aproape tentat să spun că, pentru ei, scopul actului amoros nu era voluptatea, ci somnul care-i urma. Ea, mai cu seamă, nu putea să doarmă fără el. Dacă se întâmpla, uneori, să rămână singură în garsoniera ei (care devenea, din ce în ce mai mult, un simplu alibi), nu izbutea să închidă ochii toată noaptea. În braţele lui adormea întotdeauna, oricât de tulburată ar fi fost. El îi spunea în şoaptă poveşti de tot felul, inventate anume pentru ea, nimicuri, cuvinte liniştitoare sau hazoase, pe care le repeta cu o voce monotonă, în mintea Terezei cuvintele acestea se transformau în viziuni confuze, care o transportau în braţele primului vis. Tomas era întotdeauna stăpân pe somnul ei, şi ea adormea în secunda aleasă de el.

Când dormeau, Tereza îi ţinea de mână ca în noaptea dintâi: îi strângea cu putere pumnul, un deget sau cotul. Când voia să se îndepărteze de ea, fără s-o trezească, trebuia să procedeze cu viclenie. Îşi elibera încet degetul (pumnul sau cotul) din strânsoarea ei; asta avea darul s-o trezească, întotdeauna, pe jumătate, căci până şi în somn îi supraveghea cu străşnicie.

Ca s-o liniştească, îi strecura în mână, în locul pumnului, un obiect (o haină de pijama făcută sul, un pantof, o carte) pe care ea îl strângea apoi cu energie, de parcă ar fi fost o părticică din trupul lui.

Într-o zi, când tocmai o adormise şi ea se afla în anticamera primului somn, de unde mai putea să răspundă la întrebările lui, Tomas îi spuse:

— Bine, acum am plecat!

— Unde? îl întrebă ea.

— Departe, îi răspunse cu o voce aspră.

— Merg cu tine! rosti ea, săltându-se în capul oaselor.

— Nu se poate. Plec pentru totdeauna, reluă el, pe acelaşi ton, părăsind camera. Ieşi în vestiar.

Se dădu jos din pat şi porni după el, clipind din ochi. Purta pe ea doar o cămăşuţă scurtă, sub care i se vedea goliciunea trupului. Avea o faţă rigidă, fără expresie, dar mişcările ei erau energice. Din vestiar Tomas ieşi pe culoar (culoarul comun al unui bloc de locuinţe) şi trase uşa după el. Tereza o deschise cu o mişcare violentă şi-l urmă, încredinţată, în buimăceala

somnului ei înjumătăţit, că el voia să plece pentru totdeauna, şi ea trebuia să-l reţină. Tomas coborî un etaj, se opri pe palier şi acolo o aşteptă. Tereza ajunse lângă el, îl luă de mână şi-l trase înapoi în pat, lângă ea.

Şi Tomas îşi spuse în sinea lui: să faci dragoste cu o femeie şi să dormi cu ea în acelaşi pat – iată două pasiuni nu numai diferite, ci aproape contradictorii. Dragostea nu se manifestă prin dorinţa de a face dragoste (această dorinţă se aplică la un număr nesfârşit de femei), ci prin dorinţa somnului în doi (dorinţă ce se referă la o singură femeie).

7

În toiul nopţii începu să geamă în somn. Tomas o trezi, dar, văzându-i chipul, Tereza spuse cu ură:

— Pleacă! Pleacă!

Apoi îi povesti ce visase: erau amândoi undeva cu Sabina. Într-o încăpere imensă, în mijlocul căreia se afla un pat ce aducea cu o scenă de teatru. Tomas îi poruncise să stea într-un colţ, iar el făcea dragoste cu Sabina. Privea acest spectacol înfiorător, care-i pricinuia o suferinţă insuportabilă. Vrând să înăbuşe durerea sufletului cu durerea fizică, îşi înfigea ace sub unghii.

— Mă durea îngrozitor, spuse ea încleştându-şi pumnii, ca şi când mâinile i-ar fi fost într-adevăr rănite.

O îmbrăţişa şi, încet-încet (neîncetând să tremure), Tereza adormi în braţele lui.

A doua zi, gândindu-se la acest vis, Tomas îşi aduse aminte de ceva. Deschise sertarul biroului său şi scoase de acolo un pachet cu scrisori primite recent de la Sabina. Curând descoperi pasajul cu pricina: „Aş vrea să fac dragoste cu tine, în atelierul meu, ca pe o scenă de teatru, în faţa unor spectatori, cărora nu le-ar fi îngăduit să se apropie de noi. Dar nici să ne scape din priviri n-ar putea...”

Partea mai proastă era că scrisoarea purta o dată... Era o scrisoare recentă, scrisă pe vremea când Tereza locuia de mult la Tomas.

— Ai cotrobăit prin scrisorile mele! se răţoi la ea.

— Aşa e, ripostă, fără a încerca să tăgăduiască. Goneşte-mă dacă vrei!

Dar n-o goni. O vedea lipită de perete în atelierul Sabinei, înfigându-şi acele sub unghii. Îi luă degetele în mâna lui, le mângâie, le duse la buzele sale şi le sărută, de parcă ar mai fi rămas pe ele urme de sânge ce trebuiau şterse.

Din clipa aceea însă, totul părea a fi un complot împotriva lui. Nu trecea aproape nicio zi fără ca ea să afle ceva nou despre aventurile sale clandestine.

Mai întâi, a negat totul. Când dovezile erau prea evidente, se străduia să demonstreze că nu exista nicio contradicţie între viaţa lui poligamă şi dragostea lui pentru Tereza. Nu era consecvent: o dată îşi tăgăduia infidelitatea, altă dată o justifica.

Într-o zi, îi telefona unei prietene spre a stabili o întâlnire cu ea. Când termină convorbirea, auzi din camera alăturată un zgomot ciudat aidoma unui clănţănit zgomotos de dinţi încleştaţi.

Întâmplarea a făcut ca ea să vină spre el, fără ştirea lui. Ţinea în mână o sticluţă cu un calmant lichid, sorbea din el cu lăcomie şi, cum mâna îi tremura, gâtul sticluţei i se izbea de dinţi provocând zgomotul cu pricina.

Se năpusti asupra ei, de parcă ar fi vrut s-o salveze de la înec. Sticluţa cu valeriană căzu pe jos, făcând o pată mare pe covor. Tereza se zbătea, încercând să se smulgă din strânsoarea lui, dar Tomas o ţinu un sfert de oră lipită de el, ca într-o cămaşă de forţă, până se linişti.

Îşi dădea seama că se afla într-o situaţie nejustificată, ce se întemeia pe o totală inegalitate. Înainte ca ea să fi descoperit corespondenţa lui cu Sabina, fuseseră într-un cabaret împreună cu câţiva prieteni, sărbătoreau avansarea Terezei, care părăsise laboratorul fotografic şi devenise fotografa oficială a revistei. Cum lui nu-i plăcea să danseze, imul dintre tinerii săi colegi de spital avea grijă de Tereza. Alunecau pe parchet nespus de frumos şi Tereza i se părea mai frumoasă ca oricând. Urmărea, de-a dreptul uimit, cu câtă precizie şi cu câtă docilitate devansa ea, într-o fracţiune de secundă, intenţia partenerului său… Dansul acela proclama, parcă, faptul că abnegaţia ei, dorinţa ei arzătoare de a face tot ceea ce vedea în ochii lui Tomas nu erau legate de persoana lui Tomas, ci erau gata să răspundă la chemarea oricărui alt bărbat pe care l-ar fi întâlnit în calea ei. Nimic nu era mai uşor decât să şi-o închipuie pe Tereza amanta tânărului său coleg. Până şi facilitatea acestei închipuiri avu

darul să-l rănească. Îşi dădea seama că trupul Terezei putea fi imaginat, fără nici o dificultate, într-o împreunare amoroasă cu trupul oricărui bărbat şi asta îi făcu să-şi piardă buna dispoziţie. Abia noaptea, târziu, când au ajuns acasă, i-a mărturisit că e gelos.

Această gelozie absurdă, născută dintr-o posibilitate pur teoretică, era dovada că el considera fidelitatea ei drept o condiţie *sine qua non.* Şi-atunci, cum putea să-i ia în nume de rău faptul de a fi geloasă pe amantele lui absolut reale?

8

Ziua se străduia (chiar dacă nu reuşea decât în parte) să creadă în spusele lui Tomas şi să fie veselă, aşa cum fusese până acum. Dar gelozia, îmblânzită peste zi, se manifesta tot mai sălbatic în visele ei, care se terminau întotdeauna cu un geamăt violent căruia, spre a-i pune capăt, Tomas trebuia s-o trezească din somn.

Visele se repetau ca nişte teme cu variaţiuni, sau ca nişte episoade dintr-un serial de televiziune. Adeseori îi revenea, de pildă, un vis cu nişte pisici care săreau pe ea şi îşi înfigeau ghearele în obrajii ei. La drept vorbind, acest vis poate fi explicat cu uşurinţă: în limba cehă, pisica este o expresie argotică, semnificând o femeie foarte tânără şi frumoasă. Tereza se simţea ameninţată de femei, de toate femeile. Toate femeile erau, potenţial, amantele lui Tomas, şi ea se temea de ele.

În alt ciclu de vise, era trimisă la moarte. Într-o noapte, după ce o trezise din somn în timp ce urla de groază, îi povestise ce visase:

— Se întâmpla într-o piscină mare, acoperită. Eram acolo vreo douăzeci. Numai femei. Toate în pielea goală, şi trebuia să mărşăluim aşa în jurul bazinului. Din plafon atârna un coş mare şi în el se afla un bărbat. Purta o pălărie cu borul lat, care-i ascundea faţa, dar eu ştiam că erai tu. Ne dădeai nişte comenzi. Ţipai. Iar noi trebuia să cântăm mărşăluind şi să executăm genuflexiuni. Dacă una greşea genuflexiunea, trăgeai în ea cu pistolul şi ea cădea moartă în bazin, în momentul acela, toate celelalte izbucneau în hohote de râs, şi începeau să cânte şi mai tare. Iar tu nu ne scăpai din ochi, şi dacă vreuna făcea din nou o

mişcare greşită, o împuşcai. Bazinul era plin de cadavre, care pluteau uşor, la mică distanţă, sub luciul apei. Eu ştiam că nu voi mai avea putere să fac următoarea genuflexiune şi tu mă vei împuşca!

Al treilea ciclu de vise povestea despre ce se întâmpla după moartea ei.

Zăcea într-un dric mare cât un camion de mutat mobilă. În jurul ei nu se aflau decât cadavre de femei. Erau atât de multe, încât uşa din spate trebuia să rămână deschisă şi picioarele câtorva dintre ele atârnau în afară.

„Dar eu nu sunt moartă! răcnea Tereza. De vreme ce mi-am păstrat toate simţurile!”

„Şi noi ne-am păstrat toate simţurile”, îşi băteau joc de ea cadavrele.

Aveau exact acelaşi râs ca femeile vii care-i spuneau, odinioară, cu vădită plăcere, că şi ea va avea odată dinţii stricaţi, ovarele bolnave şi faţa zbârcită, că acest lucru e cât se poate de normal, întrucât şi ele au dinţii stricaţi, ovarele bolnave şi faţa zbârcită. Cu acelaşi râs batjocoritor, îi explicau ele că acum era moartă şi că totul era în perfectă ordine!

Apoi, deodată, îi veni să facă pipi. Şi strigă: „Dar mie îmi vine să fac pipi! Asta-i dovada că nu simt moartă!”

Şi, din nou, izbucniră toate în hohote de râs: „E normal să-ţi vină să faci pipi! Senzaţiile astea îţi vor rămâne multă vreme de-acum încolo. E ca atunci când i se amputează cuiva o mână şi bietul om o mai simte multă vreme după aceea. Noi nu mai avem urină şi totuşi ne vine mereu să facem pipi.”

Lipindu-se cu putere de trupul lui Tomas, Tereza continuă:

— Şi toate mă tutuiau, de parcă m-ar fi cunoscut de când lumea, de parcă ar fi fost prietenele mele, iar eu mă gândeam că voi fi obligată să rămân cu ele pentru totdeauna!

9

Toate limbile ce se trag din latină alcătuiesc cuvântul *compasiune* din prefixul „com-” şi rădăcina „passio”, care, la origine, înseamnă „suferinţă”. În alte limbi, de pildă în cehă, poloneză, germană sau suedeză, cuvântul acesta se traduce printr-un substantiv alcătuit dintr-un prefix echivalent, urmat de cuvântul „sentiment” (în cehă: *sou-cit;* în poloneză: *wspol-*

czuzie; în germană: *Mit-gefül;* în suedeză: *med-känslo).*

În limbile ce se trag din latină cuvântul compasiune înseamnă a nu putea privi cu sânge rece suferinţa altuia; altfel spus: participare cu simpatie la suferinţa altuia. Un alt cuvânt, având aproape aceeaşi semnificaţie, franţuzescul *pitié* (în engleză *pity,* în italiană *pietà* etc., etc.), sugerează chiar un fel de indulgenţă faţă de fiinţa suferindă. *Avoir de la pitié pour une femme* (a-ţi fi milă de o femeie) înseamnă a fi mai favorizat decât ea, a te înclina în faţa ei, a coborî până la ea.

Acesta-i motivul pentru care cuvântul *compassion* sau *pitié* inspiră, în general, neîncrederea, sugerând, se pare, un sentiment de ordin secundar, ce nu are aproape nici o legătură cu dragostea. A iubi pe cineva din compasiune înseamnă a nu-l iubi cu adevărat.

În limbile ce alcătuiesc cuvântul compasiune nicidecum din rădăcina „passio – suferinţă”, ci din substantivul „sentiment”, acesta e folosit aproape în acelaşi sens; cu toate acestea nu se poate spune că ar sugera un sentiment urât, sau de ordin secundar. Puterea secretă a etimologiei sale scaldă cuvântul într-o altă lumină, conferindu-i o semnificaţie mai largă; a avea compasiune (co-sentiment) înseamnă a trăi cu cineva nenorocirea lui, dar, totodată, a împărtăşi cu el orice alt sentiment: bucuria, spaima, fericirea, durerea. Această compasiune (cu sensul de *soucit, wspolczucie, Mitgefül, medkänslo)* determină, aşadar, capacitatea maximă a imaginaţiei afective, arta telepatiei emoţionale. În ierarhia sentimentelor, acesta e sentimentul suprem.

Atunci când Tereza a visat că-şi înfige ace sub unghii, ea s-a trădat, dezvăluindu-i lui Tomas faptul de a fi cotrobăit în taină prin sertarele sale. Dacă această ispravă ar fi făcut-o oricare altă femeie, Tomas n-ar mai fi vorbit niciodată cu ea. Tereza ştia acest lucru şi, de aceea, i-a spus: „Hai, dă-mă afară!” Dar el, în loc s-o dea afară, a apucat-o de mână şi i-a sărutat vârfurile degetelor, căci în clipa aceea simţea el însuşi durerea de sub unghiile ei, ca şi când nervii degetelor Terezei ar fi fost legaţi direct de propria-i scoarţă cerebrală.

Cel care nu-i înzestrat cu darul diabolic al compasiunii (co-sentiment) nu poate decât să condamne, cu răceală, comportamentul Terezei, căci viaţa intimă a altuia e sfântă şi nu se cade să-i deschizi sertarele în care el îşi păstrează

corespondenţa personală. Dar, întrucât compasiunea devenise destinul (sau blestemul) lui Tomas, acestuia i se părea că el însuşi îngenunchează în faţa sertarului deschis al biroului său, şi nu era în stare să-şi desprindă ochii de pe frazele scrise de Sabina. O înţelegea pe Tereza şi nu se simţea doar incapabil să se supere pe ea, ci, dimpotrivă, din clipa aceea a început s-o îndrăgească şi mai mult.

10

Gesturile ei deveneau tot mai violente şi mai incoerente. Trecuseră doi ani de când descoperise infidelităţile lui, şi treburile mergeau din rău în mai rău. Situaţia părea fără ieşire.

Cum adică?! Nu putea el să renunţe la prieteniile sale erotice?! Nu, nu putea. Asta l-ar fi dat peste cap, l-ar fi distrus. Nu avea puterea să-şi stăpânească pofta de alte femei. Şi-apoi, toată povestea i se părea inutilă. Nimeni nu ştia mai bine ca el că aventurile sale n-o ameninţau cu nimic pe Tereza. Şi-atunci, ce rost avea să se lase de ele? Această eventualitate i se părea la fel de absurdă ca aceea de a renunţa la meciurile de fotbal.

Dar mai putea fi vorba acum de plăcere? Nicidecum. Din clipa în care pleca să se vadă cu una dintre metresele lui, îl încerca dezgustul faţă de ea şi se jura în sinea lui că aceasta va fi ultima lor întâlnire. Avea mereu în faţa ochilor chipul Terezei şi trebuia să se îmbete repede ca să nu se mai gândească la ea. De când o cunoştea, nu mai era în stare să se culce cu alte femei fără ajutorul alcoolului! Numai că răsuflarea lui, marcată de alcool, era semnul după care Tereza descoperea, cu mai multă uşurinţă, infidelitatea lui.

Capcana se închisese deasupra lui: de îndată ce se ducea să le întâlnească, nu mai avea niciun chef de ele, dar era de-ajuns să le ducă lipsa o singură zi şi, gata, forma un număr de telefon spre a stabili o întâlnire.

Cel mai bine se simţea tot cu Sabina, ea era o femeie discretă şi nu trebuia să-i fie teamă că va fi descoperit. Atelierul ei îl întâmpina ca o amintire plăcută a vieţii sale de odinioară, a vieţii idilice de tânăr celibatar.

S-ar putea ca nici ea, nici el să nu-şi fi dat seama cât de mult se schimbase: se temea să se întoarcă târziu acasă, fiindcă Tereza îl aştepta. Odată, Sabina a observat că, în timp ce făceau

dragoste, Tomas se uita la ceas şi se străduia să pună capăt cât mai repede actului amoros.

Apoi, goală-puşcă, s-a plimbat alene prin tot atelierul, şi, în cele din urmă, oprindu-se în faţa unei pânze neterminate, prinsă pe un şevalet, a tras cu coada ochiului spre Tomas, care se îmbrăca în mare grabă.

Curând fu gata îmbrăcat, dar un picior îi rămăsese desculţ. Se uită câteva clipe în jurul lui, pe urmă se lăsă în patru labe şi începu să caute ceva sub masă.

Sabina îi spuse:

— Când mă uit la tine, am impresia că eşti pe cale să te transformi în tema eternă a tablourilor mele. Întâlnirea dintre două lumi. O dublă expunere. În spatele siluetei lui Tomas – libertinul, transpare chipul incredibil al îndrăgostitului romantic. Sau, poate, contrariul: prin silueta lui Tristan, care nu se gândeşte decât la Tereza lui, se întrevede frumosul univers, trădat, al libertinului.

Tomas se ridicase şi asculta absent vorbele Sabinei.

— Ce cauţi? îl întrebă.

— Un ciorap.

Cercetară împreună încăperea, apoi el se lăsă din nou în patru labe şi se apucă iar să caute sub masă.

— Nu văd niciun ciorap aici, spuse Sabina. Cu siguranţă ai venit fără el…

— Doar n-oi fi vrând să spui că am venit cu un singur ciorap! strigă Tomas, uitându-se la ceas.

— Exclus n-ar fi. În ultima vreme eşti atât de împrăştiat! Veşnic grăbit, te uiţi mereu la ceas, şi nu e de mirare că ai uitat să-ţi pui un ciorap.

Era hotărât să-şi tragă pantoful pe piciorul desculţ.

— E frig afară, îi spuse Sabina. Îţi împrumut un ciorap de-al meu.

Îi întinse un ciorap lung de culoare albă, croşetat cu ochiuri mari, după ultima modă.

Îşi dădea seama foarte bine că era vorba de un act de răzbunare, pentru faptul de a se fi uitat la ceas în timp ce făceau dragoste, şi-i ascunsese ciorapul într-un loc unde nu putea să-l găsească. Afară era într-adevăr frig, aşa că nu-i rămânea altceva de făcut decât să i se supună şi, astfel, porni spre casă într-un picior cu un ciorap bărbătesc, iar în celălalt cu

un ciorap femeiesc de culoare albă, rulat deasupra gleznei.

Ajunsese într-o situaţie fără ieşire: în ochii amantelor era marcat cu pecetea infamantă a dragostei sale pentru Tereza, iar în ochii Terezei cu pecetea infamantă a aventurilor sale amoroase.

11

În dorinţa de a-şi uşura suferinţa, se căsători cu ea (în sfârşit, au putut să renunţe la garsoniera în care, de fapt, ea nu mai locuia de mult), şi-i făcu rost de un căţel.

Era o corcitură, a cărui mamă era căţeaua Saint-Bernard a unui coleg de-al lui Tomas, iar tatăl, câinele-lup al vecinului acestuia. Nimeni nu-i dorea pe micuţii bastarzi, iar colegului îi era milă să-i ucidă.

Tomas trebuia să aleagă unul dintre ei, ştiind că ceilalţi puişori pe care nu-i va alege aveau să moară. Se simţea în postura unui preşedinte de republică având în faţa sa patru condamnaţi la moarte, dar n-avea puterea să graţieze decât unul. În cele din urmă se hotărî pentru o căţeluşă al cărei trup părea a fi de câine-lup şi al cărei cap îi amintea de căţeaua Saint-Bernard a colegului său. I-o aduse Terezei. O luă în braţe şi-o strânse la pieptul ei, iar micuţul animal îi umezi pe loc bluza cu pipi.

Apoi începură să-i caute un nume. Tomas ţinea morţiş să se ştie că, până şi după nume, căţelul îi aparţinea Terezei. Îşi aduse aminte de cartea aceea pe care ea o ţinea la subsuoară în ziua când venise la Praga fără să-l anunţe, şi propuse să i se spună Tolstoi.

— Cum o să-i spunem Tolstoi unei fetiţe? obiectă Tereza. Putem să-i spunem Anna Karenina.

— Nici vorbă. De unde până unde Anna Karenina, ripostă Tomas, o femeie nu poate avea niciodată un botic atât de nostim. E mai curând Karenin. Da, Karenin! Exact aşa mi l-am imaginat eu întotdeauna.

— Şi nu i se va perturba sexualitatea dacă o să-i spunem Karenin?

— Exclus n-ar fi, spuse Tomas, ca o căţeluşă căreia stăpânii i se adresează mereu cu un nume de căţel să aibă înclinaţii lesbiene.

Partea cea mai proastă era că previziunea lui Tomas se adeveri. De obicei căţeluşele se ataşează mai mult de stăpân decât de stăpâna lor, dar la Karenin se întâmpla contrariul. Hotărî să se îndrăgostească de Tereza, şi Tomas îi era pentru asta îndatoritor. Îl mângâia pe cap şi-i spunea: „Bine faci, Karenin. Ai dreptate. E tocmai ce aşteptam de la tine. Trebuie să mă ajuţi, căci singur nu sunt în stare să mă descurc cu ea.”

Dar nici cu ajutorul lui Karenin nu izbutea s-o facă fericită. A înţeles acest lucru zece zile mai târziu, după ocuparea ţării sale de tancurile ruseşti. Era în august 1968, directorul unei clinici din Zürich, pe care Tomas îl cunoscuse cu prilejul unui colocviu internaţional, îi telefona de acolo zilnic, interesându-se de soarta lui. Se temea pentru el şi-i oferea un post.

12

Dacă Tomas refuza mereu, fără să ezite, oferta medicului elveţian, asta se întâmpla din cauza Terezei, crezând că ea nu va fi dispusă să plece. De altfel, Tereza îşi petrecuse primele şapte zile ale ocupaţiei într-o stare euforică, vecină cu fericirea. A stat în stradă cu aparatul de fotografiat şi a distribuit peliculele sale jurnaliştilor străini care se îmbulzeau care mai de care, bătându-se să le obţină. Într-o zi, când s-a arătat prea cutezătoare, fotografiind un ofiţer cu revolverul îndreptat spre manifestanţi, a fost înhăţată şi ţinută peste noapte la comandamentul rusesc. Au ameninţat-o că va fi împuşcată, dar de îndată ce i s-a dat drumul, s-a dus înapoi în stradă şi a început din nou să fotografieze.

De aceea, cu atât mai mare a fost surpriza lui Tomas când, în a zecea zi de ocupaţie, l-a întrebat:

— În fond, de ce nu vrei tu să pled în Elveţia?

— Şi de ce-ar trebui să plec?

— Aici, ai avea multe de plătit.

— Şi cine n-ar avea? replică Tomas, cu o mişcare a mâinii ce trăda resemnarea. Dar ia spune: tu ai putea să trăieşti în străinătate? se grăbi să adauge.

— De ce nu?

— După ce te-am văzut gata să-ţi sacrifici viaţa pentru această ţară, mă întreb cum ai putea s-o părăseşti.

— De la întoarcerea lui Dubček totul s-a schimbat, spuse

Tereza.

Acesta era adevărul: euforia generală ţinuse doar în primele şapte zile ale ocupaţiei. Oamenii de stat cehi au fost duşi cu forţa de armata rusă, ca nişte criminali, nimeni nu ştia unde. Toată lumea tremura pentru viaţa lor, iar ura împotriva ruşilor îi ameţea ca un alcool. Era beţia sărbătorească a urii. Oraşele Cehiei se împodobeau cu mii de afişe pictate de mână, încărcate cu inscripţii, epigrame şi versuri batjocoritoare la adresa lui Brejnev, cu caricaturi ale acestuia şi ale armatei sale, de care toată lumea râdea ca de o trupă de circ a analfabeţilor. Dar nici o sărbătoare nu poate dura o veşnicie. În acest timp ruşii îi siliseră pe oamenii de stat arestaţi să semneze la Moscova un compromis. Cu acest compromis Dubček s-a întors la Praga, unde şi-a citit cumplitul său discurs la posturile de radio. Cele şase zile de sechestrare îl distruseseră în asemenea hal, încât abia era în stare să vorbească, se bâlbâia, respira din greu, iar frazele lui erau întrerupte de pauze interminabile, ce durau aproape o jumătate de minut.

Compromisul a salvat ţara de tot ce putea fi mai rău: de execuţii şi deportări în masă în Siberia, de care toţi erau înspăimântaţi. Un lucru însă devenise cât se poate de clar: Cehia va trebui, de-acum încolo, să se plece în faţa cuceritorului. Să se bâlbâie, să gâfâie, să-şi piardă răsuflarea, să respire din greu, ca Alexandru Dubček. Sărbătoarea se sfârşise. Urmau zilele umilinţei.

Toate astea i le-a spus Tereza lui Tomas, şi el ştia că acesta era adevărul, dar mai ştia că sub acest adevăr se ascundea un alt motiv, mai fundamental, care determina dorinţa Terezei de a părăsi Praga: viaţa ei aici era nefericită. Cele mai frumoase zile ale vieţii sale le trăise în timp ce-i fotografia pe străzile pragheze pe soldaţii ruşi şi se expunea primejdiei. Au fost singurele zile în care serialul televizat al viselor ei se întrerupsese şi nopţile ei fuseseră liniştite. Odată cu carele lor blindate, ruşii îi aduseseră seninătatea. Acum, când sărbătoarea se sfârşise, începuse din nou să se teamă de nopţile ei, şi voia să fugă de ele. Descoperise că existau circumstanţe în care putea să se simtă puternică şi mulţumită şi, de aceea, dorea să plece în lume, cu speranţa că va regăsi acolo circumstanţe asemănătoare.

— Şi nu-ţi pasă că Sabina a emigrat şi ea în Elveţia? întrebă

Tomas.

— Geneva nu e Zürich, spuse Tereza. Sunt sigură că acolo mă va deranja mai puţin decât la Praga.

Cel care doreşte să-şi părăsească locul în care trăieşte nu e un om fericit. Aşa se face că Tomas a acceptat dorinţa Terezei de a emigra, aşa cum acceptă un vinovat verdictul judecătoresc. I se supuse şi, astfel, se trezi într-o bună zi, cu Tereza şi Karenin, în cel mai mare oraş al Elveţiei.

13

Cumpără un pat, ca să amenajeze o locuinţă goală (pentru altă mobilă n-aveau deocamdată bani) şi se avântă în muncă cu toată frenezia omului ce începe o viaţă nouă la patruzeci de ani trecuţi.

Îi telefonă de câteva ori Sabinei la Geneva. Spre norocul ei, deschisese acolo, cu opt zile înaintea invaziei ruseşti în Cehia, o expoziţie, şi amatorii de artă elveţieni, animaţi de valul de simpatie pentru ţărişoara ei, îi cumpăraseră toate tablourile.

— Datorită ruşilor am devenit o femeie bogată, izbucni ea în hohote de râs la telefon, după care îi invită să vină să-i vadă noul atelier, care, îi asigura ea, nu se deosebeşte cu nimic de cel pe care Tomas îl cunoştea la Praga.

S-ar fi dus cu plăcere să-i facă o vizită, dar nu găsea un pretext pentru a justifica în faţa Terezei necesitatea acestei călătorii. Aşa se face că veni Sabina la Zürich. Trase la un hotel, şi Tomas se duse s-o vadă după programul de lumi. O sună de la recepţie, apoi urcă spre camera ei. Îi deschise şi se postă în faţa lui pe frumoasele sale picioare lungi, despletită, având pe ea doar chiloţii şi sutienul. Pe cap îşi îndesase o gambetă neagră. Îl privi pe Tomas îndelung, fără să mişte, fără să-i spună ceva. Tomas stătea şi el neclintit şi tăcut. După un timp îşi dădu seama că era foarte emoţionat.

Îi trase gambeta de pe cap şi o aşeză pe măsuţa de căpătâi. Apoi făcură dragoste fără să-şi spună o vorbă.

Plecând de la hotel spre noul său cămin din Zürich (unde mai adusese, de curând, o masă, câteva scaune, câteva fotolii şi un covor) îşi spunea în sinea lui, cu un sentiment de fericire, că purta cu el modul său de viaţă, aşa cum îşi poartă melcul cochilia sa. Tereza şi Sabina reprezentau cei doi poli ai vieţii

sale; poli îndepărtaţi, ireconciliabili, frumoşi însă, şi unul şi altul.

Dar tocmai pentru faptul că-şi purta peste tot sistemul vieţii sale, ca pe un apendice al trupului său, Tereza era copleşită mereu de aceleaşi vise.

Se aflau la Zürich de şase sau şapte săptămâni, când, într-o seară, întorcându-se târziu acasă, Tomas găsi pe masă o scrisoare. Tereza îl anunţa că plecase la Praga. Plecase fiindcă n-avea tăria să trăiască în străinătate. Ştia că aici ar fi trebuit să-i fie lui Tomas un sprijin, dar mai ştia că nu-i în stare de aşa ceva. Crezuse, în naivitatea ei, că viaţa în străinătate o va face să se schimbe. Îşi imaginase că după cele trăite în timpul zilelor de invazie nu va mai fi meschină, se va maturiza, va deveni înţeleaptă, puternică, dar se supraestimase. Era pentru el o povară şi tocmai asta nu dorea să fie. Voia să-şi asume toate consecinţele, înainte de a fi prea târziu. Şi îşi cerea iertare că-l luase cu ea pe Karenin.

Înghiţi câteva somnifere puternice, dar nu izbuti să adoarmă decât spre dimineaţă. Din fericire era sâmbătă şi putea să rămână acasă. Pentru a o suta cincizecea oară recapitulă întreaga situaţie: frontierele între Cehia şi restul lumii nu mai erau deschise cum erau în momentul plecării lor. Nici telegramele, nici apelurile telefonice n-ar mai putea s-o facă pe Tereza să vină înapoi. Autorităţile nu i-ar mai îngădui să iasă în străinătate. Nu-i venea să creadă, dar plecarea Terezei era definitivă.

14

Conştiinţa totalei sale neputinţe avea asupra lui efectul unei lovituri de măciucă în moalele capului, dar, în acelaşi timp, avea darul să-l liniştească. Nimeni nu-l silea să ia o hotărâre. Nu era obligat să privească zidurile caselor din faţa lui şi să-şi pună întrebarea dacă vrea sau nu să trăiască împreună cu ea. Tereza hotărâse totul de una singură.

Se duse să ia prânzul într-un restaurant. Se simţea trist – dar, în timp ce mâncă, disperarea iniţială părea că slăbeşte, pierzându-şi parcă vigoarea şi lăsând în urma ei doar melancolia. Aruncă o privire înapoi spre anii petrecuţi alături de ea, şi îşi spuse, în sinea lui, că povestea lor nu putea să se sfârşească altfel:

Tereza a venit la el, într-o zi, fără să-l anunţe. Şi, tot aşa a plecat, într-o altă zi. A venit cu o valiză grea. Cu o valiză grea a plecat.

Plăti şi, părăsind restaurantul, porni să se plimbe pe străzile oraşului, copleşit de o melancolie ce devenea din ce în ce mai plăcută. Avea în urma sa şapte ani de viaţă cu Tereza, şi făcea acum constatarea că aceşti ani erau mai frumoşi în amintire decât în clipele în care i-a trăit. Dragostea dintre el şi Tereza era, fără doar şi poate, frumoasă, dar, totodată, obositoare:

era nevoit mereu să ascundă ceva, să tăinuiască, să simuleze, să repare, să-i ridice moralul, s-o consoleze, să-i menţină buna dispoziţie, să-i dovedească neîncetat că o iubeşte, să fie acuzat de reproşurile geloziei sale, de suferinţa sa, de visele sale, să se simtă vinovat, să se justifice şi să-şi ceară scuze. Acum, oboseala aceea dispărea şi nu rămânea decât frumuseţea.

Se apropia seara de sâmbătă şi el se plimba pentru prima oară singur pe străzile Zürich-ului, trăgând adânc în piept parfumul libertăţii sale. Aventura pândea la fiecare colţ de stradă. Viitorul redevenea un mister. Se întorcea înapoi la viaţa lui de celibatar, la acea viaţă căreia era încredinţat, cândva, că-i fusese destinat, căci era singura în care putea fi el aşa cum era cu adevărat.

Trăise şapte ani priponit de Tereza şi fiecare pas al său era urmărit de ochii Terezei. Se simţea de parcă i-ar fi atârnat de picioare nişte bile grele de fier. Acum, pasul lui devenise, pe neaşteptate, mult mai uşor. Avea senzaţia că pluteşte. Ajunsese în câmpul magic al lui Parmenide: se bucura de dulcea uşurătate a fiinţei.

(Avea chef să-i telefoneze Sabinei la Geneva? Să reia legătura cu vreuna dintre femeile pe care le cunoscuse la Zürich în ultimele luni? Câtuşi de puţin. Avea sentimentul că dacă s-ar întâlni, indiferent cu care dintre ele, amintirea Terezei i-ar pricinui pe loc o durere insuportabilă.)

15

Această bizară încântare melancolică n-a durat decât până duminică seara. Luni dimineaţa totul s-a schimbat. Tereza dăduse buzna valvârtej în mintea lui: simţea prin ce trecuse în timp ce-i scria scrisoarea de despărţire; simţea cum îi tremurau

mâinile; o vedea ţinând într-o mână valiza grea şi, în cealaltă, lesa lui Karenin; îşi imagina cum răsucea cheia în broasca locuinţei lor pragheze, şi simţea, în inima lui, suflul dezolant al singurătăţii care i-a şfichiuit obrajii când a dat uşa de perete.

În decursul celor două minunate zile de melancolie, compasiunea lui (acest blestem al apatiei sentimentale) se odihnise. Compasiunea dormea aşa cum doarme minerul duminica, după o săptămână de muncă grea, pentru ca luni să poată coborî din nou în şut.

Tocmai examina un bolnav, dar în locul acestuia o vedea pe Tereza. Şi în sinea lui se dojenea spunându-şi: Nu te gândi la ea! Nu te gândi la ea!… simt bolnav de compasiune, e bine că a plecat, şi n-am s-o mai văd niciodată. Nu de ea trebuie să mă eliberez, ci de compasiunea mea, de această maladie pe care n-am cunoscut-o înainte şi cu care m-a inoculat ea!

Sâmbătă şi duminică simţise dulcea uşurătate a fiinţei venind spre el din adâncul viitorului. Luni se simţea cotropit de o povară pe care n-o mai cunoscuse până atunci. Toate tonele de fier ale tancurilor ruseşti nu însemnau nimic faţă de această greutate. Nimic nu cântăreşte mai greu decât compasiunea. Nici propria noastră durere nu ne apasă atât de greu ca durerea împărtăşită cu altul, pentru altul, în locul altuia, multiplicată de imaginaţie şi prelungită în sute de ecouri.

Se mustra, atrăgându-şi atenţia să nu cedeze în faţa compasiunii, şi compasiunea îl asculta cu capul plecat, de parcă s-ar fi simţit vinovată. Compasiunea ştia că făcea abuz de drepturile sale, dar, cu discreţie, o ţinea morţiş pe a ei, şi, astfel, în a cincea zi după plecarea Terezei, Tomas îl anunţă pe directorul clinicii (acelaşi care îi telefonase zi de zi la Fraga, după invazia rusă) că trebuie să se întoarcă acasă imediat. Îi era ruşine. Îşi dădea seama că directorul vedea în comportamentul lui un act iresponsabil şi de neiertat. Avea im chef nebun să i se destăinuie şi să-i povestească totul despre Tereza şi despre scrisoarea pe care i-o lăsase pe masă înainte de a pleca. Dar n-o făcea. Un medic elveţian n-ar fi în stare să vadă, în felul de a acţiona al Terezei, nimic altceva decât o dezagreabilă manifestare de isterie. Iar Tomas nu putea îngădui ca cineva să gândească ceva urât despre Tereza.

Directorul se simţea într-adevăr ofensat.

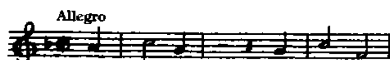
Tomas ridică din umeri şi spuse:

— *Es muss sein. Es muss sein.*

Era o aluzie. Ultima mişcare din ultimul cvartet de Beethoven e compusă pe aceste două motive:

Muss es sein? (Trebuie?)

Es muss sein! Es muss sein! (Trebuie!)

Pentru ca semnificaţia acestor cuvinte să fie cât se poate de clară, Beethoven a intitulat ultima mişcare cu următoarele cuvinte: „Der schwer gefasste Entschluss” – decizie luată cu greu.

Prin această aluzie la Beethoven, Tomas se şi afla în preajma Terezei, căci ea fusese aceea care-l silise să cumpere discurile cu cvartetul şi sonata lui Beethoven.

De altfel, această aluzie se dovedi a fi mai mult decât oportună, căci directorul era un mare iubitor al muzicii. Cu un zâmbet senin, spuse, imitând, cu o voce domoală, melodia lui Beethoven:

— Muss es sein? (Trebuie?)

Şi Tomas mai repetă o dată:

— Da, trebuie! Ja, es muss sein!

16

Spre deosebire de Parmenide, greul era pentru Beethoven, de bună seamă, un lucru pozitiv. „Der schwer gefasste Entschluss”, decizia luată cu greutate e asociată cu vocea Destinului („es muss sein!”); greutatea, necesitatea şi valoarea sunt trei noţiuni legate între ele, intrinsec: tot ce-i necesar e greu, iar valoros e tot ce are greutate.

Această convingere s-a născut din muzica lui Beethoven şi, în ciuda faptului că e posibil (dacă nu probabil) ca responsabilitatea s-o poarte mai curând exegeţii lui Beethoven decât compozitorul însuşi, astăzi o împărtăşim, mai mult sau

mai puţin, cu toţii: măreţia omului constă, pentru noi, în faptul că-şi *poartă* destinul aşa cum purta Atlas, pe umerii săi, bolta cerească. Eroul lui Beethoven e un halterofil ridicător de greutăţi metafizice.

Tomas gonea cu maşina spre frontiera elveţiană, şi eu îmi imaginez cum însuşi pletosul şi posacul Beethoven dirijează fanfara pompierilor locali cântându-i, la despărţirea de emigraţie, un marş intitulat *Es muss sein!*

Mai târziu însă, după ce trecu frontiera cehă, se trezi nas în nas cu un şir de tancuri ruseşti. Trebui să oprească maşina la o întretăiere de drumuri şi să aştepte o jumătate de oră până când avea să se scurgă toată coloana. Un tanchist înfiorător, în uniformă neagră, stătea proţăpit în mijlocul intersecţiei şi dirija circulaţia, de parcă toate drumurile Cehiei ar fi fost proprietatea lui.

Es muss sein! Trebuie! repetă Tomas în sinea lui, dar peste puţin timp începu să se îndoiască: a trebuit, într-adevăr?

Da, a trebuit – n-ar fi suportat să rămână la Zürich, imaginându-şi cum trăieşte Tereza singură la Praga. Dar cât timp va mai fi chinuit de compasiune? Toată viaţa? Un an întreg? O lună? Sau numai o săptămână?

Cum putea să ştie? Cum putea să verifice? În orele de fizică, orice elev poate să facă experienţe spre a verifica exactitatea unei ipoteze ştiinţifice. Omul însă, pentru faptul că dispune doar de o singură viaţă, nu are nicio posibilitate să verifice ipoteza prin experienţă, drept care nu va afla niciodată dacă a greşit sau dacă a făcut bine dând ascultare sentimentelor sale.

Cu aceste reflecţii deschise uşa apartamentului său. Karenin îi sări în braţe şi asta avu darul să-i uşureze clipa revederii. Dorinţa de a se arunca în braţele Terezei (dorinţa aceasta îl încercase din momentul în care se urcase în maşină la Zürich) dispăruse cu desăvârşire. Acum i se părea că stăteau faţă în faţă, în mijlocul unei vaste câmpii înzăpezite, şi tremurau amândoi de frig.

17

Din prima zi a ocupaţiei, avioanele militare ruseşti brăzdau noapte de noapte cerul Pragăi. Tomas îşi pierduse obişnuinţa acestui zgomot şi nu izbutea să adoarmă.

Se răsucea de pe o parte pe alta, lângă Tereza adormită, şi îşi aducea aminte ce-i spusese ea cu mult timp în urmă, în toiul unei discuţii nesemnificative. Vorbeau despre prietenul lui Z. Şi ea îi declarase: „Dacă nu te-aş fi întâlnit pe tine, m-aş fi îndrăgostit de el, fără doar şi poate.”

De pe atunci încă, aceste cuvinte avură darul să-l arunce pe Tomas în braţele unei bizare melancolii, înţelesese, pe neaşteptate, că Tereza se îndrăgostise întâmplător de el şi nu de prietenul său Z. Că în afara iubirii sale realizate cu Tomas, mai exista în imensul posibilului un număr infinit de iubiri, nerealizate, cu alţi bărbaţi.

Suntem cu toţii încredinţaţi că e de neînchipuit ca marea dragoste a vieţii noastre să fie ceva uşor, ceva lipsit de orice greutate; ne imaginăm că însuşi posacul Beethoven, cu pletele sale cumplite, cântă al său „Es muss sein!” spre a cinsti marea noastră dragoste.

Tomas îşi amintea de observaţia Terezei cu privire la prietenul Z. Şi constata că din povestea dragostei vieţii sale nu răsună niciun „Es muss sein”, ci, mai curând, „Es konnte auch anders sein”, adică, putea fi şi altfel...

Cu şapte ani în urmă, în spitalul oraşului în care locuia Tereza fusese declarat, *întâmplător,* un caz grav de meningită şi şeful lui Tomas fusese chemat acolo pentru o consultaţie de urgenţă. Dar, *întâmplător,* se ful făcuse atunci o criză de sciatică, nu era în stare să se mişte şi, drept urmare, îl trimisese în locul lui pe Tomas la spitalul acela de provincie. Oraşul avea când hoteluri, dar, *întâmplător,* Tomas trăsese la hotelul unde lucra Tereza. *Întâmplător,* îi mai prisosea un pic de timp până la plecarea trenului şi se dusese să şi-l petreacă în braserie. Tereza era, *întâmplător,* de serviciu şi, *întâmplător,* masa la care se aşezase Tomas se afla în raionul ei. A fost nevoie, aşadar, de şase întâmplări ca să-l împingă pe Tomas spre Tereza, ca şi când el însuşi n-ar fi avut chef de aşa ceva.

Se întorsese în Cehia pentru ea. O decizie atât de fatală se întemeia pe o dragoste atât de întâmplătoare, care, de fapt, nici n-ar fi existat dacă şeful lui n-ar fi făcut o criză de sciatică, în urmă cu şapte ani... Iar această femeie, această întrupare a unei întâmplări absolute, stătea acum întinsă lângă el, şi respira din adânc în somnul ei liniştit.

Se făcuse târziu de tot. Tomas simţea că începeau să-l supere

durerile de stomac, aşa cum i se întâmpla întotdeauna în momentele sale de depresie psihică.

Răsuflarea Terezei se transformă o dată sau de două ori într-un sforăit uşor. Pe Tomas nu-l mai încerca acum nici un fel de compasiune. Tot ce simţea era o apăsare în cavitatea abdominală şi disperarea pentru faptul de a se fi întors.

PARTEA A DOUA
Trupul şi sufletul

1

*A*r fi o prostie din partea autorului dacă ar încerca să-l facă pe cititor să creadă că personajele sale au existat în realitate. Acestea nu s-au născut din trupul unei mame, ci din câteva fraze sugestive, sau dintr-o situaţie-cheie. Tomas s-a născut din fraza *einmal ist keinmal:* Tereza s-a născut din chiorăitul măruntaielor.

Când a trecut pentru întâia oară pragul locuinţei lui Tomas, au început să-i chiorăie maţele. Faptul nu trebuie să ne mire – nu luase masa de prânz, nici masa de seară, mulţumindu-se doar cu un sandviş pe care-l mâncase dimineaţa, în mare grabă, pe peronul gării, înainte de a se urca în tren. Concentrată în întregime asupra temerarei sale călătorii, uitase să mai mănânce. Dar cel care nu are grijă de trupul său devine mult mai uşor o victimă a acestuia. Ce chin pentru ea să-şi audă măruntaiele luând cuvântul, exact în momentul când se afla faţă în faţă cu Tomas! Îi venea să plângă. Din fericire, peste zece secunde, Tomas o cuprinse în braţele sale şi, astfel, izbuti să uite de vocile plângăreţe ale burţii.

2

Aşadar, Tereza s-a născut dintr-o situaţie ce scoate la iveală, cu brutalitate, dualitatea de neîmpăcat a trupului şi a sufletului-experienţă umană fundamentală.

Cândva, omul asculta cu uimire bătăile ritmate ale căror ecouri răzbeau din adâncul pieptului său şi se întreba ce pot fi. Nu se putea identifica, el însuşi, cu ceva atât de străin şi de necunoscut cum e trupul omenesc. Trupul era o cuşcă şi înlăuntrul lui se afla ceva ce privea, asculta, se temea, gândea şi se minuna; acest ceva, acest rest, rezultat după scăderea trupului, era sufletul.

Fireşte, astăzi trupul a încetat să mai fie un mister; acum ştim că bătăile din piept înseamnă inima, şi nasul nu-i altceva decât capătul unui tub ce răsare din trup ca să aducă oxigenul în plămâni. Iar faţa nu-i decât un tablou de bord, în care se

răsfrâng toate mecanismele trupului: digestia, văzul, auzul, respiraţia, gândirea.

De când a învăţat să denumească toate părţile trupului, acesta îl nelinişteşte mai puţin pe om. Tot de atunci a început să ştie că sufletul nu-i decât activitatea materiei cenuşii a scoarţei cerebrale. Dualitatea trupului şi a sufletului s-a ascuns în spatele unor termeni ştiinţifici şi astăzi nu mai e decât o prejudecată de modă veche, care ne face să zâmbim.

Dar, e de-ajuns să iubeşti la nebunie şi să auzi chiorăitul maţelor, pentru ca unitatea dintre trup şi suflet, această iluzie lirică a erei ştiinţifice, să se destrame pe loc.

3

Încerca să se vadă prin trupul ei. De aceea zăbovea adeseori în faţa oglinzii. Şi, întrucât se temea să nu fie surprinsă în această postură de mama ei, aceste priviri în oglindă aveau caracterul unui viciu secret.

Nu vanitatea o atrăgea spre oglindă, ci uimirea de a-şi descoperi propriul eu. Uita că în faţa ochilor săi se afla tabloul de bord al mecanismelor trupeşti. Credea că-şi vede sufletul, ce i se înfăţişa sub trăsăturile chipului ei. Uita că nasul nu-i decât capătul unui tub ce conduce aerul în plămâni. Vedea în oglindă expresia fidelă a firii sale.

Se contempla îndelung şi, din când în când, o deranja faptul că descoperea pe chipul ei trăsăturile mamei. Şi atunci începea să se cerceteze cu o îndârjire înverşunată, străduindu-se, din răsputeri, să şteargă, să facă să dispară fizionomia maternă, în aşa fel încât pe chipul ei să nu rămână decât ea însăşi. Când reuşea, era cuprinsă de o încântare euforică: sufletul ţâşnea pe suprafaţa trupului, asemenea unui echipaj ce se avânta din pântecele unei nave, invadând puntea şi cântând cu braţele înălţate spre cer.

4

În afara faptului că se asemăna cu mama ei din punct de vedere fizic, am uneori impresia că viaţa ei n-a fost decât o prelungire a vieţii mamei sale, aşa cum traseul unei bile de biliard nu-i decât o prelungire a mişcării executate de braţul

jucătorului.

Unde şi când a luat naştere această mişcare, ce s-a transformat mai târziu în viaţa Terezei?

Fără îndoială, în clipa în care bunicul ei, un negustor din Praga, a început să laude în gura mare frumuseţea fiicei sale (mama Terezei). Aceasta avea pe-atunci trei sau patru ani şi el le spunea tuturor că seamănă cu madona lui Rafael. Puştoaica a reţinut acest lucru şi, mai târziu, când se afla pe băncile liceului, în loc să-l asculte pe profesor, îşi punea întrebarea cu ce tablouri se aseamănă.

La vremea măritişului avea nouă pretendenţi, şi toţi îngenuncheau făcând roată în jurul ei. Stătea în mijlocul lor ca o prinţesă, neştiind pe care să-l aleagă: primul era mai frumos, al doilea mai spiritual, al treilea mai bogat, al patrulea mai sportiv, al cincilea se trăgea dintr-o familie mai bună, al şaselea îi recita versuri, al şaptelea străbătuse toată lumea, al optulea cânta la vioară şi al nouălea era cel mai viril. Dar toţi, fără deosebire, stăteau în genunchi, şi toţi aveau genunchii la fel de băşicaţi.

L-a ales, în cele din urmă, pe al nouălea, nu pentru că era, dintre toţi, cel mai viril, ci pentru că în timpul actului amoros, când ea îi şoptea la ureche: „Fii atent! Fii foarte atent!” el renunţa dinadins la prudenţă, drept care fu nevoită să-l ia repede de bărbat, fiindcă nu izbutise să găsească la timp un medic care să-i facă raclajul. Aşa s-a născut Tereza. Numeroasa familie se aduna din toate colţurile ţării, se apleca deasupra căruciorului şi sâsâia. Mama Terezei nu sâsâia. Tăcea. Se gândea la ceilalţi opt pretendenţi şi toţi i se păreau acum a fi mai buni decât al nouălea.

La fel ca fiicei sale, îi plăcea să se privească în oglindă. Într-o zi, constată că e plină de riduri în jurul ochilor, şi îşi spuse, cu amărăciune, că menajul ei era o prostie. Întâlni un bărbat mai puţin viril, care avea în spate câteva fraude şi două divorţuri. Detesta amanţii cu genunchii plini de băşici şi avea un chef nebun să îngenuncheze la rândul ei. Căzu în genunchi în faţa escrocului şi îşi părăsi soţul şi odrasla.

Cel mai viril bărbat deveni cel mai trist bărbat. Era atât de trist încât nu-i mai păsa de nimic. Spunea peste tot, în gura mare, tot ce gândea, şi poliţia comunistă, şocată de declaraţiile lui, l-a arestat, l-a condamnat şi l-a băgat în puşcărie. Scoasă cu forţa din locuinţa sigilată, Tereza a fost dusă la mama ei.

Peste puţin timp, cel mai trist bărbat muri în puşcărie, şi mama, îmboldită de Tereza şi de escrocul ei, acceptă să se mute într-un orăşel de provincie aflat la poalele unui masiv muntos. Tatăl vitreg lucra ca funcţionar de birou, iar mama era vânzătoare într-un magazin. A mai născut trei copii; apoi, într-o zi, uitându-se din nou în oglindă, a constatat că îmbătrânise şi se urâţise.

5

Constatând că pierduse totul, căuta un vinovat. Toţi erau vinovaţi: vinovat era primul soţ, cel viril şi neiubit, care nu-i dăduse ascultare atunci când ea îi şoptea la ureche să fie atent; vinovat era al doilea soţ, mai puţin viril, dar iubit, care o târâse departe de Praga, într-un orăşel de provincie, unde se ţinea după toate fustele şi ea nu mai contenea cu gelozia. În faţa amândurora se simţea neputincioasă. Singura fiinţă umană care-i aparţinea şi nu putea să-i scape, ostaticul care putea să plătească pentru toţi ceilalţi, era Tereza.

De altfel, nu era exclus ca tocmai ea să fi fost responsabilă de soarta mamei sale. Ea, adică absurda întâlnire a unui spermatozoid al celui mai viril bărbat cu un ovul al celei mai frumoase femei. În secunda aceea fatidică, numita Tereza a început, de fapt, maratonul vieţii ratate a mamei.

Îi explica în permanenţă Terezei că a fi mamă înseamnă a sacrifica totul. Cuvintele ei sunau convingător, întrucât exprimau experienţa unei femei care pierduse totul din pricina copilului. Tereza asculta şi credea că valoarea supremă a vieţii este maternitatea, că maternitatea înseamnă un mare sacrificiu. Dacă maternitatea reprezintă întruchiparea sacrificiului, atunci destinul fiicei întruchipează *Vinovăţia,* pe care nimeni şi nimic n-o va putea răscumpăra vreodată.

6

Fireşte, Tereza nu cunoştea episodul nopţii în care mama îi şoptise la ureche celui mai viril bărbat să fie atent. Vinovăţia pe care o resimţea era neclară, ca păcatul originar. Făcea totul ca să-l răscumpere. Mama a retras-o din liceu când avea paisprezece ani, şi de atunci a lucrat ca picoliţă, şi tot câştigul i-l

aducea mamei. Era dispusă să facă orice, ca să merite dragostea ei. Se ocupa de gospodărie, avea grijă de fraţii şi surorile sale, îşi petrecea toate duminicile dereticând şi spălând. Păcat, căci la liceu era cea mai înzestrată din întreaga clasă. Voia să se ridice, ţintea mai sus, dar în micuţul orăşel de provincie nu exista pentru ea nici un mai sus. Spăla rufele şi, în timpul ăsta, lângă cadă era aşezată întotdeauna o carte. Întorcea filele şi pe carte cădeau picături de apă.

Acasă nu se ţinea seama de pudoare. Mama umbla prin toată casa doar în furou, uneori fără sutien, alteori, în zilele de vară, chiar goală-puşcă. Tatăl vitreg nu se plimba despuiat până la piele, în schimb, aştepta întotdeauna momentul în care Tereza se afla în cadă, ca să dea buzna peste ea. Într-o zi, pentru faptul de a se fi încuiat în camera de baie, mama i-a făcut o scenă cumplită: „Ce-s mofturile astea?! Cine te crezi?! Ţi-e teamă c-o să-ţi muşte frumuseţea?!

(Această situaţie demonstrează, cu claritate, că ura mamei faţă de fiică era mai puternică decât gelozia pe care i-o pricinuia soţul ei. Vinovăţia fiicei era fără margini, înglobând în ea chiar şi infidelităţile soţului. Faptul că fiica voia să se emancipeze şi să-şi revendice anumite drepturi – de pildă, să se încuie în baie – era, pentru mamă, mai puţin acceptabil decât un eventual interes sexual al soţului pentru Tereza.)

Într-o zi de iarnă, mama se plimba goală-puşcă într-o cameră cu lumina aprinsă. Tereza s-a repezit să tragă jaluzelele ca mama să nu poată fi văzută din casa de peste drum. O auzi râzând în spatele ei. În ziua următoare, mama primi în vizită câteva prietene. O vecină, o colegă din magazinul unde lucra, o institutoare din cartier şi încă două sau trei femei, care obişnuiau să se adune cu regularitate. Tereza veni să petreacă în compania lor câteva clipe, însoţită de fiul uneia dintre doamne, un băiat de paisprezece ani. Mama profită numaidecât de acest prilej pentru a povesti cum încercase Tereza să-i apere pudoarea în ziua precedentă. Râdea, şi celelalte i se alăturară în cor. Când se liniştiră, mama reluă: „Tereza nu vrea să se împace cu gândul că trupul omenesc se pişă şi trage pârţuri.” Tereza se rumenise la faţă, dar mama insistă: „Ce rău e în asta?” Şi, grăbindu-se să răspundă ea însăşi la propria-i întrebare, slobozi câteva pârţuri zgomotoase. Femeile se tăvăleau de râs.

7

Mama îşi suflă nasul zgomotos, le povesteşte oamenilor, în gura mare, despre viaţa ei sexuală, le arată proteza dentară. Se pricepe s-o scoată din gură cu dexteritatea uimitoare a unei mişcări a limbii, astfel că un zâmbet mai larg face să-i cadă maxilarul superior peste dinţii de jos şi chipul ei capătă, pe loc, o înfăţişare de-a dreptul înfiorătoare.

Tot comportamentul ei nu-i decât un gest violent, unicul prin care se descotoroseşte de tinereţea şi de frumuseţea sa. La vremea când cei nouă pretendenţi îngenunchiau roată în jurul ei îşi păzea cu mare grijă nuditatea, socotind, de bună seamă, că măsura pudorii exprima adevărata valoare a trupului său. Acum, devenind impudică, face acest lucru la modul radical, ca şi când ar vrea, prin lipsa de pudoare, să tragă o linie solemnă în urma vieţii sale trecute şi să proclame, strigând în gura mare, că tinereţea şi frumuseţea pe care le-a supraestimat n-au de fapt nici o valoare.

Am impresia că Tereza este prelungirea acelui gest prin care mama azvârlea, departe de ea, viaţa ei de femeie frumoasă.

(Şi dacă Tereza are, la rândul ei, atitudini nervoase, dacă gesturile ei simt lipsite de gingăşie şi graţie, faptul nu trebuie să ne mire: acel gest măreţ al mamei, violent şi autodistructiv, a rămas în Tereza, e însăşi Tereza.)

8

Mama pretinde să i se facă dreptate şi vrea ca vinovatul să fie pedepsit. Insistă ca fiica ei să rămână cu ea în lumea lipsită de pudoare, în care tinereţea şi frumuseţea nu înseamnă nimic, în care întregul univers nu-i decât un uriaş lagăr de concentrare al unor trupuri ce se aseamănă între ele ca două picături de apă, şi ale căror suflete sunt invizibile.

Acum putem înţelege mai bine semnificaţia vidului secret al Terezei, a îndelungatelor şi repetatelor sale priviri în oglindă. Era o luptă cu mama ei. Era dorinţa de a nu fi un trup – precum celelalte trupuri –, ci de a vedea pe suprafaţa chipului ei echipajul sufletului ţâşnind din cala navei. Nu era uşor, căci sufletul, trist, timid şi timorat se ascundea în adâncul măruntaielor ei, sfiindu-se să se arate.

Exact aşa s-a întâmplat în ziua când l-a întâlnit pe Tomas pentru întâia oară. Se strecura printre beţivii din braserie, cu trupul încovoiat sub greutatea halbelor de bere pe care le ducea pe o tavă, şi sufletul ei se afla undeva în cavitatea abdominală sau în pancreas. Şi tocmai în clipa aceea auzi vocea lui Tomas. Această chemare era importantă, fiindcă venea de la o persoană care nu-i cunoştea mama, nu-i cunoştea nici pe beţivii din gurile cărora auzea mereu tot soiul de expresii obscene. Statutul de necunoscut îl ridica pe Tomas deasupra celorlalţi.

Dar mai era şi altceva, ce avea darul să-l înalţe peste ceilalţi: pe masa lui se afla o carte deschisă. În această cârciumă nimeni nu mai deschisese vreodată o carte pe masa lui. Pentru Tereza, cartea era semnul de recunoaştere al unei confrerii secrete. Împotriva lumii grosolane care o înconjura, nu dispunea, de fapt, decât de o singură armă: cărţile, pe care le împrumuta de la biblioteca municipală; cu predilecţie, romane; citise o mulţime – începând cu Fielding şi sfârşind cu Thomas Mann. Aceste cărţi îi ofereau şansa unei evadări imaginare, care o smulgea dintr-o viaţă ce nu-i aducea nicio satisfacţie; dar mai avea pentru ea şi o altă semnificaţie, şi anume, de simplu obiect: îi plăcea să se plimbe pe stradă cu o carte la subsuoară. Pentru ea această carte avea aceeaşi importanţă pe care o avea bastonul elegant pentru un *dandy* din secolul trecut. Pe scurt, o deosebea de ceilalţi.

(Comparaţia cărţii cu bastonul elegant al unui *dandy* nu e cea mai potrivită. Bastonul era semnul distinctiv al *dandy*-ului, dar, în acelaşi timp, făcea din el un personaj modern şi la modă. Cartea o deosebea pe Tereza de alte tinere, dar făcea din ea o fiinţă de modă veche. Fireşte, era prea tânără ca să-şi dea seama că avea caracteristicile unei persoane demodate. Adolescenţii care mişunau prin preajma ei, cu tranzistoarele lor asurzitoare, i se păreau nişte proşti. Îi scăpa faptul că erau moderni.)

Aşadar, bărbatul care tocmai o chemase era un necunoscut şi, deopotrivă, membru al unei confrerii secrete. Îi vorbea cu o voce plăcută, şi Tereza îşi simţea sufletul ţâşnind la suprafaţă, prin toate venele, prin toate vasele capilare şi prin toţi porii, spre a se face văzut de ochii lui.

După întoarcerea sa din Elveţia, Tomas căzu pradă unei indispoziţii apăsătoare, provocată de gândul că întâlnirea lui cu Tereza fusese rezultatul a şase întâmplări neverosimile. Dar, oare, un eveniment nu e cu atât mai important şi mai încărcat de semnificaţii cu cât depinde de un număr mai mare de întâmplări?

Numai întâmplarea ne poate apărea ca un mesaj. Tot ce se petrece ca o necesitate, tot ce e de aşteptat şi se repetă zi de zi nu-i decât un lucru mut. Numai întâmplarea ne spune ceva. Iar noi ne străduim să citim în ea, aşa cum citesc ţigăncile în figurile desenate de zaţul cafelei pe fundul ceştii.

Apariţia lui Tomas în braserie a fost pentru Tereza o manifestare a întâmplării absolute. Stătea la masă, aplecat asupra unei cărţi deschise. Şi-a ridicat privirea spre Tereza şi a zâmbit: „Un coniac, vă rog!”

În clipa aceea se auzea la radio o melodie. Tereza se duse spre tejghea să ceară coniacul şi, cu acest prilej, învârti butonul aparatului ca să amplifice volumul. Recunoscuse muzica lui Beethoven. O cunoştea de pe vremea când venise în orăşelul lor un cvartet din Praga. Tereza (care, aşa cum ştim, ţintea „mai sus”) a fost la concert. Sala era pustie. S-a trezit acolo singură, în compania farmacistului şi a soţiei acestuia. Aşadar, se afla pe scenă un cvartet de muzicieni, iar în sală un trio de auditori, dar muzicienii au fost atât de amabili, încât n-au contramandat concertul şi au cântat toată seara, numai pentru ei, ultimele trei cvartete de Beethoven.

După aceea, farmacistul i-a invitat pe muzicieni la cină şi a rugat-o pe necunoscuta auditoare să vină cu ei. De atunci, Beethoven a devenit pentru ea imaginea lumii „din cealaltă parte”, imaginea lumii spre care tânjea. Acum, în timp ce revenea dinspre tejghea, aducând pe tavă coniacul lui Tomas, se străduia să citească în această întâmplare: cum e cu putinţă ca tocmai în clipa când se pregătea să-i servească un coniac acestui necunoscut care-i plăcea, să-l audă la radio pe Beethoven?

Plină de asemenea vrăji e întâmplarea, nicidecum necesitatea. Ca o dragoste să rămână de neuitat, întâmplările trebuie să se adune în jurul ei din prima clipă, ca păsările, coborând din zbor, pe umerii Sfântului Francisc din Assisi.

O chemă să-i facă nota de plată. Închise cartea (acest semn de recunoaştere al unei frăţii secrete) şi ea era dornică să afle ce citea.

— Puteţi s-o treceţi în contul camerei? întrebă el.

— Bineînţeles, răspunse ea. Ce număr de cameră aveţi?

Îi arătă o cheie agăţată de capătul unei plăcuţe de lemn, pe care era pictată, cu roşu, cifra şase.

— Ce ciudat, spuse ea. Dumneavoastră sunteţi la camera şase!

— Şi ce-i ciudat în asta? întrebă el, plin de curiozitate.

Îşi aduse aminte că pe vremea când stătea la Praga cu părinţii ei, înainte ca aceştia să divorţeze, clădirea în care locuiau se afla la numărul şase. Îi spuse însă cu totul altceva (iar noi nu putem decât să o admirăm pentru viclenia ei):

— Dumneavoastră aveţi camera cu numărul şase, şi eu, la şase, termin programul.

— Iar eu plec cu trenul de şapte, spuse necunoscutul.

Nu ştia ce să-i mai spună; îi întinse nota ca s-o semneze şi se duse s-o predea la recepţie. Când termină serviciul, străinul nu mai era la masa lui. Să fi înţeles, oare, mesajul ei?

Ieşind din local, se simţi tulburată. Peste drum, în inima acestui orăşel murdar, se afla un părculeţ, o rarişte mohorâtă care, pentru ea, fusese întotdeauna o oază a frumuseţii: pajiştea cu patru plopi, câteva băncuţe, o salcie plângătoare şi câteva tufe de Forsythia.

Necunoscutul stătea aşezat pe o bancă vopsită în galben, de unde se putea vedea intrarea în braserie. Era aceeaşi bancă pe care şezuse ea, în ziua precedentă, cu o carte pe genunchi! În clipa aceea a înţeles (păsările întâmplărilor se adunau pe umerii ei) că acest bărbat necunoscut îi era predestinat. O chemă şi-o invită să ia loc lângă el. (Tereza simţea echipajul sufletului său năvălind pe puntea trupului.) Peste puţin timp îl conduse pe necunoscut la gară şi, înainte de-a o părăsi, acesta îi întinse o carte de vizită cu numărul lui de telefon:

— Dacă întâmplător veniţi într-o zi la Praga...

Mult mai mult decât acea carte de vizită, pe care necunoscutul i-a înmânat-o în ultimul moment, a însemnat acel impuls al întâmplărilor (cartea, Beethoven, numărul şase, banca galbenă din parc) care i-a insuflat Terezei curajul să plece de acasă şi să-şi schimbe destinul. S-ar putea ca aceste câteva întâmplări (de altfel, destul de modeste şi banale, demne, într-adevăr, de acel orăşel lipsit de importanţă) să fi pus în mişcare dragostea ei şi să fi devenit izvorul de energie din care se va adăpa şi nu-l va epuiza până la sfârşitul vieţii sale.

Viaţa noastră de zi cu zi e bombardată de întâmplări, mai exact de întâmplări imprevizibile între oameni şi evenimente, cărora li se spune coincidenţe. Coincidenţa se produce atunci când două evenimente neaşteptate apar în acelaşi timp, şi se întâlnesc: Tomas apare în braserie în momentul în care la radio se aude o muzică de Beethoven. În imensa lor majoritate, aceste evenimente trec absolut neobservate. Dacă în braseria amintită ar fi venit să se aşeze la masă, în locul lui Tomas, măcelarul din colţ, Tereza nu şi-ar fi dat seama că la radio se auzea o muzică de Beethoven (în ciuda faptului că întâlnirea dintre Beethoven şi măcelar este şi ea o coincidenţă interesantă).

Dar dragostea, pe cale să se înfiripe, a avut darul să stimuleze în sufletul ei simţul frumosului şi ea nu va mai uita niciodată această muzică. Ori de câte ori îi va fi dat s-o audă, va fi emoţionată. Tot ceea ce se va întâmpla în jurul ei în asemenea momente va fi aureolat de strălucirea acestei muzici şi va fi frumos.

La începutul romanului pe care Tereza îl ţinea la subsuoară când venise pentru întâia oară la Tomas, Anna îl întâlneşte pe Vronski în împrejurări ciudate. Se află amândoi pe peronul unei gări, unde, tocmai atunci, cineva se aruncă înaintea trenului. Această compoziţie simetrică, în care acelaşi motiv apare la început şi în final, poate lăsa o impresie foarte „romanescă”. Da, simt de acord, dar numai cu condiţia ca acest „romanesc” să nu semnifice pentru dumneavoastră un lucru „inventat”, „artificial”, „fără asemănare cu viaţa”. Căci tocmai aşa sunt alcătuite vieţile omeneşti.

Da, sunt alcătuite întocmai ca o compoziţie muzicală. Omul, animat de simţul frumosului, transformă evenimentul

imprevizibil (o muzică de Beethoven, moartea cuiva într-o gară) într-un motiv ce se înscrie şi rămâne în alcătuirea vieţii sale. Revine asupra lui, îl repetă, îl modifică şi-l dezvoltă, aşa cum face compozitorul cu tema sonatei sale. Anna ar fi putut să-şi pună capăt zilelor cu totul altfel. Dar, în momentul disperării, motivul gării şi al morţii, acest motiv de neuitat, asociat cu înfiriparea dragostei, o atrăgea cu frumuseţea sa întunecată. Omul, fără să-şi dea seama, îşi compune viaţa potrivit legilor frumosului, chiar şi în clipele cele mai adânci ale disperării.

Aşadar, romanului nu i se poate reproşa faptul că e fascinat de misterioasele întâlniri ale întâmplărilor (cum e, de pildă, întâlnirea Vronsky-Anna cu peronul şi moartea, sau întâlnirea Beethoven-Tomas şi coniacul), în schimb i se poate reproşa omului, pe bună dreptate, faptul că e orb la aceste întâmplări cotidiene, păgubind în felul acesta viaţa de dimensiunile frumuseţii sale.

12

Însufleţită de păsările întâmplărilor care se adunaseră pe umerii săi, Tereza îşi luă o săptămână de concediu şi, fără să-şi anunţe mama, urcă în tren. În timpul călătoriei se ducea mereu la toaletă, să se privească în oglindă şi să-şi implore sufletul să nu părăsească nicio clipă puntea trupului ei, în această zi hotărâtoare a vieţii sale. Şi, tot privindu-se aşa, simţi deodată o iritaţie în gât şi se îngrozi. Să-i fie dat să se îmbolnăvească tocmai în această zi decisivă a vieţii sale?

Dar cale de întoarcere nu mai era. Îi telefona din gară şi, în momentul când îi deschise uşa, pântecele ei începu să emită, ca din senin, nişte chiorăituri înfiorătoare. Se ruşină. Era ca şi când ar fi avut-o în pântece pe mama ei care se hlizea, ca să-i strice întâlnirea cu Tomas.

La început crezu că din pricina acestor sunete dezgustătoare avea s-o dea afară, dar el o cuprinse în braţe şi o strânse la pieptul lui. Iar ea, recunoscătoare pentru faptul că nu-i păsa de chiorăiturile ei, îl îmbrăţişă cu mai multă pasiune, şi ochii i se înceţoşară de lacrimi. Nu trecuse nici măcar un minut şi făceau dragoste. În toiul actului amoros, Tereza ţipa. Începuse să-i crească temperatura. Avea febră. Gripa se instalase. Capătul tubului care duce aerul în plămâni era roşu şi înfundat.

Apoi veni pentru a doua oară, cu o valiză grea, în care îşi îndesase toate lucrurile personale, hotărâtă să nu se mai întoarcă niciodată în micul orăşel de provincie. O invită să vină la el în seara următoare. Îşi petrecu noaptea într-un hotel ieftin; dimineaţa îşi depuse valiza la depozitul de bagaje al gării, după care hoinări toată ziua pe străzile Pragăi, cu Arma Karenina la subsuoară. Seara sună la uşa lui, el îi deschise şi ea ţinea în mână cartea, cu atâta străşnicie, de parcă aceasta ar fi fost biletul de intrare în universul lui Tomas. Îşi dădea seama că n-avea alt paşaport decât acest bilet amărât, şi-i venea să plângă. Ca să evite plânsul, deveni volubilă, vorbea cu voce tare şi râdea. Dar n-apucase să treacă bine pragul şi, la fel ca ultima oară, Tomas o luă în braţe şi făcură dragoste. Iar ea pătrunse într-o ceaţă în care nu se vedea nimic, nu se auzea nimic, decât strigătul ei.

13

Nu era un oftat şi niciun geamăt nu era – era, într-adevăr, un strigăt. Şi strigătul ei era atât de puternic, încât Tomas îşi îndepărtă capul de faţa ei, de parcă i-ar fi fost teamă ca această voce ţipătoare să nu-i spargă timpanul. Acest strigăt nu era o expresie a senzualităţii. Senzualitatea reprezintă mobilizarea maximă a simţurilor: un partener îl urmăreşte cu încordare pe celălalt şi-i aude cele mai firave sunete pe care le emite. Strigătul Terezei voia tocmai contrariul: să înăbuşe simţurile spre a le împiedica să vadă şi să audă. Cel care striga în adâncul ei era idealismul naiv al dragostei sale, care voia să suprime toate contradicţiile, să suprime dualitatea trupului şi a sufletului, să suprime, eventual, existenţa timpului.

Ţinea ochii închişi? Nu, dar nu se uita cu ei nicăieri; fixau pustietatea plafonului, şi ea îşi răsucea, din când în când, capul dintr-o parte în alta, cu o mişcare violentă.

Când strigătul ei amuţi, Tereza adormi lângă Tomas, şi toată noaptea îl ţinu de mână.

Aşa obişnuia să adoarmă, de când avea opt ani; îşi strângea o mână într-alta, închipuindu-şi că-l ţine aşa pe bărbatul iubit, pe bărbatul vieţii sale. E lesne de înţeles de ce strângea cu atâta înverşunare mâna lui Tomas, în timp ce dormea: se pregătise şi se antrenase pentru asta din anii copilăriei.

O tânără fată care, în loc să tânjească spre „ceva mai sus”, e nevoită să servească bere unor beţivi şi să-şi petreacă duminica spălând rufele murdare ale fraţilor şi surorilor sale, acumulează în ea o imensă rezervă de vitalitate, care nu poate fi concepută de cei ce frecventează cursurile universitare şi cască aplecaţi asupra cărţilor. Tereza citise mai multe cărţi decât ei, şi ştia despre viaţă mai mult decât ei, dar niciodată nu va fi conştientă de acest lucru. Ceea ce îl deosebeşte pe autodidact de cel cu studii făcute nu este amploarea cunoştinţelor, ci nivelul diferit al vitalităţii şi al încrederii în sine. Ardoarea cu care s-a avântat Tereza în viaţă, o dată sosită la Praga, era deopotrivă vorace şi fragilă. De parcă s-ar fi aşteptat ca, într-o bună zi, să i se spună: „Locul tău nu-i aici! Întoarce-te de unde ai venit!” Toată pofta ei de viaţă atârna de un singur fir vocea lui Tomas, care făcuse să urce spre înălţimi sufletul ascuns cu sfială în măruntaiele Terezei.

Obţinuse un post în laboratorul fotografic al unei reviste ilustrate, dar nu se mulţumi cu atât. Voia să fotografieze ea însăşi. Prietena lui Tomas, Sabina, îi împrumută ea însăşi câteva monografii ale unor fotografi celebri, se întâlni cu ea într-o cafenea şi se apucă să-i explice în faţa cărţilor deschise ce anume i se părea interesant în acele fotografii. Tereza o asculta într-o concentrare mută, rareori întâlnită de un profesor pe feţele elevilor săi.

Datorită Sabinei a înţeles înrudirea fotografiei cu pictura, şi-l obligă pe Tomas s-o însoţească la toate expoziţiile. Reuşi, curând, să publice propriile sale fotografii în săptămânalul amintit şi, într-o bună zi, părăsi laboratorul, alăturându-se fotografilor profesionişti ai revistei.

În seara aceleiaşi zile, s-au dus cu nişte prieteni să sărbătorească avansarea ei într-un bar de noapte; şi au dansat. Tomas a căzut pradă unei proaste dispoziţii şi, la insistenţele ei de a-i spune ce s-a întâmplat, îi mărturisi, abia când au ajuns acasă, că era gelos fiindcă o văzuse dansând cu unul dintre colegii săi.

— E adevărat că te-am făcut gelos?! izbucni ea, şi repetă aceste cuvinte de zece ori, de parcă i s-ar fi adus la cunoştinţă

că i se decernase premiul Nobel, şi ei nu-i venea să creadă.

Pe urmă, îl apucă de mijloc şi începu să danseze cu el prin toată casa. Nu mai era dansul acela monden pe care-l prezentase, cu puţin timp în urmă, pe parchetul barului de noapte. Era un fel de dans popular, un şir de ţopăieli extravagante. Îşi ridica pe rând picioarele, tot mai sus, executând cu stângăcie nişte salturi mari şi-l trăgea pe Tomas după ea, prin toată încăperea.

Din păcate, curând după aceea deveni şi ea geloasă, iar gelozia ei nu era pentru Tomas un premiu Nobel, ci o povară de care nu avea să scape decât cu un an sau doi înainte de a muri.

15

Defila goală-puşcă în jurul bazinului, împreună cu o mulţime de alte femei despuiate. Tomas se afla sus, într-un coş agăţat de bolta piscinei acoperite, şi urla de zor, poruncindu-le să cânte şi să execute genuflexiuni. Când una dintre femei făcea o mişcare greşită, o dobora cu un foc de revolver.

Vreau să mai revin o dată asupra acestui vis: oroarea nu începea în clipa în care Tomas descărca primul glonţ. Visul era de la bun început înspăimântător. Să mărşăluieşti goală-puşcă, în rând cu alte femei în pielea goală era pentru Tereza imaginea cea mai elementară a groazei. Pe vremea când locuia la mama ei, i se interzicea să se încuie cu cheia în camera de baie. Prin asta, mama ei spunea: trupul tău nu se deosebeşte de celelalte trupuri. Tu n-ai dreptul la pudoare; şi nici un motiv ca să ascunzi ceva ce există sub o formă identică în milioane de alte exemplare, în universul mamei sale toate trupurile erau la fel şi mărşăluiau în şir, unul în spatele celuilalt. Goliciunea trupului era pentru Tereza, din copilărie, semnul uniformităţii obligatorii a lagărului de concentrare; semnul umilinţei.

Dar mai era încă o oroare, şi tot la începutul acestui vis: toate femeile trebuiau să cânte! În afara faptului că trupurile lor erau identice, depreciate şi reduse la condiţia de mecanisme sonore fără suflet, mai trebuia, pe deasupra, să se veselească, să se bucure! Era bucuria celor fără suflet. Erau fericite că se descotorosiseră de povara sufletului – această iluzie a unicităţii, această trufie caraghioasă –, se bucurau de perfecta lor asemănare. Tereza cânta în cor cu ele, dar nu se bucura. Cânta

fiindcă se temea să nu fie ucisă de aceste femei dacă n-ar fi cântat.

Dar ce semnificaţie avea faptul că Tomas le dobora cu focuri de revolver şi ele cădeau moarte, una câte una, în bazinul de înot?

Femeile care se bucură de asemănarea şi nediferenţierea lor îşi sărbătoresc, de fapt, viitoarea lor moarte, care va face ca asemănarea lor să fie absolută. Focul de revolver nu era deci pentru ele nimic altceva decât fericita împlinire a marşului lor macabru. De aceea râdeau după fiecare împuşcătură şi râsul lor era plin de voioşie, iar atunci când cadavrul se cufunda sub oglinda apei, cântau cu şi mai multă însufleţire.

Şi de ce tocmai Tomas era cel care trăgea, şi de ce voia s-o împuşte şi pe ea?

Pentru că el era cel ce o trimisese printre aceste femei! Şi tocmai asta era ceea ce voia să-i transmită lui Tomas acest vis, întrucât Tereza nu ştia cum să i-o spună. Venise la el, ca să scape de universul mamei, în care toate trupurile erau egale. Venise la el pentru ca trupul ei să devină unic şi de neînlocuit. Şi iată că, acum, desena şi el un semn al egalităţii dintre ea şi celelalte: le săruta pe toate la fel, le mângâia la fel şi nu făcea nici o deosebire, dar absolut nici una, între trupul Terezei şi alte trupuri. În felul acesta o expediase înapoi în lumea din care credea că scăpase. O expediase, ca să mărşăluiască, goală-puşcă, alături de alte femei în pielea goală.

16

Avea, cu alternanţă, trei serii de vise: primul, în care îşi făceau de cap nişte pisici, îi aducea aminte de toate suferinţele vieţii; al doilea îi dezvăluia, în nenumărate variante, imaginile execuţiei sale; al treilea îi vorbea despre viaţa ei de apoi, unde umilinţa devenise o stare permanentă.

În aceste vise nu era nimic de descifrat. Acuzaţiile pe care aceste vise i le adresau lui Tomas erau atât de clare, încât nu-i rămânea nimic mai bun de făcut decât să tacă mâlc şi, cu capul plecat, să mângâie mâna Terezei.

În afara faptului că erau atât de elocvente, aceste vise erau frumoase. E un aspect care i-a scăpat lui Freud în a sa teorie a viselor. Visul nu e doar o comunicare (eventual o comunicare

cifrată); e, totodată, o activitate estetică, un joc al imaginaţiei, iar acest joc este, el însuşi, o valoare. Visul reprezintă dovada că a-ţi imagina, a visa despre ceva ce nu s-a întâmplat, constituie una dintre cele mai profunde nevoi iile omului. Aici e rădăcina perfidă a primejdiei ce se ascunde în adâncul visului. Dacă visul n-ar fi frumos, ar putea fi repede uitat. Dar Tereza revenea mereu la visele ei, le repeta în gând, transformându-le în legende. Iar Tomas trăia sub vraja hipnotică a sfâşietoarei frumuseţi a viselor ei.

— Tereza, Tereza, unde mi te pierzi, scumpa mea? Unde vrei să ajungi? Visele tale, seară de seară, numai despre moarte mă fac să cred că vrei, într-adevăr, să dispari… îi spuse el, într-o zi, când stăteau faţă în faţă la o masă, într-o cafenea. Era ziua în amiaza mare, raţiunea şi voinţa erau, din nou, la putere. O picătură de vin roşu se prelingea, încet, pe sticla paharului şi Tereza spunea:

— Eu n-am nici o vină, dragă Tomas. Înţeleg totul. Ştiu că mă iubeşti. Ştiu că infidelităţile tale nu sunt o tragedie…

Se uita la el cu drag, dar se temea de venirea nopţii, se temea de visele sale. Viaţa ei era tăiată în două. Noaptea şi ziua îşi disputau puterea asupra ei.

17

Cel ce tinde să urce mereu „mai sus” trebuie să se aştepte ca, într-o bună zi, să-l cuprindă ameţeala. Ce înseamnă ameţeala? Teama de a cădea? Dar cum se face că ne cuprinde ameţeala chiar şi atunci când ne aflăm pe o belvedere prevăzută cu o balustradă solidă? Ameţeala e altceva decât teama de a cădea. E vocea golului de sub noi, care ne atrage, ne ispiteşte, trezind în noi dorinţa căderii, căreia ne împotrivim apoi, cu teamă.

Defilarea femeilor goale în jurul bazinului, cadavrele din carul mortuar, care se bucurau că Tereza era moartă ca şi ele, erau acel înspăimântător „în jos” din care evadase o dată, dar care continua s-o atragă în taină. Aceasta era ameţeala ei: auzea o chemare foarte caldă (aproape veselă) care o îndemna să renunţe la destinul şi la sufletul ei. Era un apel la solidaritate cu cei fără suflet şi, în momentele de slăbiciune, îi venea să răspundă, să dea ascultare acestui apel şi să se întoarcă înapoi la mama ei. Îi venea să recheme echipajul sufletului de pe

puntea trupului; să coboare, să se aşeze printre prietenele mamei şi să râdă când una dintre ele va slobozi un pârţ zgomotos, să defileze cu ele, goale-puşcă, în jurul bazinului, şi să cânte.

18

E adevărat că, înainte de a-şi părăsi familia, Tereza se lupta mereu cu mama ei, dar să nu uităm că, în acelaşi timp, nutrea pentru ea o dragoste bolnăvicioasă. Ar fi fost în stare să facă orice pentru ea dacă i-ar fi cerut acest lucru cu vocea duioasă a dragostei. Numai datorită faptului că n-a auzit niciodată această voce a izbutit să găsească în ea acea forţă de a pleca de acasă.

Când mama a înţeles că agresivitatea ei nu mai avea nici o putere asupra fiicei, a început să-i scrie la Praga scrisori lacrimogene. Se plângea de soţul ei, de patronul ei, de sănătatea ei, de copiii ei, şi-i spunea Terezei că ea era singura fiinţă apropiată pe care o mai avea pe lumea asta. Tereza crezu că aude în sfârşit vocea dragostei materne, la care râvnise cu nostalgie douăzeci de ani, şi o cuprinse deodată dorinţa să se întoarcă la ea. Dorinţa ei devenea cu atât mai mare, cu cât mai slabă se simţea. Infidelităţile lui Tomas îi dezvăluiră curând neputinţa ei, iar acest sentiment al neputinţei dădea naştere acelui vertij, acelei imense dorinţe de a cădea.

Odată, mama ei i-a telefonat. Zicea că a făcut un cancer. Că mai avea de trăit doar câteva luni. Vestea aceasta avu darul să transforme disperarea Terezei, pricinuită de infidelităţile lui Tomas, în revoltă, şi începu să-şi facă reproşuri că-şi trădase mama pentru un bărbat care n-o iubea. Acum, era dispusă să uite toate chinurile pe care i le pricinuise mama ei, şi era gata s-o şi înţeleagă. În fond, erau amândouă în aceeaşi situaţie: mama îşi iubea soţul, aşa cum îl iubea Tereza pe Tomas, iar infidelităţile tatălui vitreg o făceau pe mama ei să sufere, aşa cum suferea Tereza pentru infidelităţile lui Tomas. Dacă mama era răutăcioasă cu Tereza, asta se întâmpla numai fiindcă se simţea atât de nefericită.

Îi vorbi lui Tomas despre boala mamei, şi-i spuse că-şi ia o săptămână de concediu ca să meargă s-o vadă. Vocea ei trăda o încăpăţânare înverşunată.

Presimţind parcă, în adâncul sufletului său, că firul care o

atrăgea pe Tereza spre mama ei era vertijul, Tomas se împotrivi acestei călătorii. Telefonă la spitalul din micuţul orăşel, şi luă legătura cu fişierul. În Cehia, evidenţa dosarelor cu privire la examenele oncologice e foarte temeinică şi nu-i fu greu să afle că mama Terezei nu fusese bănuită niciodată de vreun simptom canceros, ba, mai mult, de mai bine de un an nu mai fusese examinată de niciun medic.

Tereza îi dădu ascultare şi nu se duse să-şi vadă mama. Dar, în aceeaşi zi, căzu în plină stradă şi îşi zdreli genunchii. Mersul ei deveni nesigur şi, aproape în fiecare zi, cădea, se lovea de ceva sau, în cel mai bun caz, scăpa obiectul pe care-l ţinea în mână.

O încerca acea insurmontabilă dorinţă de a cădea. Trăia într-o permanentă stare de ameţeală.

Cel care cade spune: „Ridică-mă!” Şi, cu răbdare, Tomas o ridica.

19

„Aş vrea să fac dragoste cu tine în atelierul meu, ca pe o scenă de teatru în faţa unor spectatori cărora nu le-ar fi îngăduit să se apropie de noi, dar nici să ne scape din priviri n-ar putea...”

Cu trecerea timpului, această imagine îşi pierdea din cruzimea iniţială, şi începea s-o tulbure, s-o excite. De câteva ori, în toiul actului amoros, îi şoptise lui Tomas la ureche, evocând această situaţie.

Îşi spunea, în sinea ei, că există o modalitate de a scăpa de condamnarea pe care o citea în infidelităţile lui: s-o ia cu el! Să meargă împreună la amantele lui! Această întorsătură ar putea face ca trupul ei să devină iar unicul şi primul dintre toate. Trupul ei ar fi pentru Tomas un *alter ego,* aghiotantul şi asistentul lui.

Se strângeau, lipiţi imul de altul, şi ea îi murmura la ureche: „Eu le voi dezbrăca, eu le voi băga în cadă şi ţi le voi aduce gata îmbăiate...” îşi dorea să se transforme amândoi în fiinţe hermafrodite, şi trupurile altor femei să devină pentru ei o jucărie comună.

20

Să-i servească de *alter ego* în viaţa sa poligamă! Tomas refuza s-o înţeleagă, dar ea nu se putea debarasa de această idee şi încercă o apropiere de Sabina, îi propuse să-i facă nişte fotoportrete.

Sabina o invită în atelierul ei şi Tereza descoperi, în sfârşit, spaţioasa încăpere în mijlocul căreia trona un divan mare şi lat, în formă pătrată, aducând cu o estradă.

— Mai mare ruşinea că n-ai fost până acum niciodată la mine, îi spuse Sabina, în timp ce-i arăta tablourile înşirate de-a lungul peretelui.

În cele din urmă, scoase dintr-un ungher o pânză veche, pictată de ea încă în anii studenţiei. Înfăţişa un şantier cu furnale înalte în construcţie. O lucrare de pe vremea când Institutul de arte plastice impunea cel mai drastic realism (arta nerealistă era considerată la vremea respectivă o tentativă de subminare a socialismului), şi Sabina, animată de spiritul sportiv al pariului, se străduia să fie în această privinţă mai riguroasă decât profesorii. Cu maniera sa de a picta în anii aceia, trăsătura penelului era imperceptibilă şi, astfel, pânzele sale se asemănau cu nişte fotografii în culori.

— Tabloul ăsta l-am stricat. Mi s-a prelins pe el vopseaua roşie. La început am fost nefericită, pe urmă însă, pata asta a început să-mi placă, fiindcă aducea cu o fisură, iar şantierul parcă n-ar fi fost un şantier adevărat, ci un vechi decor de teatru coşcovit, pe care şantierul era pictat doar aşa, ca să înşele ochiul lumii. Şi, uite aşa, am început să mă distrez cu fisura asta, s-o lărgesc şi să-mi imaginez cam ce s-ar putea vedea în spatele ei. În felul ăsta am pictat primul meu ciclu de tablouri, pe care l-am intitulat „Decoruri”. Fireşte, nimeni nu trebuia să le vadă. Altfel m-ar fi dat afară din şcoală. În faţă, era întotdeauna o lume perfect realistă, iar în spate, adică în spatele pânzei deşirate a decorului de teatru, se vedea altceva, ceva enigmatic sau abstract.

Amuţi o clipă, apoi se grăbi să adauge:

— În faţă era minciuna inteligibilă, iar în spate adevărul neinteligibil.

Tereza o asculta din nou cu acea incredibilă concentrare pe care, rareori, o poate surprinde un profesor pe chipul unui student, şi constată că toate tablourile Sabinei, dinainte şi de acum, vorbeau, de fapt, despre unul şi acelaşi lucru, că toate

sugerau întâlnirea simultană a două teme, a două lumi, că aduceau cu nişte fotografii născute dintr-o dublă expunere. Un peisaj, în spatele căruia se întrezăreşte o lampă de căpătâi aprinsă. O mână, ce rupe din spate pânza, o idilică natură moartă cu mere, cu nud şi cu un pom de Crăciun iluminat.

Deodată o cuprinse un sentiment de admiraţie pentru Sabina şi, întrucât comportamentul artistei era foarte amical, această admiraţie nu era însoţită de teamă sau de neîncredere, transformându-se, încet-încet, în simpatie.

Uitase aproape că venise aici să facă nişte fotografii, şi Sabina trebui să-i amintească acest lucru. Desprinzându-şi privirea de pe tablouri, Tereza revăzu divanul instalat în mijlocul încăperii, ca o estradă.

21

Lângă divan se afla o noptieră, şi, pe această noptieră, era aşezat un soclu având forma unui cap omenesc aidoma acelor calapoade folosite de coafori spre a-şi expune perucile. La Sabina, falsul cap nu purta perucă, ci o pălărie-melon.

— Această gambetă, spuse Sabina zâmbind, mi-a rămas de la bunicul meu.

Asemenea pălării, negre, rotunde şi tari, Tereza nu văzuse decât în filme. Nelipsita pălărie a lui Charlie Chaplin. Luă gambeta de pe calapod, o cercetă îndelung, apoi, zâmbind la rândul ei, spuse:

— Vrei să te fotografiez cu ea pe cap?

În loc de răspuns, Sabina izbucni într-un hohot de râs nestăvilit. Tereza lăsă gambeta pe masă şi, luând aparatul, începu să fotografieze de zor.

Trecuse aproape o oră când, deodată, o întrebă:

— Ce-ai zice să te fotografiez în pielea goală?

— În pielea goală?! se miră Sabina.

— Da, spuse Tereza, repetând cu bravură propunerea sa.

— Pentru asta, trebuie mai întâi să bem ceva, reluă Sabina, şi se duse să desfunde o sticlă de vin.

Pe Tereza o încerca un fel de slăbiciune trupească. Tăcea mâlc, în timp ce Sabina, cu paharul de vin în mână, bătea încăperea în lung şi-n lat, şi vorbea despre bunicul ei care fusese primar într-un mic orăşel de provincie; nu-l văzuse

niciodată, tot ce rămăsese de pe urma lui era această pălărie-melon şi o fotografie în care se vedeau înşirate una lângă alta pe o tribună imponderabilă, nişte notabilităţi provinciale; una dintre aceste notabilităţi era bunicul Sabinei; nu se desluşea prea bine ce făceau pe tribuna aceea, participau, poate, la desfăşurarea unei serbări, sau la dezvelirea unui monument pentru cinstirea altei notabilităţi, care purta o pălărie-melon la ceremoniile solemne.

Sabina vorbi îndelung despre pălăria melon şi despre bunicul ei. Înainte de a goli al treilea pahar, spuse:

— Aşteaptă o clipă, şi dispăru în camera de baie.

Reveni doar cu halatul de baie pe ea. Tereza apucă aparatul de fotografiat şi-l duse la ochi. În clipa aceea, Sabina îşi desfăcu halatul.

22

Aparatul îi servea Terezei ca ochi mecanic pentru cercetarea amantei lui Tomas şi, în acelaşi timp, îi servea drept voal ca să-şi ascundă faţa înaintea ei.

Sabinei îi trebui un timp până se hotărî să-şi scoată halatul. Situaţia în care se trezise era totuşi mai dificilă decât îşi închipuise. După ce poză câteva minute, se apropie de Tereza şi-i spuse:

— Acum o să te fotografiez eu pe tine. Dezbracă-te!

Cuvintele „dezbracă-te” le auzise Sabina de multe ori din gura lui Tomas, şi au rămas întipărite în mintea ei. Era, aşadar, porunca lui Tomas pe care amanta i-o adresa acum soţiei sale. În felul acesta, cele două femei erau legate între ele de aceeaşi frază magică. Era un procedeu folosit de el pentru a face să ţâşnească, pe neaşteptate, dintr-o conversaţie inofensivă, o situaţie erotică: nu cu mângâieri, cu atingeri uşoare, cu măguliri sau cu rugăminţi, ci cu o poruncă rostită, ca din senin, cu o voce scăzută, şi, totuşi, energică şi autoritară şi cu detaşare fizică; niciodată, în asemenea momente, nu se atingea de femeia căreia i se adresa. Chiar şi Terezei, îi spunea, adeseori, pe acelaşi ton: „Dezbracă-te!” Şi indiferent dacă spunea asta cu o voce caldă sau în şoaptă, era un ordin, şi ea se simţea întotdeauna excitată de faptul că-i dădea ascultare. Auzise, cu o clipă în urmă, aceleaşi cuvinte şi pofta ei de a i se supune era,

poate, şi mai mare, căci a da ascultare unui străin e o nebunie neobişnuită, în cazul de faţă o nebunie cu atât mai frumoasă, cu cât ordinul nu era rostit de un bărbat, ci de o femeie.

Sabina îi luă aparatul din mână şi Tereza se dezbrăcă. Stătea în faţa Sabinei goală-puşcă şi dezarmată. Literalmente *dezarmată,* căci era lipsită de aparatul de care se folosise ca să-şi ascundă faţa, şi-l ţinea aţintit asupra Sabinei ca o armă. Căzuse acum pradă bunului plac al amantei lui Tomas. Această frumoasă supunere avea darul s-o ameţească. Îşi dorea ca aceste secunde, când stătea despuiată în faţa ei, să nu se termine niciodată.

Cred că Sabina simţea şi ea farmecul insolit al acestei situaţii, în care o avea înaintea ei pe soţia amantului ei, ciudat de docilă şi sfielnică. Apăsă de două sau de trei ori pe declanşator, apoi, speriată parcă de această vrajă şi vrând s-o risipească cât mai repede, izbucni în hohote de râs.

Tereza începu şi ea să râdă, şi cele două femei se îmbrăcară.

23

Toate crimele anterioare ale imperiului rus s-au petrecut la adăpostul unei umbre discrete. Deportarea unei jumătăţi de milion de lituanieni, asasinarea sutelor de mii de polonezi, lichidarea tătarilor din Crimeea, toate acestea au rămas în memorie, fără probe fotografice, cu alte cuvinte, ca un lucru nedemonstrabil ce va fi declarat, mai devreme sau mai târziu, drept o mistificare. Invazia Cehoslovaciei în 1968 a fost, dimpotrivă, fotografiată, filmată, iar documentele au fost depuse în arhivele din întreaga lume. Fotografii şi cameramanii cehi şi-au dat seama de ocazia ce li se oferea, de a face singurul lucru care se mai putea face, de a păstra, pentru viitorul îndepărtat, imaginea actului de violenţă. Şapte zile în şir şi-a petrecut Tereza pe străzile oraşului, fotografiindu-i pe soldaţii şi ofiţerii ruşi în tot felul de situaţii compromiţătoare. Ruşii nu ştiau ce să facă. Erau luaţi pe nepregătite.

Fuseseră instruiţi, cu precizie, ce atitudine trebuiau să adopte în cazul în care s-ar fi tras asupra lor focuri de armă, sau ar fi fost atacaţi cu proiectile, dar nimeni nu le indicase cum anume trebuiau să reacţioneze atunci când cineva ar îndrepta spre ei obiectivul aparatului de fotografiat.

Tereza a făcut numeroase fotografii, consumând sute de filme. A distribuit aproape jumătate din ele, ca negative nedevelopate, jurnaliştilor străini (frontierele continuau să fie deschise, jurnaliştii se repezeau din străinătate pentru un simplu dus-întors, şi acceptau, cu recunoştinţă, orice document). Multe dintre fotografiile ei au apărut în publicaţiile cele mai diferite ale străinătăţii. Se vedeau pe ele tancuri, pumni ameninţători, imobile deteriorate, morţi acoperiţi cu un steag tricolor insignifiant, tineri pe motociclete, gonind cu toată viteza în preajma carelor blindate şi agitând drapele în culorile naţionale, prinse la capătul unor beţe lungi, şi fete foarte tinere, cu nişte fuste mini incredibil de scurte, provocându-i pe nefericiţii soldaţi ruşi, înfometaţi sexual, şi sărutându-se, sub privirile acestora, cu nişte trecători necunoscuţi. Invazia rusă – s-o mai spunem o dată – n-a fost doar o tragedie, ci, totodată, o sărbătoare a urii, a cărei ciudată euforie n-o va înţelege nimeni, niciodată.

24

Adusese în Elveţia vreo cincizeci de fotografii, developate de ea însăşi cu toată grija şi cu toată arta de care dispunea. S-a dus să le ofere unei reviste ilustrate de mare tiraj. Redactorul-şef o primi cu amabilitate (toţi cehii purtau atunci, în jurul capului, aureola nenorocirii care avea darul să-i înduioşeze pe bunii elveţieni), o pofti să ia loc într-un fotoliu, examină cu atenţie fotografiile, avu pentru ele cuvinte de laudă, ca în cele din urmă să-i explice că n-aveau nicio şansă de a fi publicate („în ciuda faptului că sîmt atât de frumoase!”), întrucât evenimentul era, de acum, prea îndepărtat.

— Dar la Praga nimic nu s-a terminat! ripostă Tereza cu indignare, străduindu-se să-i explice, într-o germană stricată, că, în ciuda tuturor impedimentelor, în ţara ei ocupată iau fiinţă tocmai acum, în numeroase întreprinderi, consilii muncitoreşti, că studenţii se află în grevă pentru a protesta împotriva ocupaţiei, şi întreaga ţară continuă să trăiască în legea ei.

Acesta e, într-adevăr, un fenomen incredibil! Şi nimeni nu se mai interesează de el!

Redactorul-şef avu un sentiment de uşurare în clipa în care o femeie energică îşi făcu apariţia în încăpere, întrerupând astfel discuţia lor. Îi întinse un dosar şi spuse:

— Ţi-am adus reportajul despre plaja nudiştilor.

Redactorul-şef era un om delicat şi se temea ca nu cumva această tânără cehă, care fotografiase tancuri, să socotească frivolă imaginea unor oameni lăfăindu-se pe plajă în pielea goală. De aceea, împinse dosarul cât mai departe spre marginea biroului şi se grăbi să-i spună nou-venitei:

— Îţi prezint o colegă din Praga. Mi-a adus nişte fotografii superbe.

Femeia îi strânse mâna Terezei şi-i luă fotografiile.

— Între timp, uitaţi-vă dumneavoastră la ale mele!

Tereza se aplecă asupra dosarului şi scoase din el fotografiile cu pricina.

Uşor iritat, redactorul-şef se adresă Terezei, şi cuvintele lui sunară aproape ca o scuză:

— Sunt exact contrariul imaginilor fotografiate de dumneavoastră.

— Da’ de unde, replică Tereza! sunt imul şi acelaşi lucru.

Nimeni nu a înţeles semnificaţia acestor cuvinte şi, vă mărturisesc, până şi mie mi-e destul de greu să-mi explic ce voia să spună Tereza comparând o plajă de nudişti cu invazia rusă. Cercetă imaginile cu atenţie şi se opri, îndelung, asupra uneia dintre ele, care înfăţişa o familie de patru persoane alcătuind un cerc: mama, goală-puşcă, văzută din faţă, stătea aplecată spre copiii ei, şi ţâţele îi atârnau în jos, aşa cum atârnă ţâţele caprei sau ale vacii, iar, din spate, aplecat în aceeaşi poziţie, se vedea soţul, ale cărui boaşe aduceau cu nişte ugere miniaturale.

— Nu vă plac? întrebă, cu oarecare sfială, redactorul-şef.

— Mai curând o şochează subiectul, interveni fotografa. Se vede pe chipul dumneavoastră că nu v-aţi duce pe o plajă de nudişti, nici în ruptul capului.

— Aşa e. Categoric nu, o asigură Tereza.

— Nişte trupuri goale. Şi? Ce-i cu asta? E un lucru normal! Tot ce-i normal e frumos! se grăbi să adauge fotografa, cu o amabilitate maternă.

Tereza îşi aduse aminte de mama ei care se plimba prin casă în pielea goală. Auzea şi acum râsul acela care o însoţea în timp ce se repezea să tragă storurile, pentru ca mama ei să nu fie văzută, de afară, goală-puşcă.

Fotografa o invită pe Tereza la o cafea într-un bistrou.

— Fotografiile dumneavoastră simt foarte interesante. Am remarcat că aveţi un fantastic simţ al trupului feminin. Ştiţi la ce mă gândesc! La fetele acelea tinere, în poziţii provocatoare.

— Vă referiţi la cuplurile care se sărută în faţa tancurilor ruseşti?

— Da. Aţi fi o strălucită fotografă de modă. Bineînţeles, pentru asta ar trebui mai întâi să luaţi legătura cu un model. De preferinţă cu o tânără începătoare, care vrea să se afirme întocmai ca dumneavoastră. Pe urmă aţi putea face câteva poze spre a le prezenta unei agenţii. Fireşte, va trebui să aveţi puţină răbdare, până veţi reuşi să vă lansaţi. Între timp aş putea să fac ceva pentru dumneavoastră: să vă prezint redactorului care conduce rubrica Grădina Voastră. S-ar putea să aibă nevoie de fotografii cu cactuşi, trandafiri, şi alte chestii din astea.

— Vă mulţumesc foarte mult, spuse Tereza cu sinceritate, dându-şi seama că femeia din faţa ei era plină de bunăvoinţă.

Pe urmă, îşi zise în sinea ei: de ce să fotografiez cactuşi? Şi, deodată, se simţi cuprinsă de dezgust, la gândul că ar trebui să reînceapă ceea ce făcuse cândva la Praga: să se bată pentru un post, pentru carieră, pentru fiecare fotografie publicată. Nu fusese niciodată animată de vreo ambiţie vanitoasă. Tot ce voia era să scape din lumea mamei sale. Da, acum vedea totul cât se poate de limpede: a fotografiat cu mult zel, dar acest zel putea să-l consacre oricărei alte activităţi, căci fotografiatul n-a fost pentru ea decât un mijloc de „a se ridica” şi de a trăi în preajma lui Tomas.

— Ştiţi, începu ea, soţul meu e medic şi poate să mă întreţină. N-am nevoie să fac fotografii.

— Nu înţeleg cum puteţi renunţa la fotografiat, de vreme ce aţi făcut fotografii atât de frumoase! u replică fotografa.

Dar fotografiile din zilele invaziei au însemnat cu totul altceva. Nu le-a făcut pentru Tomas. Le-a făcut din pasiune. Dar nu din pasiunea de a fotografia, ci din pasiunea urii. Această situaţie nu se va repeta. De altfel, fotografiile pe care le făcuse din pasiune nu le mai voia nimeni, fiindcă nu mai erau actuale. Numai cactusul era veşnic actual. Iar cactuşii n-o interesau.

— Sunteţi foarte drăguţă cu mine, reluă ea. Dar prefer să

rămân acasă. N-am nevoie să muncesc.

— Şi aţi fi satisfăcută stând acasă? întrebă fotografa.

— Mai curând decât să fotografiez cactuşi, răspunse Tereza.

— Chiar dacă fotografiaţi cactuşi, asta e viaţa *dumneavoastră.* Să trăiţi numai de dragul soţului, asta nu e viaţa *dumneavoastră,* spuse fotografa.

Tereza se simţi deodată agasată.

— Viaţa mea e soţul meu, nu cactuşii, spuse cu o voce iritată.

— Vreţi să spuneţi că sunteţi o femeie fericită? ripostă fotografa, la fel de iritată.

— Bineînţeles că simt fericită, afirmă Tereza (cu aceeaşi voce iritată).

— Asta poate s-o spună numai o femeie foarte... începu fotografa, dar preferă să nu-şi rostească gândul până la capăt.

— Vreţi să spuneţi: foarte mărginită, se grăbi Tereza s-o completeze.

Fotografa se stăpâni şi spuse:

— Nu mărginită. Anacronică.

— Aveţi dreptate, încuviinţă Tereza, îngândurată. E exact ce spune despre mine soţul meu.

26

Dar Tomas îşi petrecea zile întregi la spital şi ea stătea acasă singură. Noroc că-l avea pe Karenin, şi ieşea cu el să facă nişte plimbări îndelungate! Când revenea, se aşeza în faţa unui manual de limbă germană sau franceză. Dar era prost dispusă şi nu izbutea să se concentreze. Adeseori se gândea la discursul rostit de Dubček la posturile de radio, după întoarcerea sa de la Moscova. Nu-şi mai amintea nimic din spusele lui, dar îi mai răsuna şi acum în ureche vocea aceea tremurătoare. Se gândea la soarta lui: nişte soldaţi străini l-au arestat în propria sa ţară, pe el, şeful unui stat suveran, l-au ridicat, l-au ţinut sechestrat timp de patru zile, undeva în munţii Ucrainei, l-au făcut să înţeleagă că va fi împuşcat, aşa cum fusese împuşcat, cu doisprezece ani în urmă, precursorul său maghiar, Imre Nagy, apoi l-au transferat la Moscova, i s-a poruncit să se îmbăieze, să se bărbierească, să se îmbrace, să-şi pună cravata, l-au anunţat că nu mai era destinat-plutonului de execuţie, că trebuia să se considere în continuare şeful statului, l-au aşezat la o masă faţă

în faţă cu Brejnev şi l-au constrâns să negocieze.

S-a întors acasă umilit, şi se adresa unui popor umilit. Era umilit în asemenea hal încât abia mai putea să vorbească. Tereza nu va uita niciodată acele pauze îngrozitoare pe care le făcea în toiul frazelor. Era la capătul puterilor? Bolnav? Fusese drogat? Sau la mijloc nu era decât disperarea? Dacă nu va rămâne nimic de pe urma lui Dubček, vor rămâne totuşi acele prelungite tăceri înfiorătoare în timpul cărora încerca să-şi tragă sufletul în faţa unui popor întreg, ce stătea lipit de aparatele de radio. În aceste tăceri se regăsea toată oroarea care se abătuse peste ţară.

Era în a şaptea zi a invaziei; ascultase acest discurs în redacţia unui ziar care, în acele zile, devenise purtătorul de cuvânt al rezistenţei. În clipele acelea, toţi cei de faţă, care-l ascultau, îl detestau pe Dubček. Îi luau în nume de rău compromisul la care consimţise, se simţeau umiliţi de umilinţele lui, iar slăbiciunea lui avea darul să-i jignească.

Acum, la Zürich, gândindu-se la acele clipe, n-o mai încerca niciun sentiment de dispreţ faţă de Dubček. Cuvântul slăbiciune nu mai suna ca un verdict. Suntem întotdeauna slabi atunci când ne confruntăm cu o forţă superioară, chiar dacă avem un trup de atlet, ca Alexander Dubček. Această slăbiciune ce i se părea la vremea aceea insuportabilă, respingătoare, şi care o izgonise din ţara ei, începu deodată s-o atragă. Îşi dădea seama că aparţinea categoriei celor slabi, că făcea parte din tabăra celor slabi, că era dintr-o ţară a celor slabi, şi trebuia să le fie credincioasă, tocmai pentru faptul că erau slabi, şi se căzneau să-şi tragă sufletul la mijlocul frazelor.

Era atrasă de această slăbiciune ca de un vertij. Era atrasă fiindcă ea însăşi se simţea slabă. Şi mâinile începură din nou să-i tremure. Tomas observă acest lucru şi făcu acel gest, pentru ea atât de familiar: îi luă mâinile în mâinile lui, vrând să le calmeze cu presiunea degetelor sale, dar ea se smulse din strânsoarea lor.

— Ce-i cu tine?

— Nimic.

— Ce vrei să fac pentru tine?

— Vreau să fii bătrân. Cu zece ani mai bătrân. Cu douăzeci!...

Prin asta voia să spună: vreau să fii slab. Să fii la fel de slab ca mine.

27

Karenin n-a văzut niciodată cu ochi buni plecarea în Elveţia. Karenin detesta schimbările. Timpul câinelui nu se desfăşoară în linie dreaptă, cursul lvii nu e o mişcare continuă, mergând mereu înainte, de la un lucru la altul. El descrie o mişcare circulară, la fel ca timpul acelor unui ceasornic. Căci acele nu merg nici ele nebuneşte înainte, ci fac zi de zi roată în jurul cadranului, potrivit aceleiaşi traiectorii. La Praga, era de ajuns ca stăpânii să cumpere un fotoliu nou sau să mute un vas de flori de la locul lui, ca să-l facă pe Karenin să-şi manifeste indignarea. Sensul timpului său era perturbat. E ceea ce s-ar întâmpla şi cu acele ceasornicului, dacă li s-ar schimba mereu cifrele de pe cadran.

Cu toate acestea, Karenin reuşi curând să restabilească, în apartamentul din Zürich, vechea folosire a timpului şi a vechilor obişnuinţe. Dimineaţa, întocmai ca la Praga, sărea în patul lor, pentru a întâmpina ziua împreună, apoi o însoţea pe Tereza la primele cumpărături matinale şi, tot ca la Praga, îşi revendica plimbarea cotidiană.

Karenin era orologiul vieţii lor. În momentele de disperare, Tereza îşi spunea în sinea ei că trebuie să reziste din pricina câinelui, pentru că el era mult mai slab decât ea, poate chiar mai slab decât Dubček şi decât patria ei abandonată.

Se întorceau de la plimbare şi tocmai atunci se auzi zbârnâitul telefonului. Ridică receptorul şi întrebă cine e la aparat.

Era o voce de femeie care vorbea nemţeşte şi-l cerea pe Tomas. Vocea deveni nerăbdătoare, şi Terezei i se păru că se desprinde din ea o notă de dispreţ. Când spuse că Tomas nu-i acasă şi nu ştie când se întoarce, femeia de la celălalt capăt al firului izbucni în hohote de râs, după care lăsă receptorul în furcă, fără să mai rostească un cuvânt de politeţe.

Tereza ştia că nu trebuia să dea importanţă acestui fapt. Putea să fie o infirmieră de la spital, o bolnavă, o secretară, indiferent cine. Cu toate acestea, era tulburată şi nu izbutea să se concentreze. Atunci şi-a dat seama că pierduse şi puţinul acela de putere pe care-l mai avusese cândva la Praga, şi era absolut incapabilă să suporte acest incident lipsit de orice semnificaţie.

Cel ce trăieşte printre străini se mişcă într-un spaţiu vid, deasupra pământului, fără acea plasă de protecţie pe care i-o întinde oricărei fiinţe umane propria-i ţară, unde se află familia sa, colegii săi, prietenii săi, şi unde se face lesne înţeles în limba pe care o cunoaşte din copilărie. La Praga, Tereza depindea de Tomas, dar numai cu inima. Aici, depindea de el cu totul. Dacă ar părăsi-o, ce s-ar întâmpla cu ea aici? Trebuia să trăiască toată viaţa terorizată de ideea că-l va pierde? Îşi spuse că întâlnirea lor s-a întemeiat, de la bun început, pe o eroare. *Anna Karenina,* pe care o strângea la subsuoară în ziua cu pricina, a fost o falsă carte de identitate, de care s-a folosit pentru a-l păcăli pe Tomas. Şi-au făurit unul altuia un infern, în ciuda faptului că se iubeau. Se iubeau cu adevărat şi asta era dovada că eroarea nu sălăşluia în ei, în comportamentul lor sau în simţămintele lor labile, ci în incompatibilitatea lor, fiindcă el era tare şi ea slabă. Ea era ca Dubček, care făcea o pauză de o jumătate de minut în mijlocul unei fraze, ea era ca patria ei, care se bâlbâia, abia trăgându-şi sufletul, şi nu putea să vorbească.

Dar tocmai cel slab trebuie să fie tare şi să plece atunci când cel tare e prea slab ca să-l poată răni pe cel slab.

Aşa gândea ea şi, lipindu-şi faţa de capul păros al lui Karenin, spuse:

— Nu te supăra, Karenin, dar va trebui să te mai muţi o dată.

28

Şedea înghesuită într-un colţ al compartimentului cu valiza grea aşezată în raft deasupra capului, cu Karenin ghemuit la picioarele ei. Se gândea la bucătarul localului unde fusese angajată pe vremea când locuia la mama ei. Acesta nu scăpa nicio ocazie de a-i da o palmă peste fund, şi, nu o dată, i-a propus de faţă cu toată lumea să se culce cu el. Era ciudat că tocmai la el se gândea. Bucătarul întruchipa pentru ea tot ceea ce o dezgusta. Acum însă, n-avea în minte decât un singur gând: să-l regăsească şi să-i spună: „Spuneai că vrei să te culci cu mine. Iată-mă, aici sunt!"

Avea chef să facă ceva care să-i taie calea de întoarcere. Avea chef să distrugă cu brutalitate tot trecutul ultimilor şapte ani. Acesta era vertijul. Dorinţa ameţitoare, insurmontabilă de a cădea.

Am mai putea numi vertijul „beţia slăbiciunii”. Ne dăm seama de slăbiciunea noastră şi nu vrem să-i opunem rezistenţă, ci, dimpotrivă, să ne predăm. Ne îmbătăm de propria slăbiciune, vrem să fim şi mai slabi, să cădem în plină stradă sub privirile tuturor, vrem să fim pe jos şi chiar mai jos decât jos.

Căuta să se convingă să nu mai revină la Praga şi să renunţe la profesia de fotograf. Se va întoarce în micuţul orăşel de unde o smulsese, cândva, glasul lui Tomas.

Dar, o dată ajunsă la Praga, se văzu nevoită să-şi mai petreacă un timp acolo, ca să pună la punct nişte treburi practice. Drept care îşi amână plecarea.

Se scurseră aşa cinci zile, la capătul cărora Tomas îşi făcu apariţia acasă, pe neaşteptate. Karenin nu mai contenea să sară pe el scutindu-i astfel pe amândoi, preţ de câteva minute îndelungate, de nevoia de a-şi vorbi.

Se simţeau de parcă ar fi stat faţă în faţă în mijlocul unei câmpii înzăpezite şi tremurau de frig.

— Ai ajuns cu bine? Totul e în regulă? întrebă el.

— Da, răspunse ea.

— Ai fost la redacţie?

— Am telefonat.

— Şi?

— Nimic. Aşteptam.

— Ce?

Nu-i răspunse. Nu putea să-i spună că-l aştepta pe el.

29

Să ne întoarcem un pic la acea clipă pe care o cunoaştem deja. Tomas era disperat şi-l durea stomacul. A adormit foarte târziu.

La câteva clipe după aceea, Tereza s-a trezit (avioanele ruseşti continuau să se învârtească pe cerul Pragăi şi, în zgomotul lor asurzitor, somnul era anevoios). Primul ei gând fu: s-a întors din pricina ei. Din pricina ei şi-a schimbat destinul. De-acum încolo nu va mai fi el responsabil de soarta ei, ci ea va fi responsabilă de soarta lui.

Această responsabilitate i se părea peste puterile ei.

Apoi, deodată, îşi aduse aminte că, în ziua precedentă, la câteva clipe după apariţia lui în pragul apartamentului, orologiul

unei biserici din Praga bătuse orele şase. Când s-au întâlnit pentru prima oară, ea terminase serviciul la ora şase. Îl vedea în faţa ei, şi în acest timp auzea răsunând clopotele din turnul oraşului.

Nu, nu superstiţia, ci simţul frumosului o elibera, pe neaşteptate, de spaima ce o apăsa şi-i stimula dorinţa de a trăi o viaţă nouă. O dată în plus, păsările întâmplărilor coborau din zbor şi se aşezau pe umerii ei. Ochii i se înecau în lacrimi şi ea era nespus de fericită să-l audă respirând în preajma ei.

PARTEA A TREIA
Cuvinte neînţelese

1

Geneva e un oraş al havuzurilor şi al fântânilor arteziene. Mai pot fi văzute şi azi în grădinile publice chioşcurile în care cântau, odinioară, fanfarele. Până şi universitatea se pierde printre coroanele bogate ale arborilor. Franz, care tocmai îşi terminase cursul de dimineaţă, părăsi clădirea. Apa pulverizată ţâşnea din furtunuri împroşcând pajiştea, iar el era într-o dispoziţie de zile mari. De la universitate se duse direct la prietena lui, care locuia cu câteva străzi mai încolo.

Se oprea adeseori la ea, dar, întotdeauna ca un prieten atent, niciodată ca amant. Dacă ar fi făcut dragoste cu ea în atelierul ei din Geneva ar fi însemnat să treacă, în decursul aceleiaşi zile, de la o femeie la alta, de la soţie la amantă şi viceversa, şi întrucât, la Geneva, soţii şi soţiile dorm, după moda franceză, în acelaşi pat, ar fi însemnat să treacă, în decursul câtorva ceasuri, din patul unei femei în patul alteia. I se părea că în felul acesta şi-ar fi umilit deopotrivă amanta şi soţia şi, în cele din urmă, s-ar fi umilit pe el însuşi.

Iubirea lui pentru femeia de care se îndrăgostise în urmă cu câteva luni era pentru el un lucru atât de preţios, încât se străduia să-i făurească în viaţa lui un spaţiu autonom, un teritoriu de puritate inaccesibil.

Era invitat adeseori să ţină conferinţe în diverse universităţi din străinătate şi acum accepta, plin de zel, toate invitaţiile.

Şi cum acestea nu erau suficiente, le completa cu nişte congrese şi colocvii imaginare, ca să-şi poată justifica plecările în faţa soţiei lui. Prietena sa, care dispunea la discreţie de timpul ei, îl însoţea. În felul acesta, i-a înlesnit să cunoască, într-o perioadă de timp relativ scurtă, multe oraşe europene şi un oraş american.

— Peste zece zile, dacă n-ai nimic împotrivă, putem pleca la Palermo, începu el.

— Prefer Geneva, îi replică ea, postată în faţa şevaletului şi cercetând, cu atenţie, o pânză neterminată.

— Cum poţi trăi fără să cunoşti Palermo? încercă Franz să glumească.

— Cunosc Palermo, spuse ea.

— Cum aşa? întrebă el, pe un ton trădând aproape gelozia.

— O prietenă mi-a trimis de acolo o carte poştală ilustrată. N-ai văzut-o? Am lipit-o cu scotch pe uşa closetului.

După care ţinu să adauge:

— Ascultă povestea unui poet de la începutul secolului. Îmbătrânise de tot şi secretarul lui îl scotea la plimbare. Într-o zi acesta i-a spus: „Uitaţi-vă în sus, maestre! Astăzi zboară deasupra oraşului nostru primul aeroplan!” „Mi-l pot imagina!” i-a răspuns maestrul secretarului său, fără să-şi ridice privirea. Precum vezi, şi eu pot să-mi imaginez cum arată Palermo. Aceleaşi hoteluri, aceleaşi maşini, ca în toate oraşele. În atelierul meu, cel puţin, tablourile sunt mereu altele.

Franz se în tristă. Era atât de obişnuit cu această legătură între viaţa sa amoroasă şi călătoriile în străinătate, încât investise în propunerea lui: „Plecăm la Palermo!” un mesaj erotic fără echivoc. Răspunsul: „Prefer Geneva” nu putea să aibă pentru el decât o singură semnificaţie: prietena lui nu-l mai dorea ca amant.

Cum e cu putinţă să fie atât de nesigur în faţa ei? N-avea niciun motiv de îndoială în ceea ce-l privea! În definitiv nu el, ci ea făcuse primele avansuri erotice, la puţin timp după ce se cunoscuseră; era un bărbat frumos, în culmea carierei sale ştiinţifice, temut chiar de colegii săi, pentru orgoliul şi încăpăţânarea de care dădea dovadă în timpul discuţiilor polemice dintre specialişti. Şi-atunci, de ce îşi repeta el, în fiecare zi, că prietena lui îl va părăsi?

În ceea ce mă priveşte, nu pot găsi pentru asta decât o singură explicaţie, şi anume că dragostea nu era pentru el o prelungire a vieţii sale publice, ci antipodul acesteia. Dragostea era pentru el dorinţa de a se lăsa pradă bunului plac al femeii iubite, de a fi la cheremul ei. Cel ce se predă altuia, soldatul care devine prizonier e dator, mai târziu, să arunce toate armele de care dispune. Şi, văzându-se lipsit de apărare, nu se poate stăpâni să nu întrebe când anume se va produce lovitura. Pot spune, aşadar, că dragostea era, pentru Franz, o aşteptare neîncetată a loviturii.

În timp ce el se lăsa pradă îngrijorării sale, prietena lui depusese penelul şi părăsise atelierul. Reveni curând, cu o sticlă cu vin. O deschise fără să-i adreseze o vorbă şi umplu două

pahare.

Simţi cum i se ia o piatră grea de pe inimă şi îi venea să râdă de el însuşi. Cuvintele ei „Prefer Geneva” nu însemnau că ea nu voia să facă dragoste cu el, ci tocmai contrariul: că n-o mai amuză, că s-a săturat să limiteze momentele lor de intimitate la nişte scurte vizite în oraşe străine.

Ridică paharul şi-l goli până la fund. Franz îl ridică pe al lui, şi trase şi el o înghiţitură. Era, de bună seamă, foarte bucuros să constate că refuzul ei de a pleca la Palermo nu era de fapt decât o invitaţie de a face dragoste, dar, în clipa turnătoare, îl încercă o mică părere de rău: prietena lui se hotărâse să încalce prescripţiile purităţii pe care el le introdusese în relaţia lor: n-a înţeles strădania lui grijulie de a feri dragostea de banalitate şi de a o izola întru totul de căminul conjugal.

Abţinerea de a nu face dragoste cu iubita sa la Geneva era, în fond, o pedeapsă pe care şi-o aplica lui însuşi, pentru faptul de a fi căsătorit cu altă femeie. Trăia această situaţie cu sentimentul culpabilităţii sau al unei defecţiuni. Despre viaţa amoroasă cu soţia lui n-avea, practic, mare lucru de spus, dar, oricum, dormeau în acelaşi pat, se trezeau noaptea unul pe celălalt cu suflarea lor hârâită şi respirau mirosul trupului celuilalt. Fireşte, ar fi preferat să doarmă singur, numai că patul conjugal rămânea simbolul căsniciei, iar simbolurile, precum ştim, sunt intangibile.

De fiecare dată când se întindea lângă ea, îi venea în minte că iubita lui îl vedea lungindu-se în pat alături de soţia sa. Şi, de fiecare dată, acest gând îl făcea să se ruşineze; tocmai de aceea voia să întindă cât mai mult cu putinţă spaţiul ce despărţea patul în care dormea cu soţia de patul în care făcea dragoste cu amanta sa.

Pictoriţa umplu din nou paharul cu vin, bău un pic, apoi, fără să scoată o vorbă, începu încet-încet, cu o stranie indiferenţă, de parcă Franz nu s-ar fi aflat acolo, să-şi scoată bluza de pe ea. Se comporta aşa cum se comportă, în timpul unui exerciţiu de improvizaţie, un student la Conservatorul de artă teatrală, care vrea să demonstreze ce poate, atunci când e singur şi nu-l vede nimeni.

Avea pe ea numai fusta şi sutienul. Pe urmă (ca şi când şi-ar fi adus aminte că în încăpere se mai afla cineva) îl fixă pe Franz cu o privire îndelungată.

Această privire îl stânjenea, nefiind în stare s-o înţeleagă. Între toţi amanţii se stabilesc, cu rapiditate, nişte reguli de joc, de care nu-şi dau seama, dar care au putere de lege, şi nu pot fi încălcate cu niciun preţ. Privirea cu care îl măsura acum ocolea însă aceste reguli; n-avea nimic comun cu actul lor amoros. Nu se regăsea în ea nici provocarea, nici cochetăria, ci, mai curând, un anume gen de întrebare. Dar Franz habar n-avea la ce se referea această întrebare.

Îşi scoase fusta şi, apucându-l de mână, îl răsuci în direcţia unei oglinzi mari sprijinite de perete, la câţiva paşi de ei. Fără să-i elibereze mâna, se uita în oglindă, cu aceeaşi privire îndelungată şi întrebătoare, îndreptată când spre ea, când spre el.

Pe jos, în dreptul oglinzii, se afla un calapod pe care stătea înfiptă o pălărie-melon de culoare neagră. Se aplecă, o ridică şi şi-o puse pe cap. Imaginea din oglindă se schimbă ca prin farmec: acum se vedea acolo o femeie în lenjerie de corp, o femeie frumoasă, inaccesibilă, indiferentă, purtând pe cap o pălărie-melon nepotrivită, de-a dreptul necuviincioasă. Ţinea de mână un bărbat într-un costum gri şi cu cravata la gât.

Şi, din nou se minună cât de puţin o înţelegea pe amanta sa. Pictoriţa nu se dezbrăcase ca să-l îmbie la actul amoros, ci pentru a-i prezenta o ciudată farsă zburdalnică, un *happening* intim pentru doi. Îi zâmbi cu un aer ce trăda înţelegerea şi îngăduinţa.

Aştepta să-i zâmbească la rândul ei, dar aşteptarea lui fu dezamăgită. Îl ţinea mereu de mână, şi privirea ei se plimba în oglindă de la unul la altul.

Durata *happening*-ului depăşea limitele. Franz socotea că această farsă (chiar dacă era dispus s-o considere fermecătoare) se prelungea prea mult. Apucă uşor, cu două degete, pălăria-melon, o trăise cu delicateţe de pe capul pictoriţei şi, zâmbind, o aşeză înapoi pe calapodul ei. Era ca şi când ar fi şters cu radiera mustaţa desenată de un copil neastâmpărat pe imaginea Sfintei Fecioare.

Mai rămase nemişcată câteva secunde, contemplându-se în oglindă. Pe urmă, Franz o copleşi cu sărutări duioase. Şi o rugă, încă o dată, să-l însoţească zece zile la Palermo. De data asta îi făgădui, fără ocolişuri, şi Franz plecă satisfăcut.

Era, din nou, într-o dispoziţie excelentă. Geneva, pe care o

blestemase toată viaţa ca pe o metropolă a plictisului, i se părea acum frumoasă şi plină de aventuri reconfortante. Ajuns în stradă, îşi întoarse privirea în sus, spre fereastra larg deschisă a atelierului. Erau ultimele zile de primăvară, căldură mare, şi toate vitrinele erau umbrite cu storuri din pânză reiată. Franz ajunse în dreptul unui parc deasupra căruia pluteau, în depărtare, cupolele bisericii ortodoxe, aducând cu nişte ghiulele de tun aurite, pe care o forţă invizibilă le-ar fi oprit cu puţin timp înainte de impact ca să rămână înfipte în aer. Frumoasă privelişte. Franz coborî spre ţărm, pentru a se îmbarca pe vaporaşul transportului orăşenesc, care avea să-l ducă pe malul opus al lacului, unde locuia.

2

Sabina rămase singură. Se postă din nou în faţa oglinzii, aşa cum era, în chiloţi şi sutien. Îşi puse pe cap pălăria-melon şi se cercetă îndelung. Se minuna că după atâta amar de ani, mai urmărea una şi aceeaşi clipă pierdută.

Cândva, cu mulţi ani în urmă, Tomas venise la ea şi se arătase captivat de această pălărie. Şi-o pusese pe cap şi se contemplase într-o oglindă mare, sprijinită, ca şi aici, de un perete al atelierului ei din Praga. Voia să vadă ce figură ar fi făcut ca primar al unui mic orăşel din secolul trecut. Pe urmă, când Sabina începu să se dezbrace cu încetinitorul, îşi scoase pălăria şi o puse pe capul ei. Stăteau amândoi în picioare înaintea oglinzii (aşa stăteau întotdeauna în timp ce ea se dezbrăca) şi se examinau. Ea era numai în lenjerie de corp şi cu melonul pe cap. Apoi, deodată, Sabina îşi dădu seama că această imagine îi excita pe amândoi deopotrivă.

Cum era cu putinţă acest lucru? Înainte cu câteva clipe, pălăria-melon de pe capul ei i se păruse o glumă. De la comic la excitant să nu fie decât un pas?

Da. Privindu-se în oglindă, nu văzuse la început decât o situaţie caraghioasă. Dar, imediat după aceea, comicul fu înecat de valul excitantului: pălăria-melon nu mai era o glumă, ci semnifica violenţa; violenţa exercitată asupra Sabinei, asupra demnităţii sale de femeie. Sabina se vedea cu picioarele dezgolite, în chiloţii subţiri prin care i se întrezărea pubisul. Lenjeria sublinia farmecul feminităţii sale, iar pălăria

bărbătească, din fetru tare, o tagăduia, o viola, o ridiculiza. Tomas stătea lângă ea îmbrăcat din cap până-n picioare, de unde reieşea că esenţa celor văzute de ei nu era o glumă (în cazul acesta ar fi trebuit să fie şi el numai în lenjerie de corp şi cu melonul pe cap), ci umilinţă.

În loc să refuze această umilinţă, ea o etala, mândră şi provocatoare, de parcă s-ar fi lăsat violată de bună voie şi în public, ca, în cele din urmă, nemaiputând să continue, să-l înşface pe Tomas şi să-l doboare la pământ. Pălăria-melon se rostogoli sub masă; trupurile lor se zbăteau pe covor în dreptul oglinzii.

Să mai revenim o dată la pălăria-melon.

În primul rând, era o amintire neclară despre un bunic uitat, care fusese primarul unui mic orăşel din Cehia secolului trecut.

În al doilea rând, era o amintire despre tatăl Sabinei. După înmormântare, fratele ei îşi însuşise toată averea părintească şi, din orgoliu, ea refuzase cu o încăpăţânare înverşunată să se bată pentru drepturile sale, declarând, pe un ton sarcastic, că va păstra pălăria-melon ca unică moştenire de la tatăl ei.

În al treilea rând, era un accesoriu al jocurilor erotice cu Tomas.

În al patrulea rând, era un simbol al originalităţii sale, pe care ea o cultiva în mod deliberat. Multe lucruri n-a putut să ducă cu ea în emigraţie, şi, pentru a se încărca cu acest obiect voluminos şi inutilizabil, a trebuit, de bună seamă, să renunţe la alte lucruri mai folositoare.

În al cincilea rând: pălăria-melon devenise în străinătate un obiect sentimental. Când se dusese să-l vadă pe Tomas la Zürich o luase cu ea şi, înainte de a se duce să-i deschidă uşa camerei sale de hotel, şi-o pusese pe cap. S-a întâmplat atunci un lucru la care nu se aşteptase: pălăria-melon s-a arătat a nu fi hazlie, nici excitantă – devenise un vestigiu al timpurilor trecute. Amândoi erau emoţionaţi, înduioşaţi. Au făcut dragoste, cum nu mai făcuseră niciodată până atunci: nu mai era loc pentru jocuri obscene, căci întâlnirea lor nu era o prelungire a jocurilor erotice, când născoceau de fiecare dată ceva nou, un mic viciu necunoscut, ci era o recapitulare a timpului, un cânt închinat trecutului lor comun, o recapitulare sentimentală a unei poveşti nesentimentale, ce se pierdea în depărtări.

Pălăria-melon devenise motivul partiturii muzicale care era

viaţa Sabinei. Acest motiv revenea mereu, încă o dată şi încă o dată, căpătând de fiecare dată o altă semnificaţie; toate aceste semnificaţii treceau prin pălăria-melon ca apa prin albia unui râu, şi pot spune că această albie era albia lui Heraclit: „Nu te scalzi de două ori în apa aceluiaşi râu!” Pălăria-melon era albia unui râu şi Sabina vedea de fiecare dată curgând prin ea apa unui alt râu, a unui alt râu semantic: acelaşi obiect suscita de fiecare dată o altă semnificaţie, dar această semnificaţie repercuta (ca un ecou, ca o înlănţuire de ecouri) toate semnificaţiile anterioare; fiecare trăise, în parte, trădând o armonie din ce în ce mai bogată. La Zürich, în camera de hotel, Tomas şi Sabina erau înduioşaţi de vederea melonului şi se iubeau aproape plângând, căci acest obiect negru nu era un lucru ce le amintea doar de jocurile lor amoroase, ci era, totodată, un semn rămas de la tatăl Sabinei şi de la bunicul ei, care trăise pe vremea când nu se ştia de automobile şi aeroplane.

Acum putem înţelege, fără îndoială, prăpastia care-i despărţea pe Sabina şi Franz: el o asculta cu nesaţ povestindu-i despre viaţa ei şi ea asculta, cu acelaşi nesaţ, povestea vieţii lui. Înţelegeau amândoi, cu exactitate, semnificaţia logică a cuvintelor pe care şi le spuneau, dar fără să audă murmurul râului semantic ce curgea prin aceste cuvinte.

Aşa se explică de ce atunci când Sabina şi-a pus pe cap pălăria-melon de faţă cu el, Franz s-a simţit jenat, de parcă i s-ar fi vorbit, în clipa aceea, într-o limbă necunoscută. Nu socotea gestul ei nici obscen, nici sentimental, era pentru el un gest, pur şi simplu, neinteligibil, care avea darul să-l descumpănească prin absenţa semnificaţiei.

Atâta timp cât oamenii simt, mai mult sau mai puţin, tineri şi partitura muzicală a vieţii lor se află abia la primele măsuri, aceştia pot s-o scrie împreună şi să-i schimbe motivele (aşa cum Tomas şi Sabina au schimbat motivul melonului), dar, atunci când se întâlnesc la o vârstă mai coaptă, partitura lor muzicală e, mai mult sau mai puţin, terminată, şi fiecare cuvânt, fiecare obiect semnifică altceva în compoziţia fiecăruia în parte.

Dacă ar fi să reiau toate discuţiile dintre Sabina şi Franz, aş putea alcătui din neînţelegerile lor un dicţionar voluminos. Să ne mulţumim cu un lexic restrâns.

MIC LEXIC DE CUVINTE NEÎNŢELESE
(partea întâi)

Femeia:

În concepţia Sabinei, a fi femeie înseamnă a avea un destin pe care nu şi l-a ales ea. Ceva ce nu am ales noi înşine nu poate fi considerat nici meritul, nici eşecul nostru. În faţa unei situaţii ce ne-a fost impusă, gândeşte Sabina, trebuie să adoptăm o atitudine corespunzătoare. A te revolta împotriva faptului de a te fi născut femeie sau a-ţi face din asta un titlu de glorie i se păreau două atitudini la fel de absurde.

Odată, la una din primele lor întâlniri, Franz i-a spus pe un ton neobişnuit „Dumneata *eşti femeie,* Sabina!” N-a înţeles de ce-i comunicase această noutate arborând aerul solemn al unui Cristofor Columb care tocmai apucase să zărească ţărmul Americii. Abia mai târziu a înţeles că acest cuvânt – *femeie* – pe care Franz îl rostise cu un accent atât de apăsat nu însemna pentru el denumirea unuia dintre sexele speciei umane, ci reprezenta o *valoare.* Cu alte cuvinte, toate femeile erau demne de a fi denumite femei.

Dar dacă pentru Franz femeia este Sabina, ce poate fi pentru el Marie-Claude, adevărata lui soţie? În urmă cu peste douăzeci de ani (se cunoşteau, pe atunci, de câteva luni) aceasta îl ameninţase că se va sinucide dacă o va părăsi. Ameninţarea avu darul să-l vrăjească pe Franz. Marie-Claude nu-i plăcea prea mult, în schimb, dragostea ei i se părea sublimă. Se considera nedemn de o dragoste atât de mare şi se socotea obligat să se încline cu smerenie în faţa ei.

Drept care s-a închinat până la pământ şi a luat-o de nevastă. Şi, în ciuda faptului că Marie-Claude încetase să manifeste aceeaşi intensitate a sentimentelor ca în clipa în care îl ameninţase cu sinuciderea, acest imperativ rămânea adânc întipărit în conştiinţa lui; să n-o supere niciodată pe Marie-Claude şi să respecte în ea femeia.

Această frază mi se pare ciudată şi interesantă, deopotrivă. El nu-şi spunea: s-o respecte pe Marie-Claude, ci: să respecte în Marie-Claude femeia.

Dar dacă Marie-Claude e ea însăşi femeie, cine e cealaltă femeie care se ascunde în ea şi trebuie respectată? Să fie, oare, aceasta imaginea platonică a femeii?

Nu. E mama lui. Niciodată nu i-ar fi dat prin minte că ceea ce respecta el la mama lui era femeia. Îşi adora mama, nicidecum o femeie oarecare ce sălăşluia în ea. Imaginea platonică a femeii şi mama erau unul şi acelaşi lucru.

Abia împlinise doisprezece ani când, într-o bună zi, tatăl lui o părăsise pe neaşteptate. Franz bănuia că se întâmplase ceva neobişnuit de grav, dar maică-sa învăluia drama în cuvinte neutre şi ponderate, ca să nu-l traumatizeze. În ziua aceea, înainte de a apuca să iasă din casă, spre a face împreună o plimbare prin oraş, Franz observă că maică-sa îşi pusese în picioare nişte pantofi desperecheaţi. Era descumpănit şi voia să-i atragă atenţia, dar totodată se temea să n-o rănească. Bătuse cu ea preţ de două ceasuri străzile oraşului, fără să-şi poată dezlipi ochii de pe picioarele mamei. Abia atunci a început să înţeleagă ce înseamnă suferinţa.

Fidelitatea şi trădarea

O iubise din copilărie până în clipa în care a însoţit-o la cimitir, şi continua s-o iubească în amintirile lui. De aici s-a născut în el ideea că fidelitatea e cea dintâi dintre toate virtuţile; fidelitatea conferă unitate vieţii noastre, care, altfel, s-ar risipi în mii de impresii efemere.

Franz îi vorbea adeseori Sabinei despre mama sa, şi, poate, în mod inconştient, dintr-un anume calcul: că Sabina va fi încântată de înclinaţia lui pentru fidelitate, şi ăsta ar fi un mijloc de a o câştiga.

Nu ştia însă că pe Sabina o încânta trădarea, nicidecum fidelitatea. Cuvântul fidelitate îi amintea de tatăl ei, un provincial puritan, care picta duminica, pentru propria-i plăcere, apusul soarelui deasupra pădurii şi vaze cu trandafiri. Datorită lui a început să deseneze de mic copil. La paisprezece ani s-a îndrăgostit de un băiat de vârsta ei. Înspăimântat, tăticul i-a interzis un an întreg să iasă din casă. Într-o zi i-a arătat nişte reproduceri din opera lui Picasso şi pe ea a pufnit-o râsul. Dacă n-avea voie să iubească un prieten de vârsta ei, putea, cel puţin, să-i fie drag cubismul. După bacalaureat, a plecat la

Praga, cu sentimentul reconfortant că, în sfârşit, va putea să-şi trădeze al său „acasă”.

Trădarea. De când eram copii, tata şi învăţătorul ne spuneau că acesta e lucrul cel mai cumplit pe care ni-l putem închipui. Dar ce este trădarea? Trădarea înseamnă să ieşi din rând. Trădarea înseamnă să ieşi din rând şi să pleci în necunoscut. Sabina nu cunoştea nimic mai frumos decât să pleci în necunoscut.

S-a înscris la Academia de Arte Frumoase, dar nu-i era îngăduit să picteze ca Picasso. Pe vremea aceea era obligatorie practicarea aşa-numitului realism socialist, şi, la Academia de Arte Frumoase se fabricau, în serie, portretele oamenilor de stat comunişti. Dorinţa ei de a-şi trăda tatăl rămânea nesatisfăcută, căci comunismul nu era altceva decât un alt tată, la fel de sever şi la fel de mărginit, care interzicea dragostea (era perioada puritanismului) şi-l interzicea şi pe Picasso. S-a măritat cu un pictor mediocru, praghez, pentru simplul motiv că se bucura de reputaţia unui scandalagiu excentric şi era inacceptabil pentru ambii tătici.

Pe urmă i-a murit mama. A doua zi după înmormântare, când s-a întors la Praga, a primit o telegramă: îndurerat de moartea mamei, tata s-a sinucis.

Au cotropit-o remuşcările: ce rău era în faptul că tata picta vaze cu trandafiri şi nu-i plăcea Picasso?

Era atât de condamnabil faptul că se temea ca fiica lui să nu rămână însărcinată la paisprezece ani? Era atât de ridicol faptul că n-a fost în stare să mai trăiască fără soţia sa?

Şi o cuprinse din nou dorinţa de a trăda: de a-şi trăda propria trădare. Îşi anunţă soţul (nu mai vedea în el scandalagiul excentric, ci, mai curând, un beţiv stânjenitor) că-l părăseşte.

Dar dacă trădăm B-ul, pentru care am trădat A-ul, asta nu înseamnă că ne împăcăm cu A-ul. Viaţa pictoriţei divorţate nu se asemăna cu viaţa părinţilor trădaţi. Prima trădare este ireparabilă. Aceasta provoacă, prin reacţia ei în lanţ, un şir întreg de alte trădări, şi fiecare dintre ele ne îndepărtează, din ce în ce mai mult, de punctul trădării iniţiale.

Muzica

Pentru Franz este arta care se apropie cel mai mult de

frumuseţea dionisiacă, înţeleasă ca beţie. Omul nu se poate îmbăta prea bine cu un roman sau cu un tablou, dar se poate îmbăta foarte uşor cu *Simfonia a Noua* de Beethoven, cu *Sonata pentru două piane şi percuţie* de Bartok, sau cu un cântec al formaţiei Beatles. Franz nu face distincţie între marea muzică şi muzica uşoară, distractivă. Această distincţie i se pare ipocrită şi de modă veche. Îi plac, deopotrivă, rockul şi Mozart.

Pentru el muzica este eliberatoare: îi eliberează de singurătate şi de închistare, de praful bibliotecii; muzica deschide în trupul lui o uşă prin care sufletul se poate strecura afară spre a fraterniza. Îi place să danseze şi-i pare rău că Sabina nu-i împărtăşeşte această pasiune.

Iată-i luând împreună masa de seară într-un restaurant, şi difuzoarele răspândesc în sală o muzică ritmată, zgomotoasă.

Sabina îi spune:

— Ăsta-i un cerc vicios. Oamenii asurzesc fiindcă pun muzica din ce în ce mai tare. Dar, asurzind, nu le rămâne altceva decât s-o pună şi mai tare.

— Ţie nu-ţi place muzica? întreabă Franz.

— Nu, răspunde Sabina, grăbindu-se să adauge: Poate dacă aş trăi în altă epocă... şi se gândeşte la epoca lui Johann Sebastian Bach, când muzica se asemăna cu un trandafir înflorit, pe imensa câmpie înzăpezită a tăcerii.

Zgomotul ascuns sub masca muzicii o urmăreşte din anii fragedei sale tinereţi. Ca studentă la Academia de arte plastice, era nevoită să-şi petreacă vacanţe întregi pe aşa-numitul şantier al tineretului. Tinerii erau cazaţi în barăci colective şi se duceau să muncească la construcţia unor întreprinderi siderurgice. De la cinci dimineaţa până la cinci seara, megafoanele răspândeau o muzică de-a dreptul asurzitoare. Îi venea să plângă, dar muzica era veselă, şi nu puteai să scapi de ea nicăieri, nici la closet, nici în pat cu pătura în cap, căci megafoanele erau plasate pretutindeni. Muzica aceea urlătoare aducea cu o haită de câini asmuţită împotriva ei.

Îşi spunea, atunci, că numai în lumea comunistă domina această barbarie a muzicii. În străinătate constată că transformarea muzicii în zgomot constituie un proces planetar, ce determină omenirea să pătrundă în faza istorică a urâţeniei totale. Caracterul fatal al urâţeniei s-a manifestat, în primul rând, prin omniprezenţa urâţeniei acustice: automobilele,

motocicletele, chitarele electrice, ciocanele pneumatice, megafoanele, sirenele. Omniprezenţa urâţeniei vizuale nu va întârzia să se arate.

Terminară masa, urcară în camera lor şi făcură dragoste. Pe urmă, înainte de a-l fura somnul, gândurile începură să se învălmăşească în capul lui Franz. Îi revenea în minte muzica zgomotoasă din restaurant şi îşi spunea în sinea lui: „Zgomotul oferă un avantaj: te împiedică să auzi cuvintele.” Din tinereţe nu făcea altceva decât să vorbească, să scrie, să ţină cursuri, să inventeze fraze, să caute formulări, să le corecteze, ca, până la urmă, să constate că nici un cuvânt nu era exact, că semnificaţia lor se estompa, că-şi pierdeau conţinutul, că deveneau firimituri, pleavă, firicele de praf ori de nisip ce rătăceau prin creierul lui, pricinuindu-i migrenele, insomniile şi bolile sale. În clipa aceea îl încerca dorinţa confuză şi irezistibilă să asculte o muzică imensă, un zgomot absolut, un vacarm vesel şi nestăvilit, care să îmbrăţişeze, să inunde, să înăbuşe, să asurzească totul, şi să facă să dispară, pentru totdeauna, din acest tot, durerea, zădărnicia şi nimicnicia cuvintelor. Muzica este negaţia frazelor, muzica este anticuvântul! Îşi dorea să rămână într-o lungă îmbrăţişare cu Sabina, să tacă, să nu mai rostească niciodată măcar o frază, şi să lase plăcerea să se contopească, să se împerecheze cu răcnetele desfrânate ale muzicii, în această hărmălaie imaginară adormi.

Lumina şi întunericul

Pentru Sabina, a trăi însemna a vedea. Viziunea e limitată de o dublă frontieră: lumina intensă, care orbeşte, şi întunericul total. De aici se trage, poate, dezgustul ei pentru orice manifestare a extremismului. Extremele marchează frontierele în spatele cărora viaţa încetează, iar pasiunea extremismului, în artă şi în politică, este dorinţa camuflată de a muri.

Lui Franz, cuvântul „lumină” nu-i evoca imaginea unui peisaj pe care se odihneşte strălucirea gingaşă a zilei, ci izvorul luminii în sine: soarele, becul, reflectorul. Lui Franz îi vin în minte nişte metafore cunoscute: soarele adevărului, sclipirea orbitoare a raţiunii etc., etc.

Lumina şi întunericul îl atrag deopotrivă. În anii noştri, a stinge lampa în timpul actului amoros pare ridicol; ştie acest

lucru, de aceea lasă aprinsă o luminiţă deasupra patului. Dar, în clipa în care pătrunde în Sabina, închide ochii. Voluptatea care-l copleşeşte solicită întunericul. Acest întuneric e pur, e întreg, fără imagini, fără viziuni, acest întuneric n-are sfârşit, n-are frontieră – această frontieră e infinitul purtat în adâncul nostru de fiecare dintre noi. (Celui ce caută infinitul nu-i rămâne decât să închidă ochii!)

În momentul când simte voluptatea răspândindu-se în trupul său, Franz se desface, se descompune şi se topeşte în infinitul întunericului său, devenind el însuşi infinit. Dar cu cât creşte bărbatul în întunericul său lăuntric, cu atât se micşorează în înfăţişarea sa exterioară. Un bărbat cu ochii închişi nu-i decât o epavă de bărbat. Sabinei îi displace această privelişte, nu vrea să-l vadă pe Franz, drept care închide şi ea ochii. Acest întuneric nu înseamnă însă, pentru ea, infinitul, ci pur şi simplu, dezacordul cu tot ce se vede, negarea viziunii, refuzul de a vedea.

4

Sabina se lăsase convinsă să participe la o întrunire a compatrioţilor săi. Se discuta acolo, pentru a nu ştiu câta oară, dacă ar fi trebuit sau nu să-i înfrunte pe ruşi cu arma în mână. Fireşte, aici, la adăpostul emigraţiei, toată lumea declara că ar fi trebuit să se bată. Sabina interveni, spunând:

— Atunci, întoarceţi-vă şi luptaţi!

N-ar fi trebuit s-o spună. Un domn cu părul încărunţit şi ondulat cu fierul îşi îndreptă spre ea un arătător neobişnuit de lung.

— De ce vorbiţi aşa? începu el. Avem cu toţii o parte de responsabilitate pentru ceea ce s-a întâmplat acolo. Ce-aţi făcut dumneavoastră, în ţară, împotriva regimului comunist? Pictură, şi atâta tot…

În ţările comuniste, controlul, verificarea şi aprecierea cetăţenilor simt activităţi sociale predominante şi permanente. Dacă un pictor vrea să obţină aprobarea de a expune, dacă un cetăţean vrea să dobândească o viză ca să poată pleca în vacanţă la mare, dacă un fotbalist urmează să devină jucător în echipa naţională, trebuie adunate mai întâi tot soiul de rapoarte şi referinţe în ceea ce îl priveşte (din partea portarilor de bloc, a

colegilor de muncă, a poliţiei, a organizaţiei de partid, a comitetului de întreprindere), după care aceste aprecieri simt adiţionate, cântărite, recapitulate de nişte funcţionari investiţi anume cu această misiune. Tot ce se spune în aceste referinţe nu are nimic de-a face cu aptitudinea cetăţeanului de a picta sau de a şuta, sau cu starea sănătăţii sale, ce ar impune o vacanţă pe malul mării. E vorba în ele de un singur lucru, căruia i se spune „profilul politic al cetăţeanului” (cu alte cuvinte, ce vorbeşte cetăţeanul, ce gândeşte, cum se comportă, dacă participă sau nu la şedinţe şi la demonstraţiile de 1 Mai). Şi, întrucât totul (viaţa de toate zilele, avansarea în serviciu şi vacanţele) depinde de felul în care cetăţeanul este notat, fiecare (dacă vrea să fie selectat în echipa naţională, să expună tablouri sau să-şi petreacă vacanţa la mare) e dator să se poarte în aşa fel încât să obţină o notă favorabilă.

La asta se gândea Sabina, în timp ce-l asculta pe domnul cu părul cărunt. Puţin îi păsa acestui domn dacă compatrioţii săi joacă bine fotbal sau dacă pictează cu talent (niciun ceh nu s-a interesat vreodată ce anume pictează Sabina); un singur lucru îl interesa: să ştie dacă aceşti compatrioţi au fost opozanţi activi sau pasivi ai regimului comunist de la bun început sau în ultima clipă, de-adevăratelea sau numai de ochii lumii.

Fiind pictoriţă, ştia să cerceteze bine feţele oamenilor şi cunoştea, de la Praga, fizionomia acelor persoane a căror pasiune este aceea de a-i verifica şi a-i nota pe alţii. Aceşti oameni aveau, fără excepţie, arătătorul puţin mai lung decât degetul mijlociu, şi obişnuiau să-l îndrepte, întotdeauna, spre cei cărora le vorbeau. De altfel, preşedintele Novotny, care a domnit în Cehia timp de paisprezece ani, până în 1968, avea şi el exact acelaşi păr cărunt, ondulat cu fierul de frizer, şi cel mai lung arătător dintre toţi locuitorii Europei centrale.

Când auzi din gura pictoriţei – ale cărei tablouri nu le văzuse niciodată – că seamănă cu preşedintele comunist Novotny, emigrantul emerit făcu feţe-feţe – se îmbujoră, păli, şi iar se îmbujoră şi iar păli –, ar fi vrut să spună ceva, dar nu spuse nimic şi amuţi de-a binelea. Toată lumea tăcea odată cu el, până când Sabina se ridică şi ieşi.

Era necăjită de cele întâmplate, dar de îndată ce ajunse pe trotuar îşi spuse: în definitiv, de ce trebuia să se vadă cu cehii? Ce-i lega de ei? Un peisaj? Dacă fiecare dintre ei ar fi să

răspundă la întrebarea ce anume le sugerează numele Cehia, imaginile ce li s-ar ivi în faţa ochilor ar fi disparate, neomogene, lipsite de orice unitate.

Ori, poate, cultura? Dar ce înseamnă cultura? Dvořák şi Janaček. Da. Dar dacă unui ceh nu-i place muzica? Dintr-odată identitatea cehă se risipeşte în vânt.

Ori, poate, marii bărbaţi? Jan Hus? Aceşti oameni n-au citit, în viaţa lor, un rând din scrierile lui. Singurul lucru pe care puteau să-l înţeleagă, în unanimitate, erau flăcările, gloria flăcărilor în care Jan Hus a fost ars pe rug ca eretic, gloria cenuşii în care s-a transformat, astfel că esenţa spiritului ceh – reflectă Sabina – nu era pentru ei decât cenuşă şi nimic mai mult. Pe aceşti oameni nu-i leagă altceva decât înfrângerea lor şi reproşurile pe care şi le adresează unul altuia.

Mergea repede. Mai mult decât cearta cu emigranţii o tulburau acum propriile sale gânduri. Ştia că erau nedrepte. Existau totuşi printre cehi şi alt fel de oameni decât acel individ cu arătătorul exagerat de lung. Tăcerea stânjenitoare ce a urmat după cuvintele ei n-a însemnat, nici pe departe, că toţi o dezaprobau. Erau, mai curând, descumpăniţi de acea izbucnire a urii, de acea lipsă de înţelegere, căreia toată lumea îi cade victimă în condiţiile emigraţiei, şi-atunci, de ce nu i-ar fi, mai degrabă, milă de ei? De ce nu i-ar vedea înduioşători şi părăsiţi?

Nouă ne e dat să cunoaştem răspunsul: când şi-a trădat tatăl, viaţa s-a deschis înaintea ei ca un drum lung al trădărilor şi fiecare nouă trădare o atrăgea ca un viciu şi, deopotrivă, ca o victorie. Nu vrea să rămână aliniată şi nu se va alinia vreodată! Nu va sta în rând, mereu cu aceiaşi oameni şi cu aceleaşi vorbe de clacă! De aceea e atât de tulburată de propria-i nedreptate. Această tulburare nu e neplăcută; Sabina are, dimpotrivă, senzaţia că obţine, în clipa aceea, o victorie şi cineva, invizibil, o aplaudă.

Dar euforia cedă numaidecât locul îngrijorării: drumul acesta trebuie totuşi să se sfârşească undeva! Într-o zi va trebui totuşi să pună capăt trădărilor! Să termine cu ele o dată pentru totdeauna!

Se înserase şi ea mergea cu pas grăbit pe peronul gării. Trenul de Amsterdam era tras în staţie. Căută vagonul, îl găsi şi urcă în el. Deschise uşa compartimentului spre care o conduse un conductor amabil şi-l zări pe Franz aşezat pe un pat gata

pregătit. Se ridică s-o întâmpine, o cuprinse în braţe şi-o copleşi cu sărutări pătimaşe.

Avea un chef nebun să-i spună, aidoma celei mai banale dintre toate femeile: „Nu mă părăsi, păstrează-mă lângă tine. Subjugă-mă, fii tare!” Dar erau cuvinte pe care ea nu putea şi nu ştia să le rostească.

Când o slăbi din strânsoarea lui, spuse doar atât:

— Simt nespus de bucuroasă că mă aflu cu tine. Cu discreţia ei firească, nu putea să-i spună mai mult.

5

MIC LEXIC DE CUVINTE NEÎNŢELESE (URMARE)

Convoaiele

În Italia sau Franţa soluţia e uşor de găsit. Când părinţii te obligă să mergi la biserică, te răzbuni înscriindu-te într-un partid (comunist, troţkist, maoist etc.) Numai că tatăl Sabinei a trimis-o mai întâi la biserică şi, pe urmă, de teamă, a silit-o să adere la Uniunea Tineretului Comunist.

Când înainta în coloanele demonstraţiei de 1 Mai, nu pridídea să ţină cadenţa, drept care tânăra din spatele ei o apostrofa şi-o călca, dinadins, pe călcâie. Iar atunci când trebuia să cânte, nu cunoştea niciodată textul, şi deschidea gura de florile mărului. Dar colegele ei observau acest lucru şi o denunţau. Din fragedă tinereţe avea oroare de toate convoaiele.

Franz îşi făcuse studiile la Paris şi, întrucât era neobişnuit de înzestrat, avea în faţa sa o carieră ştiinţifică asigurată de la vârsta de douăzeci de ani. De pe atunci ştia că-şi va petrece toată viaţa între pereţii unui cabinet universitar, în biblioteci publice şi în două sau trei amfiteatre; gândul acesta avea darul să stârnească în el senzaţia sufocării. Voia să iasă din viaţa lui, aşa cum se iese din casă în stradă.

Aşa se explică de ce, atâta timp cât a trăit la Paris, participa cu atâta bucurie la tot felul de manifestaţii. Era o plăcere pentru el să meargă să serbeze ceva, să revendice ceva, să protesteze faţă de ceva, să nu fie singur, să fie cu alţii afară, sub cerul liber. Convoaiele ce se scurgeau de pe bulevardul Saint-Germain sau din Piaţa Republicii, îndreptându-se spre Bastilia, îl fascinau.

Mulţimea în marş, scandând sloganuri, era pentru el imaginea Europei şi a istoriei acesteia. Europa e un Marş Grandios. Un Marş din revoluţie în revoluţie, din bătălie în bătălie, mereu înainte.

Aş putea spune asta şi altfel: Franz socotea ireală viaţa sa între cărţi. Aspira la viaţa reală, la contactul cu alte fiinţe omeneşti, care să înainteze cot la cot cu el, tânjea după strigătele lor entuziaste. Nu-şi dădea seama că ceea ce considera el a fi ireal (munca lui în izolarea bibliotecilor) era viaţa sa reală, în timp ce coloanele de demonstranţi, care pentru el însemnau realitatea, nu erau altceva decât un spectacol, un dans, o serbare, cu alte cuvinte: un vis.

În anii studenţiei, Sabina a locuit într-un campus universitar. De 1 Mai, toată lumea era obligată să se adune, din primele ore ale dimineţii, în locurile de încolonare a demonstranţilor. Ca să nu lipsească nimeni, nişte studenţi-activişti, cu retribuţie, verificau dacă toţi locatarii căminului au părăsit clădirea, în asemenea momente Sabina se ducea să se ascundă la toaletă, şi nu revenea în cameră decât atunci când toată lumea era de mult plecată. Era o linişte cum nu mai cunoscuse vreodată. De departe răzbeau până la ea, în surdină, acordurile unui marş. Avea senzaţia că stătea ascunsă într-un ghioc şi auzea, din depărtare, vuietul talazurilor învolburate ale unei lumi ostile.

La un an sau doi după ce părăsise Cehia, se afla, cu totul întâmplător, la Paris, exact în ziua comemorării invaziei ruseşti. În ziua aceea avea loc o manifestaţie de protest, şi ea nu se putea abţine să nu participe la această demonstraţie. Tinerii francezi agitau în aer pumnii strânşi, şi strigau lozinci împotriva imperialismului sovietic. Îi plăceau aceste lozinci, dar, deodată, constată cu surprindere că ea nu era în stare să le strige în cor cu ceilalţi. Nu reuşea să reziste în coloană mai mult de câteva minute.

Le destăinui această experienţă unor prieteni francezi. Aceştia se minunară: „Vasăzică tu nu vrei să lupţi împotriva ocupaţiei ţării tale?” Voia să le spună că în spatele comunismului, al fascismului, al tuturor ocupaţiilor şi invaziilor se ascunde un rău mai fundamental şi mai universal; imaginea acestui rău era pentru ea coloana în marş a oamenilor care defilează cu braţul ridicat şi strigă, la unison, aceleaşi silabe. Dar îşi dădea seama că nu ştia cum să le explice acest lucru. Se simţea stânjenită, şi

preferă să schimbe subiectul.

Frumuseţea New York-ului

Se plimbau prin New York, ceasuri în şir, fără întrerupere; spectacolul se schimba la tot pasul, de parcă ar fi mers pe o potecă întortocheată într-un fascinant peisaj muntos: un tânăr se ruga îngenuncheat în mijlocul trotuarului, la câţiva paşi de el, o frumoasă negresă moţăia sprijinită de un copac; un bărbat în costum închis traversa strada, dirijând, cu mişcări grandioase, o orchestră invizibilă; apa susura în havuzul unei fântâni arteziene, în jurul căreia şedeau nişte zidari şi luau masa de prânz. Nişte scări metalice escaladau faţadele unor case urâte din cărămidă roşie, iar aceste case erau atât de urâte, încât deveneau frumoase în vecinătatea unui uriaş zgârie-nori din sticlă, în spatele căruia se înălţa un alt zgârie-nori, pe al cărui acoperiş era construit un mic palat arăbesc cu turnuri, cu galerii şi coloane aurite.

Se gândea la pânzele ei: şi în ele se întâlneau lucruri ce nu se potriveau unul cu altul: un şantier de construcţie a unei uzine siderurgice, şi în spatele lui o lampă cu gaz; sau o altă lampă, al cărei abajur desuet, din sticlă pictată, exploda în ciobim mărunte ce plutesc uşor deasupra unui peisaj mocirlos, întristător.

Franz: „în Europa frumosul a avut întotdeauna un caracter internaţional. S-au regăsit în el, întotdeauna, o orientare estetică şi un plan de lungă durată. A fost nevoie de secole întregi pentru a înălţa, potrivit acestui plan, o catedrală gotică sau un oraş în stilul Renaşterii. Frumuseţea New York-ului are o origine cu totul diferită. E o frumuseţe neintenţionată. S-a născut fără o premeditare omenească, aşa cum se naşte o peşteră de stalactite. Nişte forme, hidoase din faşă, se regăsesc, la întâmplare, fără un plan anume, în nişte vecinătăţi atât de nepotrivite încât, pe neaşteptate, ajung să strălucească, pur şi simplu, ca o poezie magică.”

Sabina: „Frumuseţea neintenţionată. Bineînţeles. S-ar putea spune însă şi aşa: frumuseţe din eroare, înaintea dispariţiei totale de pe faţa pământului, frumuseţea va mai exista câteva clipe, ca o eroare. Frumuseţea ca eroare e ultimul stadiu al istoriei frumuseţii.”

Se gândea la primul ei tablou, într-adevăr reuşit; culoarea roşie se prelinsese pe pânză dintr-o eroare. Da. Tablourile ei se întemeiau pe frumuseţea erorii, iar New York-ul era patria secretă şi adevărată a picturii.

Franz: „S-ar putea ca frumuseţea neintenţionată a New York-ului să fie mult mai bogată şi mult mai variată decât frumuseţea prea austeră şi prea elaborată, născută dintr-un proiect omenesc. Dar asta nu mai este o frumuseţe europeană. E o lume străină."

Cum aşa?! Există totuşi un lucru asupra căruia sunt amândoi de acord?!

Nu. Chiar şi aici găsim o diferenţă. Straniul frumuseţii newyorkeze o atrage nebuneşte pe Sabina. Pe Franz îl fascinează, dar, în acelaşi timp, îl înspăimântă, trezind în el nostalgia Europei.

Patria Sabinei

Sabina înţelege reticenţa lui în privinţa Americii. Franz e întruchiparea Europei: mama lui se trăgea dintr-o familie vieneză, tatăl era francez, iar el este elveţian.

La rândul său, Franz admiră patria Sabinei. Când îi vorbeşte despre ţara ei şi despre prietenii din Cehia, şi aude cuvintele: închisori, persecuţii, tancuri pe străzi, emigraţie, fluturaşi, literatură interzisă, expoziţii interzise, e cuprins de un ciudat sentiment de invidie, asociată cu nostalgia.

Îi mărturiseşte Sabinei: „într-o zi, un filosof a scris despre mine că tot ce spun nu sunt decât speculaţii nedemonstrabile şi, în final, m-a calificat drept «un Socrate aproape neverosimil». M-am simţit umilit, din cale-afară, şi i-am răspuns pe un ton furios. Imaginează-ţi că acest episod caraghios e cel mai grav conflict pe care l-am trăit vreodată! Viaţa mea a atins acolo culmea posibilităţilor mele dramatice. Noi doi trăim pe scări diferite. Tu ai intrat în viaţa mea ca Gulliver în ţara piticilor."

Sabina protestează. După ea, conflictele, dramele, tragediile nu înseamnă absolut nimic, n-au nici o valoare şi nu merită nici respectul, nici admiraţia cuiva. Singurul lucru de invidiat la Franz este munca pe care şi-o poate îndeplini în linişte şi pace.

Franz clătină din cap: „într-o societate bogată, oamenii n-au nevoie să muncească din greu cu braţele şi se pot consacra unei

activităţi intelectuale. În aceste ţări apar tot mai multe universităţi, şi tot mai mulţi studenţi. Ca să absolve o facultate, studenţii sunt nevoiţi să-şi găsească singuri subiectele lucrărilor de diplomă. Subiectele simt cu nemiluita, fiindcă se pot face disertaţii despre orice pe lumea asta.

Filele de hârtie înnegrite se îngrămădesc în rafturile bibliotecilor ce sunt mai triste decât cimitirele, nefiind vizitate de nimeni, nici măcar de Sărbătoarea tuturor sfinţilor. Cultura dispare într-o multitudine de producţii, într-o avalanşă de fraze, în demenţa cantităţii. Crede-mă, o singură carte interzisă în ţara ta de origine înseamnă infinit mai mult decât milioanele de cuvinte pe care le scuipă universităţile noastre."

În felul acesta ar putea fi înţeleasă slăbiciunea lui Franz pentru toate revoluţiile. Cândva, a simpatizat cu Cuba, apoi cu China, ca, în cele din urmă, dezgustat de cruzimea regimului din aceste ţări, să se împace, melancolic, cu gândul că nu-i mai rămânea decât acest ocean al cuvintelor care n-au nici o greutate şi nu reprezintă viaţa. Deveni profesor la Geneva (unde nu-i loc de manifestaţii) şi, cu un soi de abnegaţie (într-o însingurare fără femei şi fără coloane de demonstranţi), a publicat câteva lucrări ştiinţifice care s-au bucurat de un succes remarcabil. Apoi, într-o zi, s-a ivit Sabina, ca o arătare; venea dintr-o ţară unde iluziile revoluţionare se ofiliseră de mult, dar unde domnea ceea ce admira el cel mai mult la revoluţii: viaţa ce se desfăşoară pe scara grandioasă a riscului, a curajului şi a ameninţării iminente a morţii. Sabina îi inspira încredere în măreţia destinului omenesc. Şi era cu atât mai frumoasă, cu cât în spatele siluetei sale se întrezărea drama dureroasă a ţării sale.

Dar, vai! Sabinei nu-i place această dramă. Cuvintele: închisori, persecuţii, cărţi interzise, ocupaţie, care blindate sunt pentru ea cuvinte urâte, lipsite de orice parfum romantic. Singurul cuvânt ce răsună plăcut în urechea ei, ca o amintire nostalgică despre ţara ei, e cuvântul „cimitir."

Cimitirul

Cimitirele Boemiei se aseamănă cu nişte grădini. Mormintele sunt acoperite cu gazon şi flori de toate culorile. Mormintele modeste se pierd în verdele frunzişului din preajma lor. Seara,

cimitirul e plin de lumânărele aprinse, lăsând impresia că morţii organizează un bal pentru copii. Da, un bal pentru copii, căci morţii şi copiii sunt la fel de nevinovaţi. În ciuda faptului că viaţa era cumplit de grea, la cimitir domnea întotdeauna liniştea şi pacea. Chiar şi în timpul războiului, sub Hitler, sub Stalin, sub toate ocupaţiile. Când se simţea copleşită de tristeţe, se urca în maşină şi pleca departe de Praga, spre a se plimba într-unul din cimitirele sale preferate. Aceste cimitire rurale, pe fundalul albastru al colinelor înconjurătoare, erau frumoase ca un cântec de leagăn.

Pentru Franz, cimitirul nu-i decât un depozit hidos, de pietriş şi oseminte omeneşti.

6

— N-aş merge cu maşina niciodată. Nici în ruptul capului! Mi-e teamă de accidente! Chiar dacă nu mori, rămâi traumatizat tot restul vieţii! spunea sculptorul, ţinându-şi, fără voia lui, arătătorul, pe care nu lipsise mult să şi-l reteze în timp ce cioplea o statuie de lemn. Printr-un miracol, medicii reuşiseră să i-l salveze.

— Da’ de unde! interveni, cu vocea-i cristalină, Marie-Claude, într-o dispoziţie de zile mari. Eu am avut un accident şi totul a fost minunat! Nu m-am simţit niciodată mai bine ca la spital! Nu puteam închide ochii şi citeam non-stop, ziua şi noaptea.

Toţi se uitau la ea cu uimire, şi se citea pe faţa ei că uimirea lor avea darul s-o ungă la inimă. În sufletul lui Franz (care ştia că după amintitul accident soţia lui fusese foarte deprimată şi nu mai contenea să se văicărească), dezgustul se îmbina cu un soi de admiraţie (darul ei de a metamorfoza tot ceea ce trăise demonstra o vitalitate impunătoare, demnă de respectul oricui).

Marie-Claude continuă:

— Acolo, la spital, am început să clasez cărţile în două categorii: nocturne şi diurne. Într-adevăr, există cărţi de zi şi cărţi ce nu pot fi citite decât noaptea.

Toată lumea o privea cu o uimire admirativă, numai sculptorul, care-şi ţinea mereu degetul salvat, era cu faţa încruntată din pricina unei amintiri neplăcute.

Marie-Claude se întoarse spre el:

— În ce categorie l-ai încadra tu pe Stendhal?

Sculptorul nu asculta şi strângea din umeri descumpănit. Un critic de artă, aflat în picioare lângă el, ţinu să declare că, după părerea lui, Stendhal e o lectură de noapte.

Marie-Claude răsuci din cap şi spuse cu voce tare:

— Da' de unde! Te înşeli! Te înşeli! Nici vorbă de aşa ceva! Stendhal e un autor nocturn!

Franz urmărea foarte distrat discuţia despre arta nocturnă şi diurnă, gândul lui fiind acaparat doar de clipa în care Sabina avea să-şi facă apariţia în sală. Se gândiseră amândoi, preţ de câteva zile, dacă trebuia sau nu să accepte invitaţia la acest cockteil, oferit de Marie-Claude în onoarea tuturor pictorilor şi sculptorilor care expuneau în galeria sa particulară. Din ziua când îl cunoscuse pe Franz, Sabina o evita pe soţia sa. Dar, de teamă să nu se trădeze, căzură în cele din urmă de acord că ar fi mai firesc şi mai puţin suspect dacă ar veni.

Aruncând mereu priviri discrete spre intrare, observă că, în celălalt capăt al salonului, perora, neobosită, vocea fiicei sale de optsprezece ani, Marie-Anne. Părăsi grupul în care oficia soţia, şi se apropie de cercul dominat de fiica sa. O persoană era instalată într-un fotoliu, altele stăteau în picioare, Marie-Anne stătea jos. Franz era sigur că, la extremitatea opusă a salonului, Marie-Claude avea să se aşeze şi ea, la rândul ei, pe covor. La vremea aceea a te aşeza pe jos în faţa invitaţilor era un gest ce sugera naturaleţea, dezinvoltura, spiritul progresist, sociabil şi parizian. Marie-Claude punea atâta pasiune în faptul de a se aşeza pe jos, oriunde, încât Franz adeseori se temea să n-o găsească aşezată aşa în magazinul în care se ducea să-şi cumpere ţigări.

— La ce lucraţi acum, maestre Alan? îl întrebă Marie-Anne pe bărbatul la ale cărui picioare se aşezase.

Alan, naiv şi cinstit, voi să-i răspundă cu sinceritate fiicei proprietarei acestei galerii, în care i se oferise prilejul să-şi expună lucrările. Începu prin a-i explica noua sa manieră de a picta, care combina fotografia cu pictura în ulei. Dar abia apucase să rostească trei fraze, când Marie-Anne scoase un fluierat prelung. Pictorul vorbea încet şi concentrat şi nu auzise fluieratul ei.

— Poţi să-mi spui de ce fluieri? o întrebă Franz în şoaptă.

— Fiindcă detest discuţiile politice, replică fiica în gura mare.

Într-adevăr, doi bărbaţi ce stăteau în picioare, în acelaşi grup,

vorbeau despre apropiatele alegeri din Franţa. Marie-Anne, care se simţea obligată să conducă sindrofia, îi întrebă pe cei doi bărbaţi dacă aveau de gând să se ducă săptămâna viitoare la Grand-Théâtre, unde o trupă lirică italiană urma să interpreteze o operă de Rossini. În acest timp, Alan, pictorul, se străduia să găsească formulări din ce în ce mai precise pentru a explica noua sa manieră de a picta, iar Franz se ruşina de atitudinea fiicei sale. Ca s-o facă să tacă, spuse cu voce tare că el se plictiseşte de moarte la spectacolele de operă.

— Eşti de-a dreptul îngrozitor! Habar n-ai de nimic! ripostă Marie-Anne, încercând să se ridice, ca să-i ardă tăticului un pumn zdravăn în burtă. Interpretul principal e frumos! E nespus de frumos! L-am văzut de două ori, m-am îndrăgostit de el, şi de atunci îl iubesc la nebunie!

Franz constată cu mâhnire că fiica semăna cumplit de mult cu maică-sa. De ce nu-i semăna lui?! Nu era nimic de făcut; n-avea cum să-i semene, şi pace. O auzise de nenumărate ori pe Marie-Claude declarând că-i îndrăgostită de cutare sau cutare pictor, de cutare cântăreţ sau scriitor, de cutare om politic, iar o dată chiar de un ciclist de performanţă. Fireşte, asta nu era decât o retorică a dineurilor şi cocteilurilor mondene, dar, uneori, îşi aducea aminte că, în urmă cu douăzeci de ani, îi spusese exact acelaşi lucru despre el, ameninţându-l, în acelaşi timp, cu sinuciderea.

Exact în clipa aceea îşi făcu apariţia în salon Sabina. Marie-Claude o zări şi porni numaidecât în întâmpinarea ei. Anne-Marie conducea mai departe o discuţie despre Rossini, dar Franz n-avea urechi pentru aşa ceva, fiind interesat în momentul acela doar de convorbirea dintre cele două femei. După câteva fraze de politeţe şi bun venit, Marie-Claude apucă pandantivul de ceramică ce atârna de gâtul Sabinei şi spuse cu o voce puternică, vrând, desigur, să fie auzită de toată lumea:

— Ce-i asta? Nu-mi place! E oribil!

Pe Franz îi captivă această frază. Nu fusese rostită pe un tem agresiv, dimpotrivă, râsul zgomotos, ce i-a urmat, era de natură să scoată la iveală faptul că respingerea pandantivului nu schimba cu nimic sentimentul de prietenie al amfitrioanei faţă de pictoriţă, dar, oricum, era o frază ce contrazicea tonul obişnuit cu care Marie-Claude se adresa celorlalţi.

— E făcut de mâna mea, spuse Sabina.

— E oribil, crede-mă, repetă cu voce tare Marie-Claude. Ţi-o spun cu toată sinceritatea. N-ar trebui să-l porţi.

Franz ştia că pe soţia lui n-o interesa, câtuşi de puţin, dacă o bijuterie era urâtă sau frumoasă. Urât era pentru ea ceea ce voia să vadă că-i urât, iar frumos ceea ce voia să vadă că-i frumos. Bijuteriile prietenilor erau frumoase *a priori* şi, chiar dacă le găsea urâte, ascundea cu grijă acest lucru, căci linguşitul devenise, de multă vreme, a doua sa natură.

Se pune deci întrebarea: de ce s-a decis ea să găsească urâtă bijuteria pe care Sabina o făcuse cu mâna ei?

Pentru Franz, povestea deveni, pe loc, cât se poate de clară: Marie-Claude a declarat că bijuteria Sabinei era urâtă pentru simplul fapt că-şi putea permite acest lucru.

Mai precis: Marie-Claude a declarat că bijuteria Sabinei era urâtă pentru a scoate în evidenţă faptul că-şi poate permite să-i spună Sabinei că bijuteria ei era urâtă.

Cu un an în urmă, expoziţia Sabinei nu s-a bucurat de un succes aparte, şi Marie-Claude nu ţinea prea mult să-i câştige simpatia. În schimb, Sabina, avea toate motivele s-o câştige pe Marie-Claude de partea sa. Atitudinea ei nu lasă însă să se întrevadă acest lucru.

Da, Franz vedea totul, cât se poate de limpede. Marie-Claude a profitat de ocazie, spre a-i demonstra Sabinei (şi celorlalţi) care era adevăratul raport de forţă dintre ele.

7

MIC LEXIC DE CUVINTE NEÎNŢELESE (SFÂRŞIT)

Biserica veche din Amsterdam

Într-o parte se înşiră casele, prin ale căror ferestre mari de la parter, ce aduc cu vitrinele unor magazine, se văd odăiţele mici ale curvelor. Acestea, îmbrăcate sumar, în chiloţi şi sutien, stau lipite de geam, instalate în nişte fotolii garnisite cu perne. Privindu-le, îţi vin în minte nişte pisici uriaşe, plictisindu-se de moarte. Cealaltă parte a străzii e ocupată de o gigantică biserică gotică, din secolul al paisprezecelea.

Între lumea curvelor şi lumea Domnului se întinde, ca un fluviu ce separă două regate, un miros înţepător de urină.

În interiorul bisericii n-au mai rămas din vechiul stil gotic decât pereţii înalţi şi groşi, coloanele, bolta şi ferestrele. Pe pereţi nu se află nicio pictură, nicăieri nu se vede o statuie. Biserica e pustie ca o sală de gimnastică. Tot ce se poate vedea simt nişte rânduri de scaune alcătuind un pătrat mare în mijlocul lăcaşului în jurul ţinui podium miniatural pe care se înalţă măsuţa predicatorului. În spatele scaunelor se aflau nişte boxe de lemn; simt lojele rezervate familiilor cetăţenilor bogaţi.

Scaunele şi lojele sunt etalate aici, fără a se ţine seama, câtuşi de puţin, de configuraţia zidurilor şi de plasamentul coloanelor, vrând parcă să-şi manifeste indiferenţa şi dispreţul lor faţă de arhitectura gotică. Cu secole în urmă, credinţa calvinistă a transformat biserica într-un simplu hangar, neavând altă funcţie decât aceea de a feri rugăciunea credincioşilor de ploaie şi zăpadă.

Franz era fascinat: prin această sală uriaşă a trecut Marele Marş al istoriei.

Sabina îşi aminti că după lovitura de stat a comuniştilor din 1948, toate castelele din Cehia au fost naţionalizate şi transformate în centre de învăţământ pentru ucenici, în cămine de bătrâni, dar şi în grajduri pentru creşterea vitelor. Vizitase, o dată, o asemenea crescătorie: în zidurile cu stucaturi erau înfipte nişte cârlige mari cu inele metalice, de care erau legate nişte vad ce priveau visătoare prin ferestre, spre parcul castelului, unde alergau, de colo-colo, cârduri de găini.

— Pustietatea asta mă fascinează, începu Franz. Oamenii adună altare, statui, tablouri, scaune, covoare, cărţi, ca pe urmă să vină acea clipă a bucuriei eliberatoare, când mătură toate astea, aşa cum se mătură firimiturile şi resturile de pe masă. Îţi poţi imagina măturoiul lui Hercule, care a măturat această biserică?

Sabina îi arătă o lojă de lemn şi spuse:

— Săracii stăteau în picioare, iar bogaţii se lăfăiau în loje. Dar exista ceva ce-i unea pe bancheri şi sărăntoci: ura faţă de frumos.

— Ce este frumosul? întrebă Franz şi în minte îi veni, pe neaşteptate, vernisajul unei expoziţii recente, la care fusese nevoit să participe alături de soţia sa: vanitatea fără de margini a discursurilor şi a vorbelor-goale, vanitatea culturii, vanitatea artei.

Când lucra, ca studentă, pe un şantier al tineretului şi sufletul ei era otrăvit de acordurile vesele ale fanfarelor ce nu mai conteneau să ţâşnească din megafoanele urlătoare, Sabina şi-a încălecat motocicleta şi a plecat departe, evadând din vacarmul lor. Străbătuse kilometri de pădure şi se opri într-un sătuc necunoscut, ce se pierdea printre colinele împădurite, îşi sprijini motocicleta de zidul bisericii şi intră tocmai în clipa când se săvârşea serviciul divin. La vremea aceea, religia era persecutată de regimul comunist şi majoritatea oamenilor evitau bisericile. Pe bănci nu se vedeau decât nişte bătrâni, cărora nu le era teamă de regim. Aceştia nu se temeau decât de moarte.

Preotul rostea, cu o voce melodioasă, câte o frază pe care credincioşii o repetau în cor. Erau litaniile. Aceleaşi cuvinte reveneau mereu, aidoma unui pelerin ce nu-şi poate dezlipi ochii de peisaj, sau unor fiinţe omeneşti ce nu se pot despărţi de viaţă. Sabina se aşeză pe o bancă în fundul bisericii; din când în când închidea ochii, doar pentru a auzi acea muzică a cuvintelor şi, când îi deschidea, vedea deasupra ei bolta vopsită în albastru şi, pe această boltă, nişte stele mari, aurii. Era de-a dreptul fermecată.

Ceea ce întâlnise ea, pe neaşteptate, în această biserică, nu era Dumnezeu, ci frumosul. În acelaşi timp, ştia prea bine că această biserică şi litaniile pe care le ascultase nu erau frumoase în sine, ci datorită vecinătăţii lor imateriale cu şantierul tineretului, unde îşi petrecea zile întregi în vacarmul asurzitor al fanfarelor.

Slujba era frumoasă, fiindcă îi apăruse, ca din senin şi tainic, ca o lume trădată.

Din ziua aceea ştia că frumuseţea e o lume trădată, pe care o putea descoperi doar atunci când persecutorii ei o uitau undeva, din greşeală. Frumuseţea se ascundea în spatele decorului manifestaţiei de 1 Mai. Dacă vrem s-o găsim, trebuie să sfâşiem pânza decorului.

— E pentru prima oară când mă fascinează o biserică, spune Franz.

Nu erau nici protestantismul, nici asceza cele care stârneau în el entuziasmul. Era altceva, ceva foarte personal, despre care nu se încumeta să-i vorbească Sabinei. Avea senzaţia că aude un glas care-l îndemna să apuce măturoiul lui Hercule şi să

măture din viaţa sa vernisajele lui Marie-Claude, cântăreţii Mariei-Anne, congresele şi simpozioanele, discursurile deşarte, cuvintele deşarte. Uriaşul spaţiu pustiu al bisericii din Amsterdam i se părea a fi imaginea propriei sale eliberări.

Forţa

În patul unuia dintre numeroasele hoteluri în care făceau dragoste, Sabina se amuză jucându-se cu braţele lui Franz:

— Ai o musculatură nemaipomenită, spuse ea.

Franz se bucură auzind aceste laude. Coborî din pat, şi, apucând de jos piciorul unui scaun greu, din lemn de stejar, începu să-l ridice cu încetinitorul. În acest timp îi spunea Sabinei:

— Vezi, nu trebuie să-ţi fie teamă de nimic, aş putea să te apăr în orice situaţie. Pe vremuri, am practicat judoul de performanţă. Izbuti să întindă braţul la verticală, fără să scape scaunul din mână, şi Sabina îi spuse:

— E o plăcere să te ştii puternic…

Dar în adâncul sufletului ei mai adăugă următoarele: Franz e puternic, dar puterea lui se îndreaptă doar spre exterior. În faţa oamenilor în preajma cărora trăieşte, pe care-i iubeşte, e slab. Slăbiciunea lui Franz se numeşte bunătate. Franz n-ar fi în stare să-i poruncească niciodată. Nu i-ar porunci niciodată, aşa cum îi poruncea Tomas, odinioară, să aşeze oglinda pe jos şi să umble pe ea încolo şi încoace, în pielea goală. Nu fiindcă ar fi lipsit de senzualitate, ci fiindcă-i lipseşte forţa de a porunci. Simt lucruri ce nu pot fi înfăptuite altfel decât prin violenţă. Dragostea trupească e de neînchipuit fără violenţă…

Sabina îl urmărea pe Franz cum se plimba prin cameră cu scaunul ridicat sus de tot; spectacolul i se părea grotesc şi avea darul să stârnească în ea un ciudat sentiment de tristeţe.

Franz lăsă scaunul din mână şi se aşeză pe el cu faţa îndreptată spre Sabina.

— N-aş putea spune că-mi displace să fiu puternic, începu el, dar la ce-mi foloseşte această musculatură, la Geneva? O port ca pe un ornament. Aşa cum îşi poartă păunul penajul înfoiat. De când mă ştiu, nu m-am bătut cu nimeni şi n-am mutat fălcile nimănui.

Sabina îşi continua reflecţiile sale melancolice. Şi dacă ar

avea lângă ea un bărbat care i-ar porunci? Care ar vrea s-o domine? Cât timp l-ar suporta? Nici cinci minute! De unde reieşea că nici un bărbat nu era bun pentru ea. Nici puternic, nici slab.

— De ce nu-ţi foloseşti din când în când forţa împotriva mea? îl întrebă.

— Pentru că a iubi înseamnă a renunţa la forţă, îi răspunse Franz, cu blândeţe în glas.

Sabina îşi dădea seama de două lucruri: în primul rând, că această frază era frumoasă şi veridică, în al doilea rând, că, rostind această frază, Franz se descalifica în viaţa sa erotică.

Viaţa în adevăr

E o formulă folosită de Kafka în jurnalul său, într-una din scrisorile sale. Franz nu-şi mai aminteşte exact unde anume. E sedus de această formulă: ce înseamnă să trăieşti în adevăr? O definiţie negativă e uşor de găsit: înseamnă să nu minţi, să nu te ascunzi, să nu tăinuieşti nimic. De când a cunoscut-o pe Sabina, Franz trăieşte în minciună. Îi povesteşte soţiei sale despre congresul de la Amsterdam, despre conferinţele de la Madrid, care n-au avut loc niciodată, şi se teme să meargă cu Sabina pe străzile Genevei. Îl amuză să se ascundă şi să mintă, fiindcă nu mai făcuse asta niciodată. Povestea îl tulbură şi-l gâdilă la inimă, ca pe un fruntaş al clasei care s-a hotărât, în sfârşit, să chiulească de la şcoală.

Pentru Sabina, a trăi în adevăr, a nu minţi pe nimeni, nici pe sine, e posibil doar cu condiţia de a trăi fără public. Din clipa în care există un martor al comportamentului nostru, ne adaptăm vrând-nevrând ochilor care ne privesc, şi nimic din ceea ce facem nu e autentic. A avea un public, a te gândi la acest public înseamnă a trăi în minciună. Sabina dispreţuieşte literatura în care autorul dezvăluie toate intimităţile sale şi ale prietenilor săi. Cel ce-şi pierde intimitatea pierde tot. Iar cel ce renunţă la ea de bunăvoie e un monstru. De aceea, Sabina nu suferă, câtuşi de puţin, că-şi tăinuieşte iubirea. Dimpotrivă, numai aşa poate să trăiască „în adevăr”.

În schimb, Franz e încredinţat că în separarea vieţii între domeniul privat şi domeniul public se află izvorul tuturor minciunilor. Pentru el, „a trăi în adevăr” înseamnă desfiinţarea

barierei ce desparte viaţa intimă de viaţa publică. Citează cu plăcere fraza lui André Breton în care poetul spune că ar vrea să trăiască într-o casă de sticlă, în care nimic nu-i secret, şi care e deschisă tuturor privirilor.

Auzind-o pe soţia sa spunându-i Sabinei: „Oribilă bijuterie”, şi-a dat seama că nu mai putea să continue viaţa în minciună. În momentul acela ar fi trebuit să-i ia apărarea Sabinei. Dacă nu o făcuse, asta se datorează numai faptului că se temea să nu trădeze dragostea lor ascunsă.

A doua zi după cocteil trebuia să plece cu Sabina la Roma, să petreacă acolo împreună două zile. Cuvintele: „Oribilă bijuterie!” îi reveneau în minte fără încetare, iar pe soţia sa o vedea cu alţi ochi decât o văzuse până atunci. Nu mai era aceea pe care o cunoştea de-o viaţă. Agresivitatea ei invulnerabilă, zgomotoasă, dinamică îl uşura de povara bunătăţii pe care o purtase, cu răbdare, de-a lungul celor douăzeci de ani de viaţă conjugală. Îşi aminti de spaţiul imens al interiorului bisericii din Amsterdam, şi se simţi din nou copleşit de acel straniu şi neînţeles entuziasm, pe care-l stârnea în sufletul lui pustietatea acestui spaţiu.

Îşi făcea valiza, când Marie-Claude veni spre el din camera alăturată; îi vorbi despre invitaţii din ziua precedentă, aprobând energic unele opinii pe care le auzise de la aceştia şi condamnând, cu vehemenţă, altele, pe un ton batjocoritor.

Franz o privi îndelung, apoi spuse:

— La Roma n-are loc nicio conferinţă.

— Şi-atunci de ce pled? întrebă ea, cu nedumerire.

— De nouă luni am o iubită şi nu vreau să mă întâlnesc cu ea la Geneva. De asta călătoresc atât de mult. M-am gândit că ar fi mai bine să fii în cunoştinţă de cauză.

După ce rosti primele cuvinte se sperie; curajul iniţial începu să-l părăsească. Îşi răsuci capul într-o parte, evitând astfel să citească pe chipul ei disperarea pe care, credea el, aveau să i-o pricinuiască vorbele lui.

După o scurtă pauză, îi fu dat să audă:

— Da, ai dreptate, şi eu socot că ar fi mai bine să fiu în cunoştinţă de cauză.

Vocea ei răsuna cu atâta fermitate, încât îl făcu pe Franz să-şi îndrepte din nou privirea spre ea; Marie-Claude nu părea că se prăbuşeşte. Dimpotrivă, era mereu aceeaşi femeie care spunea, cu glasu-i răsunător: „Oribilă bijuterie!”

— Dacă tot ai avut curajul să mă anunţi că mă înşeli de nouă luni, ai putea să-mi spui şi cu dne? reluă ea.

Îşi spusese întotdeauna că nu trebuia s-o jignească pe Marie-Claude, să nu-i facă vreun rău, că trebuia să respecte în ea femeia. Dar ce devenise femeia din ea? Cu alte cuvinte, ce devenise imaginea mamei sale pe care el o asocia cu soţia sa? Mama sa, mama sa tristă şi rănită, încălţată cu pantofi desperecheaţi, plecase din Marie-Claude, şi, cine ştie, poate nu plecase, fiindcă nu fusese niciodată în ea.

— N-am nici un motiv s-o ascund, răspunse Franz.

Dacă nu era rănită de infidelitatea lui, Franz era încredinţat că avea s-o rănească, fără doar şi poate, spunându-i cine e rivala ei. Pronunţă numele Sabinei, uitându-se fix în ochii ei.

La puţin timp după aceea se întâlni cu Sabina la aeroport. Avionul prindea înălţime şi el se simţea din ce în ce mai uşurat, spunându-şi în sinea lui că, în sfârşit, după nouă luni, începea din nou să trăiască în adevăr.

8

Sabina avea senzaţia că Franz forţase uşa intimităţii sale, şi, prin deschizătura ei, vedea capul lui Marie-Claude, capul lui Marie-Anne, capul pictorului Alan şi al sculptorului care-şi ţinea mereu degetul salvat, capetele tuturor cunoscuţilor săi din Geneva, împotriva voinţei sale urma să devină rivala unei femei care n-o interesa, câtuşi de puţin. Franz va divorţa şi ea va ocupa lângă el locul rămas liber pe largul pat conjugal. Toată lumea va urmări spectacolul, de aproape sau de departe, iar ea va fi obligată să joace această comedie în faţa tuturor; în loc să fie Sabina, va fi silită să interpreteze rolul Sabinei, şi să găsească, ea însăşi, maniera de a-l interpreta. Dragostea divulgată creşte în greutate şi va deveni o povară. Numai gândul la această situaţie făcea să i se încovoaie spinarea.

Luau masa de seară într-un restaurant din Roma şi stropeau dumicatul cu o înghiţitură de vin. Sabina n-avea chef de vorbă.

— Hai, spune drept, chiar nu eşti supărată? o întrebă Franz, dorind să spargă tăcerea.

Îl asigură că nu e supărată, dar nu ştia dacă trebuia să se bucure sau nu. Se gândea la întâlnirea lor din vagonul de dormit al trenului de Amsterdam. Ar fi vrut în seara aceea să cadă în

genunchi în faţa lui şi să-l roage s-o ţină lângă el cu forţa, să n-o mai lase să plece niciodată. Ar fi dorit în seara aceea să termine, o dată pentru totdeauna, cu această primejdioasă călătorie dintr-o trădare în alta. Dorea sincer să pună capăt acestei poveşti.

Acum se străduia să-şi reprezinte, cu maximum de intensitate, dorinţa ei de atunci, s-o invoce, să se sprijine pe ea. În zadar, sentimentul dezgustului era mai puternic.

Se întorceau la hotel pe străzile animate ale serii, în jurul lor, italienii exuberanţi vociferau, ţipau de zor, zbierau, gesticulau şi explodau în hohote de râs atât de zgomotoase, încât cei doi puteau să meargă liniştiţi unul lângă altul, fără să-şi vorbească, fără să audă propria lor tăcere. Apoi, Sabina zăbovi multă vreme în camera de baie, îmbăindu-se şi făcându-şi toaleta, în timp ce Franz o aştepta întins sub pătura largului pat matrimonial. Ca de obicei, o lămpiţă mică era aprinsă pe măsuţa de căpătâi.

Revenind din camera de baie, Sabina răsuci comutatorul. Era pentru prima oară când proceda aşa. Franz ar fi trebuit să sesizeze gestul ei. Nu i-a acordat însă nicio atenţie, căci precum ştim, pentru el lumina era lipsită de orice importanţă. În timpul actului amoros îi plăcea să ţină ochii închişi.

Dar tocmai din pricina acestor ochi închişi stinsese Sabina lampa. Nu mai voia să vadă, nici măcar o clipă, aceste pleoape încleştate. Ochii, spune proverbul, sunt fereastra sufletului. Trupul lui Franz, care se zbătea întotdeauna deasupra ei cu ochii închişi, era, pentru ea, un trup fără suflet. Aducea cu un pui de animal, încă nevăzător, care scoate nişte sunete jalnice şi neputincioase, fiindcă-i însetat. Cu musculatura sa superbă, Franz părea în timpul actului amoros un căţel uriaş ce se alăpta la sânul ei. Şi, într-adevăr, avea întotdeauna în gură un sfârc, de parcă ar fi supt de zor la sânul ei. Ideea că jos e bărbat în toată firea iar sus un sugar şi că ea se culcă aici cu un bebeluş necuvântător i se părea a fi la limita abjectului. Nu, nu voia să-l mai vadă niciodată zbătându-se cu disperare deasupra ei, şi nu-i va mai întinde niciodată sânul, aşa cum îl întinde căţeaua lăuză puiului ei – azi e pentru ultima oară, definitiv şi irevocabil!…

Bineînţeles, ştia că decizia ei era o culme a injustiţiei, că Franz era cel mai bărbat dintre toţi bărbaţii pe care i-a avut vreodată, că era inteligent, că înţelegea arta ei, că era bun, cinstit, frumos, dar cu cât mai mult îşi dădea seama de acest

lucru, cu atât mai mult o ispitea dorinţa de a viola această inteligenţă, această bunătate a sufletului, de a viola această forţă neputincioasă.

Îl iubi în noaptea aceea cu mai multă ardoare decât oricând, excitată de conştiinţa că era pentru ultima oară. Îl iubea, dar cu gândul era de acum în altă parte. Auzea din nou sunând în depărtări trompeta de aur a trădării şi ştia că nu va fi în stare să reziste acestei chemări. I se părea că în faţa ei se mai deschide şi acum spaţiul imens al libertăţii şi întinderea lui nemărginită avea darul s-o tulbure şi s-o excite şi mai mult. Se iubea cu Franz ca o nebună, cu sălbăticie, cum nu se mai iubise cu el niciodată.

Franz plângea cu suspine pe trupul ei şi era încredinţat că înţelege tot: în timpul cinei, Sabina tăcuse şi nu-i spusese nimic în legătură cu decizia lui; acum însă, îi răspundea voioasă, manifestându-şi bucuria, pasiunea, consimţământul, dorinţa ei de a trăi mereu alături de el.

Se simţea ca un călăreţ gonind nebuneşte într-un vid superb, într-un vid fără soţie, fără fiică, fără menaj, un vid superb, măturat de măturoiul lui Hercule – un vid superb, pe care-l împlinea cu dragostea lui.

Se călăreau unul pe celălalt, gonind amândoi spre depărtările dorite. Amândoi erau ameţiţi de trădarea care-i eliberase. Franz o călărea pe Sabina, trădându-şi soţia, Sabina îi călărea pe Franz, trădându-l pe Franz.

9

Timp de douăzeci de ani o văzuse în soţia sa pe mama sa, o făptură slabă ce trebuia ocrotită; ideea aceasta era prea înrădăcinată în mintea lui, ca să se poată descotorosi de ea în două zile. Când se întoarse acasă, avea remuşcări; se temea că, după plecarea lui, Marie-Claude făcuse o criză şi putea s-o găsească acum copleşită de tristeţe. Răsuci, cu sfială, cheia în broască şi se îndreptă spre camera sa. Avu grijă să nu facă zgomot, şi îşi ciuli urechea: da, Marie-Claude era acasă. După câteva clipe de ezitare, se duse să-i dea bineţe, potrivit obiceiului încetăţenit între ei.

— Ai revenit aici? spuse ea, încruntându-şi sprâncenele, spre a simula surprinderea.

„Unde ai fi vrut să mă duc?” îi venea să-i răspundă (cu sinceră mirare), dar se răzgândi şi nu spuse nimic.

— Ca să fie dar, reluă Marie-Claude, eu, una, n-am nimic împotrivă, dacă vrei poţi să te muţi la ea imediat; nu văd în asta niciun inconvenient.

Când îi mărturisise totul în ziua plecării, n-avea un plan precis. Era pregătit să discute cu ea la întoarcere, în termeni foarte amicali, dornic să rezolve lucrurile în aşa fel încât să n-o supere cu nimic. Nu prevăzuse că ea va insista, cerându-i, cu o perseverenţă glacială, s-o părăsească imediat.

În ciuda faptului că această atitudine era de natură să simplifice lucrurile, se simţi dezamăgit. Toată viaţa se temuse să n-o rănească, şi acesta era unicul motiv de a-şi impune disciplina voluntară a unei monogamii prosteşti şi agasante. Ca acum, după douăzeci de ani de căsnicie, să constate, cu surprindere, că menajamentele lui fuseseră absolut inutile, şi el se lipsise de alte femei din cauza unei neînţelegeri!

Îşi ţinu cursul de după-amiază şi, părăsind universitatea, se duse direct la Sabina. Voia să-i ceară permisiunea de a rămâne peste noapte la ea. Sună, dar nu-i deschise nimeni. Coborî, intră în cafeneaua de peste drum şi se aşeză la o masă, de unde privi mult timp spre intrarea imobilului în care locuia Sabina.

Timpul trecea, se înserase de-a binelea, şi el nu ştia ce să facă. Toată viaţa dormise în acelaşi pat cu Marie-Claude. Dacă s-ar întoarce acum acasă, ar trebui să se întindă lângă ea, cum făcea înainte. Fireşte, ar putea să-şi facă patul pe canapeaua din camera alăturată. Dar n-ar fi oare ăsta un gest prea ostentativ? N-ar putea să vadă în gestul lui o manifestare ostilă? Voia să rămână prieten cu soţia sa! Dar să meargă să doarmă în acelaşi pat cu ea nu mai era cu putinţă. Auzea, în sinea lui, glasul ei ironic, întrebându-l de ce nu preferă patul Sabinei. Aşa se face că, în cele din urmă, opta pentru o cameră de hotel.

În ziua următoare, sună din nou, de dimineaţă până seara, la uşa Sabinei. În zadar.

A treia zi, se duse să stea de vorbă cu intendenta imobilului. Aceasta nu ştia nimic; îi spuse să se intereseze la proprietara care-i închinase Sabinei atelierul de la mansardă. Îi telefonă, şi află de la ea că Sabina reziliase contractul cu două zile înainte, plătindu-i chiria pentru următoarele trei luni, aşa cum fusese prevăzut în amintitul contract.

Câteva zile mai încercă s-o găsească pe Sabina acasă, până când descoperi uşa apartamentului ei deschisă şi, înăuntru, trei bărbaţi în salopetă albastră, care ridicau mobilierul şi tablourile, pentru a le încărca într-un autocamion ce staţiona în faţa casei, îi întrebă unde transportă mobilierul, îi spuseră că li se interzisese cu desăvârşire să comunice adresa.

Era gata-gata să le strecoare în buzunar câteva bancnote ca să-i determine să-i divulge secretul, dar, deodată, simţi că n-are putere pentru aşa ceva. Era paralizat de atâta tristeţe. Nu înţelegea nimic, nu era în stare să găsească nicio explicaţie, ştia doar atât că se aştepta la acest deznodământ din clipa când o cunoscuse pe Sabina. Se întâmpla ceea ce trebuia să se întâmple. Franz nu se împotrivea.

Îşi găsi un mic apartament în oraşul vechi. Trecu apoi pe la vechea sa locuinţă, într-un moment când era sigur că soţia şi fiica nu erau acasă, ca să-şi ia îmbrăcămintea şi câteva cărţi absolut necesare. Avu grijă să nu ia cu el nimic din ceea ce ar fi putut să-i lipsească lui Marie-Claude.

Într-o zi o surprinse în spatele vitrinei unui salon de ceai. Şedea acolo la o masă cu încă două doamne şi, pe faţa ei, în care mimica exacerbată săpase de multă vreme numeroase riduri, se citea o însufleţire exuberantă. Doamnele o ascultau şi nu mai conteneau să râdă. Franz nu putea să-şi stăpânească gândul că vorbea despre el. Marie-Claude aflase, fără doar şi poate, că Sabina dispăruse din Geneva exact în momentul în care el se hotărâse să trăiască cu ea. Era, într-adevăr, o poveste comică! Nici nu e de mirare, îşi spunea în sinea lui, că ajunsese de râsul prietenilor soţiei sale.

Se întoarse în noua sa locuinţă, de unde auzea, la toate orele, răsunând clopotele catedralei Saint-Pierre, în ziua aceea i se adusese o masă, pe care o comandase nu demult; uită de Marie-Claude şi de prietenele ei şi, pentru o clipă, uită şi de Sabina. Se aşeză la masă. Se bucura că o alesese el singur. Timp de douăzeci de ani trăise printre piese de mobilier pe care nu le alesese el. Marie-Claude se ocupa de toate. Era, de fapt, pentru prima oară când înceta să mai fie un băieţandru şi se simţea independent. A doua zi trebuia să-i vină un tâmplar, ca să-şi comande o bibliotecă. Îşi petrecuse câteva săptămâni desenându-i forma, dimensiunile şi amplasamentul.

Atunci, pe neaşteptate, şi-a dat seama, cu mirare, că nu era

nefericit. Prezenţa fizică a Sabinei conta mult mai puţin decât îşi închipuise.

Ceea ce conta era firul de aur, firul magic pe care-l imprimase în viaţa lui şi de care nimeni nu va putea să-l păgubească vreodată. Înainte de a fi dispărut din orizontul lui, apucase să-i strecoare în mână măturoiul lui Hercule, cu care el măturase din existenţa sa tot ce-i displăcea.

Această fericire inopinată, această linişte sufletească, această bucurie de libertate şi de viaţă nouă erau darul preţios pe care ea i-l lăsase.

De altfel, Franz preferase întotdeauna irealul realului. Se simţea mai bine în coloanele de manifestanţi (care, aşa cum am mai spus, simt doar spectacole de vis) decât în spatele catedrei de unde le ţinea cursuri studenţilor, după cum era mai fericit cu Sabina transformată în zeiţă invizibilă decât cu Sabina cu care călătorea prin lume şi pentru a cărei dragoste tremura la tot pasul, de teamă să n-o piardă. Ea îi dăruise neaşteptata libertate bărbatului solitar, ea îi încununase cu aura strălucitoare a seducţiei; devenea tot mai atrăgător pentru femei; curând, una dintre studentele sale se îndrăgosti de el.

Şi astfel, ca din senin, într-un interval de timp incredibil de scurt, decorul vieţii sale se schimbă cu desăvârşire. Până nu demult, locuise într-un vast apartament burghez, cu servitoare, cu o fiică şi o soţie, şi iată-l, deodată, ocupând o garsonieră în oraşul vechi, unde îşi petrecea aproape toate nopţile cu brumoasa sa prietenă! Nu-i obligat să frecventeze cu ea hotelurile din lumea largă; pot face dragoste în apartamentul lui, în patul lui, în prezenţa cărţilor sale, şi a scrumierei sale aşezate pe măsuţa de căpătâi.

Fata nu era nici urâtă, nici frumoasă, în schimb era mult mai tânără decât el! Şi-l admira pe Franz aşa cum o admirase Franz, până nu demult, pe Sabina. Povestea nu-i displăcea. Dimpotrivă. Şi dacă putea, eventual, să considere drept o uşoară retrogradare înlocuirea Sabinei cu o studentă cu ochelari, bunătatea lui avea grijă ca noua sa iubită să fie întâmpinată cu bucurie şi să-l facă să nutrească pentru ea acea dragoste paternă, pe care înainte n-avusese prilejul s-o satisfacă niciodată în deplinătatea ei, întrucât Marie-Anne nu se comportase ca o fiică adevărată, ci ca o a doua Marie-Claude.

Într-o zi se duse să-şi vadă soţia, şi-i spuse că ar vrea să se

recăsătorească.
Marie-Claude răsuri din cap, dezaprobator.
— Dacă divorţăm, nu vei avea nimic de pierdut! Îţi las totul! reluă Franz.
— Pe mine nu mă interesează averea, replică ea.
— Şi atunci ce te interesează?
— Dragostea.
— Dragostea?! se minună Franz.
— Dragostea e o luptă, răspunse Marie-Claude, zâmbind. O să mă lupt multă vreme pentru ea. Până la capăt.
— Dragostea e o luptă?! Eu, imul, n-am niciun chef să lupt pentru ea, spuse Franz, şi plecă.

10

După patru ani petrecuţi la Geneva, Sabina locuia la Paris şi nu izbutea să-şi revină din melancolia sa. Dacă ar fi întrebat-o cineva ce i s-a întâmplat, n-ar fi fost în stare să găsească un răspuns.
Drama unei vieţi poate fi exprimată întotdeauna prin metafora greutăţii apăsătoare. Obişnuim să spunem că ni s-a pus pe umeri o povară. Povara aceasta o suportăm sau n-o suportăm, ne încovoiem sub ea, ne luptăm cu ea, pierdem sau câştigăm. Dar, la drept vorbind, ce i se întâmplase Sabinei? Nimic. Părăsise un bărbat, fiindcă a vrut ea să-l părăsească. A urmărit-o el după aceea? I-a făcut mizerii? A încercat să se răzbune? Nicidecum. Drama ei nu era drama greutăţii, ci a uşurătăţii. Peste Sabina nu căzuse povara greutăţii, ci insuportabila uşurătate a fiinţei.
Până aici, clipele trădării o exaltau şi o umpleau de bucurie, la gândul că în faţa ei se deschidea un nou drum şi la capătul acestuia o nouă aventură a trădării. Dar dacă, într-o bună zi, acest drum se va sfârşi? De trădat îţi poţi trăda părinţii, soţul, dragostea, ţara, dar ce-ţi mai rămâne de trădat atunci când nu mai ai nici părinţi, nici soţ, nici dragoste, nici ţară?
Sabina simţea un vid în jurul ei. Să fi fost tocmai acest vid ţinta precisă a tuturor trădărilor?
Fireşte, până aici n-apucase să-şi dea seama de acest lucru, şi e lesne de înţeles pentru ce: ţinta spre care se avântă omul e întotdeauna voalată. O tânără dornică să se mărite năzuieşte

spre ceva ce nu cunoaşte cu desăvârşire. Tânărul însetat de glorie habar n-are ce-i gloria. Elementul care dă un sens comportamentului nostru ne este, întotdeauna, total necunoscut. Nici Sabina nu ştia ce anume se ascundea în spatele dorinţei sale de a trăda. Insuportabila uşurătate a fiinţei, aceasta să fi fost ţinta ei? După plecarea din Geneva, se apropiase foarte mult de ea.

Se afla de trei ani la Paris, când primi o scrisoare din Cehia. O scrisoare de la fiul lui Tomas. Auzise vorbindu-se de ea, obţinuse adresa ei şi i se adresa ca „celei mai apropiate prietene” a tatălui său. Îi anunţa moartea lui Tomas şi a Terezei. Potrivit celor spuse în scrisoare, cei doi îşi trăiseră ultimii ani într-un sat, unde Tomas lucrase ca şofer de camion. Se duceau adeseori într-un orăşel învecinat, unde-şi petreceau de fiecare dată noaptea într-un hotel modest de provincie. Şoseaua şerpuia printre coline şi, la o cotitură, camionul s-a răsturnat şi s-a prăvălit cu ei într-o prăpastie. Trupurile lor au fost zdrobite. Ulterior poliţia a constatat că frânele maşinii erau într-o stare deplorabilă.

Ştirea aceasta avu darul s-o răscolească în asemenea hal, încât nu izbutea să-şi revină. Singurul fir care o mai lega de trecut se risipise.

Potrivit vechiului său obicei, voia să se calmeze făcând o plimbare într-un cimitir. Cel mai apropiat era cimitirul Montparnasse, un cimitir alcătuit din nişte plăpânde căsuţe de piatră şi dintr-o seamă de capele miniaturale, ce se înalţă în preajma mormintelor. Sabina nu înţelegea de ce-şi doreau răposaţii să aibă deasupra lor aceste imitaţii de palate. Acest cimitir era vanitatea preschimbată în piatră. În loc să devină mai raţionali după moartea lor, locuitorii cimitirului erau mai proşti şi mai nesăbuiţi decât în timpul vieţii. Îşi etalau importanţa pe mormintele lor. Aici nu se odihneau, întru veşnicie, părinţi, fraţi, fii sau bunicuţe, ci tot felul de notabilităţi şi funcţionari ai administraţiei de stat, persoane încărcate cu tot soiul de titluri şi onoruri; până şi un fost salariat al poştei îşi expunea aici, admiraţiei publice, rangul, gradul, poziţia şi importanţa sa socială – pe scurt, demnitatea sa.

Mergând pe una dintre aleile cimitirului observă că, nu departe de ea, avea loc o înmormântare. Maestrul de ceremonii, cu braţele încărcate de flori, împărţea tuturor apropiaţilor şi

prietenilor răposatului câte un fir. Îi întinse imul şi Sabinei, care se alătură cortegiului. Ocoliră multe statui şi monumente, până să ajungă în dreptul mormântului eliberat de piatra funerară. Sabina se aplecă asupra mormântului. Groapa era foarte adâncă. Lăsă să-i cadă din mână floarea, care pluti un timp, uşor, înscriind câteva spirale scurte, ca apoi să cadă vertiginos pe sicriu. Morminte atât de adânci nu există în Cehia. La Paris mormintele sunt atât de adânci, pe cât de înalte sunt casele. Privirea Sabinei căzu pe piatra funerară ce zăcea în dreptul mormântului. Această piatră avea darul s-o îngrozească, drept care îşi luă tălpăşiţa, grăbindu-se să ajungă cât mai repede acasă.

Toată ziua fu obsedată de această piatră. De ce-o înspăimântase în asemenea hal?

Găsi răspunsul. Din mormântul închis cu piatră, mortul nu mai poate ieşi niciodată.

Dar, oricum ar fi, mortul tot nu mai iese din mormântul lui! Şi-atunci, nu e totuna dacă-i acoperit cu piatră sau cu ţărână?

Nu e totuna: dacă astupăm mormântul cu piatra înseamnă că nu vrem ca mortul să se mai întoarcă. Piatra: grea îi spune: „Rămâi acolo unde eşti!”

Sabina îşi aminti de mormântul tatălui său. Peste sicriu, un strat gros de pământ, pe acest pământ cresc flori, se înalţă un arţar ce-şi răsfiră rădăcinile spre sicriu, şi putem spune că, prin aceste flori şi aceste rădăcini, mortul iese afară din mormânt. Dacă tatăl ei ar fi fost acoperit cu o piatră, n-ar mai fi putut să stea de vorbă cu el niciodată după moartea lui, niciodată n-ar mai fi putut să audă, în foşnetul frunzelor de arţar, vocea lui care o ierta.

Cum o fi arătând cimitirul în care se odihneau Tereza şi Tomas?

Şi din nou începu să se gândească la ei. Plecau uneori în oraşul învecinat şi rămâneau peste noapte la hotel. Aceste rânduri din scrisoare îi reţinuseră atenţia şi o interesau cel mai mult. Asta înseamnă că erau fericiţi. Îl vedea pe Tomas ca pe imul dintre tablourile sale: în prim-plan, Don Juan, ca fals decor pictat de mâna unui pictor naiv; printr-o fisură a decorului se vedea Tristan. A pierit ca Tristan, nu ca Don Juan. Părinţii Sabinei muriseră amândoi în aceeaşi săptămână. Tomas şi Tereza s-au stins în aceeaşi secundă. Deodată, o cuprinse un

dor nebun să fie cu Franz.

Într-o zi, când îi vorbise despre plimbările ei prin cimitir, îl apucase tremuriciul şi, dezgustat, îi spusese că cimitirele se aseamănă cu o groapă de gunoi, plină de oase şi pietroaie. În clipa aceea s-a deschis între ei prăpastia neînţelegerii. Abia acum, la cimitirul Montparnasse, a înţeles ce voia să spună. Şi-i pare rău că a fost atât de nerăbdătoare. Dacă ar fi rămas împreună mai multă vreme, ar fi început, eventual, să înţeleagă, încetul cu încetul, cuvintele pe care le rosteau. Vocabularele lor s-ar fi apropiat încetişor şi cu sfială unul de celălalt, ca nişte îndrăgostiţi timizi, iar muzica lor, a fiecăruia în parte, ar fi început să se contopească. Acum însă e prea târziu.

Da, e prea târziu, şi Sabina ştie prea bine că ea nu va rămâne la Paris, că va merge mai departe, mult mai departe, fiindcă murind aici ar însemna să zacă închisă sub o piatră, şi, pentru o femeie ce nu cunoaşte astâmpărul, ideea de a se opri definitiv din cursa sa e de-a dreptul insuportabilă.

11

Toţi prietenii lui Franz ştiau ce s-a întâmplat cu Marie-Claude, şi toţi ştiau ce se întâmplă cu studenta lui ochelaristă. Povestea Sabinei însă n-o ştia nimeni. Franz se înşelase crezând că Marie-Claude le vorbise atunci despre ea prietenelor sale, în salonul de ceai. Sabina era o femeie frumoasă, şi lui Marie-Claude nu i-ar fi convenit ca amicele ei s-o compare, în sinea lor, cu chipul Sabinei.

De teamă să nu se trădeze, Franz nu-i ceruse niciodată Sabinei vreun tablou sau vreun desen făcut de ea, ba, mai mult, nu-i ceruse nici măcar o fotografie de dimensiuni reduse. Aşa se face că dispăruse din viaţa lui fără a lăsa vreo urmă. Nu exista, aşadar, nici o dovadă palpabilă că-şi petrecuse cu ea cel mai frumos an al existenţei sale.

De aceea, cu atât mai mare era plăcerea lui de a-i rămâne credincios.

Când sunt singuri în camera lor, tânăra sa prietenă îşi ridică uneori ochii de pe cartea ei şi-l întreabă, fixându-l cu o privire cercetătoare: „La ce te gândeşti?”

Franz stă într-un fotoliu, cu ochii aţintiţi în plafon. Indiferent ce răspuns îi dă, se gândeşte, fără doar şi poate, la Sabina.

Când publică un studiu într-o revistă de specialitate, studenta cu ochelari e cea dintâi cititoare a lui şi vrea să discute cu el. Dar el se gândeşte la ce-ar spune Sabina în legătură cu textul respectiv. Tot ce face, face numai pentru Sabina, şi face în aşa fel încât să-i placă Sabinei.

E o infidelitate absolut nevinovată, croită exact pe măsura lui Franz, care n-ar fi în stare niciodată să-i facă vreun rău studentei sale cu ochelari. Cultul Sabinei, pe care-l întreţine cu sfinţenie, e mai curând religie decât iubire.

De altfel, din teologia acestei religii reiese că tânăra sa prietenă i-a fost trimisă de Sabina. De aceea, între dragostea pământească şi dragostea suprapământească domneşte o înţelegere perfectă şi, dacă dragostea suprapământească conţine, în mod necesar (prin însuşi faptul că e suprapământească), o puternică doză de inexplicabil şi neinteligibil (să ne amintim de lexicul de cuvinte neînţelese, de acel pomelnic de interpretări greşite!), dragostea lui pământească se întemeiază, într-adevăr, pe o înţelegere autentică.

Studenta e mai tânără decât Sabina; partitura muzicală a vieţii sale e abia schiţată, şi, de aceea, introduce cu recunoştinţă în această partitură motivele preluate, inspirate de Franz. Marele Marş, conceput de Franz, face şi el parte din profesiunea sa de credinţă. Muzica e pentru ea aceeaşi beţie dionisiacă, aşa cum o percepe Franz. Se duc, adeseori, să danseze. Trăiesc amândoi în adevăr. Caută societatea prietenilor, a colegilor, a studenţilor şi a necunoscuţilor, se aşază bucuroşi la aceeaşi masă cu ei, beau şi se distrează împreună, sporovăind vrute şi nevrute. Adeseori fac excursii în Alpi. Franz se apleacă, tânăra fată îi sare în spinare, şi el goneşte cu ea pe pajişti, declamând în gura mare o poezie lungă, învăţată de el de la maică-sa în anii copilăriei. Tânăra râde, îl ţine cu braţele pe după gât, şi-i admiră picioarele, umerii şi plămânii săi neobosiţi.

Singurul lucru al cărui sens îi scapă tinerei studente este această simpatie neobişnuită pe care o nutreşte Franz pentru toate ţările aflate sub jugul imperiului rus.

În fiecare an, o asociaţie a emigranţilor cehi din Geneva organizează, de ziua invaziei, o ceremonie comemorativă. În sală se află puţină lume – prea puţină. Vorbitorul e un bărbat cu

părul cărunt, ondulat cu fierul de frizer. Citeşte o cuvântare fără sfârşit, având darul să plictisească până şi bruma de entuziaşti, veniţi aici anume ca să-l asculte. Vorbeşte o franceză fără cusur, dar cu un accent înfiorător. Din când în când, pentru a-şi sublinia ideea rostită, împunge aerul cu degetul arătător, de parcă ar vrea să-i ameninţe cu ceva pe cei prezenţi în sală.

Tânăra cu ochelari, aşezată lângă Franz, se luptă să-şi înăbuşe căscatul. În schimb, Franz zâmbeşte arborând o mină fericită. Se uită la bărbatul cu părul cărunt, pe care-l găseşte simpatic, chiar şi cu ciudatul său arătător. Îşi spune, în sinea lui, că acest bărbat este un mesager secret, un înger care menţine legătura de comunicare între el şi zeiţa lui. Închide ochii şi visează. Închide ochii, aşa cum îi închidea pe trupul Sabinei, în cele cincisprezece hoteluri din Europa şi unul american.

PARTEA A PATRA
Trupul şi sufletul

1

Tereza se întoarse acasă la unu şi jumătate dimineaţa, intră în camera de baie, îşi trase la iuţeală pijamaua pe ea şi se întinse lângă Tomas. Acesta dormea. Se aplecă spre obrazul lui, şi în clipa când 9 sărută, simţi un miros ciudat. Îşi cufundă, o dată şi încă o dată, nările în părul lui şi adulmecă un timp ca un câine; în cele din urmă, înţelese: era im miros de femeie, mai precis, un miros de pubis femeiesc.

La şase sună clopoţelul deşteptătorului. Era momentul lui Karenin. Se trezea întotdeauna mult mai devreme decât ei, dar nu se încumeta să le tulbure somnul. Aştepta cu răbdare zbârnâitul deşteptătorului, care-l îndreptăţea să dea buzna peste ei să-i frământe zdravăn, pe tot corpul, cu lăbuţele lui şi să-i împungă de zor cu boticul său neastâmpărat. La început încercaseră să i se împotrivească, gonindu-l din pat cu toată înverşunarea, dar câinele se dovedi mai încăpăţânat decât stăpânii săi, şi, până la urmă, izbuti să se impună şi să-şi câştige drepturile ce i se cuveneau. De altfel, Tereza constata de la o vreme că era cât se poate de plăcut să inaugureze o nouă zi la invitaţia lui Karenin. Pentru el, momentul deşteptării era curată fericire: se minuna, cu o prostească naivitate, de faptul că se mai află pe această lume, şi se bucura cu toată sinceritatea. În schimb Tereza se trezea călcându-şi pe inimă, cu dorinţa de a prelungi noaptea, de a rămâne cât mai mult cu ochii închişi.

Acum, Karenin aştepta în vestiar, cu ochii aţintiţi spre cuierul în care erau agăţate zgarda şi lesa. Tereza îi puse zgarda şi plecară împreună la cumpărături. Cumpără lapte, pâine, unt şi, ca de obicei, un corn pentru el. În drum spre casă, Karenin mergea cuminte lângă ea, cu cornul în gură, şi privea cu mândrie în jurul lui, încântat, fără doar şi poate, de faptul că se făcea remarcat şi arătat cu degetul de trecători.

Ajuns acasă, se aşeză cu botul pe labe în pragul uşii, pândind momentul în care Tomas avea să-i simtă prezenţa, se va ghemui şi va începe să mârâie ca un căţel, prefăcându-se că vrea să-i smulgă cornul din gură. Scena aceasta se repeta în fiecare zi, petreceau aşa când minute bune, fugărindu-se prin tot

apartamentul, până când Karenin se refugia sub masă ca să-şi înfulece cornul în mare grabă.

De data aceasta însă, Karenin aştepta în zadar obişnuita ceremonie matinală. Tomas avea pe masă, în faţa lui, un radiotransmiţător şi asculta.

2

La radio se transmitea un program despre emigraţia cehă. Era un montaj de convorbiri particulare ascultate şi înregistrate, în secret, de un spion ce se infiltrase în rândurile emigranţilor, ca apoi, cu mare vâlvă, să se întoarcă în ţară acoperit de glorie. Era vorba de nişte flecăreli lipsite de orice importanţă, întrerupte din când în când de câteva cuvinte dure la adresa regimului de ocupaţie din Cehia, dar şi de fraze în care emigranţii se gratulau reciproc, spunându-şi unii altora că sunt nişte imbecili sau impostori. Emisiunea insista, mai ales, pe aceste fraze ce aveau menirea să demonstreze nu numai faptul că oamenii de acolo vorbeau urât despre Uniunea Sovietică (ceea ce nu indigna pe nimeni în Cehia), ci, deopotrivă, faptul că se calomniau între ei, folosind cu acest prilej, fără sfială, cuvinte triviale. Partea curioasă e că oamenii rostesc asemenea cuvinte cât e ziua de mare, dar atunci când aud la radio o persoană cunoscută şi stimată, spunând *măta-n cur,* simt, fără să vrea, uşor dezamăgiţi.

— Povestea asta a început cu Prochazka, spuse Tomas fără a înceta să asculte.

Jan Prochazka era un romancier ceh, cuadragenar, cu o robusteţe de taur, care, cu mult înainte de 1968, se apucase să critice în gura mare situaţia din ţară. Era unul dintre bărbaţii cei mai populari ai primăverii pragheze, ai acelei vertiginoase liberalizări a comunismului, al cărui fatal deznodământ a fost invazia rusească în Cehia. Curând după aceea, întreaga presă a început împotriva lui o campanie de denigrare nemiloasă, dar cu cât mai mult era întărâtată lumea împotriva lui, cu atât mai îndrăgit era de semenii săi.

Aşa se explică de ce a început radioul (se citea anul 1970) să difuzeze un serial tip foileton, cu toate convorbirile particulare pe care le avusese Prochazka în urmă cu doi ani (mai precis, în primăvara anului 1968) cu un anume profesor universitar. Nici

unul nu bănuia că în apartamentul profesorului fusese instalat un sistem ascuns de ascultare şi că orice manifestare a lor era urmărită, pas cu pas, de multă vreme! Prochazka îşi amuza întotdeauna prietenii cu hiperbolele şi neobrăzările sale. Acum, aceste neobrăzări puteau fi auzite într-o serie de emisiuni radiodifuzate. Poliţia secretă, care redacta acest program, avu grijă să sublinieze un pasaj în care romancierul îşi bătea joc de prietenii săi, cum ar fi Alexander Dubček. În ciuda faptului că nu pierd nici o ocazie de a-şi calomnia prietenii, oamenii erau, în mod ciudat, mai indignaţi de adoratul lor Prochazka decât de detestata poliţie secretă.

Tomas închise radioul şi spuse:

— În toate ţările lumii există o poliţie secretă. Dar, ca la noi, la nimeni! Da, numai la noi îşi poate permite poliţia să difuzeze la radio asemenea înregistrări! Aşa ceva nu s-a mai pomenit!

— Ba da! interveni Tereza. Când aveam paisprezece ani, ţineam un jurnal intim, şi muream de frică să nu mi-l citească cineva. Îl ascundeam în podul casei, într-o zi, mama l-a dibuit. O dată, la masa de prânz, în timp ce ne aplecam cu toţii deasupra farfuriei cu supă, i-a scos din buzunar şi a spus: „Ascultaţi, oameni buni!” şi a început să citească, în gura mare, tăvălindu-se de râs la fiecare frază. Întreaga familie râdea în hohote şi nu mai era în stare să mănânce.

3

Se străduia mereu s-o convingă să nu ia cu el micul dejun şi să rămână în pat să se odihnească. Dar ea nu voia să audă de aşa ceva. Tomas lucra de la şapte dimineaţa până la patru după-amiaza, iar ea de la patru după-amiaza până la miezul nopţii. Dacă n-ar fi luat micul dejun împreună, n-ar fi apucat să stea de vorbă cu el decât duminica. De aceea se dădea jos din pat odată cu el şi, după plecarea lui, se întindea din nou şi dormea.

De data asta însă, se temea să aţipească deoarece voia să se ducă la ora zece să facă o saună la băile de pe insula Sofia. Amatori erau cu duiumul, locuri puţine şi nu puteai să intri acolo decât cu protecţie. Din fericire, casiera era soţia unui profesor exclus din Universitate. Profesorul era prieten cu un vechi pacient de-al lui Tomas. Tomas vorbise cu pacientul, pacientul

vorbise cu profesorul, profesorul cu soţia sa şi, astfel, Tereza avea locul ei, rezervat o dată pe săptămână.

Porni pe jos. Detesta tramvaiele, veşnic aglomerate, în care oamenii se înghesuiau într-o îmbrăţişare vrăjmaşă, se călcau pe picioare, îşi smulgeau nasturii de la paltoane şi se înjurau în gura mare.

Burniţa. Trecătorii grăbiţi îşi ridicau deasupra capului umbrelele deschise şi pe trotuare se năşteau, ca din senin, busculade. Bolţile umbrelelor se loveau una de alta. Bărbaţii erau amabili şi curtenitori şi, trecând prin dreptul Terezei, îşi înălţau umbrelele sus de tot făcându-i loc să treacă. În schimb, femeile nu s-ar fi dat într-o parte pentru nimic în lume. Se uitau cu înverşunare înaintea lor, aşteptând fiecare ca cealaltă să se recunoască mai slabă şi să capituleze. Întâlnirea umbrelelor era o demonstraţie de forţă. La început, Tereza se arătă mai docilă, făcându-le loc celorlalte, pe urmă, văzând că amabilitatea ei nu era răsplătită, strânse şi ea umbrela cu mai multă tărie, aşa cum făceau şi celelalte. Umbrela ei se ciocni de câteva ori cu umbrelele ce veneau din direcţia opusă, dar mei o femeie nu catadicsea să spună „pardon”. Mai toate ciocnirile se petreceau în tăcere; numai de două sau trei ori îi fu dat să audă cuvintele: „vacă încălţată!” sau „du-te-n cur!”

Printre femeile înarmate cu umbrele se aflau tinere şi mai puţin tinere, dar, dintre combatante, cele mai înverşunate şi mai întreprinzătoare erau tinerele. Tereza îşi aduse aminte de zilele invaziei, când tinere fete în fuste mini umblau, de colo colo, arborând cu ostentaţie drapelul naţional. Era un atentat sexual împotriva soldaţilor sovietici, constrânşi la mulţi ani de abstinenţă sexuală. La Praga se credeau, de bună seamă, pe o planetă născocită de un autor de literatură ştiinţifico-fantastică, o planetă populată de nişte femei nemaipomenit de elegante, care-şi afişau dispreţul cocoţate pe nişte picioare lungi şi frumoase, cum nu mai văzuse întreaga Rusie în ultimele cinci sau şase secole.

Tereza făcuse în acele zile nenumărate fotografii ale acestor tinere fete, pe fundalul carelor blindate ruseşti. Cât de mult le admirase ea atunci! Şi erau exact aceleaşi femei pe care le vedea acum înaintând din direcţia opusă, obraznice şi răutăcioase. În loc de drapele, ţineau acum în mână nişte umbrele, dar le ţineau la fel de trufaşe ca atunci, dispuse, parcă,

să înfrunte cu aceeaşi îndârjire o armată străină şi, deopotrivă, umbrelele ce refuzau să se dea la o parte din calea lor.

4

Ajunse în piaţa Oraşului vechi străjuită de vechea catedrală Tyn şi de casele în stil baroc, înşirate într-un patrulater neregulat. Vechea primărie, datând din secolul al paisprezecelea, care ocupase odinioară o latură întreagă a pieţei, era de douăzeci şi şapte de ani o ruină. Varşovia, Dresda, Köln, Budapesta, Berlinul au fost mutilate înfiorător de urgia ultimului război, dar locuitorii le-au reclădit, restaurând, în genere, cu cea mai mare grijă, vechile cartiere istorice. Praghezii aveau complexe de inferioritate în faţa acestor oraşe. Singura clădire celebră pe care le-o deteriorase războiul era Primăria Oraşului Vechi. În consecinţă, au decis să păstreze, întru veşnică amintire, o ruină, de teamă ca nu cumva primul polonez sau primul german venit în capitala lor să le poată reproşa că au avut puţin de suferit. În faţa glorioaselor maldăre de moloz, menite a fi pentru eternitate actul de acuzare împotriva războaielor, se înălţa acum o tribună construită din tuburi metalice, în vederea unei manifestaţii la care partidul comunist mânase ieri sau va mâna mâine populaţia pragheză.

Tereza privea primăria dărâmată şi, fără voia ei, acest spectacol îi aminti, deodată, de mama ei: nevoia perversă de a-ţi expune ruina, de a te făli cu urâţenia ta, de a-ţi arăta mizeria, de a-ţi dezveli ciotul braţului amputat şi de a constrânge întreaga omenire să-l privească. Toate acestea îi aminteau, în ultima vreme, de mama ei, ca şi când universul matern, din care evadase în urmă cu zece ani, s-ar întoarce spre ea asaltând-o şi încercuind-o din toate părţile. De aceea îi spusese lui Tomas la micul dejun povestea cu mama ei, care-i citise jurnalul intim în faţa familiei ce se tăvălea de râs. O discuţie între prieteni la un pahar de vin, difuzată public la posturile de radio, nu poate să însemne decât un singur lucru, şi anume că lumea s-a transformat într-un lagăr de concentrare.

Tereza folosea acest cuvânt încă din anii copilărie, atunci când voia să spună cum i se părea ei viaţa în familie. Lagărul de concentrare era o lume în care oamenii trăiesc tot timpul înghesuiţi unul lângă altul, zi şi noapte. Cruzimile şi actele de

violenţă nu reprezintă decât o trăsătură secundară (şi nicidecum necesară). Lagărul de concentrare însemna lichidarea totală a vieţii intime. Prochazka, scriitorul care nici măcar în intimitatea casei sale nu fusese ferit de indiscreţia securităţii atunci când stătea de vorbă cu un prieten la un pahar de vin, trăia (fără să-şi dea seama, şi asta era o eroare fatală!) într-un lagăr de concentrare. Tereza trăise într-un lagăr de concentrare pe vremea când locuia la mama ei. De atunci ştia că lagărul de concentrare nu e ceva excepţional, menit să ne trezească uimirea, ci, dimpotrivă, un dat fundamental, în care omul se naşte şi de unde poate evada numai cu preţul încordării extreme a forţelor sale.

5

Pe trei băncuţe, dispuse în trepte, femeile se înghesuiau strâns lipite unele de altele. Lângă Tereza transpira o doamnă de vreo treizeci de ani, cu o faţă foarte frumoasă. Sub umerii ei atârnau doi sâni incredibil de voluminoşi, ce se legănau la cea mai mică mişcare. Când se ridică, Tereza constată că până şi fundul ei aducea cu două tolbe, neavând nimic comun cu faţa-i frumoasă.

Nu-i exclus ca această femeie să-şi petreacă şi ea clipe îndelungate în faţa oglinzii, privindu-şi trupul şi încercând să-şi întrezărească sufletul prin transparenţa lui, aşa cum încearcă Tereza de când era copilă. Fireşte, odinioară crezuse şi ea, în prosteasca-i naivitate, că trupul putea să-i folosească de blazon sufletului său. Dar cât de monstruos trebuie să fie acest suflet, dacă se aseamănă cu acest trup, cu acest cuier de care atârnă patru sacoşe încărcate?

Tereza se ridică şi se duse să-şi iacă duşul. Pe urmă ieşi la aer curat. Afară, burniţa nu mai contenea. Coborî pe podişca de lemn aruncată peste câţiva metri pătraţi ai Vltavei, îngrădiţi cu nişte panouri înalte de scânduri, spre a feri doamnele de privirile indiscrete ale oraşului. Aplecându-şi capul, surprinse în oglinda apei chipul femeii la care se gândise cu câteva clipe în urmă.

Femeia îi zâmbi. Avea un nas fin, ochii mari, căprui, şi o privire de copil.

Începu să urce treptele şi, sub faţa-i delicată, se iviră din nou cele două tolbe ce se legănau, împroşcând în jurul lor picături de

apă rece.

6

Se duse la vestiar. Înainte de a se îmbrăca, zăbovi câteva clipe în faţa unei oglinzi mari.

Nu, pe corpul ei nu se vedea nimic monstruos. N-avea sub umeri nişte sacoşe, ci, mai curând, nişte sâni micuţi. Mama îşi bătea joc de ea, spunându-i că nu erau destul de mari, aşa cum s-ar cuveni să fie; din pricina asta avea nişte complexe de care numai Tonus reuşise s-o descotorosească. Acum însă, în ciuda faptului că era în stare să se împace cu dimensiunile lor, le reproşa cearcănele prea mari şi prea întunecate din jurul sfârcurilor. Dacă ar fi putut să-şi deseneze singură schiţa-portret a trupului său, ar fi avut nişte sâni cu sfârcuri discrete şi delicate, astfel încât să străpungă uşor de tot bolta sânilor, cu o nuanţă greu de desluşit de restul pielii. Această ţintă mare, de culoarea roşului închis, i se părea a fi lucrarea unui pictor de ţară, dornic să confecţioneze nişte tablouri erotice, obscene, destinate săracilor.

Se uita în oglindă, întrebându-se ce s-ar întâmpla dacă nasul ei s-ar lungi cu un centimetru în fiecare zi. În câte zile faţa ei n-ar mai fi de recunoscut?

Şi dacă fiecare părticică a corpului ei ar începe să crească şi să descrească până acolo, încât să-şi piardă orice asemănare cu Tereza, ar mai continua să fie ea însăşi, ar mai fi ea Tereza?

Bineînţeles. Chiar dacă am presupune că Tereza n-ar mai semăna deloc cu Tereza, în adâncul sufletului ei ar fi mereu aceeaşi, şi n-ar face nimic altceva decât să privească, plină de uimire, ce se întâmplă cu trupul ei.

Şi-atunci, se pune întrebarea: ce legătură există între Tereza şi trupul ei? Are trupul dreptul de a purta numele Terezei? Şi dacă nu are acest drept, la ce se referă acest nume? La nimic altceva decât la un lucru netrupesc şi imaterial?

(Acestea simt întrebările ce-i trec mereu prin minte Terezei, încă din anii copilăriei. Întrebările cu adevărat serioase şi grave sunt acelea pe care numai un copil poate să şi le pună şi să le formuleze. Numai întrebările cele mai naive sunt, cu adevărat, serioase şi grave. Acestea sunt întrebările la care nu există răspuns. Dar, întrebarea la care nu există răspuns e o barieră de

netrecut. Altfel spus: întrebările la care nu există răspuns marchează limitele posibilităţilor umane şi trasează frontierele existenţei noastre.)

Tereza stă ca vrăjită în faţa oglinzii şi îşi priveşte trupul, de parcă ar privi un trup străin; străin şi totuşi distribuit ei şi nimănui altcuiva. Acest trup o dezgustă. Acest trup n-a avut puterea să devină pentru Tomas unicul trup al vieţii sale. Acest trup a dezamăgit-o, a trădat-o. O noapte întreagă a fost nevoită să respire din părul lui Tomas mirosul străin, emanat de pubisul altei femei.

Şi, deodată, are un chef nebun să concedieze acest trup, fără preaviz şi fără menajamente, ca pe o servitoare. Să nu mai rămână cu Tomas decât pe post de suflet, iar trupul să-l alunge, să plece, departe în lume, şi acolo să se comporte aşa cum se comportă alte trupuri femeieşti cu trupurile masculilor! Dacă trupul ei n-a fost în stare să devină pentru Tomas unicul trup, pierzând în felul acesta cea mai mare bătălie din viaţa Terezei, aşa-i trebuie! Ducă-se unde-o şti!

7

Se întoarse acasă, intră în bucătărie şi mancă ceva în mare grabă, fără poftă, fără să se aşeze. La trei şi jumătate îi puse lesa lui Karenin şi porni cu el (ca întotdeauna pe jos) spre hotelul unde lucra, aflat, undeva, într-un cartier periferic al Pragăi. Îşi găsise acolo un post de barmaniţă, la puţin timp după ce fusese dată afară din redacţia revistei unde fusese angajată ca fotograf. Asta s-a întâmplat la câteva luni după întoarcerea sa din Elveţia; în cele din urmă, nu i s-a iertat faptul că fotografiase timp de şapte zile carele blindate ruseşti. Obţinuse postul amintit cu ajutorul unor prieteni; îşi găsiseră acolo refugiul, odată cu ea, şi alţi oameni care-şi pierduseră locul de muncă. La contabilitate lucra un fost profesor de teologie, la recepţie un fost ambasador.

Începuse din nou să-i fie teamă pentru picioarele ei. Odinioară, când lucra ca ospătăriţă în restaurantul unui hotel de provincie, se uita cu groază la picioarele colegelor sale, năpădite de varice. Aceasta era boala tuturor chelneriţelor, obligate să-şi petreacă viaţa mergând, alergând sau stând pe loc, cu braţele veşnic împovărate. Munca pe care o făcea acum era totuşi mai

puţin obositoare decât odinioară în micul oraş de provincie. Ce-i drept, înainte de a începe serviciul propriu-zis, trebuia să care nişte lăzi grele încărcate cu sticle de bere şi apă minerală, în schimb, restul timpului şi-l petrecea în spatele tejghelei, umplea cu alcool paharele clienţilor sau spăla paharele murdare într-o chiuvetă mică, instalată la extremitatea barului. Pe toată durata serviciului, răbdătorul Karenin stătea ghemuit la picioarele ei.

Trecuse mult de miezul nopţii când încheiase socotelile şi predase banii directorului hotelului. Se duse apoi să-i spună la revedere ambasadorului, care era de serviciu în noaptea aceea. Dincolo de tejgheaua lungă a recepţiei era o uşă ce ducea spre o mică odăiţă unde, pe o canapea îngustă, se putea trage un pui de somn. Deasupra canapelei se vedeau nişte fotografii înrămate: în toate se afla el, ambasadorul, împreună cu câteva persoane, unele zâmbind spre obiectivul aparatului, altele strângându-i mâna sau şezând lângă el în jurul unei mese şi semnând ceva. Mai toate erau înzestrate cu câte o dedicaţie. Pe una din ele, agăţată pe perete aşa fel încât să iasă în evidenţă mai bine, putea fi recunoscut, lângă chipul lui, chipul surâzător al preşedintelui John F. Kennedy.

În seara aceea însă fostul ambasador nu stătea de vorbă cu preşedintele Statelor Unite, ci cu un sexagenar necunoscut care, la apariţia Terezei, amuţi.

— E o prietenă, spuse ambasadorul; poţi vorbi liniştit. Apoi, întorcându-se spre Tereza, adăugă: Chiar azi i-au condamnat băiatul la cinci ani de închisoare.

Tereza află că, în primele zile ale invaziei, fiul sexagenarului supraveghease împreună cu un grup de prieteni intrarea unui imobil în care fusese instalată o secţie specială a armatei ruseşti. Pentru el era limpede ca bună ziua că cehii care intrau şi ieşeau de acolo nu puteau fi altceva decât agenţi informatori ai securităţii ruseşti. Îi urmărea cu atenţie ajutat de prietenii săi, identifica numele de înmatriculare a maşinilor acestor indivizi şi le comunica jurnaliştilor unui post de radio clandestin care, la rândul lor, atrăgeau atenţia populaţiei spre a se feri de ei. Pe unul dintre aceştia fi bătuse măr, cu sprijinul prietenilor săi.

— Fotografia aceea i-a pus capacul, a fost unicul corp delict, spuse sexagenarul, grăbindu-se să adauge: a ţinut-o morţiş pe a lui, tăgăduind totul, până în clipa în care i-au arătat-o.

Şi, scoţând din buzunar o tăietură de ziar, reluă:

— Asta a apărut într-un număr din *Times* în toamna lui ’68.

În imagine se vedea un tânăr cu mâna înfiptă în beregata cuiva. În preajma lui, nişte oameni care priveau. În josul fotografiei se putea citi: *Pedepsirea unui colaboraţionist.*

Tereza se simţi uşurată, de parcă i s-ar fi luat o piatră grea de pe inimă. Nu, fotografia asta n-o făcuse ea.

Porni apoi spre casă cu Karenin, străbătând străzile întunecate ale Pragăi. Se gândea la acele zile când fotografiase tancurile ruseşti. Ce naivi au fost cu toţii, crezând că-şi riscă viaţa pentru patria lor! Şi, în loc de asta, lucrau, fără să-şi dea seama, pentru poliţia rusească.

Ajunse acasă la unu şi jumătate. Tomas dormea. Părul lui emana un miros de pubis femeiesc.

8

Ce este cochetăria? S-ar putea spune că-i un comportament ce trebuie să-i sugereze partenerului ideea că apropierea sexuală e posibilă, fără a percepe această eventualitate ca pe o certitudine. Cu alte cuvinte: cochetăria este o promisiune fără garanţie a împreunării sexuale.

Tereza stă în picioare în spatele tejghelei şi clienţii cărora le serveşte alcoolul îi fac avansuri. Altfel spus: cochetează. I se pare neplăcut acest neîntrerupt asalt de complimente măgulitoare, de aluzii cu subînţelesuri, de bancuri deocheate, de propuneri, de zâmbete şi priviri aluzive? Nicidecum. Dimpotrivă, o încearcă o dorinţă nestăvilită de a-şi expune trupul (acel trup străin pe care voia să-l izgonească şi să plece cât mai departe) acestor talazuri învolburate.

Tomas se străduieşte mereu s-o facă să înţeleagă că dragostea şi actul amoros sunt două lumi diferite, dar nu reuşeşte s-o convingă. Tereza refuză această idee. Acum, e înconjurată de nişte bărbaţi ce nu-i inspiră niciun dram de simpatie. Ce s-ar întâmpla dacă ar face dragoste cu ei? E dornică să încerce, sub forma acelei promisiuni fără garanţie, căreia i se spune cochetărie.

Să nu ne înşelăm: ca să fie clar: ea nu încearcă să se răzbune pe Tomas, ci caută o soluţie spre a ieşi din labirint. Ştie că a devenit pentru el o povară: ia lucrurile prea în serios, făcând din toate o tragedie; nu-i în stare să înţeleagă uşurătatea şi

frivolitatea distractivă a dragostei fizice. Ar vrea să înveţe uşurătatea! E dornică s-o înveţe de la cineva, ca să nu mai fie anacronică!

Dacă pentru alte femei cochetăria este o a doua natură, o rutină lipsită de orice semnificaţie, pentru Tereza e, de-acum încolo, o zonă de investigaţii importante, ce trebuie s-o facă să descopere şi s-o înveţe ce poate. Dar tocmai pentru faptul de a fi atât de importantă şi atât de gravă, cochetăria ei e lipsită de orice uşurătate, e forţată, voită, excesivă. Echilibrul între promisiune şi absenţa garanţiei (în asta constă, de fapt, adevărata virtuozitate a cochetăriei!) e, în cazul ei, încălcat. E gata să promită, cu prea mult zel, fără a arăta cu destulă claritate că promisiunea ei e lipsită de garanţie, drept care n-o angajează cu nimic. Cu alte cuvinte, toată lumea o socoteşte foarte accesibilă. Pe urmă însă, când bărbaţii îi solicită îndeplinirea celor ce li se păruseră o făgăduinţă, se izbesc de o rezistenţă neaşteptată, pe care nu şi-o pot explica decât prin rafinamentul plin de cruzime al Terezei.

9

Un adolescent, să fi avut şaisprezece ani, veni şi se aşeză pe un taburet neocupat din faţa barului. Rosti câteva fraze provocatoare, care se înscriau în convorbire aşa cum se înscrie într-un desen o linie greşită ce nu mai poate fi continuată, nici ştearsă:

— Aveţi picioare frumoase, spuse el.

— S-ar zice că dumneata vezi prin lemnul tejghelei, i-o reteză scurt Tereza.

— Eu vă cunosc. Vă ştiu de pe stradă, încercă să-i explice adolescentul, dar, în clipa aceea, Tereza se îndepărtase de el, ocupându-se de alţi clienţi.

Apoi tânărul ceru un coniac. Tereza îl refuză.

— Am împlinit optsprezece ani, protestă adolescentul.

— Da!?, arată-mi buletinul, spuse Tereza.

— Nici nu mă gândesc, replică adolescentul.

— Atunci bea o limonadă!

Fără a mai scoate o vorbă, adolescentul se ridică de pe taburetul său şi părăsi localul. Cam peste o jumătate de oră reveni şi se aşeză din nou în faţa barului. Îşi desfăcea braţele cu

mişcări violente, şi mirosul de alcool duhnea din gura lui de la trei metri.

— O limonadă! rosti el pe un ton poruncitor.

— Dumneata eşti beat! spuse Tereza.

Băieţandrul îşi îndreptă arătătorul spre o inscripţie agăţată pe perete, în spatele Terezei: *Se interzice cu stricteţe servirea băuturilor alcoolice minorilor sub douăzeci şi unu de ani.*

— Vi se interzice să mă serviţi cu alcool, spuse el, arătând spre Tereza cu o mişcare largă a mâinii: dar nicăieri nu scrie că n-am dreptul să fiu beat.

— Unde te-ai făcut în halul ăsta? întrebă Tereza.

— În cârciuma de peste drum, răspunse el şi, izbucnind în hohote de râs, ceru, din nou, o limonadă.

— Şi de ce n-ai rămas acolo?!

— Fiindcă vreau să vă văd pe dumneavoastră… Eu vă iubesc.

Rostind aceste cuvinte, chipul i se schimonosi, căpătând o înfăţişare ciudată. Tereza nu înţelegea: îşi bătea joc? Cocheta? Îi făcea avansuri? Glumea? Sau, pur şi simplu, era beat şi nu ştia ce spune?

Îi puse în faţă o limonadă şi începu să se ocupe de alţi clienţi. Cuvintele: „Eu vă iubesc!” păreau a-l fi epuizat pe impertinentul adolescent. Nu mai spuse nimic, lăsă, pe tejghea, fără zgomot, banii pentru consumaţie şi dispăru, fără ca Tereza să mai apuce să-l vadă.

Dar abia ieşise, când se făcu auzit glasul unui omuleţ cu chelie, care băuse până atunci trei pahare cu votcă.

— Doamnă, dumneavoastră ştiţi prea bine că n-aveţi dreptul să serviţi alcool minorilor.

— Dar eu nu i-am dat alcool! I-am dat o limonadă!

— Lăsaţi! Am văzut eu ce i-aţi turnat în limonada aia!

— Astea-s născociri! izbucni Tereza.

— Încă o votcă, porunci chelbosul, grăbindu-se să adauge: vă urmăresc de mai multă vreme şi…

— Da?! Atunci socotiţi-vă fericit că puteţi privi o femeie frumoasă, şi încetaţi cu trăncăneala, interveni un bărbat înalt, care se aşezase cu câteva clipe în urmă în faţa barului şi urmărise întreaga scenă.

— Dumneata să nu te amesteci. Povestea asta nu te priveşte! Îţi bagi nasul unde nu-ţi fierbe oala! răcni chelbosul.

— Şi-ai putea să-mi spui, întrucât te priveşte pe dumneata

această poveste? întrebă bărbatul înalt.

Tereza îi servi chelbosului votca pe care o comandase. Acesta o dădu pe gât dintr-o înghiţitură, plăti şi îşi luă tălpăşiţa.

— Vă mulţumesc, îi spuse Tereza bărbatului înalt.

— N-aveţi pentru ce, răspunse acesta, după care părăsi şi el localul.

10

Peste câteva zile îşi făcu din nou apariţia în faţa barului. Zărindu-l, Tereza îi zâmbi ca unui prieten.

— Mă simt obligată să vă mulţumesc încă o dată. Pleşuvul ăsta vine mereu pe aici şi e al dracului de nesuferit.

— Uitaţi-l.

— De ce a vrut să-mi facă rău?

— Vă rog, încă o dată, nu vă mai gândiţi la el: e un beţiv nenorocit, uitaţi-l!

— Bine, aşa voi face, fiindcă mă rugaţi dumneavoastră.

— Promiteţi-mi, spuse bărbatul înalt, privind-o drept în ochi.

— Promit.

— Ce plăcere pentru mine să vă aud promiţându-mi ceva, reluă el, fără a înceta să se uite ţintă în ochii ei.

Cochetăria era în plină desfăşurare: comportamentul menit să sugereze o apropiere sexuală e posibil, în ciuda faptului că nu-i decât o eventualitate fără garanţii, şi pur teoretică.

— Cum e cu putinţă să dai peste o femeie ca dumneavoastră în cel mai urât cartier al Pragăi? întrebă el.

— Dar dumneavoastră?... Dumneavoastră ce căutaţi în acest cel mai urât cartier al Pragăi?

Îi spuse că locuieşte undeva prin apropiere, că-i de profesie inginer, că data trecută se oprise aici, cu totul întâmplător, în timp ce se întorcea de la lucru.

11

Se uita la Tomas, dar privirea ei nu era aţintită spre ochii lui, ci cu zece centimetri mai sus, spre părul care emana un miros de pubis aparţinând altei femei.

Spuse:

— Eu, una, nu mai pot. Ştiu că n-am dreptul să mă plâng. De

când te-ai întors la Praga pentru mine, mi-am interzis să mai fiu geloasă. Nu *vreau* să fiu geloasă, dar, pur şi simplu, nu mai am putere să mă stăpânesc. Te rog, ajută-mă!

O luă de braţ şi o conduse într-un parc unde se duceau adeseori să se plimbe, cu ani în urmă. Aleile parcului erau străjuite de nişte băncuţe multicolore: albastre, galbene, roşii. Când se aşezară, Tomas îi spuse:

— Te înţeleg, Tereza. Şi ştiu ce vrei. Acum te dud pe dealul Petrinului.

— Pe dealul Petrinului? Ce să fac eu pe dealul Petrinului? întrebă ea, cuprinsă brusc de o spaimă înfiorătoare.

— Vei înţelege când vei ajunge sus de tot, îi răspunse.

N-avea nici un chef să meargă acolo; trupul ei era atât de slăbit, încât nu era în stare să se ridice de pe bancă, dar nu putea să nu-i dea ascultare lui Tomas. Făcu un efort şi se ridică.

Îşi întoarse privirea. Tomas stătea mereu pe aceeaşi bancă, şi-i zâmbea aproape cu voioşie. Îi flutura din mână şi gestul lui era, fără îndoială, ca un semn de încurajare.

12

Sosind la poalele Petrinului, această colină plină de verdeaţă ce se înălţa în mijlocul Pragăi, constată, cu surprindere, că nu se vedea acolo ţipenie de om. Ciudată poveste, căci, de obicei, se plimbau aici, fără încetare, grupuri numeroase de praghezi. I se strângea inima de groază, dar potecile erau atât de liniştite, şi liniştea lor era atât de mângâietoare, încât nu se feri să se lase pradă, cu toată încrederea, braţelor îmbietoare ale colinei. Urca, oprindu-se din când în când spre a privi înapoi: vedea sub ea o mulţime de turnuri şi poduri; sfinţii ameninţau cu pumnii încleştaţi, fixând, cu ochii lor împietriţi, zdrenţele norilor. Era cel mai frumos oraş din lume. Ajunse sus de tot. În spatele tonetelor unde se vindeau de obicei îngheţată, cărţi poştale ilustrate şi biscuiţi (vânzătorii lipseau, în ziua aceea), se întindea, până hăt-departe, o pajişte presărată ici-colo cu câte un arbore răzleţ. Surprinse acolo câţiva bărbaţi. Pe măsură ce se apropia de ei, îşi încetinea pasul. Erau şase. Stăteau nemişcaţi sau umblau, foarte încet, de colo-colo, cam aşa cum se mişcă jucătorii de golf când cercetează terenul, îşi cântăresc în mână crosele şi îşi fac încălzirea înainte de a începe competiţia.

Ajunse, în sfârşit, în imediata lor apropiere. Printre cei şase bărbaţi, avea certitudinea că recunoaşte trei care veniseră aici să joace acelaşi rol ca ea: erau intimidaţi, nesiguri, lăsând impresia că voiau să pună multe întrebări, dar se temeau să nu deranjeze, şi astfel preferau să tacă şi să se uite în jurul lor, cu o privire întrebătoare.

Ceilalţi trei iradiau o indulgenţă binevoitoare. Unul ţinea în mână o puşcă. Zărind-o pe Tereza, îi făcu un semn, şi-i zâmbi cu îngăduinţă:

— Da, aici e, aţi nimerit unde trebuie.

Îl salută dând din cap, şi se simţea îngrozitor de stânjenită.

Bărbatul reluă:

— Ca să nu săvârşim o eroare: e voinţa *dumneavoastră?*

Era uşor de spus: „Nu, nu e voinţa mea”; dar pentru ea era de neconceput să înşele încrederea lui Tomas. Ce scuză ar putea să invoce, dacă s-ar întoarce acasă? Drept care spuse:

— Da. Bineînţeles. E voinţa mea.

— Trebuie să înţelegeţi de ce vă pun această întrebare, continuă bărbatul cu puşca. Noi nu facem asta decât atunci când suntem siguri că cei ce ne vizitează au decis, ei înşişi, să moară. Noi nu le facem decât un serviciu, şi atâta tot.

Privirea lui întrebătoare stăruia asupra Terezei, care se văzu nevoită să-l asigure încă o dată:

— Da, nu vă fie teamă! E voinţa mea.

— Doriţi să treceţi prima? întrebă.

Tereza voia să amâne măcar cu câteva clipe execuţia, şi spuse:

— Nu, vă rog frumos, nu. Dacă se poate aş vrea să fiu ultima.

— Cum doriţi, spuse bărbatul cu puşcă, apropiindu-se de ceilalţi doi asistenţi ai săi, neînarmaţi, care se aflau acolo doar cu misiunea de a se ocupa de cei ce trebuiau să moară. Îi luau de braţ şi mergeau cu ei pe pajişte, ca nişte însoţitori grijulii. Era o pajişte înverzită, a cărei întindere nu putea fi cuprinsă cu ochiul. Candidaţii la execuţie puteau să-şi aleagă singuri copacul. Se opreau, se uitau îndelung în jurul lor, şi nu erau în stare să se hotărască. Doi dintre ei izbutiră, în sfârşit, să aleagă doi platani, al treilea însă continua să meargă mereu, tot mai departe, de parcă niciun arbore nu se potrivea pentru moartea sa. Asistentul, care-l ţinea de braţ cu toată blândeţea, îl însoţea fără a-şi pierde răbdarea; în cele din urmă, candidatul la moarte

îşi pierdu curajul să meargă mai departe şi se opri în dreptul unui arţar cu coroana stufoasă.

Asistenţii îi legară la ochi pe cei trei candidaţi.

Pe imensul platou se aflau, aşadar, trei bărbaţi cu spatele lipit de trei arbori, toţi trei legaţi la ochi, şi cu capul ridicat spre cer.

Bărbatul cu puşcă ochi şi trase. Nu se auzi nimic, în afară de cântatul păsărilor. Puşca era prevăzută cu un dispozitiv silenţios. Se vedea doar atât, că bărbatul sprijinit de arţar începea să se prăbuşească.

Fără a se îndepărta de locul unde se afla, bărbatul cu puşca se întoarse cu faţa în altă direcţie, şi, în clipa următoare, candidatul lipit de platan se prăbuşi la rândul lui, într-o tăcere desăvârşită, ca apoi, cu o întârziere de numai câteva secunde (bărbatul cu puşca se învârtea pe loc), să cadă pe iarbă şi al treilea candidat la execuţie.

13

Unul dintre asistenţi se apropie de Tereza, fără să scoată o vorbă; ţinea în mână o panglică de culoare albastru deschis.

Tereza înţelese că voia să-i lege ochii. Scutură din cap şi spuse:

— Nu, eu vreau să văd.

Dar acesta nu era adevăratul motiv al refuzului ei. N-avea în ea nimic din eroismul celor hotărâţi să se uite cu bravură în ochii plutonului de execuţie. Voia, pur şi simplu, să amâne momentul morţii sale. I se părea că în clipa în care ar fi legată la ochi va fi cu un picior în anticamera morţii, fără speranţa întoarcerii.

Asistentul nu încercă s-o constrângă şi, luând-o de braţ, începu să meargă cu ea pe pajiştea nesfârşită, în căutarea unui copac; Tereza nu se putea hotărî la care să se oprească. Nimeni n-o zorea, nimeni nu-i dădea ghes să se grăbească, dar ea ştia că orice-ar face, n-avea cum să scape. Zărind în faţa ei un castan înflorit, se apropie de el şi, lipindu-se cu spatele de trunchiul lui, îşi îndreptă capul în sus; vedea răzbind, prin coroana stufoasă a castanului, suliţele aurii ale razelor de soare, şi auzea din depărtare murmurul uşor şi duios al oraşului, de parcă ar fi răsunat din el mii de viori în surdină.

Bărbatul „executor” duse puşca la ochi.

Tereza simţea c-o părăseşte curajul. Era disperată de

slăbiciunea ei, dar nu era în stare s-o stăpânească. Spuse:

— Nu! Nu e voinţa *mea.*

„Executorul” lăsă în jos ţeava puştii şi spuse foarte liniştit:

— Dacă nu-i dorinţa dumneavoastră, ne pare rău, dar n-o putem face. N-avem dreptul s-o facem, şi glasul lui era amabil, atât de amabil de parcă i-ar fi cerut iertare Terezei că n-o poate împuşca, de vreme ce ea însăşi nu-şi dorea acest lucru. Această amabilitate avea darul să-i sfâşie inima; se întoarse cu faţa spre scoarţa copacului şi izbucni într-un hohot de plâns, cu sughiţuri.

14

Strângea în braţe copacul, iar trupul îi era scuturat de sughiţuri, de parcă n-ar fi fost vorba de un arbore, ci de tatăl ei, pe care-l pierduse, de bunicul ei, pe care nu-l cunoscuse, de străbunicul ei, de stră-străbunicul ei, de un bărbat nespus de bătrân, venit din cele mai îndepărtate adâncuri ale timpului ca să-i întindă obrazul său, în chip de scoarţă aspră a copacului.

Se întoarse. Între timp cei trei bărbaţi se îndepărtaseră – umblau acum, de colo-colo, pe verdele pajiştii, ca nişte jucători de golf, iar puşca, în mâna celui înarmat te făcea să te gândeşti la o crosă de golf autentică.

Cobora pe potecile Petrinului, păstrând în adâncul sufletului nostalgia bărbatului care trebuia s-o împuşte şi n-o împuşcase. Îi lipsea. Simţea totuşi nevoia s-o ajute cineva! Tomas n-o ajută! Tomas o trimite la moarte. Numai un altul o poate ajuta!

Cu cât mai mult se apropia de oraş, cu atât mai mult îi ducea dorul acestui bărbat şi cu atât mai mult se temea de Tomas. Tomas n-o va ierta că nu s-a ţinut de promisiune. N-o va ierta că n-a fost destul de curajoasă şi l-a trădat. Ajunse pe strada unde locuiau şi ştia că, din clipă în clipă, avea să dea ochii cu el. La gândul acesta fu cuprinsă de o teamă atât de cumplită, încât simţi, deodată, un gol în stomac şi-i venea să vomite.

15

Inginerul o invită la el acasă. De două ori îl refuzase. De data aceasta acceptă.

Mâncă de prânz, ca de obicei, în bucătărie, luând ceva la repezeală, fără să se aşeze, apoi ieşi. Era abia ora două.

Pe măsură ce se apropia de casa lui, simţea picioarele încetinindu-şi pasul fără voia ei.

Pe urmă, îi veni în minte că, de fapt, Tomas era cel ce o trimitea la acest bărbat. Nu căuta el să-i explice mereu că dragostea şi sexualitatea sunt două lucruri diferite ce n-au nimic comun între ele? Acum ea se ducea, pur şi simplu, să verifice şi să confirme cuvintele sale. Îi auzea vocea, care-i spunea: „Te înţeleg, Tereza, şi ştiu ce vrei. Am aranjat totul. Te urci, şi când vei ajunge sus de tot vei înţelege."

Într-adevăr, ea nu făcea altceva decât să execute ordinul lui Tomas.

Intenţiona să rămână doar câteva clipe în casa inginerului, atât cât să bea împreună o cafea; atât cât să-şi poată da seama ce înseamnă să ajungi la ultima frontieră a infidelităţii. Voia să-şi împingă trupul până la această limită, să-l lase să stea acolo câteva clipe ca pe stâlpul infamiei ca, pe urmă, când inginerul va încerca s-o îmbrăţişeze, să-i spună, aşa cum îi spusese bărbatului cu puşcă, pe dealul Petrinului: „Nu, nu! Nu e voinţa mea!"

Bărbatul va lăsa în jos ţeava puştii şi va spune cu o voce blajină: „Dacă nu e voinţa dumneavoastră, nu pot s-o fac. Nu am dreptul s-o fac."

Şi ea se va întoarce cu faţa spre trunchiul copacului, şi va izbucni într-un hohot de plâns cu sughiţuri.

16

Era un bloc de locuinţe, construit la începutul secolului, într-un cartier muncitoresc al Pragăi. Pătrunse pe un culoar cu pereţii murdari, spoiţi cu var. Scara, cu treptele uzate, prevăzută cu o balustradă metalică, o conduse la etajul întâi. Aici o coti la stânga. Se opri la a doua uşă; o uşă fără carte de vizită, fără sonerie. Ciocăni.

Îi deschise.

Toată locuinţa era alcătuită dintr-o singură încăpere, despărţită, la doi metri de uşă, de o perdea groasă, menită să dea impresia unui antreu; aici se aflau o masă, un reşou şi un frigider micuţ. Când intră în apartamentul propriu-zis, văzu în faţa ei dreptunghiul vertical al ferestrei aflate la capătul unei camere lungi şi strâmte; într-o parte, o bibliotecă, în cealaltă, un

divan lipit de perete şi un fotoliu (singurul).

— Casa mea e foarte simplă, spuse inginerul. Vreau să sper că nu sunteţi dezamăgită.

— Nu, nicidecum, răspunse Tereza, cu ochii fixaţi pe peretele îmbrăcat în întregime cu rafturi pline de cărţi. Omul acesta n-avea o masă demnă de acest nume, în schimb avea sute de cărţi. Tereza se bucură; teama care o însoţise, venind aici, începea să se risipească. Din anii copilăriei vedea în carte semnul unei tainice fraternităţi. Un om care avea în casa lui o asemenea bibliotecă nu putea să-i facă nici un rău.

O întrebă cu ce s-o servească. Un pahar de vin?

Nu, nu; nu voia vin. Dacă e să ia ceva, atunci să fie o cafea.

Inginerul dispăru în spatele perdelei şi Tereza se apropie de bibliotecă. Una dintre cărţi o captivă. Era *Oedip* al lui Sofocle, în traducere cehă. Ce ciudat i se părea să găsească această carte în casa unui necunoscut! Cu mulţi ani în turnă, Tomas i-o dăruise Terezei, vorbindu-i îndelung despre ea, şi rugând-o s-o citească cu atenţie. Îşi publicase apoi reflecţiile într-un ziar şi, din pricina acelui articol, viaţa lor se întorsese cu dosul în sus. Se uita la cotorul acestei cărţi, şi priveliştea aceasta avea darul s-o liniştească. Părea că Tomas îşi lăsase aici, în mod deliberat, o urmă a sa, un mesaj semnificând că totul fusese aranjat de el însuşi. Luă cartea şi o deschise. Când se va întoarce inginerul, îl va întreba de ce are această carte, dacă a citit-o şi ce crede despre ea.

Prin acest vicleşug va transfera discuţia din zona primejdioasă a unei locuinţe străine în universul familiar al ideilor lui Tomas.

Pe urmă simţi o mână pe umărul ei. Inginerul îi trase cartea din mână, o puse, fără să scoată o vorbă, înapoi în raft şi o conduse pe Tereza spre divan.

Îi veni din nou în minte fraza pe care i-o spusese executorului pe colina Petrinului, şi o rosti cu voce taie:

— Nu, nu! Asta nu-i voinţa mea!

Era încredinţată că aceasta era formula miraculoasă ce avea să răstoarne imediat situaţia, dar în această cameră cuvintele îşi pierdeau puterea magică. Aş zice că, dimpotrivă, aveau darul să-l îndemne pe bărbat să fie mult mai hotărât: o strânse cu putere la pieptul său şi-i atinse sânii cu mâna.

Ciudat lucru; acest contact o eliberă pe loc de toată îngrijorarea. Ca şi când, prin acest contact inginerul arăta spre

trupul ei şi ea îşi dădea seama că miza jocului nu era ea (sufletul ei), ci trupul ei, şi atâta tot. Trupul ei, pe care ea îl trădase, trupul pe care ea îl izgonise, trimiţându-l în lume, departe de ea, printre alte trupuri.

17

Îi desfăcu un nasture de la bluză, făcând-o să înţeleagă că era cazul să-i descheie singură pe ceilalţi. Dar ea nu se supuse acestui semnal. Îşi alungase trupul departe de ea, dar nu voia să-şi asume nici o responsabilitate asupra lui. Nu se dezbrăca, dar nici nu i se împotrivea. Sufletul ei voia să demonstreze în felul acesta că, deşi dezaproba cele ce erau pe cale să se întâmple, se hotărâse totuşi să păstreze o atitudine neutră.

Inginerul o dezbrăcă şi, în acest timp, ea stătea aproape nemişcată. Când o sărută, buzele ei nu răspunseră la atingerea buzelor sale. Apoi, pe neaşteptate, constată că sexul i se umezise, şi asta o înspăimântă.

Îşi simţea excitaţia, care era cu atât mai mare cu cât era excitată împotriva voinţei sale. Sufletul ei consimţise, în taină, la tot ceea ce se petrecea, dar mai ştia că pentru prelungirea acestei intense tulburări, sentimentul trebuia să rămână tacit. Dacă ar fi rostit cu voce tare al său da, dacă ar fi vrut să participe de bunăvoie la scena amoroasă, excitaţia ar fi bătut în retragere. Căci sufletul era tulburat tocmai de faptul că trupul îl trăda, acţionând împotriva voinţei sale, obligându-l, totodată, să asiste la această trădare!

Pe urmă, inginerul trase de pe ea chiloţii şi Tereza se trezi goală-puşcă. Sufletul vedea trupul despuiat în braţele necunoscutului, şi spectacolul i se părea incredibil, de parcă ar fi contemplat de aproape planeta Marte. În lumina incredibilului, trupul lui îşi pierdea, pentru prima oară, banalitatea; pentru prima oară era vrăjit de priveliştea lui; personalitatea, originalitatea, unicitatea de neimitat a trupului său apăreau în prim-plan. Nu mai era cel mai comun dintre toate trupurile (aşa-l văzuse el până acum), ci, dimpotrivă, cel mai ieşit din comun.

Sufletul nu putea să-şi desprindă ochii de pe aluniţa maronie, plasată chiar deasupra peticului păros al pubisului; avea senzaţia că semnul acesta era pecetea pe care el însuşi (sufletul) o aplicase pe trup, şi socotea o blasfemie faptul că

membrul unui necunoscut se mişca în apropierea acestei sacrosancte peceţi.

Când îşi ridică privirea şi-i surprinse chipul, Tereza îşi aminti că nu consimţise niciodată ca trupul, pe care sufletul îşi pusese semnătura, să ajungă în braţele unei persoane necunoscute, şi pe care nu voia s-o cunoască. Şi, deodată, cotropită de o ură ameţitoare, începu să-şi, adune în gură saliva, ca s-o scuipe în obrazul necunoscutului. Se cercetau unul pe altul cu aceeaşi aviditate; necunoscutul sesiză furia ei şi mişcările sale deveniră din ce în ce mai precipitate. Tereza, simţind voluptatea ce venea de departe, gata s-o asalteze, începu să ţipe:

— Nu, nu, nu, şi se împotrivi plăcerii ce începea să pună stăpânire pe ea; pe măsură ce i se împotrivea, plăcerea reţinută se împrăştia, încet-încet, în tot corpul, neavând nici o portiţă de scăpare; voluptatea o cuprindea, răspândindu-se ca morfina injectată intravenos. Tereza se zbătea în braţele necunoscutului, izbea orbeşte cu pumnii, în dreapta şi-n stânga, şi-l scuipă în obraz.

18

În băile moderne, vasele closetelor răsar din podea ca florile albe de nufăr. Arhitectul face tot ce-i stă în putinţă ca trupul să uite mizeria sa, şi omul să nu ştie ce se întâmplă cu dejecţiile măruntaielor sale, atunci când apa trasă din rezervor le goneşte cu zgomot gâlgâitor. Ţevile instalaţiei de canalizare, în ciuda faptului că-şi întind tentaculele în locuinţele noastre, sunt ascunse cu grijă privirilor noastre, iar noi nu ştim nimic despre toate căcaturile invizibile ale Veneţiei, peste care simt clădite băile noastre, dormitoarele noastre, sălile de bal şi parlamentele noastre.

Băile acestui vechi imobil, situat într-un cartier muncitoresc al Pragăi, se dovedeau a fi mai puţin ipocrite; duşumeaua era acoperită cu plăci de faianţă cenuşie, din care răsărea, solitară şi amărâtă, oala closetului. Forma acesteia nu aducea câtuşi de puţin cu floarea de nufăr, ci, dimpotrivă, semăna cu ceea œ era în realitate: gura lărgită a unei ţevi. Îi lipsea până şi scaunul de lemn, şi Tereza se văzu silită să se aşeze pe tabla rece, emailată, care-o făcea să tremure de frig.

Stătea pe oala closetului, şi dorinţa de a-şi goli măruntaiele,

care o asaltase pe neaşteptate, era dorinţa de a merge până la capătul umilinţei, dorinţa de a fi trup, nimic altceva, decât acel trup despre care mama ei spunea întotdeauna că există numai pentru a digera şi a evacua. Tereza îşi goleşte măruntaiele şi în această clipă e cuprinsă de sentimentul sfâşietor al unei tristeţi şi însingurări fără margini. Nimic nu i se pare mai amărât decât trupul ei dezgolit, aşezat pe gura lărgită a unei ţevi de scurgere a latrinelor.

Sufletul ei şi-a pierdut curiozitatea de spectator, maliţiozitatea şi trufia sa neînduplecată: se afla, din nou, undeva în adâncul trupului, retras în cele mai sinuoase ascunzişuri, aşteptând cu disperare să fie rechemat.

19

Se ridică de pe oala closetului, trase apa şi trecu în vestibul. Sufletul tremura în trupul despuiat şi respins. Mai simţea şi-acum pe orificiul anal atingerea aspră a hârtiei cu care se ştersese.

Şi, iată, în clipa aceea se întâmplă un lucru nemaipomenit: îi veni un chef nebun să se ducă la el, să-i audă glasul adresându-i câteva cuvinte. Dacă i-ar vorbi cu o voce caldă, profundă, sufletul ar prinde curajul să iasă la suprafaţa trupului, iar ea ar izbucni în hohote de plâns şi l-ar îmbrăţişa, aşa cum îmbrăţişase în vis trunchiul gros al castanului înflorit.

Stătea în vestibul făcând eforturi să-şi stăpânească această imensă dorinţă de a plânge în faţa lui.

Dacă nu va izbuti să se stăpânească, ştia prea bine că se va întâmplă ceea ce nu voia. Se va îndrăgosti de el.

În momentul acela se auzi din adâncul încăperii vocea lui. Ascultând acum această voce descărnată (fără a vedea în acelaşi timp statura înaltă a inginerului), o cuprinse mirarea: era o voce ascuţită, piţigăiată. Cum de nu-şi dăduse seama de acest lucru până acum?!

Numai datorită acestei impresii surprinzătoare şi dezagreabile, pe care i-o pricinuise această voce, reuşi, fără doar şi poate, să reziste ispitei şi s-o respingă. Pătrunse în cameră, se aplecă să-şi adune îmbrăcămintea risipită pe jos, se îmbrăcă şi ieşi.

Se întorcea de la cumpărături însoţită de Karenin, care, ca de obicei, ţinea în gură cornul său cel de toate zilele. Era o dimineaţă rece, uşor geroasă. Trecea prin preajma unui cvartal de locuinţe noi, unde, pe nişte parcele mai mari, oamenii îşi amenajaseră straturi cultivate cu legume şi, lângă ele, nişte grădiniţe cu flori. Deodată, Karenin se opri cu privirea aţintită într-acolo. Se uită şi ea în aceeaşi direcţie, dar nu observă nimic deosebit. Karenin o trăgea după el, şi ea se lăsa condusă. În cele din urmă, zări, pe pământul îngheţat al unui răzor pustiu, căpşorul negru al unei stăncuţe cu ciocul lung. Căpşorul, fără trup, se mişca încetişor şi, din când în când, ciocul scotea câte un sunet trist şi răguşit.

Karenin era atât de agitat încât lăsă cornul să-i cadă din gură. Tereza fu nevoită să-l lege de un copac de teamă să nu-i facă vreun rău sărmanei stăncuţe. Pe urmă, se lăsă în genunchi şi încercă să sape pământul bătătorit din jurul păsării îngropate de vie. Nu era uşor. Îşi rupse o unghie şi sângera.

În momentul acela căzu, în apropierea ei, o piatră. Îşi întoarse privirea şi surprinse, în colţul unei case, doi puştani, să fi avut fiecare cel mult zece ani. Se ridică. Văzând reacţia ei, şi câinele legat de copac, cei doi o rupseră la fugă.

Se lăsă din nou în genunchi şi continuă să râcâie pământul argilos; reuşi, până la urmă, să elibereze stăncuţa din mormântul ei. Dar biata pasăre era schilodită şi înţepenită de frig, nefiind în stare nici să meargă, nici să zboare. O înfăşură în eşarfa roşie pe care o purta în jurul gâtului şi, cu mâna stângă, o strângea la pieptul ei. Cu dreapta îl dezlegă pe Karenin de copacul cu pricina şi trebui să facă uz de toată forţa ca să-l îmblânzească şi să-l facă să se ţină aproape de piciorul ei.

Ajunseră acasă. Sună, întrucât nu avea nici o mână liberă ca să scoată cheia din buzunar. Tomas îi deschise, şi ea îi întinse lesa lui Karenin.

— Ţine-l bine! îi spuse pe un ton poruncitor şi se duse cu stăncuţa în camera de baie. O aşeză pe jos, sub chiuvetă. Pasărea se zbătea, dar nu izbutea să se mişte din loc. Din corpul ei se prelingea un lichid gros, de culoare gălbuie. Tereza îi aşternu sub chiuvetă un pătuc încropit din nişte zdrenţe vechi, ca să nu simtă frigul pardoselii de faianţă. Pasărea dădea cu

disperare din aripile sale schilodite şi docul ei se îndrepta în sus ca o dojană.

21

Şedea pe marginea căzii şi nu putea să-şi desprindă ochii de pe stăncuţa muribundă. Vedea în însingurarea ei glacială imaginea propriului său destin şi îşi repeta în gând, de câteva ori: n-am pe nimeni pe această lume, în afară de Tomas.

O învăţase, oare, povestea cu inginerul că aventurile amoroase n-au nimic comun cu dragostea? Că sunt uşoare şi nu cântăresc nimic? Devenise mai calină?

Nicidecum.

În mintea ei stăruia mereu această scenă: ieşise de la closet şi stătea în vestibul, despuiată şi respinsă. Sufletul tremura înfricoşat, undeva în adâncul măruntaielor sale. Dacă în clipa aceea bărbatul, care se afla dincolo de perdeaua despărţitoare, s-ar fi adresat sufletului ei, ar fi izbucnit în hohote de plâns şi s-ar fi aruncat în braţele lui.

Îşi imagina că una dintre amantele lui Tomas ar fi stat acolo în locul ei, şi Tomas s-ar fi aflat în locul inginerului. Tomas i-ar fi adresat tinerei fete un singur cuvânt, unul şi nimic mai mult, şi aceasta l-ar fi îmbrăţişat plângând în hohote.

Tereza ştia deja cum arată clipa în care se înfiripă dragostea: femeia nu rezistă glasului care-i recheamă sufletul înspăimântat; bărbatul nu-i rezistă femeii al cărei suflet devine receptiv la auzul glasului ei. Tomas nu e ferit niciodată de capcana primejdioasă a dragostei şi, ceas de ceas, clipă de clipă, Tereza trebuie să tremure de grija lui. Ce armă posedă? Fidelitatea sa, şi atâta tot. Fidelitatea pe care i-a oferit-o de la bun început, chiar din prima zi, de parcă ar fi ştiut pe loc că n-avea nimic altceva să-i dăruiască. Dragostea lor e o ciudată arhitectură asimetrică ce se sprijină pe certitudinea absolută a fidelităţii Terezei, aşa cum se sprijină un palat gigantic pe o singură coloană de susţinere.

Stăncuţa încetase aproape să mai dea din aripi; abia îi mai zvâcnea, din când în când, picioruşul frânt şi strivit. Tereza nu voia s-o părăsească, de parcă ar fi stat de veghe la căpătâiul unei surori muribunde, în cele din urmă se duse totuşi în bucătărie să mănânce ceva în mare grabă.

Când reveni, stăncuţa era moartă.

22

În primul an al legăturii lor, Tereza ţipa în timp ce făceau dragoste, şi acest ţipăt, aşa cum am mai spus, încerca să orbească şi să asurzească simţurile. Pe urmă, ţipa mai puţin, dar sufletul ei era întotdeauna orbit de dragoste şi nu vedea nimic. Abia când s-a culcat cu inginerul, absenţa dragostei a făcut ca sufletul ei să-şi recapete vederea.

Se afla din nou la saună şi stătea în picioare în faţa oglinzii. Se privea şi revedea în gând scena amoroasă cu inginerul.

Ceea ce-şi amintea nu era amantul. La drept vorbind, nici n-ar fi fost în stare să-l descrie; poate n-apucase măcar să-şi dea seama cum arăta în pielea goală. Tot ce-şi aducea aminte (şi la ce se uita acum, tulburată, în oglindă) era trupul ei; pubisul ei pufos şi pata aceea rotundă, plasată chiar deasupra lui. Această pată, care până atunci nu fusese pentru ea decât o banală defecţiune a pielii, se întipărise adânc în mintea ei. Voia s-o vadă, şi s-o revadă, încă o dată şi încă o dată, în incredibila apropiere a membrului aparţinând unui bărbat necunoscut.

În ceea ce mă priveşte, nu pot decât să mai subliniez o dată: Tereza n-avea niciun chef să vadă sexul necunoscutului. Voia să vadă, în apropierea acestui sex, pubisul ei şi atâta tot. Nu tânjea după trupul celuilalt. Tânjea după trupul ei, care, pe neaşteptate, i se înfăţişa cu atât mai excitant şi mai atrăgător cu cât îi era mai apropiat şi, totodată, mai străin.

Îşi privea trupul năpădit de picături mărunte, rămase pe el în urma duşului, şi se gândea că, dintr-o zi în alta, inginerul avea să-şi facă din nou apariţia în faţa barului. Îşi dorea să vină şi s-o invite la el! Îşi dorea acest lucru, nespus de mult! Din toată inima!

23

Zi de zi, se temea de apariţia lui în faţa tejghelei şi că ea nu va fi în stare să-i spună „nu”. Pe măsură ce zilele treceau, temerile ei de a-l vedea făceau loc temerilor de a nu-l vedea.

Trecuse o lună şi inginerul nu dădea nici un semn de viaţă. Terezei i se părea inexplicabilă tăcerea lui. Dorinţa dezamăgită

bătu în retragere, cedând locul neliniştii: *de ce* nu venea?

Îşi servea clienţii. Printre aceştia se afla din nou bărbatul cu chelie, cel care o acuzase în seara cu pricina că serveşte băuturi alcoolice minorilor. Rostea cu voce tare o poveste porcoasă, aceeaşi pe care Tereza o mai auzise de sute de ori din gura beţivilor cărora le aşeza în faţă halbele de bere, odinioară, în micul orăşel de provincie. Şi, simţindu-se din nou asediată de universul mamei sale, îl întrerupse pe chelbos cu brutalitate.

Acesta se consideră jignit:

— Dumneata n-ai ce să-mi porunceşti mie! Te poţi socoti fericită că *noi* te lăsăm să lucrezi în acest local.

— Cine *noi*? Care *noi*? întrebă Tereza.

— Noi, răspunsese chelbosul, cerând o altă votcă. Şi ţine minte că n-am de gând să mă las insultat de o femeie ca dumneata, se grăbi să adauge.

Pe urmă, arătând cu degetul spre gâtul Terezei, în jurul căruia se vedea un colier de perle ieftine, spuse:

— De unde ai perlele astea? N-o să-mi spui că ţi le-a dăruit soţul dumitale, care-i spălător de geamuri! De unde să aibă el atâţia bani ca să-ţi cumpere perle?! Le ai de la clienţi, nu-i aşa? Şi ce le dai în schimb, hai?!

— Tacă-ţi fleanca, o vorbă să nu mai aud! şuiera Tereza printre dinţi.

Chelbosul se străduia să apuce colierul cu degetele.

— Ţine minte ce-ţi spun, şi nu uita că la *noi* prostituţia e interzisă!

Karenin se ridică şi, sprijinindu-şi labele din faţă pe tejghea, începu să mârâie.

24

— Era un copoi, un turnător, spuse ambasadorul.

— Dacă e aşa, ar trebui să fie mai discret, obiectă Tereza. La ce-i bună poliţia secretă, dacă nu-i secretă!?!

Ambasadorul se aşeză pe canapea şi îşi strânse picioarele sub el, aşa cum învăţase la cursurile de yoga.

Deasupra lor, Kennedy înrămatul zâmbea, conferind spuselor ambasadorului o consacrare aparte.

— Doamnă Tereza, începu acesta, pe un ton părintesc, copoii au câteva funcţii. Prima e clasică: să asculte ce spun oamenii şi

să-şi informeze superiorii despre tot ce aud.

A doua e o funcţie de intimidare. Ne dau a înţelege că sunt stăpânii noştri, că suntem supuşi bunului lor plac, cu scopul de a ne înfricoşa. Asta încerca să facă chelbosul dumitale.

A treia funcţie constă în înscenarea unor situaţii, menite să ne compromită. Nimeni nu mai are interes să ne acuze de complot împotriva statului, căci asta n-ar face altceva decât să ne atragă noi simpatii din partea populaţiei. De aceea, dumnealor preferă să descopere în buzunarele noastre haşiş, sau să ne demonstreze că am violat o fetiţă de doisprezece ani. O puştoaică dispusă să depună mărturie găsesc dumnealor oricând.

Terezei îi veni din nou în minte inginerul ei. Cum se explică faptul că n-a mai revenit la ea niciodată?

Ambasadorul confirmă:

— Treaba lor e să-i prindă pe oameni în capcană, ca să-i aibă la cheremul lor şi să-i folosească, făcându-i să întindă şi ei, la rândul lor, alte capcane altor oameni şi, în felul acesta, să transforme, încetul cu încetul, întregul popor într-o uriaşă organizaţie de informatori.

Tereza nu se mai gândea acum decât la un singur lucru: că inginerul fusese trimis la ea de poliţia secretă. Şi cine era acel băieţandru ciudat, care se dusese să se îmbete în cârciuma de peste drum şi revenise ca să-i facă declaraţii amoroase?!? Din pricina acestui puştan o atacase turnătorul chelbos, şi inginerul îi luase apărarea. Toţi trei jucaseră un rol într-un scenariu dinainte pregătit; bărbatul acela avea misiunea să-i câştige simpatia, s-o seducă.

Cum se face că nu i-au dat prin minte toate astea? Locuinţa cu pricina avea ceva suspect şi nu se potrivea câtuşi de puţin cu omul în cauză! De ce să locuiască un inginer atât de bine îmbrăcat, într-o casă atât de amărâtă? Era, într-adevăr, inginer?! Şi dacă era inginer, cum putea să lipsească de la lucru la ora două după-amiaza? De unde până unde, un inginer care-l citeşte pe Sofocle? Nu, nici vorbă, biblioteca aceea nu aparţinea nici unui inginer! Încăperea aceea aducea, mai curând, cu locuinţa confiscată a unui intelectual nevoiaş, aflat acum în puşcărie. Când avea patru ani, fusese arestat tatăl ei, şi cu acest prilej, i se confiscaseră şi lui apartamentul şi toată biblioteca! Cine mai poate şti în ce scop a fost folosită după aceea locuinţa sa?!

Acum înţelegea şi-i era cât se poate de limpede motivul pentru care inginerul nu i se mai arătase niciodată. Îşi îndeplinise misiunea, şi atâta tot. Ce misiune? Copoiul chelbos o divulgase, fără voia lui, când spusese: „Acum prostituţia e interzisă în ţara noastră, ţine minte acest lucru!” Inginerul imaginar va depune mărturie că se culcase cu ea, şi ea îi ceruse în schimb o sumă de bani! Va fi ameninţată cu scandalul, şi va fi şantajată şi silită să ciripească, denunţându-şi clienţii care veneau să se îmbete la tejgheaua barului unde servea.

— Aventura dumneavoastră nu mi se pare câtuşi de puţin periculoasă, încercă s-o liniştească ambasadorul.

— Se poate, spuse ea cu o voce strangulată, şi ieşi cu Karenin pe străzile întunecate ale Oraşului de aur.

25

Ca să scape de suferinţe, oamenii se refugiază, de cele mai multe ori, în viitor. Îşi imaginează, pe făgaşul timpului, o linie, dincolo de care suferinţele de azi se stâng. Dar Tereza nu vedea înaintea ei această linie. Numai privirea înapoi putea să-i aducă o consolare. Era duminică. O nouă duminică. Urcară împreună în maşină şi plecară departe de Praga.

Tomas era la volan, Tereza în faţă, lângă el, şi Karenin, instalat pe bancheta din spate, îşi întindea din când în când boticul să le lângă urechile. Peste două ore ajunseră într-o mică staţiune balneoclimaterică, unde, în urmă cu cinci sau şase ani, petrecuseră câteva zile împreună. Intenţionau să înnopteze aici.

Traseră maşina pe locul de parcare din piaţa principală şi coborâră. Nimic nu se schimbase. În faţa lor se afla hotelul în care locuiseră în anul acela şi bătrânul tei dinaintea intrării. În stânga hotelului se întindea vechea colonadă de lemn; la capătul ei susura apa aceluiaşi izvor ce se scurgea în havuzul de marmură deasupra căruia se aplecau, ca odinioară, oameni ţinând în mână un pahar.

Pe urmă, Tomas arătă din nou spre hotel. Ceva totuşi se schimbase. Cândva acesta se numise Grand Hotel, iar acum, potrivit inscripţiei, se numea Baikal. Se uitară la tăblia din colţul clădirii. Piaţa Moscova! făcură apoi un tur pe toate străzile pe care le cunoşteau (Karenin îi însoţea liber, fără lesă), urmărind denumirile acestora: strada Stalingrad, strada Leningrad, strada

Rostov, strada Novosibirsk, strada Kiev, strada Odesa; pe aceste străzi întâlneau Casa sanatorială pentru convalescenţi „Ceaikovski”, Casa sanatorială pentru convalescenţi „Tolstoi”, Casa sana tonală pentru convalescenţi „Rimski-Korsakov”, hotelul „Suvorov”, cinematograful „Gorki” şi cafeneaua Puşkin. Aceste denumiri se trăgeau, toate, din Rusia şi din istoria acesteia.

Tereza îşi amintea de primele zile ale invaziei, în toate oraşele oamenii dădeau jos tăbliţele cu denumirea străzilor, iar pe şosele înlăturau panourile indicatoare, pe care erau înscrise numele localităţilor, într-o singură noapte Cehia devenise o ţară fără nume. Timp de şapte zile, armata rusă rătăcise pe şoselele Cehiei, fără să ştie unde se afla. Ofiţerii căutau de zor clădirile redacţiilor, ale radioului şi televiziunii, spre a le ocupa, dar nu izbuteau să le găsească. Se adresau oamenilor, dar, la întrebările lor, aceştia dădeau din umeri, sau le indicau adrese şi direcţii false. Se pare însă că, odată cu trecerea anilor, acest anonimat nu fusese lipsit de primejdii pentru ţară. Nici străzile, nici clădirile nu şi-au putut redobândi denumirea originară. Aşa se face că o staţiune balneoclimaterică a Boemiei devenise, de pe o zi pe alta, o mică Rusie imaginară, şi Tereza constata, cu amărăciune, că trecutul pe care veniseră să-l caute aici le fusese confiscat.

26

Se întorceau tăcuţi la maşina lor. Tereza îşi spunea în sinea ei că toate lucrurile şi toţi oamenii se prezentau aici în travesti: vechiul oraş al Boemiei se acoperise cu nume ruseşti; cehii care fotografiau în timpul invaziei lucrau, de fapt, pentru poliţia secretă rusească; bărbatul care o trimisese la moarte purta pe faţă masca lui Tomas; poliţistul se prezentase ca inginer, şi inginerul voia să joace rolul bărbatului de pe dealul Petrinului. Simbolul cărţii, în locuinţa cu pricina, era un semn fals, menit s-o abată pe un drum greşit.

Acum, gândindu-se la cartea pe care o ţinuse în mână, îi scăpără în minte o idee cumplită, şi obrajii i se împurpurară: cum s-au petrecut lucrurile? Inginerul îi spusese că se duce să pună de cafea. Ea se apropiase de bibliotecă şi trăsese din raft *Oedip* al lui Sofocle. Pe urmă, inginerul a revenit, dar fără cafea!

Analiză situaţia încă o dată şi încă o dată, întorcând-o pe toate feţele: când a ieşit, pretextând că se duce să prepare cafeaua, cât timp a zăbovit în spatele perdelei? Cel puţin un minut, asta fără îndoială, dacă nu două sau chiar trei minute. Ce putea să facă atâta timp în vestibulul acela minuscul? Se dusese, poate, la closet? Tereza se străduia să-şi aducă aminte dacă auzise zgomotul de uşă trântită sau bolboroseală de apă trasă. Nu, categoric, apa n-o auzise, asta şi-ar fi adus aminte. Şi era aproape sigură că n-auzise nici zgomotul de uşă trântită. Şi-atunci, ce făcea el acolo, în vestibul?

Deodată, totul i se păru cât se poate de clar. Ca s-o prindă în capcană, dumnealor nu le ajungea simpla mărturie a inginerului. Aveau nevoie de o dovadă palpabilă, de netăgăduit. În timpul acelei îndelungate şi suspecte absenţe, inginerul instalase în vestibul o cameră de luat vederi. Sau, mai plauzibil, introdusese în vestibul un tip cu un aparat de fotografiat, care, apoi, i-a surprins pe pelicula fotografică.

Cu numai câteva săptămâni în urmă, îşi bătuse joc de scriitorul Prochazka, care nu ştia că trăieşte într-un lagăr de concentrare, unde nu există viaţă intimă. Dar ea? Când părăsise casa părintească, îşi închipuise în naivitatea ei că devenise, o dată pentru totdeauna, stăpână asupra vieţii sale intime. Dar casa maternă se întindea în toată lumea, şi o ajungea din urmă, oriunde se afla.

Coborau o scară, printre grădini, îndreptându-se spre Piaţa unde parcaseră maşina.

— Ce-i cu tine? o întrebă Tomas.

Dar până să apuce să-i răspundă, cineva îi dădu bineţe lui Tomas.

Era un bărbat de cincizeci de ani, cu faţa smeadă, bătută de vânt – un ţăran pe care Tomas îl operase cândva. De atunci era trimis în fiecare an să facă o cură de ape în această staţiune balneoclimaterică. Îi invită pe amândoi la un pahar de vin. Câinii n-aveau acces în localurile publice. Tereza se duse să-l depună pe Karenin în maşină şi, între timp, cei doi se aşezară la o masă într-o cafenea şi o aşteptau.

Când sosi la masa lor, ţăranul îi spunea lui Tomas:

— La noi e linişte şi pace. Acum doi ani am fost ales preşedintele cooperativei.

— Felicitări, spuse Tomas.

— La noi, la ţară, ştiţi cum e. Toată lumea pleacă. Cei de sus se pot socoti fericiţi atunci când cineva acceptă să rămână. Aşa se face că nu-şi pot îngădui să ne pună, cum s-ar zice, pe liber.

— Ăsta ar fi un loc ideal pentru noi, interveni Tereza.

— Dumneavoastră v-aţi plictisi acolo, tânără domniţă. Acolo n-aveţi nimic. Absolut nimic. Nici o distracţie, nimic…

Tereza se uita la faţa bătută de vânt a plugarului. Omul, în sine, i se părea foarte simpatic şi drăguţ.

27

În sfârşit, după atâta amar de vreme, descoperea din nou o persoană drăguţă! În faţa ochilor i se perindau nişte imagini rurale: un sat, turnul unei biserici, ogoare, păduri, un brigadier silvic, un iepure gonind peste brazde, un vânător cu pălărie verde. Nu trăise niciodată la ţară. Imaginile acestea le ştia din auzite, sau din lecturi, sau, poate, erau înscrise în subconştientul ei de nişte neamuri îndepărtate. Şi, totuşi, aceste imagini stăruiau în mintea ei ca o fotografie a străbunicii în albumul de familie, sau ca nişte gravuri de odinioară.

— Mai aveţi dureri? întrebă Tomas.

— Uneori mă doare aici, răspunse ţăranul, ducând mâna la ceafă, acolo unde craniul se îmbină cu coloana vertebrală.

Fără să se ridice de pe scaun, Tomas palpă locul indicat, şi-i mai puse câteva întrebări fostului său pacient. Apoi spuse:

— Eu nu mai am dreptul să eliberez reţete. Dar spuneţi-i farmacistului dumneavoastră, de-acolo din sat, că aţi stat de vorbă cu mine şi v-am recomandat să luaţi asta…

Şi, scoţând un carnet din buzunarul interior al hainei, rupse din el o filă şi scrise pe ea, cu majuscule, denumirea medicamentului.

28

Goneau înapoi spre Praga.

Tereza se gândea la fotografia în care trupul ei despuiat se afla în braţele inginerului necunoscut, încerca să se liniştească: admiţând că ar exista o asemenea fotografie, Tomas n-avea cum s-o vadă. Pentru acei oameni, această fotografie n-avea altă utilitate decât aceea de a o sili pe Tereza să ciripească. În

clipa în care i-ar trimite-o lui Tomas, şi-ar pierde orice valoare.

Dar ce s-ar întâmpla dacă aceşti copoi ar decide că Tereza nu prezintă, pentru ei, niciun interes? În acest caz fotografia n-ar mai fi pentru ei decât un obiect de băşcălie, şi nimeni n-ar mai putea să-l împiedice pe vreunul s-o pună într-un plic şi s-o expedieze pe adresa lui Tomas, fie şi din simplu amuzament.

Ce s-ar întâmpla dacă Tomas ar primi o asemenea fotografie? Ar alunga-o? Poate că nu. Mai curând nu. Dar fragilul edificiu al dragostei lor s-ar prăbuşi din temelii. Căci acest edificiu se sprijinea pe o singură coloană, pe coloana fidelităţii ei – iar iubirile sunt ca imperiile: dacă piere ideea pe care au fost întemeiate, pier şi ele odată cu ea.

În faţa ochilor îi stăruia această imagine: un iepure alergând peste brazde, un vânător cu pălărie verde şi o turlă de biserică răsărind deasupra unei păduri.

Voia să-i spună lui Tomas că ar fi bine pentru ei să părăsească Praga, să plece împreună departe de copiii care îngroapă de vii stăncuţele, departe de copoi şi de turnători, departe de fetele înarmate cu umbrele. Voia să-i spună că ar fi bine să plece la ţară, să trăiască acolo, întrucât aceasta era singura cale a salvării lor.

Îşi întoarse capul spre el, dar Tomas tăcea, cu privirea aţintită pe asfaltul şoselei, şi ea nu se simţea în stare să spargă zidul tăcerii ce se ridica între ei. Avea aceeaşi senzaţie ca în ziua aceea când cobora de pe dealul Petrinului. O durea stomacul şi-i venea să vomite. Tomas o înfricoşa. Era prea puternic pentru ea, şi ea era prea slabă ca să-i facă faţă. Îi dă dea ordine, pe care ea nu le înţelegea. Se străduia să le execute, dar nu ştia cum.

Dorea să se întoarcă pe dealul Petrinului, să-i ceară bărbatului cu puşca permisiunea să-şi lege ochii cu mâna ei, să se sprijine cu spatele de trunchiul castanului înflorit. Îşi dorea moartea.

29

Se trezi şi constată că era singură în casă. Ieşi pe stradă şi porni spre chei. Voia să vadă Vltava. Să se oprească pe malul ei şi să privească îndelung apa, căci priveliştea apei curgătoare are darul să liniştească şi să vindece. Râul curge aici de secole şi poveştile oamenilor se înfiripă la mal. Se înfiripă, ca a doua zi

să fie uitate, iar râul să îşi vadă mai departe de cursul lui.

Sprijinită de balustradă, se uita în jos. Povestea se petrecea într-un cartier mărginaş al Pragăi, Vltava străbătuse oraşul, lăsând în urma ei splendoarea Hradşinului şi a bisericilor, aidoma unei actriţe ieşite de la spectacol, obosită şi îngândurată. Înainta printre maluri murdare, străjuite de garduri din lemn sau zidărie, în spatele cărora se vedeau nişte fabrici şi locuri de joacă pustii.

Privi îndelung apa care, aici, părea mai tristă şi mai întunecată; deodată surprinse în mijlocul râului un obiect ciudat, un obiect roşu: o băncuţă. O băncuţă din lemn cu picioare metalice, aşa cum se pot vedea cu duiumul prin grădinile şi parcurile publice ale Pragăi. Plutea încet în mijlocul Vltavei. Fii spatele ei venea o altă băncuţă. Pe urmă încă una, şi încă una. Tereza îşi dădu seama, în sfârşit, că vedea părăsind oraşul băncuţele din grădinile publice ale Pragăi, purtate de curent pe finii apei; că erau multe, din ce în ce mai multe, alunecând pe apă ca frunzele toamnei, duse de ape departe de pădurea în care căzuseră, şi erau multe şi de toate culorile: şi roşii, şi galbene, şi albastre.

Se întoarse, cu gândul să-i întrebe pe trecători ce voia să însemne această poveste. De ce pluteau pe firul apei băncuţele din parcurile pragheze? Dar oamenii treceau prin preajma ei cu o mină indiferentă, căci puţin le păsa lor de cursul unui râu care curgea dintr-un secol în altul prin mijlocul oraşului lor efemer.

Contemplă din nou apa, cuprinsă de o tristeţe fără margini. Îşi dădea seama că ceea ce vedea aducea a despărţire. Despărţirea de viaţă, ce se ducea cu alaiul ei de culori.

Băncuţele dispăruseră, în cea mai mare parte, din câmpul ei vizual; se mai iviră doar câteva întârziate, apoi încă una, galbenă, şi încă una, albastră, ultima.

PARTEA A CINCEA
Uşurătatea şi greutatea

1

Când venise să-l viziteze la Praga pe nepusă masă, Tomas făcuse dragoste cu ea, aşa cum am mai spus-o în prima parte, în aceeaşi zi sau în aceeaşi oră, dar imediat după aceea Tereza a făcut un puseu de febră. Zăcea pe patul lui, şi el stătea la căpătâiul ei, încredinţat că avea în faţă un prunc ce fusese depus într-un coşuleţ de nuiele şi lăsat pe firul apei ca să ajungă la el.

De atunci îi devenise dragă imaginea copilului abandonat şi, adeseori, se gândea la vechile mituri, în care apărea. Acesta a fost, fără doar şi poate, motivul ascuns care l-a incitat, într-o bună zi, să caute în bibliotecă *Oedip* al lui Sofocle, în traducere cehă.

Povestea lui Oedip e foarte cunoscută: un păstor găseşte un nou-născut abandonat şi îl duce la regele său Polybios; acesta îl creşte ca pe fiul său. Adolescentul Oedip se întâlneşte pe un drumeag de munte cu o caleaşcă în care călătorea un prinţ necunoscut. Se iau la ceartă, se încaieră, şi Oedip îl ucide pe prinţ. Mai târziu, se căsătoreşte cu regina Iocasta şi devine regele Thebei. Nu bănuieşte că bărbatul pe care-l omorâse cândva pe drumul de munte era tatăl său, şi femeia cu care se culca era mama sa. Între timp destinul se arată neîndurător cu supuşii săi, năpăstuindu-i cu tot felul de boli. Când îşi dă seama că el era vinovat de suferinţele lor, Oedip se mutilează înfigându-şi ace în ochi şi, orb pentru totdeauna, părăseşte Theba.

2

Cei ce cred că regimurile comuniste din Europa centrală sunt în exclusivitate opera unor criminali pun în umbră un adevăr fundamental: regimurile criminale n-au fost create de criminali, ci de entuziaşti convinşi că au descoperit singurul drum spre paradis. Îşi apărau acest drum cu vitejie, executând, în virtutea acestei credinţe, oameni cu nemiluita. Cu timpul, a devenit clar ca bună ziua că paradisul nu există şi, în consecinţă, entuziaştii

erau nişte asasini.

Atunci toată lumea s-a luat de comunişti, spunându-le de la obraz: voi sunteţi vinovaţi de toate nenorocirile ţării (sărăcite şi pustiite), de pierderea independenţei sale (căzută în robia rusească), de toate asasinatele judiciare!

Cei cărora li se adresau aceste acuzaţii răspundeau: Nu ştiam! Am fost înşelaţi! Am crezut! În adâncul sufletului suntem nevinovaţi!

Drept care, disputa se rezuma la aceste întrebări: într-adevăr nu ştiau? Sau se prefăceau că nu ştiu nimic?

Tomas urmărea această dispută (aşa cum o urmăreau zece milioane de cehi) şi îşi spunea în sinea lui că, printre comunişti, existau, cu siguranţă, oameni care nu erau atât de ignoranţi (era, totuşi, imposibil să nu fi auzit vorbindu-se despre ororile săvârşite şi care se mai săvârşeau încă în Rusia postrevoluţionară). Nu-i exclus însă ca cei mai mulţi dintre ei să nu fi ştiut, într-adevăr, nimic.

Şi îşi spunea că întrebarea fundamentală nu era: ştiau sau nu ştiau? Ci: eşti nevinovat, fiindcă nu ştii? E scutit, oare, prostănacul instalat pe tron de orice responsabilitate, pentru simplul fapt că e prostănac?

Să admitem că procurorul ceh care, la începutul anilor cincizeci, a condamnat la pedeapsa cu moartea un nevinovat, fusese indus în eroare de poliţia secretă rusească şi de guvernul ţării sale. Acum însă, când se ştie că acuzaţiile erau absurde şi executaţi nevinovaţii, cum e cu putinţă ca acelaşi procuror să-şi apere puritatea sufletului său şi să se bată cu pumnul în piept spunând: cugetul meu e nepătat, nu ştiam – credeam! Oare nu în al său „nu ştiam, credeam!” rezidă greşeala sa ireparabilă?!?

Atunci i-a venit în minte povestea lui Oedip. Oedip nu ştia că se culcă cu propria sa mamă şi, totuşi, când a înţeles ce se întâmplă, nu s-a simţit nevinovat. N-a fost în stare să suporte jalnicul spectacol al nenorocirii pe care o pricinuise, şi-a scos ochii şi, nevăzător, a părăsit Theba.

Tomas asculta strigătele comuniştilor care-şi apărau puritatea sufletească şi în sinea lui îşi spunea: Din cauza ignoranţei voastre această ţară şi-a pierdut, poate, pentru câteva secole, libertatea, şi voi strigaţi şi gura mare că vă simţiţi nevinovaţi? Cum mai puteţi privi în jurul vostru? Cum de nu sunteţi înspăimântaţi de ceea ce vedeţi? Ori, poate, v-aţi pierdut

vederea?! Dacă nu, ar trebui să vă scoateţi ochii şi să plecaţi din Theba!

Această comparaţie îi plăcea atât de mult, încât adeseori o folosea în timpul discuţiilor cu prietenii şi, cu timpul, începu s-o exprime în formulări din ce în ce mai precise şi din ce în ce mai elegante.

Citea pe vremea aceea, ca toţi intelectualii, o revistă săptămânală editată în circa trei sute de mii de exemplare de Uniunea scriitorilor cehi, care-şi dobândiseră o autonomie considerabilă în interiorul regimului, permiţându-şi, astfel, să vorbească despre anumite lucruri care altora nu le era îngăduit să le exprime în faţa opiniei publice. Aşa se face că în revista scriitorilor apăreau articole în care se punea întrebarea cine era vinovat, şi în ce măsură era vinovat de asasinatele judiciare, comise în perioada proceselor politice din primii ani ai comunismului.

Această întrebare revenea mereu în toate discuţiile, ca un laitmotiv. Ştiau sau nu ştiau? Considerând această întrebare o chestiune secundară, Tomas se apucă într-o zi să aştearnă pe hârtie reflecţiile sale despre Oedip şi expedie articolul pe adresa amintitei publicaţii. Peste o lună primi răspunsul: era invitat să se prezinte la redacţie. Ajuns acolo, fu primit de un redactor mărunt de stat şi drept ca o lumânare, care-i propuse să modifice topica unei fraze, şi atâta tot. Textul apăru ceva mai târziu în penultima pagină a publicaţiei, la rubrica: „Scrisori de la cititori”.

Tomas nu era mulţumit. Socotiseră cu cale să-l invite la redacţie spre a-şi da consimţământul pentru o schimbare de topică, ca apoi, fără să-l întrebe, să-i ciopârţească textul în asemenea hal, încât reflecţiile sale erau reduse la o singură teză fundamentală (oarecum schematică şi agresivă) şi lui nu-i mai plăcea câtuşi de puţin.

Asta se petrecea în primăvara anului 1968. Alexandru Dubček era la putere şi era înconjurat de comunişti care se socoteau vinovaţi şi se arătau dispuşi să repare, într-un fel, greşelile săvârşite. În schimb, ceilalţi comunişti, care-şi strigau în gura mare puritatea, nevinovăţia, se temeau de furia naţiunii, care-i putea aduce, în orice clipă, în faţa completului de judecată. Aceştia se duceau zilnic să se plângă ambasadorului rus şi să-i ceară ajutorul. La apariţia „scrisorii” lui Tomas, au izbucnit într-

un răcnet de protest: Iată unde am ajuns! Să se scrie deschis că trebuie să ni se scoată ochii!

La două sau trei luni după aceea, ruşii au hotărât întreruperea discuţiilor libere în gubernia lor şi, în decursul unei singure nopţi, armatele lor au ocupat ţara lui Tomas.

3

Când s-a întors de la Zürich, Tomas şi-a recăpătat postul la acelaşi spital din Praga. Apoi, într-o bună zi, şeful secţiei l-a invitat în biroul său.

— La drept vorbind, domnule coleg, începu acesta, dumneavoastră nu sunteţi scriitor, nici jurnalist, nici salvatorul poporului, ci medic şi om de ştiinţă. N-aş vrea să vă pierd, şi aş face orice ca să vă păstrez aici. Dar, pentru asta, e nevoie să retractaţi articolul acela pe care l-aţi scris despre Oedip. E chiar atât de important pentru existenţa dumneavoastră?

— Domnule medic primar, spuse Tomas, amintindu-şi că i se tăiase o treime din textul iniţial, e ultimul lucru la care ţin pe această lume.

— Ştiţi despre ce-i vorba, nu-i aşa? spuse medicul primar.

Ştia: două lucruri atârnau în balanţă: într-o parte onoarea lui (care impunea să nu dezavueze ceea ce scrisese), de cealaltă parte ceea ce obişnuia să considere a fi sensul vieţii sale (munca lui de medic şi de om de ştiinţă).

Medicul primar continuă:

— A cere oamenilor să retracteze ce-au spus în public e, într-adevăr, o treabă ce se practica în Evul Mediu. În fond ce înseamnă „a retracta”? În epoca modernă, o idee nu poate fi retractată; ea poate fi, cel mult, combătută, nicidecum retractată. Şi întrucât, scumpe coleg, a retracta o idee e un lucru imposibil, pur verbal, formal şi magic, nu văd de ce n-aţi face ceea ce vi se cere... într-o societate guvernată de teroare, declaraţiile verbale nu angajează cu nimic, fiindcă simt obţinute prin violenţă, şi omul cinstit e dator să n-o ia în seamă, pur şi simplu, să n-o audă. Vă spun, domnule coleg, în interesul meu şi în interesul bolnavilor, că locul dumneavoastră e aici, printre noi.

— Aveţi dreptate, încuviinţă Tomas, arborând o mină nefericită.

— Dar? întrebă medicul primar, încercând să-i ghicească gândurile.
— Mi-e teamă să nu-mi fie ruşine.
— În faţa cui? Aveţi o părere atât de bună despre oamenii din jurul dumneavoastră încât să vă pese ce gândesc?
— Nu, n-am despre ei o părere atât de bună, răspunse Tomas.
— De altfel, ţinu să precizeze medicul primar, mi s-a dat asigurarea că nu va fi vorba de o declaraţie publică. Dumnealor sunt birocraţi, şi au nevoie să existe în dosarele lor ceva din care să reiasă că nu sunteţi împotriva regimului, ca apoi să se poată apăra, dacă cineva le-ar reproşa faptul că v-au lăsat să lucraţi pe postul dumneavoastră. Mi-au făgăduit că această declaraţie va rămâne o chestiune închisă între dumneavoastră şi autorităţi, şi în niciun caz nu se gândesc s-o dea publicităţii.
— Acordaţi-mi o săptămână de gândire, spuse Tomas, încheind discuţia.

4

Tomas era socotit cel mai bun chirurg al spitalului. Se vorbea, chiar, că medicul primar, care se apropia de vârsta pensionării, avea să-i cedeze curând postul de şef al secţiei. Când se răspândi zvonul că organele superioare îi solicitau lui Tomas o declaraţie autocritică, nimeni nu se îndoia că el se va supune.

A fost primul lucru care a avut darul să-l surprindă: în ciuda faptului că nu făcuse niciodată ceva care să justifice această supoziţie, oamenii mizau mai curând pe necinstea lui decât pe echitatea lui.

Al doilea lucru surprinzător era reacţia lor faţă de presupusul său comportament. Aş putea s-o împart în două categorii fundamentale.

Primul tip de reacţie se manifesta la cei care, ei înşişi (sau fiinţe apropiate lor) retractaseră ceva, care fuseseră constrânşi să se declare de acord în mod public cu regimul de ocupaţie sau se pregăteau s-o facă (desigur, călcându-şi pe inimă, căci nimeni nu făcea acest lucru cu dragă inimă).

Aceşti oameni îl tratau cu un zâmbet aparte, pe care nu-l mai văzuse la ei până atunci: un zâmbet jalnic, ce trăda consimţământul, consfinţirea unei tainice complicităţi. Era zâmbetul schimbat între doi bărbaţi care s-au întâlnit

întâmplător la intrarea unui bordel; se ruşinează un pic, dar, în acelaşi timp, le face plăcere că ruşinea lor e reciprocă; se naşte între ei o anume legătură ce aduce cu adeziunea la o confrerie secretă.

Îi zâmbeau cu atât mai bucuroşi cu cât ştiau că nu fusese socotit niciodată un conformist. Presupusa acceptare a propunerii pe care i-o făcuse medicul primar constituia, cu alte cuvinte, dovada că laşitatea devenea, încet dar sigur, o regulă de conduită şi curând va înceta să mai fie considerată ceea ce era. Aceşti oameni nu fuseseră niciodată prietenii săi. Tomas îşi dădea seama, cu spaimă, că dacă ar confecţiona, cu adevărat, declaraţia solicitată de medicul primar, aceştia l-ar invita la ei acasă la un pahar cu vin şi ar dori să-i devină prieteni.

Al doilea tip de reacţie era reacţia acelor oameni care ei înşişi (sau cei apropiaţi lor) erau urmăriţi, persecutaţi, care refuzau să accepte orice compromis cu puterea ocupaţiei, sau cărora nimeni nu le-a cerut vreun compromis sau vreo declaraţie (poate pentru faptul că erau prea tineri şi nu apucaseră să se implice cu nimic) şi care erau convinşi că n-ar consimţi.

Unul dintre ei, S., un medic tânăr foarte dotat, îi întrebă într-o zi pe Tomas:

— Vasăzică, le-ai scris comedia aceea?

— Nu te supăra, dar nu înţeleg la ce te referi, răspunse Tomas.

— La retractarea aia, ştii tu, spuse S.

Nu rostise aceste cuvinte cu răutate. Era chiar surâzător. În bogatul ierbar al zâmbetelor, era un zâmbet cu totul deosebit: zâmbetul superiorităţii morale satisfăcute.

— Ascultă, reluă Tomas, ce ştii tu despre această retractare? Ai citit-o?

— Nu, răspunse S.

— Atunci de ce trăncăneşti?! i-o reteză Tomas.

S. continuă cu acelaşi zâmbet satisfăcut:

— Uite ce, noi ştim, cu toţii, cum e cu treburile astea. Declaraţiile sunt redactate sub forma unor scrisori adresate directorului, sau ministrului, sau mai ştiu eu cui – acesta promite că scrisoarea nu va fi dată publicităţii, ca autorul să nu se simtă umilit. E aşa, sau nu?

Tomas nu răspunse, ridică din umeri şi continuă să asculte.

— Pe urmă, declaraţia e depusă, cu grijă, într-un sertar, dar

autorul ştie că poate fi dată oricând publicităţii. În aceste condiţii, el nu va mai putea spune niciodată nimic, nu va mai putea niciodată să critice, să protesteze, altminteri declaraţia lui va fi publicată şi el va fi dezonorat în ochii tuturor. La drept vorbind, e o metodă elegantă... Ne putem imagina şi altele, mai drastice.

— Da, e, într-adevăr, o metodă foarte elegantă, spuse Tomas, dar pe mine m-ar interesa cine ţi-a spus că am acceptat-o.

Colegul strânse din umeri, dar zâmbetul nu se risipi de pe chipul lui.

Şi Tomas îşi dădu seama de im lucru ciudat: *Toată lumea* îi zâmbea, *toată lumea* nutrea tainica dorinţă ca el să-şi scrie declaraţia de retractare, spre marea bucurie *a tuturor!* Cei din prima categorie a tipului de reacţie se bucurau pentru faptul că inflaţia de laşitate banaliza propriul lor comportament şi le restituia onoarea pierdută. Ceilalţi, din categoria a doua, erau obişnuiţi să considere onoarea lor drept un privilegiu, la care nici prin gând nu le trecea să renunţe. De aceea nutreau faţă de laşi o dragoste ascunsă; fără aceştia, bărbăţia lor n-ar fi fost decât un efort banal şi inutil, ce n-ar fi stârnit admiraţia nimănui.

Tomas nu putea să suporte aceste zâmbete şi avea impresia că le vedea pretutindeni, chiar şi pe feţele trecătorilor necunoscuţi. Nici să doarmă nu putea. Cum adică?! Le acorda el atâta importanţă acestor oameni?! Nicidecum. Nu avea despre ei o părere bună şi se supăra pe el însuşi de faptul că privirile lor aveau darul să-l irite în asemenea hal. Povestea asta era lipsită de orice logică. Cum e cu putinţă ca o persoană cu o părere atât de jalnică despre alţii să depindă în asemenea măsură de judecata acestora?

S-ar putea ca profunda sa neîncredere în privinţa oamenilor (îndoiala referitoare la dreptul acestora de a decide asupra destinului său şi de a-l judeca) să fi jucat un rol important în opţiunea lui pentru o meserie care exclude posibilitatea de a-l expune privirii publice. Cel ce-şi alege, de pildă, cariera de om politic, face, de bunăvoie, din opinia publică propriul său judecător, cu credinţa naivă şi mărturisită că-i va câştiga favorurile. Eventuala ostilitate a mulţimii îl incită apoi la nişte performanţe din ce în ce mai exigente, tot aşa cum îi stimula pe Tomas dificultatea stabilirii unui diagnostic corect.

Medicul (spre deosebire de omul politic sau de actor) nu e

judecat decât de bolnavii săi, şi de confraţii cei mai apropiaţi; cu alte cuvinte, între patru pereţi şi de la om la om. Confruntat cu privirile celor ce-l judecă, el poate să răspundă în aceeaşi clipă, să se explice şi să se apere pe loc. Acum însă, Tomas se afla (pentru prima oară în viaţa lui) într-o situaţie în care asupra sa erau aţintite mai multe priviri decât era în stare să înregistreze. Nu putea să le răspundă nici cu propria-i privire, nici prin viu grai. Căzuse pradă bunului lor plac. Se vorbea despre el la spital şi în afara spitalului (la vremea aceea Praga era de o nervozitate excesivă, şi toate ştirile despre cei ce dezamăgeau, denunţau sau colaborau, circulau şi se răspândeau cu viteza extraordinară a tam-tamului african) şi Tomas ştia că n-avea cum să li se opună. Era el însuşi surprins să constate cât de insuportabilă devenise pentru el această poveste şi în ce panică îl scufunda. Interesul pe care i-l purta atâta lume avea darul să-l indispună, ca o mare înghesuială sau ca atingerile unor oameni ce smulg hainele de pe noi, în toiul viselor noastre cele mai înfiorătoare.

Se duse la medicul primar şi-i spuse că nu va semna nimic.

Şeful îi strânse mâna cu mai multă putere decât o făcea de obicei, şi-l asigură că se aşteptase la această decizie din partea sa.

— Domnule medic primar, nu s-ar putea să mă păstraţi aici şi fără această declaraţie? întrebă Tomas, vrând să-i sugereze că ar fi de ajuns ca toţi colegii lui să ameninţe cu demisia în cazul în care Tomas ar fi obligat să plece.

Nimeni însă nu s-a arătat dispus să-şi depună demisia şi, astfel, la puţin timp după aceea, medicul primar i-a strâns mâna cu şi mai multă putere decât ultima oară (de i-a rămas toată numai vânătăi) şi Tomas a fost silit să părăsească spitalul.

5

Mai întâi îşi găsi un post într-o clinică de provincie, aflată la optzeci de kilometri de Praga. Făcea zilnic naveta cu trenul şi seara se întorcea acasă frânt de oboseală. La un an după aceea, reuşi să obţină un loc de muncă mai comod, dar inferior celui precedent, la un dispensar aflat într-o suburbie a Pragăi. Aici nu mai putea să se consacre chirurgiei şi lucra ca medic generalist. Sala de aşteptare era veşnic aglomerată şi el abia dispunea de cinci minute pentru fiecare dintre bolnavii săi, prescriindu-le

tablete de aspirină, întocmindu-le certificate de boală pentru angajatorii lor şi făcându-le trimiteri pentru consultaţii la servicii medicale specializate.

Într-o zi, după orele de consultaţii, primi în cabinetul său vizita unui domn de vreo cincizeci de ani, a cărui înfăţişare, uşor rotofeie, îi conferea aerul unei persoane serioase. Se prezentă ca şef de birou în Ministerul de Interne şi-l pofti pe Tomas la un pahar în cârciuma de peste drum.

Comandă o sticlă de vin. Tomas se împotrivi:

— Nu vă supăraţi, sunt cu maşina. Dacă mă agaţă poliţaii, îmi ridică permisul de conducere.

— Dacă vi se întâmplă ceva, spuse cu zâmbetul pe buze bărbatul de la Ministerul de Interne, e suficient să vă referiţi la persoana mea, şi-i întinse lui Tomas o carte de vizită cu numele său (fără doar şi poate fals) şi cu numărul de telefon de la minister.

Pe urmă, îi vorbi îndelung, spunându-i cât de mult îl preţuieşte. La minister toată lumea deplângea faptul că un chirurg de anvergura lui e redus la condiţia unui făcător de reţete, menit să prescrie tablete de aspirină în dispensarul unui cartier periferic al Pragăi. Indiscret, îi dădu a înţelege că poliţia, în ciuda faptului că n-o poate spune cu voce tare, regretă nespus că specialiştii sunt înlăturaţi din posturile lor, prin procedee atât de drastice.

Cum nu mai auzise de multă vreme atâtea cuvinte de măgulire la adresa sa, Tomas îl asculta cu toată atenţia şi constată, cu surprindere, că rotofeiul domn era foarte bine informat – chiar în amănunţime – despre succesele sale profesionale. Cât de dezarmat şi lipsit de apărare e omul în faţa linguşirii! Tomas nu se putea stăpâni să ia în serios spusele omului de la minister.

Dar nu făcea asta doar din simplă vanitate, ci, mai cu seamă, din lipsă de experienţă. Când stai faţă în faţă cu o persoană amabilă, respectuoasă, curtenitoare, e foarte greu să-ţi dai seama, clipă de clipă, că *nimic* din ceea ce spune nu-i adevărat, că *nimic* din ceea ce spune nu-i gândit cu sinceritate. Pentru a reuşi să *nu crezi* (fără întrerupere şi sistematic, fără o clipă de ezitare), e nevoie de un efort uriaş şi de un antrenament susţinut – cu alte cuvinte, de frecvente interogatorii poliţieneşti. Or, tocmai acest antrenament îi lipsea lui Tomas.

Bărbatul de la minister continuă:

— Noi ştim, domnule doctor, că aţi avut la Zürich o situaţie excelentă. Şi apreciem faptul că v-aţi întors. A fost un gest frumos. Ştiaţi că locul dumneavoastră e aici şi nu în altă parte. Şi se grăbi să adauge, de parcă i-ar fi adresat lui Tomas un reproş: Dar locul dumneavoastră este totuşi în sala de operaţii!

— Sunt de acord cu dumneavoastră, încuviinţă Tomas.

Se aşternu o pauză, după care omul de la minister reluă cu o voce întristată:

— Spuneţi-mi, domnule doctor, dumneavoastră credeţi, cu adevărat, că ar trebui să li se scoată ochii comuniştilor? Nu vi se pare curios ca tocmai dumneavoastră, care aţi redat sănătatea atâtor oameni, să faceţi asemenea afirmaţii?

— Dar asta-i un nonsens, ripostă Tomas. Citiţi bine ce-am scris şi veţi vedea că n-aveţi dreptate.

— Am citit, replică omul de la minister, cu o voce ce voia să trădeze o profundă amărăciune.

— Şi? Am scris eu, cumva, că ar trebui să li se scoată ochii comuniştilor?

— Aşa a înţeles toată lumea, spuse omul de la minister, şi vocea lui încerca să trădeze o amărăciune din ce în ce mai profundă.

— Dacă aţi fi citit textul în întregime, aşa cum l-am scris, n-ar fi putut să vă treacă prin minte un asemenea gând.

— Cum aşa?!, se miră omul de la minister, ciulind urechile. Dumnealor nu v-au publicat textul aşa cum l-aţi scris?!

— L-au scurtat.

— Cu mult?

— Aproximativ cu o treime.

Omul de la minister părea sincer indignat:

— N-a fost un joc cinstit din partea lor, nu credeţi?!

Tomas strânse din umeri.

— Trebuia să vă împotriviţi! Să vă apăraţi! Să fi cerut pe loc o rectificare!

— Cum era s-o fac, când imediat după aceea au venit ruşii şi aveau cu toţii alte griji? spuse Tomas.

— De ce lăsaţi să se creadă că dumneavoastră, medic şi om de ştiinţă cu reputaţie, doriţi să li se ia vederea altor fiinţe umane?

— Asta-i bună! Articolul meu a apărut undeva, în coada

ziarului, printre alte scrisori. Nimeni nu l-a băgat în seamă. În afara Ambasadei sovietice, căreia, fireşte, i-a convenit şi i-a picat de minime.

— Nu spuneţi asta, domnule doctor! Eu însumi am discutat cu mulţi oameni despre articolul dumneavoastră, şi toţi se mirau că aţi putut să-l scrieţi. Dar, pentru mine, totul e acum mult mai clar, după ce mi-aţi explicat că articolul cu pricina, aşa cum a fost publicat, nu corespunde întru totul cu cel pe care l-aţi scris. Vi s-a sugerat să-l scrieţi?

— Nu, răspunse Tomas, l-am trimis din proprie iniţiativă.

— Îi cunoaşteţi pe aceşti oameni?

— Ce oameni?

— Cei ce v-au publicat articolul.

— Nu, nu-i cunosc.

— N-aţi stat de vorbă cu ei niciodată?

— O dată, când m-au invitat să vin la redacţie.

— Pentru ce?

— Pentru articolul acela.

— Şi cu cine aţi vorbit?

— Cu un redactor.

— Cum se numea?

Abia acum pricepu Tomas că era vorba de un interogatoriu; îşi spuse, în sinea lui, că fiecare dintre cuvintele sale putea pune pe cineva în primejdie. Cunoştea, fireşte, numele acelui redactor, dar tăgădui:

— Nu ştiu.

— Nu vă supăraţi, domnule doctor! spuse omul de la minister, pe un ton plin de indignare în faţa acestei nesincerităţi. A trebuit totuşi să se prezinte!

E de-a dreptul tragicomic faptul că tocmai buna noastră creştere devenise aliată a poliţiei secrete. Nu ne pricepem să minţim. Imperativul „Spune adevărul”, pe care ni l-au inoculat părinţii din anii copilăriei, acţionează asupra noastră în virtutea unui automatism ereditar, care ne face să ne ruşinăm de o minciună rostită în faţa unui copoi care ne interoghează. E mai uşor şi mai simplu, pentru noi, să ne certăm cu el, să-l insultăm (fără niciun rost) decât să-l minţim (simplu şi cu rost).

Auzindu-l pe omul de la minister cum îi reproşează nesinceritatea, Tomas se simţi aproape vinovat; trebui să biruie în el un fel de blocaj moral, ca să poată persevera în minciuna

sa.

— De prezentat, s-a prezentat, fără îndoială, începu el, dar, întrucât numele lui nu-mi spunea nimic, l-am uitat pe loc.

— Cum arăta?

Redactorul cu care stătuse de vorbă atunci era mărunt de stat şi avea un păr blond, tuns foarte scurt, şi zbârlit ca un arid. Tomas se străduia să aleagă nişte caracteristici cu totul opuse.

— Era înalt. Şi avea un păr lung şi negru ca tăciunele.

— Aşa?! spuse omul de la minister, grăbindu-se să întrebe: Şi bărbia lungă, proeminentă?

— Exact, încuviinţă Tomas.

— Şi uşor adus de spate…

— Întocmai, încuviinţă Tomas, încă o dată, dându-şi seama că, în clipa aceea, omul de la minister identificase pe cineva anume. Şi, colac peste pupăză, în afara faptului că denunţase un redactor amărât, Tomas mai săvârşise un denunţ mincinos.

— De ce v-a convocat? Şi despre ce-aţi vorbit?

— Voiau să schimbe topica unei fraze.

Răspunsul acesta avu efectul unui subterfugiu caraghios. Omul de la minister se arătă din nou revoltat de faptul că Tomas refuza să-i spună adevărul.

— Nu vă supăraţi, domnule doctor! Dar, cu câteva clipe în urmă, aţi afirmat că vi s-a tăiat o treime din textul prezentat, şi acum îmi spuneţi că aţi discutat despre o schimbare de topică! E o poveste lipsită de orice logică!

Lui Tomas îi veni răspunsul pe loc, cu mai multă uşurinţă; căci ceea ce avea să spună era purul adevăr:

— Da, într-adevăr, povestea e lipsită de logică, dar aşa stau lucrurile, se grăbi să spună, cu zâmbetul pe buze. Mi-au cerut voie să schimbe topica unei fraze, ca, pe urmă, să-mi taie un sfert din articol.

Omul de la minister dădu iar din cap, cu aerul că nu-i în stare să înţeleagă un comportament atât de imoral, şi spuse:

— Oamenii aceştia n-au avut o atitudine corectă faţă de dumneavoastră.

Şi, rostind aceste cuvinte, goli paharul şi încheie:

— Constat, domnule doctor, că aţi fost victima unei manipulări. Ar fi mare păcat ca oalele sparte să le plătiţi dumneavoastră, şi, fireşte, pacienţii dumneavoastră. În ceea ce ne priveşte, domnule doctor, noi suntem foarte conştienţi de

calităţile dumneavoastră. Să vedem ce se poate face.

Îi strânse mâna lui Tomas şi i-o scutură cu toată cordialitatea. Apoi, luându-şi rămas-bun, părăsiră localul, îndreptându-se fiecare spre maşina sa.

6

Întâlnirea aceasta avu darul să-l cufunde pe Tomas într-o stare de indispoziţie înfiorătoare. Îşi făcea reproşuri că se lăsase furat de tonul jovial al convorbirii. Dacă nu refuzase să stea de vorbă cu poliţistul (nu era pregătit pentru o asemenea situaţie şi nu ştia ce îngăduie legea şi ce anume interzice), ar fi trebuit, cel puţin, să refuze invitaţia de a merge cu el la cârciumă să bea împreună un pahar de vin, de parcă ar fi mers cu un prieten! Şi dacă-i vedea cineva? Cineva care-l cunoştea pe acest individ!?! Ar fi tras, cu siguranţă, concluzia că Tomas se afla în serviciul poliţiei secrete! Şi de ce s-a apucat să-i spună acestui copoi că articolul său fusese redus cu o treime!?! De ce i-a oferit, hodoronc-tronc, fără niciun motiv raţional, această informaţie!?! Era nemulţumit de el, până în adâncul sufletului.

La cincisprezece zile după aceea, omul de la minister reveni. Îi propuse iar să meargă la cârciuma de peste drum, ca ultima dată, dar Tomas preferă să rămână în cabinetul său de consultaţii.

— Vă înţeleg, domnule doctor, spuse copoiul, zâmbind.

Fraza aceasta îl captivă pe Tomas. Omul de la minister se exprimase ca un jucător de şah, care-i confirmă adversarului său că la mutarea precedentă acesta săvârşise o greşeală.

Şedeau pe scaune faţă în faţă, despărţiţi de biroul lui Tomas. Cam peste zece minute, în timpul cărora vorbiseră despre epidemia de gripă, care făcea ravagii la vremea aceea, omul de la minister spuse:

— Ne-am gândit şi am judecat, în chip şi fel, cazul dumneavoastră, domnule doctor. Dacă ar fi vorba numai de dumneavoastră, lucrurile ar fi simple. Dar datoria noastră e să ţinem seama de opinia publică. Fie că aţi vrut, sau n-aţi vrut, articolul dumneavoastră a contribuit la izbucnirea isteriei anticomuniste. N-o să vă ascund faptul că ni s-a sugerat chiar ideea de a vă aduce în faţa justiţiei, din pricina acestui articol. Există pentru asta un paragraf anume în codul penal. Incitare

publică la violenţă.

Omul de la minister amuţi, cu privirea aţintită în ochii lui Tomas. Acesta ridică din umeri. Omul nostru adoptă din nou un ton liniştitor şi spuse:

— Indiferent care ar fi responsabilitatea dumneavoastră, interesul societăţii impune să fiţi folosit acolo unde capacitatea şi competenţa dumneavoastră pot fi valorificate cel mai bine. Fostul dumneavoastră şef vă apreciază foarte mult. Avem referinţe şi din partea pacienţilor dumneavoastră. Sunteţi un mare specialist, domnule doctor! În fond, nimeni nu-i poate pretinde unui medic să se priceapă în treburile politice. V-aţi lăsat tras pe sfoară, domnule doctor.

Problema asta trebuie rezolvată. De aceea, am vrea să vă propunem textul unei declaraţii pe care dumneavoastră ar trebui, după părerea noastră, s-o puneţi la dispoziţia presei. Pe urmă, noi ne vom îngriji ca această declaraţie să fie publicată la momentul potrivit. Şi, în timp ce rostea ultimele cuvinte, îi întinse lui Tomas o foaie de hârtie.

Tomas citi textul şi se înspăimântă. Era mult mai rău decât ceea ce-i solicitase cu doi ani în urmă fostul său şef. Acum nu mai era vorba de o simplă retractare a articolului despre Oedip. Textul prezent conţinea fraze privind dragostea faţă de Uniunea Sovietică şi fidelitatea faţă de partidul comunist; mai conţinea şi o condamnare la adresa intelectualilor, care voiau – aşa glăsuia textul – să împingă ţara spre războiul civil, dar, mai cu seamă, conţinea un denunţ împotriva redactorilor revistei săptămânale a Uniunii Scriitorilor, cu numele concret al ziaristului înalt cu spinarea uşor încovoiată (Tomas nu-l întâlnise niciodată, dar îi cunoştea numele şi fotografia), care au abuzat de articolul său, deformându-l în mod deliberat spre a-i da o altă semnificaţie şi a-l transforma într-un apel contrarevoluţionar; aceştia erau, chipurile, prea laşi, ca să scrie singuri un asemenea articol, şi au vrut să se ascundă în spatele unui medic naiv.

Omul de la minister citea spaima din ochii lui Tomas. Aplecându-se, îl bătu prieteneşte pe genunchi, pe sub masă:

— Domnule doctor, acesta nu-i decât un proiect. Dumneavoastră veţi reflecta, şi dacă doriţi să schimbaţi o formulare sau alta, vom găsi, cu siguranţă, ocale de înţelegere. La urma urmei, e *textul* dumneavoastră! Nu?!

Tomas îi restitui poliţistului foaia de hârtie, de parcă i-ar fi fost

teamă s-o mai ţină o secundă în plus în mâna sa, lăsând, aproape, impresia că se gândea la posibilitatea de a i se căuta, pe această hârtie, amprentele digitale.

În loc s-o ia, omul de la minister îşi desfăcu braţele cu un gest exprimând o mirare bine jucată (era gestul papei, binecuvântând mulţimile de la înălţimea balconului), şi spuse:

— Se poate, domnule doctor? De ce mi-o restituiţi? Nu-i nici o grabă. Păstraţi-o. Şi reflectaţi acasă, în linişte.

Tomas scutură din cap, ţinând cu răbdare hârtia în mâna întinsă. Omul de la minister încetă să-l mai imite pe Sfântul Părinte binecuvântând mulţimea, trebui să se resemneze şi, în cele din urmă, să ia înapoi hârtia.

Tomas voia să-i spună, cu toată fermitatea, că nu va scrie şi nu va semna niciodată nimic, dar, în ultima clipă, se răzgândi şi, adoptând o atitudine moderată, spuse pe un ton blajin:

— Nu vă supăraţi, totuşi, nu simt un analfabet. De ce ar trebui să semnez ceva ce n-am scris cu mâna mea?

— Foarte bine, domnule doctor, putem alege procedeul invers. Mai întâi scrieţi dumneavoastră ceva şi, pe urmă, revedem textul împreună. Ce aţi citit acum, vă poate servi, cel puţin, ca model.

De ce nu refuzase pe loc, cu toată energia, propunerea poliţistului?

În minte îi scăpărase, ca prin farmec, următorul raţionament: în afara faptului că declaraţiile de acest gen aveau drept scop demoralizarea întregii naţiuni (strategia generală a ruşilor se îndrepta, de bună seamă, în această direcţie), poliţia mai urmărea, cu toată probabilitatea, în cazul lui Tomas, un obiectiv mai precis, şi anume: să pregătească, eventual, un proces împotriva gazetarilor din redacţia revistei săptămânale, căreia Tomas îi trimisese articolul cu pricina. Dacă aşa stau lucrurile, declaraţia lui Tomas le-ar servi ca probă convingătoare în faţa instanţei judecătoreşti şi, totodată, ca element de bază în campania de presă pe care o vor declanşa, fără doar şi poate, împotriva amintiţilor gazetari. Refuzând pe loc, cu fermitate şi la modul categoric, propunerea copoiului, se expunea primejdiei de a vedea textul pregătit de poliţie dat publicităţii, cu semnătura lui falsificată. Niciun ziar nu va cuteza să publice, vreodată, dezminţirea lui! Nimeni în lumea asta nu va crede că n-a scris şi n-a semnat această declaraţie! A înţeles, în sfârşit,

că oamenii se delectează prea mult cu umilinţa morală a altuia, încât preferă să nu-şi strice plăcerea cu explicaţiile năpăstuitului.

Oferind poliţiei speranţa că va redacta el însuşi textul solicitat, câştiga timp. A doua zi, la prima oră, îşi prezentă demisia din postul pe care-l ocupa, presupunând (corect) că din clipa în care va coborî, de bunăvoie, pe treapta cea mai de jos a ierarhiei sociale (pe care fuseseră nevoiţi să coboare la vremea aceea mii de intelectuali din alte domenii), poliţia îşi va pierde puterea asupra lui şi va înceta să se mai intereseze de soarta sa. În asemenea împrejurări, dumnealor n-ar mai putea să publice aşa-zisa declaraţie, semnată, chipurile, de el, căci întreaga poveste ar fi apărat absolut incredibilă, întrucât ruşinoasele declaraţii publice sunt însoţite, întotdeauna, de avansări, nicidecum de căderea semnatarilor.

În Cehia însă, medicii sunt salariaţi ai statului şi statul îi poate elibera din funcţii, dar nu-i obligat s-o facă. Funcţionarul cu care Tomas discuta în legătură cu demisia sa auzise de el, îi cunoştea reputaţia şi-l preţuia. Încercă să-l convingă să nu-şi părăsească postul. Şi Tomas înţelese, deodată, că nu mai era sigur, câtuşi de puţin, dacă decizia pe care o luase era cea mai potrivită. Se simţea însă legat de ea, printr-un fel de jurământ de credinţă ce nu îngăduia să dai înapoi. O ţinu morţiş pe a lui, şi, astfel, deveni spălător de geamuri şi vitrine.

7

În urmă cu ani, când gonea cu maşina de la Zürich spre Praga, Tomas îşi repeta mereu, cu o voce scăzută: „Es muss sein!”, gândindu-se la dragostea sa pentru Tereza. Dar, în aceeaşi zi, după trecerea frontierei, începu să se îndoiască dacă trebuia să fie, cu adevărat: îşi dădu seama că fusese împins spre Tereza doar de o serie de întâmplări ridicole, petrecute cu şapte ani înainte (la începutul lor fiind criza de sciatică a şefului său), şi numai datorită lor se reîntorcea acum într-o colivie din care nu va izbuti să scape niciodată.

Să însemne asta că în viaţa lui nu exista niciun „Es muss sein” de necesitate majoră? După mine, exista unul. Iar acesta nu era dragostea, ci profesiunea. Spre medicină nu l-a împins nicio întâmplare, niciun calcul raţional, ci o profundă dorinţă

lăuntrică.

Dacă ar fi să clasificăm fiinţele umane în categorii, împărţirea ar trebui făcută potrivit acestor dorinţe profunde, care le îndeamnă spre cutare sau cutare activitate, pe care apoi o practică toată viaţa. Fiecare francez e altfel. Dar toţi actorii din lumea întreagă se aseamănă – la Paris, la Praga, şi aşa mai departe, până la cel mai modest teatru de provincie. Actor e cel ce acceptă, din fragedă copilărie, să-şi expună întreaga viaţă în faţa unui public anonim. Fără acest consimţământ fundamental, ce n-are nicio legătură cu talentul – fiind chiar mai profund decât talentul –, nu poţi deveni actor. La fel şi un medic: medic e numai cel care acceptă să se ocupe toată viaţa, şi până la ultimele consecinţe, de suferinţele corpului omenesc. Acest consimţământ fundamental (nicidecum talentul sau dexteritatea) îi permite din primul an de studii să pătrundă în sala de disecţii şi peste şase ani să devină medic.

Chirurgia e în stare să înalţe imperativul fundamental al profesiunii până la limita extremă, unde umanul atinge divinul. Dacă lovim pe cineva în moalele capului cu toată puterea, folosind bastonul de cauciuc, sărmanul se prăbuşeşte şi încetează să mai respire pentru totdeauna. Dar, oricum, o dată şi-o dată, tot ar fi încetat să respire. Acest asasinat nu face decât să anticipeze un pic ceea ce Dumnezeu ar fi aranjat El însuşi, ceva mai târziu. E de presupus că Dumnezeu a prevăzut omuciderea, dar n-a prevăzut chirurgia, nebănuind, fireşte, că cineva va îndrăzni vreodată să-şi vâre mâna înăuntrul mecanismului pe care El l-a inventat, l-a împachetat cu grijă în învelitoarea pielii, l-a sigilat şi l-a ascuns vederii omului. Când Tomas a atins pentru prima oară cu bisturiul său pielea unui pacient adormit sub narcoză, ca apoi, cu o mişcare energică, să secţioneze şi să descoasă această piele cu o trăsătură dreaptă şi precisă (de parcă ar fi descusut o bucată de stofă neînsufleţită, un palton, o fustă sau o perdea), l-a încercat sentimentul scurt, dar intens, al săvârşirii sacrilegiului. Dar tocmai asta avea darul să-l atragă, să-l captiveze! Acesta era acel „es muss sein”!, adânc înrădăcinat în el spre care nu-l împinsese nicio întâmplare, nicio criză de sciatică a medicului primar, nimic din afară.

Şi-atunci, se pune întrebarea: cum a putut să se despartă atât de repede, atât de categoric şi atât de uşor de ceva atât de

profund? Ne-ar răspunde că a făcut-o ca să împiedice poliţia să abuzeze de persoana lui. Dar, sincer vorbind, chiar dacă, teoretic, acest lucru ar fi fost cu putinţă (asemenea cazuri s-au întâmplat cu adevărat), nu era deloc probabil că poliţia ar fi dat publicităţii o declaraţie falsă, însoţită de semnătura lui.

De bună seamă, omul are dreptul să se teamă chiar şi de primejdii puţin probabile. Să admitem acest lucru. Să admitem şi faptul că Tomas era supărat pe el însuşi, pe propria sa stângăcie, şi voia să evite alte contacte cu poliţia care n-ar fi făcut decât să-i exacerbeze sentimentul neputinţei sale. Şi să mai admitem că, în realitate, îşi pierduse adevărata profesiune, căci, la drept vorbind, munca lui la dispensarul cu pricina, unde le prescria pacienţilor tablete de aspirină, n-avea nimic comun cu concepţia lui despre medicină. Cu toate acestea, decizia sa impetuoasă mi se pare bizară. Oare, nu ascundea ea ceva mai profund, ceva ce scăpa reflecţiei sale raţionale?

8

Tomas îl îndrăgise pe Beethoven ca să-i facă plăcere Terezei, dar la muzică nu se pricepea prea mult şi mă îndoiesc că ar fi cunoscut adevărata poveste a celebrului motiv beethovenian: „Muss es sein? es muss sein!”

Lucrurile s-au petrecut aşa: un oarecare domn Dembscher îi datora lui Beethoven cincizeci de forinţi şi compozitorul, veşnic lefter, i-a cerut să-i restituie suma amintită. „Muss es sein? (Trebuie?)”, suspină sărmanul Dembscher şi Beethoven îi răspunse cu un zâmbet plin de voioşie: „Es muss sein! (Trebuie!)”, după care notă în carnetul său aceste cuvinte cu melodia lor, şi compuse, pe acest motiv realist, o mică piesă pentru patru voci: trei voci cântă „Es muss sein, es muss sein, ja, ja, ja” – *Trebuie, trebuie, da, da, da,* iar a patra voce adaugă: „Heraus mit dem Beutel!” – *Scoate odată portmoneul!*

Acelaşi motiv deveni mai târziu sâmburele frazei a patra din ultimul său cvartet opus 135. Atunci Beethoven nu se mai gândea deloc la portmoneul lui Dembscher. Cuvintele „Es muss sein!” căpătau pentru el o tonalitate din ce în ce mai solemnă, de parcă le-ar fi rostit Destinul în persoană. În limba lui Kant până şi „bună ziua”, pronunţat cum se cuvine, poate căpăta înfăţişarea unei teze metafizice. Germana e o limbă a cuvintelor

grele. „Es muss sein!” nu era câtuşi de puţin o glumă, ci „Der schwer gefasste Entschuss” – decizia gravă, bine cântărită.

Aşadar, Beethoven transformase o inspiraţie comică într-un cvartet serios, o glumă într-un adevăr metafizic. E un exemplu interesant de schimbare a uşorului în greu (cu alte cuvinte, potrivit teoriei lui Parmenide: a transforma pozitivul în negativ). Curios e că această schimbare nu are darul să ne surprindă. Am fi, dimpotrivă, indignaţi, dacă Beethoven ar fi trecut de la gravitatea cvartetului său la gluma uşoară a canonului pe patru voci despre portmoneul domnului Dembscher. Asta ar fi însemnat să acţioneze, întru totul, în spiritul lui Parmenide: ar fi transformat greul în uşor, deci negativul în pozitiv! La început ar fi avut (sub forma unei schiţe imperfecte) un mare adevăr metafizic, iar în final (ca operă terminată) o glumă cum nu se poate mai uşoară! Numai că noi nu ne mai pricepem să gândim ca Parmenide.

Am impresia că acel agresiv, solemn şi auster „Es muss sein!” îl irita de multă vreme pe Tomas, şi nutrea, în sinea lui, o dorinţă profundă de a schimba, în spiritul lui Parmenide, greul în uşor. Să ne amintim că, odinioară, refuzase într-o singură clipită să-şi mai vadă vreodată prima soţie şi fiul, şi cu ce sentiment de uşurare răsuflase aflând că părinţii lui rupseseră orice legătură cu el. Ce altceva fusese această atitudine, decât un gest pripit, impetuos şi puţin raţional, cu care respingea, de fapt, ceea ce voia să i se afirme ca o obligaţie grea, apăsătoare, ca un „Es muss sein!”?

Desigur, era vorba atunci de un „Es muss sein!” exterior, impus de convenţiile sociale, în timp ce „Es muss sein!”-ul dragostei sale pentru medicină izvora dintr-o necesitate lăuntrică. Era, în fond, cu atât mai rău. Imperativul lăuntric e mult mai puternic şi, implicit, incită mult mai puternic la revoltă.

A fi chirurg înseamnă să despici învelişul lucrurilor şi să te uiţi ce se ascunde înăuntrul lor. S-ar putea ca tocmai această dorinţă să-l fi îndemnat pe Tomas să meargă şi să vadă ce se află *dincolo* de „Es muss sein!”; altfel spus: să meargă şi să vadă ce mai rămâne din viaţă, atunci când omul se descotoroseşte de tot ceea ce considerase, până atunci, a fi menirea sa.

Totuşi, când se prezentă în faţa inimoasei şi binevoitoarei directoare a întreprinderilor pragheze pentru spălarea

geamurilor şi vitrinelor, rezultatul deciziei sale îi apăru, pe neaşteptate, în toată realitatea sa, şi se trezi aproape înspăimântat. În această spaimă îi fu dat să trăiască primele zile ale noii sale ocupaţii. Dar, o dată depăşită descumpănitoarea bizarerie a noii sale vieţi (aproximativ la capătul unei săptămâni), îşi dădu seama pe neaşteptate că, de fapt, se afla într-o vacanţă prelungită.

Făcea lucruri cărora nu le acorda nici o importanţă, şi asta era cum nu se poate mai bine şi mai frumos, începuse să înţeleagă fericirea oamenilor (până atunci îi compătimea) care se îndeletniceau cu o muncă spre care nu fuseseră îndemnaţi de un „Es muss sein!” lăuntric, o muncă ce putea fi uitată după terminarea programului stabilit. Nu cunoscuse niciodată, până acum, această binecuvântată fericită nepăsare. Altădată, când se întâmpla să nu-i reuşească ceva în sala de operaţii, aşa cum ar fi vrut, îl cuprindea disperarea şi nu putea să doarmă. Adeseori îi pierea chiar şi pofta de femei. „Es muss sein!”-ul profesiunii sale era ca un vampir care-i sugea sângele.

Acum, străbătea străzile Pragăi cu prăjina de spălat vitrinele, şi constata, cu surprindere, că se simţea mai tânăr cu zece ani. Vânzătoarele din marile magazine i se adresau cu apelativul „domnule doctor” (tam-tamul praghez funcţiona fără cusur) şi-i cereau sfaturi în legătură cu guturaiul lor, cu durerile de şale şi cu întârzierile ciclului menstrual. Se simţeau aproape ruşinate văzându-l cum stropea cu apă vitrinele, cum înfigea peria în vârful prăjinii şi începea să spele. Dacă ar fi putut să-şi lase baltă clienţii, în faţa tejghelei, i-ar fi smuls cu siguranţă prăjina din mână şi ar fi spălat ele geamurile în locul lui.

Tomas lucra, mai cu seamă, în marile magazine, dar întreprinderea lui îl trimitea şi la casele particulare. Pe vremea aceea oamenii mai trăiau persecuţiile masive împotriva intelectualilor într-un fel de euforie a solidarităţii. Când aflară că Tomas era spălător de geamuri şi vitrine, foştii săi pacienţi începură să telefoneze la întreprinderea cu pricina, cerând în mod expres să fie trimis la domiciliile lor. Îl primeau cu o sticlă de şampanie sau de şliboviţă, îi scriau pe foaia de evidenţă că spălase treisprezece ferestre, ca apoi să petreacă două ore stând la taclale şi ciocnind paharele pentru noroc şi sănătate. Apoi, plecând spre altă casă particulară, sau spre alt magazin universal, Tomas era într-o dispoziţie de zile mari. Familiile

ofiţerilor ruşi veneau să se instaleze în ţară, radioul difuza discursuri ameninţătoare ale funcţionarilor Ministerului de Interne care-i înlocuiau pe redactorii concediaţi, iar el, clătinându-se, străbătea străzile Pragăi, cu senzaţia omului ce merge din petrecere în petrecere. Aceasta era vacanţa sa îndelungată.

Se întorcea la perioada vieţii sale de celibatar. Era, deodată, fără Tereza. Nu se vedeau decât noaptea, atunci când ea revenea târziu de la restaurantul unde lucra, şi el se trezea un pic din primul somn, pe urmă, dimineaţa, când ea era somnoroasă şi el se grăbea să plece la serviciul său. Avea la dispoziţie şaisprezece ore numai pentru el, ceea ce însemna un spaţiu de libertate ce i se oferea pe nepusă masă. Iar pentru el, spaţiul de libertate reprezenta, din prima tinereţe, femeile.

9

Când se întâmpla să fie întrebat de prieteni câte femei a avut la viaţa lui, ocolea răspunsul şi dacă aceştia insistau, le spunea: „Cu aproximaţie, vreo două sute.” Unii, invidioşi, pretindeau că exagerează. Şi el se apăra: „Vi se pare mult?! Relaţiile mele cu femeile durează de aproape douăzeci şi cinci de ani. Împărţiţi două sute cu douăzeci şi când şi veţi vedea că vă ies, cu aproximaţie, opt femei noi de fiecare an. Mie nu mi se pare atât de mult.”

Dar, de când trăia cu Tereza, activitatea sa erotică se izbea de dificultăţi organizatorice; nu putea să-i rezerve (între sala de operaţie şi căminul conjugal) decât o fâşie îngustă de timp, pe care, ce-i drept, o exploata intensiv (asemenea agricultorului muntean ce-şi prelucrează, cu asiduitate, bucăţica îngustă de pământ), dar aceasta nu se putea compara cu spaţiul celor şaisprezece ore care-i picase, pe neaşteptate, ca un dar venit din cer.

(Spun şaisprezece, întrucât cele opt, în timpul cărora spăla geamurile, îi ofereau, în permanenţă, noi prilejuri de a face cunoştinţă cu alte vânzătoare, funcţionare sau cuconiţe casnice, cu care îşi putea aranja oricând întâlnirile sale amoroase.)

Ce căuta el la aceste femei? Ce-l atrăgea la ele? Să fie, oare, dragostea fizică doar eterna repetiţie a unuia şi aceluiaşi lucru?

Nicidecum. În povestea asta rămâne, întotdeauna, un mic

procent de imaginabil. Când vedea o femeie îmbrăcată din cap până-n picioare, putea, fireşte, să-şi imagineze, mai mult sau mai puţin, cum va arăta goală-puşcă (aici experienţa de medic venea să completeze experienţa amantului), dar, între aproximaţia imaginii şi precizia realităţii dăinuia o mică lacună de imaginabil şi această lacună îl incita şi nu-l lăsa în pace. Numai că urmărirea imaginabilului nu se încheie cu descoperirea nudităţii, ci merge mai departe: ce expresie va avea în timp ce se va dezbrăca? Ce va spune în toiul actului amoros? Cum vor suna suspinele ei? Ce grimasă se va întipări pe chipul ei în momentul orgasmului?

Unicitatea „eului" se ascunde exact în existenţa acestui imaginabil în sânul fiinţei umane. De închipuit ne putem închipui numai ceea ce-i identic şi comun la toţi oamenii. „Eul" individual e ceea ce se deosebeşte de general, cu alte cuvinte, ceea ce nu poate fi dinainte ghicit, nici calculat, ceea ce trebuie mai întâi dezvăluit, descoperit şi cucerit la celălalt.

Tomas, care în ultimii zece ani de activitate medicală se ocupase, în exclusivitate, cu creierul omenesc, ştia că nimic nu-i mai greu decât să pui mâna pe „eul" uman. Între Hitler şi Einstein, între Brejnev şi Soljeniţîn există mult mai multe asemănări decât deosebiri. Dacă povestea ar putea fi exprimată în termeni matematici, între aceştia există o milionime de neasemănare şi nouă sute nouă zeci şi nouă de milionimi de asemănare.

Tomas e obsedat de dorinţa descoperirii şi cuceririi acelei milionimi, socotind că în asta constă semnificaţia obsesiei sale în privinţa sexului slab. Nu e obsedat de femei, e obsedat de ceea ce-i imaginabil în fiecare dintre ele, altfel spus, de acea milionime de neasemănare ce deosebeşte o femeie de alta.

(S-ar putea ca pasiunea de chirurg să se fi îngemănat aici cu pasiunea lui de fustangiu, nelăsând din mână bisturiul imaginar nici atunci când se afla cu metresele sale. Dorea să pună stăpânire pe ceva adânc, cuibărit înlăuntrul lor, ceea ce presupunea, în mod obligatoriu, destrămarea învelişului lor superficial.)

Ne putem întreba, pe bună dreptate, de ce se ducea să caute acea milionime de neasemănare tocmai în sexualitate. N-o putea găsi, de pildă, în mersul lor, în gusturile lor culinare, sau în preferinţele lor estetice?

De bună seamă, milionimea de neasemănare e prezentă în toate domeniile vieţii umane, numai că această milionime e pretutindeni dezvăluită public, drept care nu e nevoie să fie descoperită prin folosirea bisturiului. Dacă o femeie preferă brânza în locul prăjiturii, iar alta nu suportă conopida, asta e, ce-i drept, un semn al originalităţii sale; dar tocmai această originalitate are darul să ne convingă, pe loc, cât e de nesemnificativă şi de inutilă, neavând niciun rost să ne pierdem timpul acordându-i atenţia şi căutând în ea o valoare oarecare.

Numai în sexualitate milionimea neasemănării apare ca un lucru preţios, căci acolo nu e accesibilă ochiului public, ci trebuie cucerită. Cu o jumătate de secol în urmă, acest gen de cucerire mai cerea încă o cheltuială de timp îndelungat (săptămâni, uneori chiar luni în şir!), iar valoarea cuceririi se măsura cu durata timpului consacrat acestei cuceriri. Şi azi, în ciuda faptului că durata cuceririi s-a scurtat considerabil, sexualitatea apare mereu ca o casetă de argint în care se ascunde misterul eului feminin.

Aşadar, nu dorinţa de voluptate (voluptatea este, să spunem aşa, un fel de primă), ci dorinţa de a pune stăpânire pe lume (de a deschide cu bisturiul trupul lungit al lumii) îl îndemna pe Tomas să se avânte în urmărirea femeilor.

10

Bărbaţii care aleargă după multe femei pot fi împărţiţi, cu uşurinţă, în două categorii. Unii caută la toate femeile propriul lor vis – ideea lor, subiectivă, despre femeie. Ceilalţi sunt mânaţi de dorinţa de a pune stăpânire pe infinita diversitate a lumii feminine obiective.

Obsesia primilor e o obsesie *romantică:* în femei aceştia se caută pe ei înşişi, dornici să-şi găsească prin ele propriul ideal, drept care simt veşnic decepţionaţi, căci, precum ştim, idealul nu poate fi găsit niciodată. Decepţia, care-i mână de la o femeie la alta, conferă nestatorniciei lor un fel de scuză melodramatică, şi, astfel, multe doamne sentimentale se lasă înduioşate de poligamia lor înverşunată.

Cealaltă obsesie este o obsesie *libertină,* în care femeile nu văd nimic înduioşător: prin faptul că bărbatul nu proiectează asupra lor nici un ideal subiectiv, întrucât pe el îl interesează

totul şi nimic nu-l poate decepţiona. Şi tocmai această incapacitate de a fi decepţionat cuprinde în sine ceva de natură să scandalizeze. În ochii lumii obsesia fustangiului libertin e un păcat fără iertare (fiindcă nu e răscumpărat prin decepţie).

La fustangiul romantic, care urmăreşte mereu acelaşi tip de femeie, nici nu se remarcă faptul că-şi schimbă amantele; prietenii îi pricinuiesc în permanenţă nedumeriri, nefiind în stare să-i desluşească prietenele şi adresându-li-se mereu cu acelaşi nume.

În goana lor după cunoaştere, fustangii libertini (şi tocmai în această categorie trebuie încadrat, de bună seamă, Tomas) se îndepărtează tot mai mult de frumuseţea feminină convenţională (de care se satură curând) şi termină prin a deveni, în mod inevitabil, colecţionari de curiozităţi. Ei ştiu acest lucru, se simt pe chestia asta uşor stânjeniţi, şi pentru a nu-şi pune prietenii în încurcătură, nu se arată niciodată în public cu metresele lor.

Era spălător de geamuri şi vitrine de aproape doi ani, când fu solicitat de o nouă clientă. Când o văzu pentru prima oară în pragul apartamentului său, fu captivat, pe loc, de ciudăţenia ei. Era o ciudăţenie discretă, rezervată, menţinută în limitele unei plăcute şi amuzante banalităţi (preferinţa lui Tomas pentru curiozităţi n-avea nimic comun cu afecţiunea feliniană pentru monştri): era neobişnuit de înaltă, un pic mai înaltă decât el, avea un nas delicat şi foarte lung, iar chipul ei era atât de insolit, încât era cu neputinţă să spui că e frumoasă (toată lumea ar fi protestat!), în ciuda faptului că nu era total lipsită de frumuseţe (cel puţin după părerea lui Tomas). Purta pantaloni şi o bluză albă, se putea spune că era o sinteză bizară între un băieţandru plăpând, o girafă şi un cocostârc.

Se uita la el cu o privire atentă şi cercetătoare, din care nu lipsea chiar o scăpărare de ironie inteligentă.

— Intraţi, domnule doctor, îi spuse.

Îşi dădu seama că femeia ştia cine este. Nevrând să reacţioneze, o întrebă:

— De unde pot să iau puţină apă?

Femeia deschise uşa spre camera de baie. Tomas văzu în faţa lui chiuveta, cada şi vasul closetului; în dreptul căzii, a chiuvetei şi a closetului erau întinse nişte carpete micuţe, trandafirii.

Femeia, asemănătoare girafei şi cocostârcului, zâmbea

mijindu-şi ochii, şi tot ce spunea sugera ideea unei ironii disimulate.

— Camera de baie e la dispoziţia dumneavoastră, domnule doctor. Puteţi face aici ce doriţi.

— Pot să mă şi îmbăiez? întrebă Tomas.

— Vă place să vă îmbăiaţi? îi răspunse tot cu o întrebare.

Îşi umplu găleata cu apă caldă şi reveni în salon.

— De unde vreţi să încep?

— Asta depinde de dumneavoastră, spuse femeia, ridicând din umeri.

— Aş putea să văd ferestrele celorlalte încăperi?

— Vreţi să-mi cunoaşteţi locuinţa?

Zâmbea, vrând parcă să spună că spălatul geamurilor ar fi un capriciu al lui Tomas, şi pe ea acest capriciu n-o interesează.

Tomas pătrunse în camera alăturată. O încăpere cu o fereastră mare; era dormitorul, cu două paturi lipite imul de altul, iar pe perete atârna un tablou reprezentând un peisaj de toamnă cu mestecau luminaţi de aurul soarelui în amurg.

Când reveni, pe masă se aflau o sticlă de vin desfundată şi două pahare.

— Nu vreţi să prindeţi un pic de putere înainte de a vă apuca de o muncă atât de grea? întrebă femeia-cocostârc.

— Cu multă plăcere, răspunse Tomas, aşezându-se pe un scaun.

— Cred că e un lucru interesant pentru dumneavoastră să mergeţi prin casele oamenilor, nu-i aşa?

— Rău nu e, spuse Tomas.

— Peste tot sunteţi întâmpinat de femei, ai căror soţi sunt la lucru.

— De cele mai multe ori de bunicuţe şi de soacre, replică Tomas.

— Şi vechea dumneavoastră meserie nu vă lipseşte?

— Spuneţi-mi, mai bine, unde aţi auzit vorbindu-se despre vechea mea meserie?

— Actualul angajator e foarte mândru de dumneavoastră, răspunse femeia-cocostârc.

— Şi-acum? rosti Tomas cu mirare.

— Când am telefonat să mi se trimită un om ca să-mi spele geamurile, am fost întrebată dacă n-aş vrea să fiţi dumneavoastră, spunându-mi-se că sunteţi un mare chirurg

care a fost dat afară de la spital. Bineînţeles că povestea m-a interesat!

— Sunteţi de o curiozitate de-a dreptul încântătoare, spuse Tomas.

— Se vede asta pe mine?

— Da, din felul cum priviţi.

— Şi cum privesc?

— Cu ochii întredeschişi, şi punând mereu întrebări.

Datorită ei, conversaţia căpătase de la bun început farmecul cochetăriei. Nimic din ceea ce spunea nu se referea la lumea exterioară – toate cuvintele sale erau adresate lor şi numai lor. Şi, întrucât convorbirea înscăunase din primele clipe, ca temă principală, persoana lui şi a ei, nimic nu era mai uşor decât întregirea cuvintelor cu nişte atingeri discrete, iar Tomas, vorbindu-i despre ochii ei întredeschişi, nu se sfia, în acelaşi timp, să-i şi mângâie. La rândul ei, femeia răspundea la toate atingerile lui cu propriile sale mângâieri. Nu reacţiona însă spontan, ci, mai curând, cu un fel de perseverenţă voită, de parcă s-ar fi jucat amândoi de-a „ce-mi faci tu mie, îţi fac şi eu ţie”. Stăteau aşezaţi faţă în faţă, fiecare cu mâinile pe trupul celuilalt.

Abia în momentul în care Tomas încercă să-i atingă coapsele, femeia începu să se împotrivească. Nu era în stare să aprecieze în ce măsură împotrivirea ei era serioasă; trecuse o bună bucată de timp de când se afla aici, şi peste zece minute trebuia să se prezinte la un alt client.

Se ridică şi-i explică, pe scurt, că trebuie să plece.

— Să vă semnez borderoul, spuse femeia, cu faţa aprinsă.

— Dar n-am făcut nimic, protestă Tomas.

— Din vina mea, replică ea, grăbindu-se să adauge cu o voce blândă, domoală, ce trăda vinovăţia: trebuie să cer să vă mai trimită o dată, ca să puteţi termina ceea ce n-aţi apucat să începeţi din vina mea.

Întrucât Tomas refuza să-i dea borderoul spre a-l semna, femeia îi spuse cu tandreţe pe un ton ce aducea cu rugămintea de a i se face un serviciu:

— Vă rog, frumos, daţi-mi-l. Şi mai adăugă, mijindu-şi ochii: în fond, nu plătesc eu, ci soţul meu. Iar cel plătit nu sunteţi dumneavoastră, ci o întreprindere de stat. Tranzacţia asta nu ne priveşte pe noi, câtuşi de puţin.

Bizara disproporţie a femeii asemănătoare unei girafe şi unui cocostârc avea darul să-l tulbure, fie şi gândindu-se la ea: cochetăria îmbinată cu stângăcia; o dorinţă sexuală mărturisită cu naivitate, însoţită de un zâmbet ironic; vulgara banalitate a apartamentului şi a comportamentului neconvenţional al proprietarei acestuia. Cum va fi când vor face amor? Încerca să şi-o imagineze, dar nu era deloc uşor. Aceasta fu, de altfel, singura lui preocupare preţ de câteva zile.

Când îl invită pentru a doua oară, sticla de vin şi cele două pahare erau gata pregătite pe masă, în aşteptarea lui. Numai că, de data asta, totul a mers foarte repede. Curând se aflau faţă în faţă în dormitor (soarele sfinţea în tabloul cu mesteceni) şi ei se sărutau. Îi spuse obişnuitul său: „Dezbrăcaţi-vă!” dar, în loc să-i dea ascultare, ea îi ripostă pe un ton poruncitor: „Nu, mai întâi, dumneata!”

Nu era deprins ai această atitudine şi rămase un pic descumpănit. Începu să-i descheie pantalonii.

— Dezbrăcaţi-vă!, îi mai porunci de câteva ori (cu un comic insucces), dar, până la urmă, nu-i rămase nimic mai bun decât să accepte un compromis: potrivit regulii jocului pe care ea o impusese încă la prima lor întâlnire („ce-mi faci tu mie îţi fac şi eu ţie”), ea îi trase pantalonii şi el îi trase fusta, apoi ea îi scoase cămaşa şi el îi scoase bluza, ca, în sfârşit, să stea faţă în faţă, în pielea goală. Mâna lui se afla pe sexul ei umezit, strecurându-şi degetele încet spre orificiul anal – punctul cel mai îndrăgit de el pe trupul tuturor femeilor. Al ei era de o proeminenţă neobişnuită, şi asta îi sugeră imaginea neobişnuită a unui lung tub digestiv ce se termina aici printr-o protuberanţă domoală. Pipăia inelul acela tare şi sănătos, cel mai frumos dintre toate verighetele, denumit în limbajul medical sfincter, când, deodată, simţi degetele femeii atingându-i acelaşi loc al posteriorului său şi repetând toate gesturile lui, cu precizia unei oglinzi.

În ciuda faptului că, aşa cum am spus, cunoscuse vreo două sute de femei (şi, de când devenise spălător de geamuri se mai adăugaseră încă multe altele), nu i se mai întâmplase niciodată, până acum, ca o femeie mai înaltă decât el să se posteze în faţa lui, să-şi mijească ochii şi să-i palpeze orificiul anal. Ca să-şi

biruie descumpănirea, o împinse repede şi cu putere spre pat. Spontaneitatea violentă a acestui gest avu darul s-o ia prin surprindere. Trupul ei înalt se prăbuşi pe spate şi faţa ei, presărată cu pete roşiatice, avea aerul speriat al unei fiinţe ce şi-a pierdut echilibrul. Cum stătea în picioare, aplecat înaintea ei, o apucă pe sub genunchi şi-i săltă sus de tot picioarele uşor răscrăcărate, încât acestea aduceau, deodată, cu mâinile ridicate ale unui soldat care, de frică, se predă în faţa unei arme îndreptate asupra lui.

Stângăcia îngemănată cu fervoarea, fervoarea îngemănată cu stângăcia îl tulburau şi-l excitau pe Tomas la nebunie. Făcură dragoste îndelung. Se uita la chipul ei presărat cu pete roşii, căutând pe el expresia speriată a unei femei căreia i s-a pus o piedică şi ea cade – expresie inimitabilă care, cu puţin timp în urmă, făcuse ca fluxul nestăvilit al excitaţiei să-i asalteze capul.

Când povestea se sfârşi, porni spre camera de baie să se spele. Îl însoţi până acolo şi-i explică îndelung unde se află săpunul, unde se află buretele şi cum se dă drumul la apa caldă. I se părea curios faptul că-i explica, atât de amănunţit, nişte lucruri atât de simple şi atât de elementare. În cele din urmă, îi spuse că a înţeles totul şi că dorea să rămână singur în camera de baie.

— N-aţi vrea să mă lăsaţi să asist la toaleta dumneavoastră? spuse femeia, pe un ton rugător.

În fine, reuşi s-o convingă să iasă. Se spălă, urină în chiuvetă (practică obişnuită a medicilor cehi), având tot timpul impresia că femeia umbla nerăbdătoare de colo-colo, prin dreptul camerei de baie, căutând un pretext pentru a da buzna peste el. Când închise robinetele, îşi dădu seama că în apartament domnea o tăcere desăvârşită, şi-i veni în minte că femeia îl urmăreşte. Era aproape sigur că în uşă exista o gaură de care ea îşi lipea, pe rând, frumoşii săi ochi întredeschişi.

Plecă de la ea într-o dispoziţie de zile mari. Se străduia să rememoreze esenţialul, să condenseze amintirea într-o formulă chimică ce permitea definirea unicităţii (milionimea neasemănării) acestei femei, în cele din urmă ajunse la o formulă compusă din trei elemente:

1. Stângăcia îmbinată cu fervoarea;
2. Chipul speriat al unei fiinţe ce-şi pierde echilibrul şi cade;
3. Picioarele ridicate, ca braţele unui soldat ce se predă în

faţa armei îndreptate asupra sa.

În timp ce repeta în sinea lui această formulă, îl încercă un sentiment de nespusă fericire, pentru faptul de a fi pus stăpânire, încă o dată, pe o părticică de lume; de a fi decupat cu scalpelul său imaginar o minusculă fâşie de ţesut din pânza infinită a universului.

12

Iată ce i s-a mai întâmplat cam în aceeaşi perioadă: avusese mai multe întâlniri cu o tânără femeie, într-o locuinţă pe care un vechi prieten i-o punea zilnic la dispoziţie, până la miezul nopţii. Peste o lună sau două, femeia cu pricina îi aminti una dintre aceste întâlniri: făcuseră dragoste pe covor în dreptul ferestrei, spune ea, şi afară fulgerele scăpărau şi tunetele bubuiau. Făcuseră dragoste pe toată durata furtunii şi, spunea ea, totul fusese de o frumuseţe neasemuită, de neuitat.

Ascultându-i povestea, Tomas se minimă: da, îşi aducea aminte că făcuseră dragoste pe covor (în garsoniera prietenului nu se afla decât un divan îngust pe care nu se simţea în voia lui), dar uitase cu desăvârşire de amintita furtună! I se părea ciudat: izbutea să-şi aducă aminte de cele câteva întâlniri amoroase avute cu ea, îşi amintea chiar, cu exactitate, cum anume se desfăşurase actul amoros (femeia refuza să facă dragoste pe la spate), îşi amintea până şi cele câteva fraze rostite de ea în timp ce se iubeau (îi cerea de fiecare dată să-i strângă cu putere şoldurile, şi protesta atunci când o privea), îşi amintea chiar şi de croiala lenjeriei sale, dar nu-şi amintea deloc de furtuna cu pricina.

Din aventurile sale amoroase, memoria lui nu înregistra nimic altceva decât traseul îngust al cucerii sexuale: prima agresiune verbală, prima atingere, prin obscenitate pe care i-o spusese el ei şi prima pe care i-o spusese ea lui, toate perversiunile mărunte, la care o îndemnase şi o determinase încetul cu încetul, până la ele pe care ea le refuzase. În rest, totul era şters şi eliminat din memorie (cu o grijă vecină cu pedanteria).

Uita până şi locul unde se întâlnise cu cutare sau cutare femeie pentru întâia oară, căci aceste clipe se petreceau şi se consumau înaintea cuceririi sexuale propriu-zise.

Tânăra femeie îi vorbea despre furtună cu faţa scăldată de un

zâmbet visător, şi el o privea cu uimire şi aproape ruşinat: femeia aceasta trăise ceva frumos pe care el nu-l trăise odată cu ea. Reacţia dihotomică a memoriei lor la furtuna nocturnă exprima întreaga deosebire ce poate exista între dragoste şi ne-dragoste.

Prin ne-dragoste, nu vreau să spun că Tomas s-ar fi comportat ca un cinic faţă de această tânără femeie, că n-ar fi văzut în ea, cum se spune, o prietenă: dimpotrivă, o iubea ca pe o prietenă, aprecia caracterul şi inteligenţa ei, şi era gata s-o ajute ori de câte ori ar fi avut nevoie. Nu el se comporta urât cu ea, ci memoria care, fără voia sau strădania lui, o eliminase din sfera dragostei.

Se pare că există în creier o zonă anume, cu totul aparte, ce ar putea fi denumită *memoria poetică*, şi care înregistrează tot ceea ce ne-a încântat, ne-a emoţionat – tot ceea ce conferă frumuseţe vieţii noastre. Din clipa în care a cunoscut-o pe Tereza, nici o altă femeie n-a mai avut dreptul să lase vreo amprentă, nici măcar efemeră, în această zonă a creierului său.

Tereza era ocupanta despotică a memoriei sale poetice şi măturase din ea toate urmele celorlalte femei. Nu era drept, căci, de pildă, tânăra cu care făcuse dragoste în timpul furtunii nu era mai puţin demnă de poezie decât Tereza. Când se iubeau, tânăra îi striga: „închide ochii, apucă-mă de şolduri, strânge-mă, strânge-mă cu putere.” Ea nu putea să-l suporte pe Tomas cu ochii deschişi, aruncându-i priviri atente, cercetătoare, în timpul actului amoros, nici trupul lui uşor săltat deasupra trupului ei, fără a se lipi de pielea ei. Nu voia să fie studiată. Voia, pur şi simplu, să-l captiveze, să-l atragă în vâltoarea încântării în care nu se poate intra decât cu ochii închişi. Refuza să se aşeze în patru labe, căci, în această poziţie, trupurile lor abia se atingeau şi el putea s-o cerceteze de la o distanţă măsurând aproape cincizeci de centimetri. Detesta această îndepărtare. Voia, pur şi simplu, să se contopească, să fie una cu el. De aceea, îi spunea, cu încăpăţânare, de la obraz, că nu simţea nici o plăcere, că nu juisa, în ciuda faptului că preşul era de fiecare dată umezit de orgasmul ei: „Eu nu caut voluptatea, eu caut fericirea, iar voluptatea fără fericire nu e voluptate”, afirma ea. Cu alte cuvinte, tânăra bătea la poarta memoriei sale poetice. Dar poarta era închisă. Nu mai era loc pentru ea în memoria poetică a lui Tomas. Pentru ea nu mai era

loc decât pe covor.

Aventura lui Tomas cu Tereza începuse exact acolo unde se terminau aventurile sale cu celelalte femei. Aceasta se desfăşura de cealaltă parte a imperativului care-l îndemna spre cucerirea altor femei. El nu mai avea ce să dezvăluie la Tereza. O căpătase gata dezvăluită. Făcuse dragoste cu ea înainte de a avea răgazul să apuce scalpelul său imaginar cu care deschidea corpul întins al lumii; înainte de a avea răgazul să se întrebe cum va fi în timpul actului amoros, era gata îndrăgostit de ea.

Povestea dragostei a început abia după aceea: făcuse febră şi el nu s-a simţit în stare s-o expedieze acasă, aşa cum obişnuia cu alte femei. A stat în genunchi la căpătâiul ei şi i-a venit în minte ideea că Tereza fusese trimisă la el într-un coş de nuiele, lăsat pe firul apei. Am spus înainte că metaforele sunt periculoase. Iar dragostea începe cu o metaforă. Altfel spus: dragostea începe în clipa în care o femeie se înscrie cu un cuvânt în memoria noastră poetică.

13

Tereza n-a întârziat să-şi reîmprospăteze această amprentă: cu ani în urmă, se dusese, ca în fiecare dimineaţă, să cumpere lapte şi, la întoarcere, când Tomas i-a deschis, strângea la pieptul ei o stăncuţă înfăşurată într-o eşarfă roşie. Aşa obişnuiesc ţigăncile să-şi ţină în braţe copiii lor. Tomas nu va uita niciodată această scenă: imensul cioc acuzator al stăncuţei, aproape lipit de faţa ei.

O găsise pe jumătate îngropată în pământ. Cândva, cazacii îşi tratau în felul acesta duşmanii căzuţi prizonieri. „E isprava unor copii”, a spus ea, şi fraza aceasta conţinea mai mult decât o simplă constatare; era expresia unui neaşteptat dezgust adresat genului uman. Şi-a amintit ce-i spusese lui Tomas cu puţin timp în urmă: „Acum încep să-ţi fiu recunoscătoare că n-ai vrut niciodată să ai copii!”

Cu o zi înainte i se plânsese că fusese insultată de un individ în barul unde lucra. Acesta pusese mâna pe colierul ei, o falsă bijuterie ieftină, afirmând că-l câştigase practicând, fără doar şi poate, prostituţia. Povestea o adusese într-un hal fără de hal. Mai mult decât s-ar fi cuvenit, îşi spunea Tomas în sinea lui. Deodată, se simţi prost la gândul că în ultimii doi ani se vedeau

atât de puţin şi nu mai avea prilejul să-i strângă îndelung mâinile în mâinile lui, spre a le împiedica să mai tremure.

Cu aceste gânduri se duse în dimineaţa aceea la serviciu, unde o funcţionară le distribuia spălătorilor de geamuri munca pentru ziua respectivă. Un particular cerea, în mod expres, să-i fie trimis Tomas ca să-i spele ferestrele. Porni spre adresa indicată fără tragere de inimă, de teamă să nu fie iar vreo femeie care-l solicita... Toate gândurile lui erau concentrate asupra Terezei şi n-avea niciun chef de o nouă aventură.

Când i se deschise uşa, răsuflă uşurat. Văzu în faţa lui un bărbat înalt, uşor adus de spate, cu o bărbie proeminentă; acest bărbat îi aducea aminte de cineva.

— Intraţi, domnule doctor, îl îndemnă surâzător, şi-l conduse în salon.

Aici fi aştepta un tânăr. Stătea în picioare. Era îmbujorat la faţă, şi se uita la Tomas, încercând să zâmbească.

— Cred că nu e cazul să fac prezentările, spuse bărbatul cu bărbia proeminentă.

— Nu, încuviinţă Tomas, fără să schiţeze un zâmbet, şi-i întinse mâna tânărului. Era fiul lui.

Bărbatul cu bărbia proeminentă îşi rosti numele.

— Ştiam, de cum v-am văzut, că-mi aduceţi aminte de cineva, spuse Tomas. Cum să nu! Bineînţeles că vă cunosc! După nume.

Luară loc toţi trei în nişte fotolii aflate în jurul unei mese scunde. Tomas îşi spunea că cei doi bărbaţi, aşezaţi în faţa lui, erau propriile sale creaţii, involuntare şi nedorite. Zămislise un fiu, constrâns de prima sa soţie, iar portretul bărbatului înalt, uşor adus de spate, îl desenase la constrângerea poliţistului care-l interogase.

Ca să-şi alunge gândurile, spuse:

— Aşadar, cu care fereastră ar trebui să încep?

Cei doi bărbaţi din faţa lui izbucniră într-un hohot de râs ce trăda sinceritatea.

Da, era limpede, nici vorbă nu putea fi de spălatul ferestrelor. Nu fusese invitat aici ca să spele ferestrele, ci fusese atras într-o capcană. Nu vorbise cu fiul său niciodată. Era pentru prima oară când şi-au strâns mâna. Nu-l cunoştea decât din vedere şi nici nu voia să-l cunoască altfel. Nu dorea să ştie de el, şi voia ca fiul său să-şi dorească acelaşi lucru.

— Frumos afiş, nu-i aşa? începu jurnalistul, arătând spre un

desen mare, înrămat, care stătea agăţat pe perete în faţa lui Tomas.

Abia acum îşi roti Tomas privirea prin toată încăperea. Pereţii erau îmbrăcaţi cu tablouri interesante, cu multe fotografii şi afişe. Desenul pe care-l arătase jurnalistul apăruse în anul 1969 într-unul din ultimele numere ale revistei săptămânale a scriitorilor, înainte de fi interzisă de ruşi. Era o imitaţie a unui afiş celebru din timpul războiului civil din 1918 în Rusia, care chema populaţia să se înroleze în armata roşie: un soldat, cu capela împodobită cu o stea roşie, şi cu o privire neobişnuit de aspră se uita în ochii tăi şi întindea spre tine o mână cu arătătorul ameninţător. Textul rusesc, în original, sima aşa: „Cetăţene, nu te-ai înrolat încă în armata roşie?” Acesta fusese înlocuit cu următorul text în limba cehă: „Cetăţene, ai semnat cele două mii de cuvinte?”

Era o glumă excelentă! Cele două mii de cuvinte au fost primul manifest, de mare amploare, al Primăverii pragheze din 1968, prin care se cerea o democratizare radicală a regimului comunist. Fusese semnat de numeroşi intelectuali, cărora li s-au alăturat apoi numeroşi oameni de rând, atât de mulţi, încât, până la urmă, s-au adunat atâtea semnături de n-au mai putut fi numărate niciodată. După invadarea Cehiei de către armata roşie, când au început epurările politice, una dintre întrebările puse cetăţeanului era: „Ai semnat cele două mii de cuvinte?” Cei ce recunoşteau că l-au semnat erau concediaţi pe loc, fără nicio discuţie.

— Frumos desen. Mi-l aduc aminte, spuse Tomas.

— Să sperăm că soldatul armatei roşii nu aude ce vorbim, replică jurnalistul zâmbind.

Apoi se grăbi să adauge pe un ton cât se poate de serios:

— Ca să fie clar, domnule doctor: aici nu ne aflăm la mine acasă. E apartamentul unui prieten. Aşadar, nu e sigur că poliţia ne ascultă în această clipă. E doar posibil. Dacă v-aş fi invitat la mine, asta ar fi fost o certitudine.

După care reluă, din nou pe un ton mai uşor:

— Dar eu pornesc de la principiul că noi n-avem nimic de ascuns, absolut nimic. De altfel, închipuiţi-vă ce avantaj vor avea istoricii viitorimii cehe descoperind în arid vele poliţiei înregistrarea pe bandă magnetică a tuturor intelectualilor cehi! Vă daţi seama ce efort înseamnă, pentru istoricul literar,

reconstituirea vieţii sexuale a unui Voltaire, Balzac sau Tolstoi? În cazul scriitorilor cehi nu vor exista nici un fel de îndoieli. Totul e înregistrat. Până la cel mai neînsemnat suspin.

Apoi, întorcându-se spre microfoanele imaginare ascunse în perete, spuse cu o voce mai tare:

— Domnilor, ca de fiecare dată în asemenea ocazii vreau să vă încurajez în munca voastră şi să vă mulţumesc în numele meu personal şi în numele viitorilor istorici cehi.

Râseră toţi trei cu poftă, după care jurnalistul începu să vorbească îndelung despre împrejurările ce au dus la interzicerea săptămânalului său, despre soarta desenatorului, autorul acestei caricaturi, şi a altor artişti-pictori, filosofi şi scriitori cehi. După invazia rusească, li s-a interzis tuturor să-şi practice profesiunea şi au devenit, unii spălători de geamuri şi vitrine, alţii paznici de parcaje, portari de noapte, fochişti de încălzire centrală în edificiile publice şi, în cel mai bun caz, asta presupunând o protecţie, şoferi de taxi…

Relatările jurnalistului nu erau neinteresante, dar Tomas nu era în stare să se concentreze asupra lor. Se gândea la fiul său. Îşi aminti că de câteva luni îi întâlnea pe stradă, şi, de bună seamă, nu întâmplător. Ceea ce-l surprindea era că-l vedea acum în compania jurnalistului persecutat. Prima soţie era o înverşunată comunistă ortodoxă, şi lui Tomas îi trecu automat prin minte că fiul se afla sub influenţa ei. Nu ştia nimic despre el. Ar fi putut, fireşte, să-l întrebe în ce raporturi era cu mama sa, dar această întrebare i se părea deplasată în prezenţa unei persoane străine.

În fine, jurnalistul ajunse la miezul subiectului, spunând că tot mai mulţi oameni înfundă puşcăriile pentru simplul motiv că-şi apără propriile lor opinii, şi îşi încheie expunerea cu aceste cuvinte:

— De aceea m-am gândit că ar trebui să facem ceva.

— Şi ce-aţi vrea să faceţi? întrebă Tomas.

În clipa aceea interveni fiul său. Era pentru întâia oară când îl auzea vorbind; şi, astfel, află cu surprindere că era bâlbâit.

— Din câte ştiu, începu el, deţinuţii politici simt prost trataţi. Starea unora dintre ei e, într-adevăr, critică. De aceea, ne-am gândit că ar fi bine să scriem o petiţie pe care s-o semneze cei mai de seamă intelectuali cehi, al căror nume mai are o anumită greutate.

Nu, nu era bâlbâială, ci mai curând un fel de gângăveală având darul să-i încetinească vorbele, aşa fel încât fiecare cuvânt pe care-l rostea era accentuat şi subliniat fără voia lui. Era, de bună seamă, conştient de acest lucru, căci obrajii lui, după ce păliseră, îşi recăpătară din nou o coloraţie aparte, împurpurându-se ca para focului.

— Aţi vrea să vă indic nişte oameni din profesia mea, cărora să vă puteţi adresa? întrebă Tomas.

— Nu, răspunse jurnalistul râzând. Noi nu vrem un sfat! Ci semnătura dumneavoastră!

Se simţea din nou măgulit! Se simţea din nou fericit că mai există cineva care nu uitase că era chirurg. Se împotrivi doar din modestie:

— Ascultaţi ce vă spun: Faptul că am fost dat afară nu înseamnă că simt un medic remarcabil!

— Noi n-am uitat ce aţi scris în revista noastră, îi replică surâzător jurnalistul.

Cu un entuziasm, care s-ar putea să-i fi scăpat lui Tomas, fiul său se grăbi să adauge cu sufletul la gură:

— Da!

— Eu nu văd, reluă Tomas, în ce măsură îi poate ajuta pe deţinuţii politici numele meu pe o asemenea petiţie. Nu credeţi că semnatarii ar trebui să fie, mai curând, cei ce n-au căzut încă în dizgraţie, păstrându-şi astfel o influenţă, oricât de mică, asupra celor aflaţi la putere?

Bineînţeles că ar trebui, încuviinţă jurnalistul râzând.

Fiul lui Tomas îşi făcu şi el auzit râsul unui bărbat care apucase să înţeleagă o mulţime de lucruri.

— Numai că aceşti oameni nu vor semna niciodată!

Şi jurnalistul reluă:

— Asta nu înseamnă însă că noi nu ne ducem să-i căutăm! Căci, vorba ceea: Nu suntem chiar atât de buni la suflet, încât să-i scutim de necazul descumpănirii, spuse el, râzând, grăbindu-se să adauge: Ar trebui să-i auziţi ce scuze invocă! De-a dreptul încântătoare! Ce mai, superbe!

Fiul râse şi el, în semn de încuviinţare.

Şi jurnalistul continuă:

— Bineînţeles, toţi afirmă că simt întru totul de acord cu noi, dar, zic ei, treaba asta poate fi făcută altfel: cu mai mult tact, cu mai multă înţelepciune, şi mai discret. Pe de-o parte, le e teamă

să semneze, iar pe de alta, se tem că, dacă nu semnează, or să ne facă o impresie proastă.

Fiul şi jurnalistul râseră în cor.

Jurnalistul îi întinse lui Tomas o foaie de hârtie, cu un text scurt prin care i se cerea preşedintelui Republicii, pe un ton relativ curtenitor, să-i amnistieze pe toţi deţinuţii politici.

Tomas se străduia să reflecteze cu repeziciune: Să fie amnistiaţi deţinuţii politici? Foarte bine. Dar vor fi, oare, amnistiaţi fiindcă asta o cer preşedintelui Republicii nişte oameni repudiaţi de regim (cu alte cuvinte nişte potenţiali deţinuţi politici)?! Singurul rezultat posibil al acestui gen de petiţie era că deţinuţii politici nu vor fi amnistiaţi chiar dacă, întâmplător, în momentul acesta dumnealor ar fi dispuşi să-i amnistieze!

Aceste reflecţii fură întrerupte de fiul său:

— Important e ca oamenii să afle că în ţara asta mai există o mână de bărbaţi şi femei neînfricaţi. Se pune problema de a arăta cine cu cine se însoţeşte. De a separa grâul de neghină.

Tomas reflectă: Da, aşa e, dar ce legătură are asta cu deţinuţii politici! Una din două: ori e vorba de a obţine o amnistie, ori e vorba de o separare a bobului bun de bobul de neghină. Una cu alta nu se împacă.

— Ezitaţi, domnule doctor? întrebă jurnalistul.

Da. Ezita. Dar se temea s-o spună. Pe peretele din faţa lui se vedea imaginea soldatului care ameninţa cu degetul şi spunea: „Mai eziţi să te înrolezi în armata roşie?!” Sau: „Cum aşa? Tu n-ai semnat încă cele două mii de cuvinte?” Sau: „Şi tu ai semnat cele două mii de cuvinte?” Sau: „Tu nu vrei să semnezi petiţia de amnistie?” Orice ar fi spus acest soldat, tot ameninţare era…

Jurnalistul spusese cu câteva clipe în urmă ce gândeşte el despre oamenii care deşi erau de acord că deţinuţii politici trebuiau amnistiaţi, invocau mii de motive spre a nu semna această petiţie. După opinia lui, aceste raţionamente nu erau decât pretexte, în spatele cărora se ascundea laşitatea lor. Şi-atunci ce putea să spună Tomas!?

Tăcerea se prelungea dar, de data aceasta, el fu acela care o sparse cu un hohot de râs. Arătând spre desenul agăţat pe perete, spuse:

— Uitaţi-vă la individul ăsta care mă ameninţă întrebându-mă dacă voi semna sau nu. E greu să reflectezi sub privirea lui!

Un timp râseră toţi trei.

Şi Tomas reluă:

— Foarte bine. O să reflectez. Am putea să ne revedem într-una din zilele următoare?

— Mi-ar face oricând plăcere să vă revăd, domnule doctor, replică jurnalistul, dar pentru depunerea petiţiei nu mai avem prea mult timp. Vrem s-o înaintăm chiar mâine preşedintelui ţării.

— Mâine?!

Tomas îşi aduse aminte cum i-a întins rotofeiului poliţist hârtia aceea cu textul gata confecţionat, prin care trebuia să-l denunţe tocmai pe acest bărbat înalt, adus de spate şi cu bărbia proeminentă. Toată lumea voia să-l oblige să semneze nişte texte nescrise de el.

— În cazul de faţă, nu e nimic de reflectat! interveni fiul său.

Cuvintele lui, deşi agresive, aveau totuşi o rezonanţă rugătoare. De data asta se priviră ochi în ochi, şi Tomas băgă de seamă că, în timp ce se uita concentrat, fiul său îşi încreţea uşor colţul stâng al buzei superioare. Cunoştea acest rictus de pe propriul său chip, atunci când îşi cerceta cu atenţie faţa în oglindă, spre a verifica dacă era bine bărbierită. Nu izbuti să-şi înăbuşe un sentiment de indispoziţie, văzându-l acum pe chipul altuia.

Atunci când trăiesc de-o viaţă alături de copiii lor, părinţii se obişnuiesc cu aceste asemănări, le socotesc normale şi, dacă se întâmplă să le remarce, pot chiar să se amuze. Dar Tomas stătea de vorbă cu fiul său pentru prima oară în viaţa sa! Şi nu era obişnuit să stea faţă în faţă cu propria sa buză schimonosită!

Imaginaţi-vă că vi s-ar amputa o mână, pentru a fi transplantată unui alt om. Şi, într-o bună zi, vine cineva şi vi se aşază în faţă cu această mână, chiar sub nasul dumneavoastră. V-aţi uita, fără doar şi poate, la această mână ca la o sperietoare. Şi, în ciuda faptului că vă este atât de familiară, v-aţi îngrozi totuşi la gândul că ar putea să vă atingă!

Fiul continuă:

— Sper că eşti de partea celor persecutaţi!

De-a lungul întregii discuţii, Tomas se întrebase dacă fiul său avea să i se adreseze cu dumneavoastră sau avea să-l tutuiască. Până aici, băiatul formulase frazele aşa fel, încât evitase alegerea. În sfârşit s-a decis. L-a tutuit, şi Tomas era

deodată încredinţat că, în decursul acestei scene, nu fusese vorba, câtuşi de puţin, de amnistierea deţinuţilor politici, ci de cauza fiului său: dacă semnează, destinele lor se vor uni şi Tomas va fi constrâns, mai mult sau mai puţin, să se apropie de el. Dacă nu semnează, relaţiile lor vor fi inexistente, aşa cum au fost întotdeauna, dar, de data asta, n-ar mai fi aşa din voinţa sa, ci din voinţa fiului său, care îşi va renega tatăl din pricina laşităţii sale.

Se afla în situaţia jucătorului de şah care nu mai găseşte nicio mişcare spre a scăpa de înfrângere şi e nevoit să cedeze partida. Aşa că e totuna dacă semnează sau nu. Asta n-ar schimba cu nimic soarta lui, nici a deţinuţilor politici.

— Daţi-mi-o, spuse, şi luă lista, gata s-o semneze.

14

Vrând, parcă, să-l răsplătească pentru decizia lui, jurnalistul spuse:

— Articolul dumneavoastră despre Oedip a fost nespus de frumos.

Iar fiul, întinzându-i stiloul, se grăbi să adauge:

— Unele idei sunau ca un atentat.

Elogiul jurnalistului avu darul să-l flateze, în schimb metafora fiului i se păru exagerată şi deplasată. Spuse:

— Din nefericire, e un atentat care s-a soldat cu o singură victimă: această victimă sunt eu. Din cauza acestui articol nu mai pot să-mi operez bolnavii.

Cuvintele acestea avură o rezonanţă glacială, aproape ostilă.

Dornic, de bună seamă, să şteargă această mică disonanţă, jurnalistul ţinu să precizeze (cu aerul omului care vrea să se scuze):

— Şi totuşi articolul dumneavoastră a fost de ajutor multor oameni.

Pentru Tomas, cuvintele „a ajuta oamenii” se identificau, încă din anii copilăriei, cu o singură activitate: medicina. A fost vreodată de ajutor, cuiva, un articol de ziar? Ce vor să-l facă să creadă cei doi? I-au redus toată viaţa la o amărâtă reflecţie despre Oedip şi, de fapt, la mai puţin: la un singur *nu* simplist, rostit de la obraz regimului.

Spuse (mereu pe acelaşi ton glacial, chiar dacă nu-şi dădea

seama de acest lucru):

— Nu ştiu să fi ajutat cuiva acest articol, indiferent cine ar fi. În schimb, cu munca mea de chirurg am salvat viaţa multor oameni.

Şi, din nou, se aşternură câteva clipe de tăcere, curmată, în cele din urmă, de fiul său:

— Şi ideile pot salva vieţile omeneşti.

Tomas surprinse pe chipul lui propria sa gură şi îşi spuse în sinea lui: ce caraghios să-ţi vezi propria-ţi gură gângăvind…

— În articolul tău era ceva de-a dreptul nemaipomenit; aş zice, formidabil, continuă fiul cu un efort perceptibil: Refuzul compromisului. Acea însuşire, pe care noi am început s-o pierdem, de a desluşi, cu claritate, binele de rău. Noi nu mai ştim ce înseamnă să te simţi vinovat. Comuniştii au găsit o scuză: Stalin i-a înşelat. Un ucigaş se justifică, spunând că mama lui nu l-a iubit şi a fost frustrat. Iar tu vii şi spui, pe neaşteptate: nu există nicio justificare. Nimeni în sufletul său şi în conştiinţa sa n-a fost mai nevinovat ca Oedip. Şi totuşi, el însuşi s-a autopedepsit când şi-a dat seama ce faptă a săvârşit.

Tomas se străduia din răsputeri să-şi desprindă privirea de pe buzele sale pe care le vedea pe chipul fiului său, încercând să-şi concentreze atenţia asupra jurnalistului. Se simţea agresat, şi avea un chef nebun să-i contrazică; spuse:

— Ştiţi, întreaga poveste nu-i decât o simplă neînţelegere. Graniţa dintre bine şi rău e al dracului de neclară. Eu nu ceream pedepsirea nimănui, asta n-a fost deloc în intenţia mea. A pedepsi pe cineva care nu ştia ce face e, pur şi simplu, o barbarie. Mitul lui Oedip e un mit frumos. Dar a te folosi de el în felul acesta…

Ar fi vrut să mai adauge ceva dar, aducându-şi aminte că tot ce spunea putea fi înregistrat, se abţinu. N-avea nicio ambiţie să fie citat de istoricii secolului viitor. Se temea, mai curând, să nu fie citat de poliţie. Căci ce altceva îi ceruse aceasta decât condamnarea propriului său articol? Se simţea stânjenit că, acum, poliţia ar fi avut prilejul s-o audă din propria sa gură. Ştia că fiecare frază rostită în această ţară putea fi difuzată într-o bună zi la radio. De aceea, preferă să tacă.

— Ce anume v-a determinat să vă schimbaţi opinia? întrebă jurnalistul.

— Iar eu mă întreb, mai curând, ce anume m-a determinat să

scriu acest articol... răspunse Tomas, şi în clipa aceea îşi aminti: a eşuat pe ţărmul patului său ca un prunc depus într-un coşuleţ de nuiele şi lăsat pe firul apei. Da, pentru asta se dusese el afund să caute cartea; se întorcea la legendele lui Romulus, Moise şi Oedip. Şi, deodată, ea era aici, o vedea în faţa lui strângând la pieptul ei stăncuţa înfăşurată în eşarfa roşie. Imaginea aceasta avu darul să-l reconforteze, ca şi când ar fi venit să-i spună că Tereza trăieşte, că în clipa aceasta se află în acelaşi oraş cu el şi că nimic altceva nu mai avea vreo importanţă.

Tăcerea fu spartă de vocea jurnalistului.

— Eu, unul, vă înţeleg, domnule doctor. Nici mie nu-mi place ca oamenii să fie pedepsiţi. Dar noi nu cerem pedepsirea cuiva, spuse zâmbind, noi cerem iertarea pedepsei.

— Da, ştiu, încuviinţă Tomas, împăcat acum cu gândul că în clipele următoare avea să facă un gest, eventual nobil, dar, fără doar şi poate, absolut inutil (fiindcă deţinuţilor politici nu le va folosi), iar pentru el, personal, de-a dreptul penibil (fiindcă acţiona în nişte circumstanţe ce i-au fost impuse).

Fiul mai apucă să spună (din nou pe un ton aproape rugător):

— E de datoria ta să semnezi!

Datorie?! Fiul vine să-i amintească de datoria lui?! Acesta era cuvântul cel mai grav pe care putea să i-l spună cineva! Imaginea Terezei strângând în braţe stăncuţa bolnavă, reapăru în ochii lui. Îşi aminti că în ziua precedentă un copoi se luase de ea şi o jignise în barul unde lucra. Au început iar să-i tremure mâinile. A îmbătrânit. Acum nimic nu mai conta pentru el. În afară de ea. Ea, născută din şase întâmplări, ea, floarea răsărită din sciatica medicului-şef, ea, fiinţa aflată de partea cealaltă a tuturor „Es muss sein”, ea, unicul lucru la care ţinea cu adevărat.

De ce mai stă şi se întreabă dacă trebuie sau nu să semneze? Nu exista decât un sigur criteriu pentru toate deciziile sale: acela de a nu face nimic ce-ar putea s-o necăjească pe Tereza. Tomas nu-i poate salva pe deţinuţii politici, în schimb o poate face fericită pe Tereza. Dar nu, nici asta nu mai e în stare. Semnând însă petiţia, era aproape sigur că poliţiştii aveau să vină mult mai des s-o cicălească, iar mâinile ei vor tremura şi mai tare.

Spuse:

— E mult mai important să dezgropi din pământ o stăncuţă înmormântată de vie, decât să trimiţi o petiţie preşedintelui ţării.

Ştia că această frază era incomprehensibilă, dar tocmai de aceea îi plăcea cu atât mai mult. Trăia momentul unei euforii spontane şi neaşteptate. Aceeaşi stare de euforie ca în ziua în care îi adusese la cunoştinţă, cu toată solemnitatea, primei sale soţii că nu mai voia să-i vadă niciodată, nici pe ea, nici pe fiul ei. Aceeaşi euforie neagră ca atunci când aruncase în cutia poştală scrisoarea prin care renunţa pentru totdeauna la profesia lui de medic. Nu era câtuşi de puţin încredinţat că procedează corect, dar era încredinţat că acţionează potrivit voinţei sale. Spuse:

— Vă rog să nu vă supăraţi, dar eu nu semnez.

15

La câteva zile după aceea, toate ziarele vorbeau despre petiţia cu pricina.

Fireşte, nu se spunea nicăieri că era vorba de o cerere cuviincioasă în favoarea deţinuţilor politici, prin care se solicita eliberarea lor. Nici un ziar nu cita o frază, cât de mică, dintr-un text atât de scurt, în schimb se vorbea îndelung, în termeni vagi şi ameninţători, despre un apel subversiv, ce trebuia să servească drept trambulină pentru o nouă luptă împotriva orânduirii socialiste. Semnatarii petiţiei erau pomeniţi, şi numele lor erau însoţite cu tot soiul de atacuri calomnioase, încât, citindu-le, Tomas simţea cum îl trec fiori reci pe şira spinării.

Bineînţeles, acest lucru era de prevăzut. La vremea respectivă toate acţiunile publice (şedinţe, reuniuni, petiţii, manifestaţii de stradă) erau socotite încă ilegale, şi-i punea în pericol pe cei ce participau.

Ştiau cu toţii acest lucru. Acesta era, fără îndoială, motivul pentru care Tomas îşi lua cu atât mai mult în nume de rău faptul de a nu fi semnat petiţia. Dar, de fapt, de ce n-a semnat-o? Acum, nu mai era în stare să înţeleagă prea bine motivele deciziei sale.

Şi, din nou, îi văd aşa cum îmi apăruse la începutul acestui roman. Postat în dreptul ferestrei şi privind zidul imobilului din faţa lui.

Din această imagine s-a născut. Aşa cum am mai spus,

personajele nu se nasc dintr-un corp matern, aşa cum se nasc fiinţele vii, ci dintr-o situaţie anume, dintr-o frază, dintr-o metaforă ce conţine, în germene, o posibilitate omenească fundamentală, despre care autorul îşi imaginează că n-a fost încă descoperită, sau despre care nu s-a spus încă nimic esenţial.

Dar nu se spune, oare, că autorul nu poate vorbi despre altceva decât despre el însuşi?

Să privească neputincios într-o curte interioară şi să nu fie în stare să ia o decizie; să asculte ghiorăitul înverşunat al propriului său pântec într-un moment de exaltare amoroasă; să trădeze şi să nu fie în stare să se oprească din drumul atât de frumos al trădărilor, să ridice pumnul înaintând în mulţimea Marelui Marş; să-şi etaleze umorul rostind bancuri în faţa microfoanelor mascate ale poliţiei: eu însumi am cunoscut şi am trecut prin situaţiile astea; cu toate acestea din nici una nu s-a înfiripat personajul care sunt *eu însumi,* în al meu *curriculum vitae.* Personajele romanului meu sunt propriile mele posibilităţi care nu s-au realizat. De aceea le îndrăgesc pe toate deopotrivă, şi toate au darul să mă înspăimânte deopotrivă; fiecare dintre ele a depăşit o anumită frontieră, pe care eu însumi am ocolit-o. Şi tocmai această frontieră depăşită (frontieră dincolo de care eul meu încetează a mai fi) mă atrage şi mă captivează. Abia în spatele ei începe misterul căruia îi pune întrebări romanul. Romanul nu-i o confesiune a autorului, ci o explorare a ceea ce reprezintă existenţa umană în capcana devenită lume. Dar, gata, ajunge. Să ne întoarcem la Tomas.

E singur, postat în dreptul ferestrei şi priveşte în curte, spre zidul murdar al imobilului de peste drum. Îl încearcă un fel de nostalgie pentru bărbatul acela înalt cu bărbia proeminentă şi pentru prietenii acestuia pe care nu-i cunoaşte, şi din rândurile cărora nu făcea parte. Se simte ca şi când ar fi întâlnit pe peronul unei gări o frumoasă necunoscută şi înainte de a fi apucat să-i adreseze un cuvânt, femeia s-a instalat în vagonul de dormit al unui tren cu destinaţia Lisabona sau Istanbul.

Începu din nou să reflecteze: ce trebuia să facă? În ciuda faptului că-şi dădea osteneala să înlăture tot ceea ce ţinea de sentimente (admiraţia faţă de jurnalist şi iritarea stârnită în el de fiul său), tot nu izbutea să ştie de ce trebuia sau nu să semneze textul ce-i fusese prezentat.

E drept să ridici glasul, atunci când un om e redus la tăcere? Da.

Dar, pe de altă parte: De ce consacrau ziarele atâta spaţiu acestei petiţii? Praga (manipulată în întregime de Stat) ar fi putut foarte bine să nu sufle o vorbă despre întreaga afacere, şi nimeni n-ar fi ştiut de ea, niciodată. Dacă vorbea înseamnă că povestea era pe placul stăpânilor ţării, cărora povestea le convenea de minune. Le-a picat ca o mană cerească, spre a putea justifica şi iniţia un nou val de persecuţii.

Şi-atunci, ce-ar fi trebuit să facă? Să semneze sau să nu semneze?

Întrebarea mai poate fi formulată şi aşa: E mai bine să strigi, şi în felul ăsta să-ţi grăbeşti sfârşitul? Sau să taci şi să-ţi răscumperi prin asta o agonie mai lentă?

Exista măcar un răspuns la aceste întrebări?

Şi din nou îi veni în minte ideea pe care o ştim: Viaţa omului nu are loc decât o singură dată, şi noi nu putem verifica niciodată care e ideea bună şi care a fost ideea rea, căci, în toate situaţiile nu putem decide decât o singură dată. Nu ne este hărăzită o a doua, o a treia, o a patra viaţă, ca să putem compara diferitele decizii.

Istoria se potriveşte cu viaţa individului. Cehii n-au decât o singură istorie. Într-o zi se va termina, întocmai ca viaţa lui Tomas, şi nu va mai fi cu putinţă repetarea ei pentru a doua oară.

În 1618 nobilimea cehă prinsese curaj şi, luându-şi inima în dinţi, hotărî să-şi apere libertăţile religioase şi, în furia lor împotriva împăratului ce trona în palatul său imperial de la Viena, îi azvârli pe fereastra Hradşinului pe doi dintre eminenţii săi reprezentanţi. Aşa a început Războiul de treizeci de ani, care a dus la distrugerea aproape totală a poporului ceh. Aveau cehii nevoie, la vremea aceea, de mai multă prudenţă decât de curaj? Răspunsul pare uşor, dar nu e aşa.

Cu trei sute două zeci de ani mai târziu (în 1938), după conferinţa de la München, lumea întreagă a decis să cedeze ţara lor lui Hitler. Trebuiau ei să se bată atunci singuri, cu un inamic de opt ori superior numericeşte? Spre deosebire de anul 1618, au dat dovadă atunci de mai multă prudenţă şi de mai puţin curaj. Capitularea lor a început odată cu al doilea război mondial, care avea să conducă la pierderea definitivă a libertăţii

lor ca naţiune pentru multe decenii sau pentru mai multe secole. Era nevoie să demonstreze atunci mai mult curaj decât prudenţă? Ce trebuiau să facă?

Dacă istoria cehilor s-ar putea repeta, ar fi, fără îndoială, interesant să se încerce de fiecare dată cealaltă eventualitate, apoi să se facă o comparaţie între cele două rezultate. În lipsa acestei experienţe, toate raţionamentele nu simt altceva decât im joc al ipotezelor.

Einmal ist kein mal (ce se întâmplă o dată e ca şi când nu s-ar fi întâmplat niciodată). Istoria cehilor nu se va repeta încă o dată, nici istoria Europei nu se va repeta. Istoria Cehiei şi istoria Europei sunt două schiţe trasate de fatala lipsă de experienţă a umanităţii. Istoria e la fel de uşoară ca viaţa individului, insuportabil de uşoară, uşoară ca puful, ca firele de colb răscolite, ca tot ceea ce mâine nu va mai fi.

Tomas se mai gândi o dată, cu un fel de nostalgie învecinată aproape cu dragostea, la jurnalistul înalt uşor adus de spate. Bărbatul acesta acţiona ca şi când istoria n-ar fi o schiţă, ci un tablou terminat. Acţiona, ca şi când tot ceea ce făcea trebuia să se repete de nenumărate ori într-o veşnică revenire, cu credinţa fermă că nu va fi nevoit să se îndoiască niciodată de actele sale. Era convins de adevărul şi dreptatea sa, şi nu vedea în asta semnul unui spirit mărginit, ci, dimpotrivă, un indiciu al virtuţii. Trăia într-o altă istorie decât Tomas: într-o istorie care nu era (sau nu avea conştiinţa că este) o schiţă.

16

La câteva zile după aceea, Tomas făcu următoarea reflecţie, pe care o menţionez ca anexă, pentru lămurirea capitolului precedent. Să presupunem că ar exista în univers o planetă, unde am veni pe lume a doua oară. În acelaşi timp, ne-am aduce perfect aminte de viaţa petrecută pe Terra, de toată experienţă dobândită aici.

Şi ar mai exista, eventual, încă o planetă, unde fiecare ar vedea lumina zilei pentru a treia oară, înzestrat cu experienţa celor două vieţi trăite anterior.

Şi, poate, mai există alte şi alte planete unde specia umană va renaşte săltând de fiecare dată cu o treaptă (cu o viaţă) mai sus pe scara maturizării.

Aceasta este versiunea lui Tomas cu privire la veşnica întoarcere.

Noi însă, cei de pe Terra (pe planeta numărul unu, pe planeta lipsei de experienţă), nu ne putem face, de bună seamă, decât o idee foarte vagă despre ce s-ar fi întâmplat cu omul pe alte planete. Ar fi mai înţelept? Maturizarea e doar la îndemâna lui? O poate, oare, dobândi prin repetare?

Numai în perspectiva acestei utopii ar putea fi justificată folosirea noţiunilor de pesimism şi optimism: optimistul e cel ce-şi închipuie că istoria omenirii va fi mai puţin sângeroasă pe planeta numărul cinci. Pesimistul e cel ce nu crede acest lucru.

17

Unul dintre celebrele romane ale scriitorului Jules Verne, pe care Tomas îl îndrăgise nespus de mult în anii copilăriei, se intitulează *Doi ani de vacanţă* şi, într-adevăr, doi ani constituie durata maximă a vacanţelor. Tomas era spălător de geamuri şi vitrine de aproape trei ani. În decursul ultimelor săptămâni îşi dădu seama (cu tristeţe, dar şi cu un zâmbet ascuns) că începuse să obosească fizic (zilnic avea de „înfruntat” unul sau două turniruri amoroase), că, fără să-şi fi pierdut pofta de femei, nu le mai poseda decât cu preţul unei supreme încordări a forţelor sale (şi, adăugăm: nicidecum a forţelor sale sexuale, ci a celor fizice; nu avea dificultăţi cu sexul, ci cu suflul; şi tocmai în asta era comicul ce-i stârnise zâmbetul ascuns).

Într-o zi, încercă să organizeze o întâlnire pentru după-amiaza zilei următoare, dar, aşa cum se întâmplă uneori, niciuna dintre prietenele sale nu-i răspunse la telefon şi după-amiaza aceea risca să rămână deşartă. Îl apucase disperarea. Telefonase de aproape zece ori unei tinere, o fermecătoare studentă la Institutul de artă dramatică, al cărei trup, bronzat undeva pe plajele nudiştilor din Iugoslavia, se mândrea cu o culoare de o uniformitate perfectă, de parcă s-ar fi rotit, încet-încet, pe o frigare prevăzută cu un mecanism de o precizie de-a dreptul surprinzătoare.

Sunase zadarnic la toate magazinele, pe unde-şi făcea meseria. Spre orele patru, după ce-şi terminase programul şi se întorcea la birou ca să predea borderourile semnate, fu oprit ca din senin, pe una din străzile centrale ale Pragăi, de o femeie

necunoscută, care i se adresă surâzătoare:

— Pe unde vă ascundeţi, domnule doctor, de nu vă mai vede omul?! Aţi dispărut cu desăvârşire din câmpul meu vizual!

Tomas se străduia din răsputeri să-şi aducă aminte de unde o cunoştea! Să fi fost una din fostele sale paciente?! Se comporta de parcă i-ar fi legat o strânsă şi intimă prietenie. Încercă să-i răspundă în aşa fel, încât să nu dea în vileag că n-o cunoştea. Îşi punea întrebarea cum s-o convingă să-l însoţească în garsoniera prietenului său, a cărui cheie o avea în buzunar, când, deodată, printr-un reflex fulgerător, îşi dădu seama cine era această femeie: era studenta la artă dramatică, acea tânără superb bronzată, pe care o căutase toată ziua la telefon, cu atâta asiduitate.

Întâmplarea avu darul să-l amuze şi, totodată, să-l înspăimânte: se simţea obosit nu numai fizic, ci şi mental; cei doi ani de vacanţă nu pot fi prelungiţi la nesfârşit.

18

Vacanţa fără masa de operaţie era în acelaşi timp o vacanţă fără Tereza: treceau zile întregi fără să se vadă, iar duminica, în sfârşit împreună, în ciuda faptului că se doreau cu ardoare, se apropiau totuşi unul de celălalt de la distanţă, ca în seara aceea când Tomas se întorsese de la Zürich, şi avuseseră de parcurs un drum lung spre a se putea atinge şi a se îmbrăţişa. Dragostea fizică le aducea plăcere, dar nici o mângâiere. Tereza nu mai ţipa ca altădată în momentul orgasmului, iar chipul ei părea că exprimă durerea şi o absenţă bizară. Împreunaţi cu duioşie nu erau decât noaptea, când dormeau. Se ţineau de mână, ca întotdeauna, şi Tereza uita de prăpastia (prăpastia luminii diurne) care-i despărţea. Dar aceste nopţi nu-i ofereau lui Tomas nici răgazul, nici mijloacele de a o proteja şi de-a avea grijă de ea. Dimineaţa, când o vedea îngândurată, simţea cum i se înfioară inima de teamă pentru ea: avea un aer trist şi bolnăvicios.

Într-o duminică îi propuse să plece împreună, cu maşina, undeva la ţară. Ajunseră într-o staţiune balneoclimaterică, unde constatară cu stupoare că toate străzile fuseseră rebotezate cu nume ruseşti şi unde se întâlniră cu un vechi pacient de-al lui Tomas. Întâlnirea aceasta avu darul să-l tulbure, să-l

răscolească profund. După atâta vreme i se vorbea, din nou, ca unui medic şi, pentru o clipă, i se păru că-şi regăseşte viaţa sa dinainte, cu acea regularitate reconfortantă, cu orele precise de consultaţii, cu privirile pline de încredere ale bolnavilor cărora părea a nu le acorda vreo atenţie, dar care, în realitate, îi furnizau o satisfacţie nemărginită, pentru el atât de binefăcătoare.

Se întorceau spre casă, şi, în timp ce conducea, Tomas îşi spunea mereu în sinea lui că întoarcerea lor de la Zürich la Praga fusese o greşeală catastrofală. Se uita fix, cu o privire convulsionată, spre asfaltul şoselei, ca să n-o vadă pe Tereza. Îi purta pică. Prezenţa ei în preajma lui îi apărea acum în toată accidentalitatea sa insuportabilă. De ce se afla aici, lângă el? Cine a depus-o în coşuleţul de nuiele şi a lăsat-o pe firul apei? Şi de ce a trebuit să acosteze tocmai la ţărmul patului său? Şi de ce ea, şi nu alta?

Goneau de zor, şi pe tot parcursul nici unul nu-şi descleştă buzele.

Ajunşi acasă, luară masa de seară, fără ca vreunul să scoată o vorbă.

Tăcerea se ridica între ei ca un zid al nenorocirii, îngroşându-se de la o clipă la alta. Ca să scape de ea, se duseră repede la culcare. În toiul nopţii o trezi din somn, ca să-i potolească plânsetele.

Îi povesti:

— Eram îngropată. De multă vreme. Tu veneai să mă vezi, o dată pe săptămână. Ciocăneai în piatra cavoului şi eu ieşeam din mormânt, cu ochii plini de ţărână.

Îmi spuneai: „în felul ăsta nu mă poţi vedea”, şi-mi scoteai ţărâna din ochi.

Şi eu îţi răspundeam: „Oricum nu pot să văd. În loc de ochi am două găuri.”

Apoi, într-o zi, ai plecat pentru o vreme mai îndelungată, şi eu ştiam că eşti undeva, în străinătate, cu alta. Săptămânile se scurgeau şi tu nu mai veneai, încetasem să mai dorm, de teamă să nu-mi scape întoarcerea ta. În sfârşit, într-o zi ai revenit şi ai ciocănit în piatra cavoului, dar eu eram atât de istovită de atâtea luni de nesomn, încât abia am izbutit să-mi adun puterile ca să pot ieşi din mormânt. Când, în sfârşit, am reuşit să urc, te-ai uitat la mine cu un aer ce trăda dezamăgirea. Mi-ai spus că

nu arăt bine. Simţeam că nu-ţi plac, că aveam obrajii zbârciţi şi scofâlciţi, şi gesticulam cu violenţă.

Ca să mă scuz, ţi-am spus: „Iartă-mă, dar tot timpul ăsta n-am dormit deloc.”

Şi tu mi-ai spus cu o voce liniştitoare, care mie îmi suna fals: „Păi vezi? Ar trebui să-ţi iei o lună de concediu.”

— Iar eu ştiam prea bine ce voiai să spui vorbindu-mi de acest concediu! Ştiam că nu vrei să mă vezi o lună întreagă, fiindcă în acest timp vei fi cu alta. Ai plecat, şi eu am coborât înapoi în mormânt, şi ştiam că iar nu voi dormi o lună întreagă, de teamă să nu-mi scape întoarcerea ta, ştiind că, atunci când vei veni, după o lună, eu voi fi şi mai urâtă decât acum, iar tu vei fi şi mai dezamăgit.

Nu-i fusese dat să audă până atunci ceva mai sfâşietor decât această poveste. O strângea cu putere în braţele sale, îi simţea trupul tremurând şi credea că nu mai era în stare să ducă povara dragostei pe care i-o purta.

Planeta poate trepida sub deflagraţia bombelor, Ţara putea fi prădată în fiecare zi de un alt cotropitor, toţi locuitorii cartierului învecinat puteau fi târâţi în faţa plutonului de execuţie – toate astea ar fi fost în stare să le suporte mult mai uşor, fără însă a îndrăzni să le mărturisească. În schimb, tristeţea unui singur vis al Terezei i se părea insuportabilă.

Se întorcea înăuntrul visului pe care i-l povestise: Se vedea faţă în faţă cu ea, îi mângâia obrajii cu discreţie, aşa fel încât ea să nu-şi dea seama, şi-i scotea ţărâna din orbite. Apoi o auzea rostind această frază, cea mai sfâşietoare dintre toate: „Oricum nu văd nimic. În loc de ochi am găuri.”

Simţea o strângere de inimă atât de puternică, încât avea senzaţia că se află la im pas de infarct.

Tereza readormi, el însă nu era în stare să aţipească. Şi-o imagina moartă. A murit şi e bântuită de visuri cumplite, înfiorătoare; dar, moartă fiind, nu putea să viseze. Da, asta-i moartea: Tereza doarme, visează lucruri înspăimântătoare, şi el nu poate s-o trezească.

19

În cei cinci ani de când armata rusă a invadat ţara lui Tomas, Praga s-a schimbat nespus de mult: oamenii întâlniţi de el pe

stradă nu mai erau aceiaşi ca înainte. Jumătate dintre prietenii săi emigraseră, iar jumătate din cei ce au rămas acasă muriseră. Iată un fapt ce nu va fi consemnat de nici un istoric: anii ce au urmat invaziei ruseşti au constituit o perioadă a înmormântărilor; niciodată nu mai atinseseră decesele o asemenea frecvenţă. Iar eu nu vorbesc doar de cazurile (mai curând rare), când oamenii au fost hăituiţi până la moarte, cum ar fi cazul lui Ian Prochazka. La două săptămâni după ce radioul începuse să difuzeze zilnic înregistrările convorbirilor sale particulare, a fost internat în spital. Cancerul care, de bună seamă, mocnise mai demult, cu discreţie, în trupul lui, a înflorit deodată ca un trandafir. A fost operat sub supravegherea poliţiei care, constatând că romancierul era condamnat la moarte, a încetat să se mai intereseze de soarta lui, lăsându-l să moară în braţele soţiei sale. Dar moartea îi lovea şi pe cei ce nu erau supuşi direct persecuţiilor. Deznădejdea care cuprinsese întreaga ţară se strecura în sufletele lor, punea stăpânire pe trupurile lor, zdrobindu-le şi nimicindu-le. Unii fugeau cu disperare de favorurile regimului care voia să-i copleşească cu tot felul de onoruri, spre a-i constrânge, pe această cale, să apară în public alături de proaspeţii conducători. Aşa a murit, fugind de dragostea partidului, poetul František Hrubin. Ministrul culturii, de care se ascundea şi se ferea ca dracul de tămâie, a apucat să-l prindă abia în sicriu. Profitând de această ocazie, a ţinut să rostească deasupra mormântului un discurs despre dragostea poetului faţă de Uniunea Sovietică. Cine ştie, poate că rostise această enormitate cu speranţa de a-l trezi pe marele poet. Dar lumea era atât de hâdă, încât nimănui nu-i mai ardea să se mai întoarcă din lumea morţilor.

Tomas se duse la crematoriu ca să asiste la incinerarea unui celebru biolog, dat afară din universitate şi exclus din Prezidiul Academiei de Ştiinţe. Pentru a preveni transformarea ceremoniei funerare într-o demonstraţie, autorităţile interziseră menţionarea orei pe anunţul mortuar, iar apropiaţii dispărutului au aflat, abia în ultima clipa, că defunctul va fi incinerat la orele şase şi jumătate ale dimineţii.

Pătrunzând în sala crematoriului, Tomas nu izbutea să înţeleagă ce se întâmplă: sala era iluminată ca un studio cinematografic. Se uită cu uimire în jurul lui şi surprinse nişte camere de luat vederi, instalate în trei colţuri ale spaţioasei

încăperi. Nu, nu era televiziunea, era poliţia care filma înmormântarea, pentru a-i putea identifica pe participanţii la ceremonie. Un vechi coleg al savantului decedat, care încă mai deţinea calitatea de membru al Academiei de Ştiinţe, avu curajul să rostească o scurtă cuvântare în faţa sicriului. Nu se gândise că, în felul acesta, avea să devină vedetă de cinema.

După ceremonie, când toată lumea apucase să strângă mâna şi să adreseze cuvinte de condoleanţe familiei defunctului, Tomas zări într-un colţ al sălii un grup restrâns, în mijlocul căruia îl recunoscu pe înaltul jurnalist cu spinarea uşor încovoiată. Îl încercă din nou un sentiment de nostalgie faţă de aceşti oameni, care nu se tem de nimic şi, de bună seamă, sunt legaţi între ei printr-o mare prietenie. Se îndreptă într-acolo zâmbind, cu gândul să-i dea bună ziua, dar bărbatul cel înalt cu spinarea încovoiată îi spuse de la distanţă:

— Atenţie, domnule doctor, ar fi mai bine să nu vă apropiaţi.

Ciudată frază. Putea să vadă în ea un avertisment sincer şi prietenesc („Fiţi atent, suntem filmaţi, şi dacă ne adresaţi o vorbă, veţi fi pasibil de un nou interogatoriu.”)/ dar nu era exclusă nicio intenţie ironică („N-aţi avut destul curaj pentru a semna petiţia, fiţi consecvent şi evitaţi orice contact cu noi!”). Indiferent care era interpretarea corectă, Tomas îi dădu ascultare şi se îndepărtă.

Avea senzaţia că o vedea pe frumoasa necunoscută, cu care se încrucişase în mers, pe peronul unei gări, urcând grăbită în vagonul de dormit al unui tren expres de lungă distanţă, şi, în clipa când se pregătea să-i exprime admiraţia, aceasta ducea la gură degetul arătător, sugerându-i să tacă.

20

În după-amiaza aceleaşi zile avu parte de o altă întâlnire interesantă. Spăla vitrina unui magazin de încălţăminte, când un tânăr se opri la doi paşi de el şi, aplecându-se spre galantar, se apucă să cerceteze preţurile.

— Le-au scumpit, i se adresă Tomas, fără a înceta să-şi plimbe buretele pe sticla umezită de şiroaiele de apă ce se scurgeau pe ea.

Tânărul întoarse capul. Era un fost coleg de spital, căruia eu îi dădusem numele de S. Şi care-şi manifestase cu zâmbetul pe

buze indignarea la gândul că Tomas scrisese declaraţia sa autocritică. Tomas se bucura de această întâlnire (nu era decât plăcerea naivă pe care ne-o furnizează o întâmplare neaşteptată), dar surprinse în privirea colegului (în acea unică secundă, când S. N-apucase încă să se stăpânească) expresia unei surprize neplăcute.

— Ce mai faci? întrebă S.

Înainte de a-şi formula răspunsul, Tomas îşi dădu seama că S. Se ruşina de întrebarea sa. Era, de bună seamă, o stupizenie din partea unui medic care continua să-şi exercite profesiunea să-l întrebe „ce mai faci" pe un medic spălător de geamuri şi vitrine.

Ca să-l scutească de încurcătură, Tomas răspunse cu aerul cel mai vesel de pe lume:

— Mai bine nici nu se poate!

Simţi însă, numaidecât, că acest „mai bine nici nu se poate" putea fi interpretat, împotriva voinţei sale (tocmai pentru faptul că îl rostise pe un ton de bună dispoziţie), ca o ironie amară.

De aceea se grăbi să adauge:

— Ce se mai aude pe la spital?

— Nimic nou, toate cum le ştii, răspunse S.

Până şi acest răspuns, în ciuda faptului că se voia cât mai neutru, era total deplasat şi fiecare ştia că amândoi ştiau acest lucru: cum adică „toate cum le ştii", de vreme ce unul dintre ei era spălător de vitrine?

— Şi şeful? reluă Tomas.

— Tu nu te vezi cu el? întrebă S.

— Nu, răspunse Tomas.

Acesta era adevărul-adevărat – din clipa în care părăsise spitalul nu se mai văzuse niciodată cu medicul-primar, cu toate că înainte erau în excelente relaţii de colaborare şi nu lipsise mult să se considere prieteni. Oricum ar fi fost „nu"-ul pe care apucase să-l rostească, acesta avea în el ceva trist şi Tomas ghici că S. Îşi lua în nume de rău faptul de a-i fi pus această întrebare, întrucât S. Însuşi, la fel ca medicul-primar, nu venise niciodată să se intereseze de soarta lui Tomas, să-l întrebe dacă avea nevoie de ceva.

Convorbirea dintre cei doi foşti colegi de breaslă devenea din ce în ce mai penibilă, chiar dacă şi unul şi altul regretau acest lucru – mai ales Tomas. Nu le purta pică foştilor colegi pentru faptul că l-au dat uitării. Ar fi vrut să-i explice pe loc tânărului

medic ceea ce gândea şi să-i spună: „Lasă mutra asta spăşită! E cât se poate de normal şi în ordinea firească a lucrurilor ca voi să nu căutaţi să vă întâlniţi cu mine! Termină cu complexele! Eu, imul, mă bucur că te-am întâlnit!”, dar până şi aceste cuvinte se temea să le exprime, deoarece tot ce fusese până aici sunase altfel decât şi-ar fi dorit, şi fostul său coleg ar fi putut bănui că până şi în spatele acestei fraze sincere se ascundea o ironie agresivă.

— Iartă-mă, spuse în cele din urmă S., dar, ştii, sunt foarte grăbit; şi, întinzându-i mâna, adăugă: O să te sun!

Altă dată, când foştii săi colegi îi dispreţuiau pentru presupusa sa laşitate, îi zâmbeau cu toţii, până la unul. Acum însă, când nu mai puteau să-l dispreţuiască, fiind chiar obligaţi să-l respecte, îl ocoleau. De altfel, nici foştii săi pacienţi nu-l mai invitau să ciocnească o cupă de şampanie cu ei. Situaţia intelectualilor declasaţi încetase a mai fi ceva nemaipomenit; devenise o stare permanentă, şi o privelişte dezagreabilă.

21

Sosi acasă, se întinse în pat şi adormi mai repede ca de obicei. Cam peste un ceas fu trezit de o durere de stomac. Era vechea lui indispoziţie, care se manifesta întotdeauna în momentele sale depresive. Deschise dulapul-farmacie şi scoase o înjurătură. Nu se afla în el nici un medicament. Uitase să şi le cumpere. Încercă să-şi înăbuşe criza cu puterea voinţei; de bine, de rău, izbuti, dar nu mai putu să adoarmă. Când se întoarse Tereza, pe la unu şi jumătate noaptea, se trezi în el dorinţa de a sta de vorbă cu ea. Îi povesti despre înmormântare, îi relată episodul cu jurnalistul care refuzase să-i vorbească, şi întâlnirea cu fostul său coleg S.

— Praga a devenit un oraş urât, spuse Tereza.

— Aşa e, încuviinţă Tomas.

Peste câteva clipe, Tereza reluă cu o voce scăzută:

— Cel mai bine ar fi să plecăm de aici.

— Da, spuse Tomas. Dar nu putem pleca nicăieri.

Stătea aşezat pe marginea patului, în pijama. Tereza veni să se aşeze lângă el şi îşi petrecu un braţ pe după umerii lui.

— La ţară, spuse ea.

— La ţară? făcu el, cu uimire.

— Da, la ţară. Acolo am fi singuri. Acolo n-ai mai întâlni pe nimeni – nici pe jurnalist, nici pe fostul tău coleg. Acolo simt alţi oameni, şi mai e şi natura care a rămas mereu aceeaşi dintotdeauna.

În clipa aceea Tomas simţi din nou o uşoară durere în stomac; se socotea bătrân şi-l încerca sentimentul că nu-şi mai dorea nimic altceva decât un pic de linişte şi pace.

— S-ar putea să ai dreptate, spuse cu greu, răsuflând anevoie din cauza durerii.

Şi Tereza continuă:

— Am avea acolo o căsuţă cu un petic de grădină, şi Karenin ar putea să zburde după pofta inimii.

— Da, spuse Tomas.

După care încercă să-şi imagineze ce s-ar întâmpla dacă s-ar retrage, cu adevărat, undeva la ţară. În sat ar fi greu să aibă în fiecare săptămână o altă femeie. Asta ar însemna, fără doar şi poate, sfârşitul aventurilor sale erotice.

— Numai că tu te-ai plictisi acolo cu mine, interveni Tereza, de parcă i-ar fi citit gândurile.

Durerea se înteţea. Nu mai putea să vorbească, îşi spuse că goana lui după femei era un fel de „Es muss sein!” – un imperativ care îl reducea la condiţia sclaviei. Îşi dorea o vacanţă, dar o vacanţă totală, absolută, altfel spus, o vacanţă scutită de *toate* imperativele, de *toţi* „Es muss sein!”-ii. Dacă a fost în stare să se despartă pentru totdeauna de masa de operaţie a spitalului, de ce n-ar putea să se despartă de masa de operaţie a lumii, unde bisturiul său imaginar deschidea misterioasa cutie a eului feminin, spre a descoperi acolo acea iluzorie milionime de neasemănare.

— Te doare stomacul? îşi dădu seama, în cele din urmă, Tereza.

Dădu din cap aprobator.

— Ţi-ai făcut o injecţie?

Răsuci din cap în semn că nu, apoi spuse:

— Am uitat să cumpăr medicamentele…

Îi reproşă neglijenţa, şi-i mângâie fruntea brobonită de sudoare.

— Acum e mai bine, spuse Tomas.

— Întinde-te, îl îndemnă Tereza, aruncând pătura peste el. Apoi se duse în camera de baie, de unde reveni numaidecât şi

se întinse şi ea lângă el.

Îşi răsuci capul pe pernă în direcţia ei, şi rămase înmărmurit: tristeţea din ochii Terezei era de-a dreptul insuportabilă.

Începu:

— Spune-mi, Tereza! Ce se întâmplă cu tine? De la o vreme eşti atât de bizară! Simt acest lucru… Ce-i cu tine?

— Ce să fie? Nimic, îl asigură, clătinând din cap.

— Nu tăgădui!

— Mereu acelaşi lucru, spuse Tereza.

„Mereu acelaşi lucru” însemna gelozia ei şi infidelitatea lui.

Dar Tomas insistă:

— Nu, Tereza. De data asta e altceva. În halul ăsta nu te-am văzut niciodată.

— Dacă ţii neapărat să-ţi spun, îţi spun, replică Tereza: Du-te şi spală-te pe cap.

N-o înţelegea.

Îi spuse, cu tristeţe, fără agresivitate, aproape cu duioşie:

— De câteva luni părul tău miroase foarte tare. Pute îngrozitor a sex de femeie. Nu voiam să-ţi spun, dar iată, e a nu ştiu câta noapte de când mă faci să inhalez sexul uneia dintre amantele tale.

La auzul acestor cuvinte, crampele stomacale prinseră din nou să se înteţească. Era, pur şi simplu, disperat. Se spăla atât de mult! Îşi freca întotdeauna, cu atâta grijă, tot corpul, mâinile, faţa, ca să nu rămână pe el nici o urmă de miros străin. În camerele de baie ale altora evita folosirea săpunurilor parfumate. Se ducea pretutindeni cu propriul său săpun, obişnuitul săpun de Marsilia. Dar părul uitase să şi-l spele. Da, părul, la păr nu i-a dat prin minte să se gândească!

Şi îşi aduse aminte de femeia care se aşeza răscrăcărată pe chipul lui, cerându-i să facă dragoste cu ea cu toată faţa şi cu creştetul capului său. Cât de mult o detesta acum! Ce idee stupidă! Îşi dădea seama că nu putea să tăgăduiască nimic, că nu-i rămânea decât să râdă prosteşte şi să se ducă în baie să-şi spele capul.

Tereza începu din nou să-i mângâie fruntea:

— Rămâi în pat. Acum nu mai are nici un rost. Nu merită oboseala. M-am obişnuit.

Îl durea stomacul, şi nu-şi mai dorea nimic decât liniştea şi pacea.

Spuse:

— O să-i scriu pacientului pe care l-am întâlnit în staţiunea balneară. Cunoşti regiunea unde se afla satul lui?

— Nu, spuse Tereza.

Tomas abia mai putea să vorbească; reuşi totuşi să articuleze:

— Păduri… coline…

— Da, asta e. Să plecăm de aici. Dar acum, te rog, nu mai vorbi, insistă Tereza continuând să-l mângâie pe frunte. Durerea cedă, încetul cu încetul. Curând adormiră amândoi.

22

Se trezi în toiul nopţii şi constată, cu stupoare, că avusese visuri erotice. Şi-l amintea cu claritate doar pe ultimul: într-o piscină, înota pe spate o femeie uriaşă în pielea goală; era de cinci ori mai mare decât el, şi burta ei era năpădită în întregime, de la furca picioarelor până la buric, de un păr des. O urmărea de pe marginea bazinului şi era excitat la culme.

Cum putea să se excite, în timp ce trupul lui era chinuit de crampe stomacale? Şi cum putea să se excite la vederea unei femei care, în stare de trezie, nu i-ar fi inspirat altceva decât dezgustul?

Îşi spuse: în mecanismul ceasornicului cerebral al omului există două rotiţe ce se învârtesc în sens opus una faţă de cealaltă. Pe una din ele se află vedeniile, pe cealaltă reacţia corpului. Dintele pe care se află gravată vedenia unei femei în pielea goală se îmbucă perfect cu dintele opus, pe care e înscris imperativul erecţiei. Dacă, dintr-un motiv sau altul (o mică defecţiune neprevăzută), una dintre rotiţe se deplasează uşor, şi dintele excitării vine în contact cu dintele pe care se află pictată imaginea unei rândunici în zbor, sexul nostru se va ridica la vederea rândunicii zburătoare.

De altfel, citise studiul unui coleg specialist în cercetarea somnului omenesc, studiu în care acesta afirma că, *indiferent ce-ar visa,* bărbatul se află întotdeauna în stare de erecţie în timpul visului. Asociaţia erecţiei cu o femeie în pielea goală nu era, aşadar, decât un mod de reglare, ales de Creator dintre miile de posibilităţi, pentru a ajusta mecanismul ceasornicului din capul omului.

Şi ce legătură au toate astea cu dragostea? Nici una. Dacă o

rotiţă se deplasează uşor de pe axul ei în capul lui Tomas, şi el nu se mai excită decât la vederea unei rândunici în zbor, asta nu schimbă cu nimic dragostea lui pentru Tereza.

Dacă excitaţia este un mecanism cu care se distrează Creatorul, dragostea este, dimpotrivă, un lucru ce ne aparţine nouă şi numai nouă, un lucru prin care noi scăpăm de urmărirea Creatorului. Dragostea e libertatea noastră. Dragostea e mai presus de „Es muss sein!"

Nici asta însă nu e întotdeauna adevărat. Chiar dacă dragostea e altceva decât un mecanism al ceasornicului sexualităţii, inventat de Creator pentru propriul său amuzament, ea este totuşi legată de acest mecanism. E legată de el, ca o gingaşă femeie despuiată de limba unui uriaş ceasornic cu pendulă.

Tomas îşi spuse în sinea lui: A lega dragostea de sexualitate e una dintre cele mai năstruşnice idei a Creatorului.

Şi îşi mai spuse: Singura posibilitate de a salva dragostea de prostia sexualităţii ar fi să reglăm altfel ceasornicul din capul nostru şi să ne excităm la vederea unei rândunele în zbor.

Cu acest gând, nespus de frumos, începu să aţipească. Şi, în pragul somnului, în spaţiul fermecat al vedeniilor confuze, fu, deodată, convins că în clipa aceea descoperise soluţionarea tuturor enigmelor, că găsise cheia marelui mister – o nouă utopie, Paradisul: o lume în care omul se excită la vederea unei rândunici în zbor şi în care el o poate iubi pe Tereza, fără a fi incomodat de prostia agresivă a sexualităţii. În sfârşit, adormi.

23

Se afla în mijlocul unor femei pe jumătate despuiate care se învârteau în jurul lui, şi el se simţea obosit. Ca să scape de ele, deschise uşa ce dădea în camera învecinată. Zări acolo o tânără femeie întinsă pe o canapea, despuiată şi ea aproape în întregime, şi atâta tot; zăcea într-o rână sprijinindu-se în cot. Se uita la el zâmbind, cu aerul că ştia de venirea lui.

Se apropie de canapea şi se simţi cuprins de o fericire fără margini, datorată faptului că, în fine, o găsise şi putea să rămână cu ea. Se aşeză lângă ea şi-i adresă câteva cuvinte – la rândul ei îi adresă şi ea câteva cuvinte. Fiinţa ei radia liniştea şi pacea. Mişcările mâinii sale erau domoale şi mlădioase. Toată

viaţa lui tânjise după aceste mişcări potolite. Era acel calm feminin care-i lipsise de când se ştia.

În clipa aceea însă, se produse alunecarea din vis în starea de semiinconştienţă. Ajunsese în acel *no man's land* în care omul nu mai doarme, dar nu e încă în starea de trezie. Era disperat văzând cum tânăra femeie dispărea din ochii lui şi îşi spunea: pentru numele lui Dumnezeu! N-am voie să te pierd! Se străduia din răsputeri să-şi amintească de unde o cunoştea şi ce anume trăiseră împreună. Cum putea să nu şi-o aducă aminte, de vreme ce-o cunoştea atât de bine?! Îşi făgădui să-i telefoneze la prima oră a dimineţii. Dar, în aceeaşi clipă, înmărmuri la gândul că nu putea să-i telefoneze fiindcă-i uitase numele. Dar cum putea să uite numele cuiva pe care-l cunoştea atât de bine? Pe urmă însă, aproape dezmeticit, cu ochii deschişi, îşi spuse: Unde mă aflu? da, simt la Praga, dar femeia asta e tot din Praga? N-am întâlnit-o în altă parte? Nu cumva e o fată pe care am cunoscut-o în Elveţia? Îi mai trebui un timp până să-şi dea seama că habar n-avea cine era această femeie, că nu era nici din Zürich, nici din Praga, că această femeie era din vis şi de nicăieri din altă parte.

Povestea îl tulbură în asemenea măsură, încât simţi nevoia să se ridice în capul oaselor. Tereza respira adânc în preajma lui. Îşi spunea că tânăra femeie din visul lui nu aducea cu nici una dintre femeile pe care le cunoscuse vreodată în viaţa sa.

Această tânără femeie care, în vis, i se păruse atât de familiară îi era total necunoscută. Dar tocmai ea era aceea pe care o dorise întotdeauna atât de mult. Dacă, într-o bună zi, va avea norocul să descopere propriul său paradis – presupunând că acest paradis există – va trebui să trăiască alături de această femeie. Tânăra femeie a visului său era „Es muss sein”-ul dragostei sale.

Îşi amintea de celebrul mit din *Banchetul* lui Platon: la origine, fiinţele umane au fost hermafrodite şi Dumnezeu le-a despărţit în două jumătăţi care, de a tund, rătăcesc prin lume căutându-se mereu una pe cealaltă. Dragostea e năzuinţa regăsirii propriei noastre jumătăţi pierdute.

Să admitem că aşa e; că fiecare dintre noi are undeva, în lume, un partener cu care alcătuise, odinioară, un singur trup. Aceasta altă jumătate a lui Tomas este tânăra femeie pe care o visase acum. Dar nimeni, absolut rumeni, nu-şi va regăsi

vreodată cealaltă jumătate a sa. În locul ei i se trimite o Tereză depusă de cineva într-un coşuleţ de nuiele şi lăsată pe firul apei. Ce se întâmplă însă dacă, mai târziu, întâlneşte cu adevărat femeia ce-i fusese destinată, adică cealaltă jumătate a sa? Pe care s-o prefere? Pe femeia găsită în coşuleţul de nuiele, sau pe femeia din mitul lui Platon?

Îşi imaginează că trăieşte într-o lume ideală, cu femeia visului său. Şi iat-o pe Tereza trecând pe sub ferestrele deschise ale vilei în care locuiesc. E singură, se opreşte pe trotuar şi, de acolo, se uită spre el cu o privire de o tristeţe răscolitoare. Iar el nu poate să suporte această privire şi din nou simte durerea Terezei în propria-i inimă. Şi din nou cade pradă compasiunii şi se prăbuşeşte în abisul sufletului ei. Sare pe fereastră, afară. Dar ea îi spune, cu amărăciune în glas, să rămână acolo unde se simte fericit, şi face acele mişcări violente şi incoerente ce avuseseră întotdeauna darul să-l irite şi pe care le găsise întotdeauna supărătoare. Îi apucă mâinile agitate, le strânge cu putere în palmele sale, spre a le linişti. Şi în acest timp ştie că e gata să-şi părăsească oricând casa fericirii sale în care trăieşte cu tânăra femeie a visului său, că-şi va trăda „Es muss sein!”-ul dragostei sale, ca să plece cu Tereza – femeia născută din şase întâmplări caraghioase.

Aşezat mereu pe pat în capul oaselor, se uita la femeia de lângă el, care-i strângea mâna în somnul ei adânc. Simţea pentru ea o dragoste inexprimabilă, în clipa aceea somnul Terezei devenise, de bună seamă, fragil, căci deschise ochii şi se uită la el cu o privire buimacă:

— Unde te uiţi? îl întrebă.

Ştia că nu trebuie s-o trezească, că, dimpotrivă, trebuie s-o facă să readoarmă; se străduia să-i răspundă prin cuvinte menite să nască în gândul ei scânteia scăpărătoare a unui alt vis.

— Privesc stelele, îi spuse.

— De ce minţi? Cum poţi privi stelele uitându-te în jos?

— Fiindcă suntem în avion şi stelele se află sub noi.

— Aha, în avion, făcu Tereza şi, strângând mai tare mâna lui Tomas, adormi din nou. Tomas ştia că acum Tereza se uita în jos, prin ferestruica rotundă a unui avion, ce zbura, sus de tot, deasupra stelelor.

PARTEA A ŞASEA
Marele marş

1

Abia în 1980 ne-a fost dat să aflăm, dintr-un articol publicat în *Sunday Times,* cum a murit, de fapt, fiul lui Stalin, Iakov. Prizonier în timpul celui de al doilea război mondial, fusese internat în acelaşi lagăr de concentrare cu nişte ofiţeri englezi. Aveau, fireşte, latrine comune. Fiul lui Stalin le lăsa întotdeauna murdare, după ce le folosea. Englezilor nu le plăcea să-şi vadă latrinele spurcate cu căcat, chiar dacă era vorba de căcatul odraslei celui mai puternic bărbat al lumii, la vremea respectivă. Îi reproşară comportamentul şi el se socoti ofensat. Îi reproşară încă o dată şi încă o dată până într-o zi, când îl siliră să cureţe latrinele. Se supără, se luă la harţă cu ei, se bătu. În cele din urmă, ceru să fie primit în audienţă de comandantul lagărului, spre a-i solicita să arbitreze diferendul lor. Dar neamţul, prea înfumurat de importanţa sa, refuză o discuţie despre căcat. Fiul lui Stalin nu fu în stare să îndure umilinţa şi, adresând cerului cele mai cumplite înjurături ruseşti, se năpusti spre gardul de sârmă ghimpată, încărcat cu electricitate, cu care era împrejmuit lagărul de concentrare – şi gata. Trupul lui neînsufleţit, care n-avea să mai pângărească niciodată latrinele englezilor, a rămas agăţat acolo ca o zdreanţă în bătaia vântului.

2

Fiul lui Stalin n-a avut parte de o viaţă uşoară. Tatăl său îl zămislise cu o femeie pe care, potrivit tuturor indiciilor, a împuşcat-o cu mâna lui. Aşadar, tânărul Stalin era fiul lui Dumnezeu (căci tatăl său era venerat ca un dumnezeu) şi, totodată, repudiat de acesta. Oamenii îi ştiau de frică şi frica lor era de două ori îndreptăţită: putea să le facă rău cu puterea sa (era totuşi fiul lui Stalin) şi, deopotrivă, cu amiciţia sa (tatăl putea să-l pedepsească oricând, fără să pregete, pe prietenul fiului repudiat).

Damnaţiunea şi privilegiul, norocul şi nenorocirea, nimeni n-a simţit mai concret ca fiul lui Stalin cât de substituibile sunt

aceste contradicţii şi cât de scurtă e calea dintre cei doi poli ai existenţei umane.

Chiar la începutul războiului a fost capturat de armata germană, şi alţi prizonieri, aparţinând unei naţiuni ce-i fusese întotdeauna fundamental antipatică pentru raţiunea sa de neînţeles, îl acuzau că-i murdar. El, care purta pe umerii săi povara celei mai sublime drame ce poate fi închipuită de mintea omenească (era fiul lui Dumnezeu, şi, în acelaşi timp, îngerul repudiat), să fie judecat acum nu pentru nişte lucruri înălţătoare (legate de Dumnezeu şi îngeri), ci din pricina căcatului?!

Să fie, aşadar, o apropiere atât de vertiginoasă între drama supremă şi incidentul cel mai trivial?

Apropiere vertiginoasă?! Apropierea poate stârni ameţeala?

Bineînţeles că poate. Atunci când Polul Nord se va apropia de Polul Sud, până la o simplă atingere, globul pământesc va dispărea, şi omul se va trezi într-un vid ce va avea darul să-l ameţească, determinându-l să cedeze seducţiei de a cădea.

Dacă damnaţiunea şi privilegiul constituie unul şi acelaşi lucru, dacă între josnic şi nobil nu există nici o diferenţă, dacă fiul lui Dumnezeu poate fi judecat din pricina căcatului, atunci existenţa umană îşi pierde dimensiunile şi devine de o uşurătate insuportabilă. În clipa aceea fiul lui Stalin se năpusteşte spre firele sârmei ghimpate ale gardului electrificat, spre a-şi arunca trupul pe talerul unui cântar ce se ridică falnic, săltat de insuportabila uşurătate a unei lumi ce şi-a pierdut dimensiunile.

Fiul lui Stalin şi-a jertfit viaţa pe altarul căcatului. A muri pentru căcat nu înseamnă o moarte păgubită de semnificaţii. Nemţii care şi-au sacrificat viaţa pentru a extinde cât mai departe spre răsărit graniţele imperiului lor, ruşii care au murit pentru a face ca puterea lor să ajungă cât mai departe spre apus, da, aceştia au murit, într-adevăr, jertfindu-se pe altarul unei prostii, iar moartea lor e lipsită de sens, şi de orice valoare generală. În schimb, moartea odraslei lui Stalin a fost singura metaforă în toiul universalei imbecilităţi a războiului mondial.

3

Când eram copil şi răsfoiam Vechiul Testament repovestit copiilor şi ilustrat cu gravurile lui Gustave Doré, îl vedeam acolo pe Bunul Dumnezeu sălăşluind pe un nor. Era un moş bătrân cu

ochi, cu nas, purta o barbă lungă, şi eu îmi spuneam în sinea mea că, având gură, Dumnezeu trebuia să şi mănânce. Şi dacă mânca, trebuia să aibă şi intestine. Dar gândul acesta a avut darul să mă sperie pe loc, căci, în ciuda faptului că făceam parte dintr-o familie mai curând atee, simţeam că ideea intestinelor lui Dumnezeu era un sacrilegiu.

Fără niciun fel de pregătire de ordin teologic, copilul din mine a înţeles, spontan, totala incompatibilitate între căcat şi Dumnezeu şi, drept urmare, fragilitatea tezei fundamentale a antropologiei creştine, potrivit căreia omul a fost creat de Dumnezeu după chipul şi asemănarea Sa. Una din două: ori omul a fost creat după chipul şi asemănarea Domnului şi atunci Dumnezeu are intestine, ori Dumnezeu nu are intestine, şi omul nu seamănă cu El.

Vechii gnostici simţeau acest lucru la fel de bine cum îl simţeam şi eu la cei cinci ani ai mei. Ca să tranşeze această blestemată problemă, Valentin, Marele Maestru al gnozei din secolul al doilea, afirma că Isus „mânca, bea, dar nu defeca”.

Căcatul e o problemă teologică mai dificilă decât răul. Dumnezeu i-a dăruit omului libertatea de acţiune şi, în ultimă instanţă, putem admite că El nu e răspunzător de crimele umanităţii. Dar, responsabilitatea căcatului îi revine în întregime celui ce a creat omul, şi numai Lui.

4

În secolul al patrulea, Sfântul Ieronim respinge categoric ideea că Adam şi Eva au putut face dragoste în Paradis. Dimpotrivă, ilustrul teolog din secolul al nouălea, Ioannes Scottus Eriugena, admitea această idee, dar, după părerea sa, lui Adam i se scula membrul cam tot aşa cum ridica mâna sau piciorul; altfel spus, când voia şi cum voia. Să nu căutăm în spatele acestei idei eternul vis al bărbatului obsedat de ameninţarea impotenţei. Ideea lui Scottus Eriugena are altă semnificaţie. Dacă membrul poate fi determinat să se ridice la o simplă injoncţiune a creierului înseamnă că ne putem lipsi de excitaţie, care devine inutilă. Membrul nu se ridică fiindcă suntem excitaţi, ci fiindcă i se porunceşte. Ceea ce marele teolog considera a fi incompatibil cu Paradisul nu erau coitul şi voluptatea asociată acestuia. După el, incompatibilă cu

Paradisul era excitaţia. Să reţinem bine acest lucru: în Paradis există voluptatea, nicidecum excitaţia.

În raţionamentul lui Scottus Eriugena putem găsi cheia unei justificări teologice (altfel spus a unei theodicee) a căcatului. Atâta timp cât i-a fost îngăduit omului să sălăşluiască în Paradis, acesta ori nu defeca (la fel ca Isus, potrivit teoriei lui Valentin), ori, ceea ce pare mai verosimil, căcatul nu era socotit un lucru dezgustător. În clipa în care l-a izgonit pe om din Paradis, Dumnezeu l-a făcut să-şi dea seama de natura sa murdară şi să cunoască dezgustul. Omul a început să ascundă tot ceea ce-l făcea să se ruşineze, şi în momentul în care şi-a scos voalul a fost orbit de o lumină puternică. Aşadar, de îndată ce a descoperit imundul, a descoperit şi excitaţia. Fără căcat (în sensul propriu şi figurat al cuvântului) dragostea sexuală n-ar fi aşa cum o cunoaştem: însoţită de bătăile inimii şi de orbirea simţurilor.

În partea a treia a acestui roman, vă vorbeam despre Sabina, care, pe jumătate despuiată, cu pălăria melon pe cap, stătea în picioare alături de Tomas, îmbrăcat din cap până-n picioare. În această poveste mai exista însă un moment pe care vi l-am tăinuit. În timp ce se cercetau amândoi în oglindă, şi ea se simţea excitată de înfăţişarea sa, Sabinei i-a trecut prin minte ideea că Tomas avea s-o silească să se aşeze, aşa cum era, cu pălăria melon pe cap, pe vasul closetului, şi ea avea să-şi golească intestinele în faţa lui. În clipa aceea inima a prins să-i bată cu putere, gândurile i s-au înceţoşat, şi, trântindu-l pe Tomas pe covor, Sabina a început pe loc să scoată ţipete şi urlete de plăcere.

5

Dezbaterea între cei ce afirmă că universul a fost creat de Dumnezeu şi cei ce pretind că acesta a apărut de la sine se referă la ceva ce depăşeşte înţelegerea şi experienţa noastră. O deosebire mult mai reală îi desparte pe cei care se îndoiesc de fiinţa omului, aşa cum i-a fost dată (indiferent cum şi de cine), de cei care aderă la ea, fără rezerve.

În spatele tuturor credinţelor europene, fie ele politice sau religioase, se află primul capitol al Genezei, de unde reiese că lumea a fost creată aşa cum trebuia să fie, că fiinţa e bună,

drept care e bine să se înmulţească. Să denumim această credinţă fundamentală *acordul categoric cu fiinţa.*

Dacă până nu demult cuvântul căcat era înlocuit în cărţi cu câteva puncte, asta nu se făcea din nişte raţionamente de ordin moral. Oricum, nu putem pretinde că, în sinea lui, căcatul ar fi imoral! Dezacordul cu căcatul e de natură metafizică. Momentul defecării constituie dovada de zi cu zi a caracterului inacceptabil *al* Creaţiei. Una din două: ori căcatul e acceptabil (şi atunci nu ne mai încuiem cu cheia în closet!), ori procedeul prin care am fost creaţi este inacceptabil.

Decurge din asta că *acordul categoric cu fiinţa* are ca ideal estetic o lume în care căcatul e tăgăduit şi în care toţi oamenii se comportă ca şi când acesta n-ar exista. Acest ideal estetic se numeşte kitsch.

E un cuvânt de origine germană, care a apărut la mijlocul sentimentalului secol al nouăsprezecelea, şi s-a răspândit apoi în toate limbile. Folosirea sa frecventă a făcut însă să i se şteargă semnificaţia metafizică originală, şi anume: kitschul este, în esenţă, negaţia absolută a căcatului; atât în sensul propriu, cât şi în cel figurat al cuvântului: kitschul exclude din câmpul său vizual tot ce-i esenţial inacceptabil inexistenţa umană.

6

Prima revoltă lăuntrică a Sabinei împotriva comunismului n-avea un caracter etic, ci unul estetic. Ceea ce o dezgusta era mult mai puţin hidoşenia lumii comuniste (castelele transformate în grajduri de vite), cât masca frumuseţii cu care se acoperea, altfel spus, kitschul comunist. Modelul acestui kitsch este sărbătoarea aşa-numită a zilei de 1 Mai.

Văzuse coloanele demonstraţiilor de 1 Mai pe vremea când oamenii mai erau încă entuziaşti. Femeile purtau bluze roşii, albe sau albastre şi, văzute din balcoane sau de la ferestre, alcătuiau tot soiul de pagini simbolice: stele cu cinci colţuri, inimi, litere, între diferitele segmente ale coloanelor de manifestanţi înaintau mici orchestre, cântând în ritm de marş. În momentul când cortegiul se apropia de tribuna oficială, până şi feţele cele mai posomorâte se luminau cu scăpărarea unui zâmbet, de parcă ar fi vrut prin asta să demonstreze că se

bucurau aşa cum se cuvine, sau, mai exact, că *erau de acord* aşa cum se cuvine. Şi nu era vorba de un simplu acord politic cu comunismul, ci de un acord cu *fiinţa* ca atare. Serbarea de 1 Mai se adăpa din izvorul adânc al *acordului categoric cu fiinţa.* Cuvântul de ordine, tacit şi nescris, al coloanelor de demonstranţi nu era „Trăiască comunismul!”, ci „Trăiască viaţa!” Forţa şi viclenia politicii comuniste consta în faptul că-şi însuşea acest slogan. Şi tocmai această stupidă tautologie („Trăiască viaţa!”) avea darul să-i atragă în coloana comunistă chiar şi pe cei cărora ideile comunismului le erau absolut indiferente.

7

Cu zece ani mai târziu (trăia de acum în America), un senator american, prieten al prietenilor ei, a invitat-o să facă împreună o plimbare, cu uriaşa sa maşină personală. Pe bancheta din spate se înghesuiau patru copii. La un moment dat, senatorul a oprit, copiii au coborât şi s-au năpustit pe o peluză întinsă, ce ducea spre clădirea unui stadion în care se afla un patinoar artificial. Senatorul a rămas la volan şi privea cu un aer visător cele patru siluete micuţe care alergau; se întoarse spre Sabina şi spuse:

— Uitaţi-vă la ei. Şi, înscriind cu mâna un cerc ce trebuia să cuprindă stadionul, peluza, şi pe cei patru copii, exclamă: „Asta numesc eu fericire.”

Aceste cuvinte nu erau pur şi simplu o expresie a bucuriei în faţa privelişti copiilor care alergau şi a ierbii care creştea, ci era, totodată, o manifestare a înţelegerii sale faţă de femeia ce venea dintr-o ţară comunistă, unde, senatorul era convins, iarba nu e creşte şi copiii nu aleargă.

În clipa aceea însă, Sabina îl vedea pe acest senator instalat la o tribună dintr-o piaţă pragheză. Pe chipul lui se citea acelaşi zâmbet pe care oamenii de stat comunişti îl adresează, de la înălţimea tribunei lor, cetăţenilor la fel de zâmbitori, care defilează, în coloane, la picioarele lor.

8

Cum putea să ştie acest senator că, în principiu, copiii înseamnă fericirea? Era el în stare să citească în sufletul lor? Şi

dacă în clipa în care au dispărut din câmpul său vizual, trei dintre ei au tăbărât pe al patrulea şi au început să-l cotonogească?

Senatorul n-avea decât un singur argument în favoarea afirmaţiei sale: sensibilitatea sa. Atunci când vorbeşte inima, obiecţia raţiunii e un act de necuviinţă. În împărăţia kitschului domneşte dictatura inimii.

De bună seamă, sentimentele suscitate de kitsch trebuie să fie de o asemenea natură, încât să poată fi împărtăşite de cât mai mulţi. De aceea, kitschul nu se poate bizui pe situaţii insolite, ci pe imaginile fundamentale ancorate în memoria oamenilor: fiica ingrată, tatăl abandonat, copiii alergând pe iarbă, patria trădată, amintirea primei iubiri.

Kitschul dă naştere pe loc la două lacrimi ale înduioşării. Prima lacrimă spune: ce frumos e să vezi nişte copii alergând pe iarbă!

A doua lacrimă spune: ce frumos e să te înduioşezi odată cu întreaga omenire, la vederea unor copiii alergând pe iarbă!

Abia a doua lacrimă are darul să facă din kitsch adevăratul kitsch.

Înfrăţirea tuturor oamenilor pe această lume nu va putea fi întemeiată decât pe kitsch.

9

Nimeni nu ştie acest lucru mai bine ca politicienii. De îndată ce apare în preajma lor un aparat de fotografiat, dau fuga spre întâiul copil ce le iese în cale, ca să-l ridice în braţe şi să-l sărute pe obraji. Kitschul este idealul estetic al tuturor politicienilor, al tuturor mişcărilor politice.

Într-o societate în care coexistă, unul lângă altul, mai multe curente politice şi, ca atare, influenţa lor se anulează sau se limitează reciproc, e cu putinţă, de bine de rău, sau mai mult sau mai puţin, să scăpăm de inchiziţia kitschului; individul îşi poate salvgarda originalitatea, şi artistul poate crea opere neaşteptate. Acolo însă unde o singură mişcare politică deţine întreaga putere, ne trezim, deodată, în împărăţia kitschului *totalitar.*

Dacă spun totalitar, o fac numai pentru faptul că tot ceea ce tulbură kitschul este eliminat din viaţă: orice manifestare de

individualism (căci orice discordanţă e socotită o flegmă scuipată pe obrazul fraternităţii surâzătoare), orice manifestare de scepticism (întrucât cel care începe să se îndoiască de un amănunt, cât de mic, sfârşeşte prin a pune la îndoială viaţa ca atare), orice ironie (fiindcă în împărăţia kitschului totul trebuie luat în serios), ba, până şi mama care şi-a părăsit soţul şi copiii, sau bărbatul care preferă bărbaţii femeilor, ameninţând astfel sacrosanctul slogan: „Iubiţi-vă, împreunaţi-vă şi înmulţiţi-vă.”

Din acest punct de vedere, putem considera aşa-numitul gulag o groapă septică, în care kitschul totalitar îşi aruncă gunoaiele.

10

Primii zece ani ce au urmat celui de al doilea război mondial au însemnat perioada cea mai înspăimântătoare a terorii staliniste. În perioada aceea a (ost arestat tatăl Terezei pentru un lucru de nimic, iar fetiţa, de zece ani la vremea aceea, a fost izgonită din casa ei. Sabina avea pe-atunci douăzeci de ani şi era studentă la Institutul de Arte frumoase. Profesorul de marxism le explica Sabinei şi colegilor ei următorul postulat al artei socialiste: societatea sovietică era de-acum atât de avansată, încât conflictul fundamental nu mai era, la ei, conflictul dintre bine şi rău, ci conflictul dintre bine şi mai bine. Căcatul (adică un lucru esenţialmente inacceptabil) putea deci să existe numai în „cealaltă parte” (de pildă, în America) şi numai de acolo, de afară, şi numai ca un corp străin (de pildă, sub înfăţişarea unor spioni) putea pătrunde în lumea „bunilor şi a mai bunilor”.

Într-adevăr, filmele sovietice, care tocmai în perioada aceea – cea mai cumplită – inundau sălile de cinema din ţările comuniste, erau pătrunse de o inocenţă de-a dreptul incredibilă. Conflictul cel mai puternic ce se putea produce între doi ruşi era o neînţelegere amoroasă: el îşi imagina că ea nu-l iubeşte şi ea credea despre el acelaşi lucru. În final cădeau unul în braţele celuilalt şi lacrimile fericirii şiroiau pe obrajii lor.

Astăzi, explicaţia convenţională a acestor filme este următoarea: zugrăveau idealul comunist atunci când realitatea comunistă era o realitate mult mai sumbră.

Această interpretare avea darul s-o scoată din sărite pe

Sabina. La gândul că kitschul sovietic putea deveni realitate şi ea va trebui să trăiască în această realitate, o treceau fiori de gheaţă pe şira spinării. Fără nicio ezitare, ar fi preferat viaţa în regimul comunist real, cu toate persecuţiile şi cu toate cozile în faţa măcelăriilor. În lumea comunistă reală se poate trăi. În lumea idealului comunist înfăptuit în această lume a cretinilor surâzători cu care n-ar fi fost în stare să schimbe un singur cuvânt, ar fi murit de groază în şapte zile.

Am impresia că sentimentul stârnit Sabinei de kitschul sovietic se aseamănă cu spaima pe care o încerca Tereza în visul acela urât, când defila goală-puşcă împreună cu alte femei despuiate, în jurul unei piscine şi era obligată să cânte, fără încetare, nişte cântece vesele.

Pe oglinda apei pluteau cadavre. Tereza nu putea să adreseze niciun cuvânt, nicio întrebare vreuneia dintre femei. Ca răspuns nu i-ar fi fost dat să audă decât textul strofei următoare a cântecului pe care-l intonau. Nici măcar o privire discretă nu putea să le arunce. În aceeaşi clipă ar fi arătat-o cu degetul bărbatului cocoţat într-un coş deasupra bazinului, ca s-o împuşte.

Visul Terezei dezvăluia adevărata funcţiune a kitschului: kitschul este un paravan în spatele căruia se ascunde moartea.

11

În împărăţia kitschului totalitar, răspunsurile sunt date dinainte şi ele exclud orice altă întrebare suplimentară. De unde reiese că adevăratul adversar al kitschului totalitar este cel ce pune întrebări.

Întrebarea e ca un cuţit ce taie pânza pictată a unui decor, spre a se putea desluşi ce se ascunde în spatele lui. De altfel, aşa i-a înfăţişat Sabina Terezei semnificaţia pânzelor sale: în faţă se află minciuna inteligibilă, iar în spate transpare adevărul neinteligibil.

Numai că cei care luptă împotriva regimurilor aşa-numite totalitare, cu greu simt în stare să se lupte cu propriile întrebări şi îndoieli. Şi ei au nevoie de certitudinea lor, de adevărul lor simplu, care trebuie să fie pe înţelesul unui număr cât mai mare de oameni şi să provoace o secreţie lacrimală colectivă.

Într-o zi, o mişcare politică i-a organizat Sabinei o expoziţie de

pânze în Germania. Sabina a luat catalogul: pe copertă, în faţa fotografiei sale, erau desenate nişte fire de sârmă ghimpată. În interior se putea citi biografia ei, ce aducea cu hagiografia martirilor şi a sfinţilor: suferise, luptase împotriva injustiţiei, fusese silită să-şi părăsească patria chinuită şi continuă să lupte în afara ei: „Luptă pentru libertate, cu arta sa, cu tablourile sale” spunea ultima frază a textului cu pricina.

A protestat, dar n-a fost înţeleasă.

Cum adică? Nu-i adevărat că sistemul comunist persecută arta modernă?

A răspuns, furioasă la culme: „Duşmanul meu nu e comunismul, ci kitschul!”

De atunci, a început să-şi împânzească biografia cu tot felul de mistificări, iar mai târziu, când a ajuns în America, a izbutit chiar să-şi tăinuiască originea cehă. Era în povestea asta efortul ei disperat de a scăpa kitschului pe care oamenii voiau să-l confecţioneze cu viaţa ei.

12

Stătea în picioare în faţa şevaletului, pe care se afla întinsă o pânză neterminată. Un domn în vârstă, instalat într-un fotoliu în spatele ei, urmărea cu atenţie fiecare trăsătură a penelului ei.

La un moment dat se uită la ceas:

— Cred că e timpul să mergem la cină, spuse el.

Lăsă paleta pe masă şi se duse în baie, să se spele şi să se aranjeze un pic. Bărbatul se ridică din fotoliu şi se apleacă să-şi ia bastonul sprijinit de masă. Uşa atelierului dădea spre o peluză. Se lăsă înserarea, în capătul opus al peluzei, la o distanţă de circa douăzeci de metri, se înălţa o casă albă din lemn ale cărei ferestre de la parter erau luminate. Cele două ferestre ce străluceau în pragul înserării, când ziua începea să se stingă, avură darul s-o emoţioneze pe Sabina.

Toată viaţa a afirmat că duşmanul ei neîmpăcat e kitschul. Dar, oare, nu-l poartă ea însăşi în adâncul fiinţei sale? Kitschul ei e viziunea unui cămin liniştit, paşnic, armonios, în care domnesc un tată iubitor şi o mamă plină de înţelepciune. Această imagine a luat naştere în mintea ei după moartea părinţilor. Şi, întrucât viaţa ei a fost total diferită de acest vis frumos, Sabina a devenit cu timpul şi mai sensibilă la farmecul amintitului cămin, şi, nu o

dată, şi-a simţit ochii umeziţi de lacrimi, văzând la televizor, într-un film sentimental, o fiică ingrată strângând la pieptul ei un tată abandonat, sau o casă cu ferestrele strălucind în amurg – o casă în care trăieşte o familie fericită.

Îl cunoscuse pe bătrânul domn la New York. Era bogat şi pasionat de pictură. Trăia într-o vilă undeva la ţară, împreună cu soţia sa, de aceeaşi vârstă cu el.

Pe proprietatea lui, chiar în faţa vilei, se afla un vechi grajd de cai. L-a transformat, anume pentru Sabina, într-un atelier de pictură, a invitat-o să lucreze acolo, şi de atunci îşi petrecea zile întregi în preajma ei, urmărindu-i toate mişcările penelului.

În clipa aceasta se află toţi trei la masa de seară. Bătrâna doamnă i se adresează Sabinei cu apelativul „fetiţa mea!” dar, după toate aparenţele, lucrurile se prezintă, mai curând, invers. Sabina joacă aici rolul unei mame cu doi copii agăţaţi de poalele fustei sale: aceştia o admiră în asemenea măsură încât ar fi gata să-i dea ascultare şi să-i îndeplinească orice poruncă.

Şi-a regăsit ea oare, în pragul bătrâneţii, părinţii de care se desprinsese în anii fragedei sale tinereţi? Şi-a găsit, în sfârşit, copiii pe care nu i-a avut niciodată?

Îşi dă prea bine seama că totul nu-i decât o iluzie. Şederea ei în casa acestor bătrâni încântători nu-i decât o haltă provizorie. Bătrânul domn suferă de o boală grea, iar soţia lui, când va rămâne singură, va pleca la fiul ei, în Canada. Sabina va porni din nou pe drumul trădărilor şi, din când în când, în adâncul sufletului ei va răsuna, ca un ecou, nostalgia – o ridicolă melodie sentimentală, amintindu-i de două ferestre luminate, în spatele cărora sălăşluieşte o familie fericită.

Melodia aceasta o înduioşează, dar Sabina nu ia în serios înduioşarea sa, ştiind foarte bine că acest cântec nu-i decât o minciună, o amăgire frumoasă, în momentul în care e socotit minciună, kitschul se situează automat în contextul non-kitschului. Pierzându-şi puterea autoritară, devine înduioşător, ca orice slăbiciune omenească. Căci nimeni dintre noi nu e supraom şi nu poate scăpa întru totul de acest kitsch. Indiferent care ar fi dispreţul pe care ni-l inspiră, kitschul face parte din condiţia umană.

Izvorul kitschului este, fără doar şi poate, acordul cu fiinţa.

Dar cine sau ce se află la temelia fiinţei? Dumnezeu? Omul? Lupta? Dragostea? Bărbatul? Femeia?

În privinţa asta părerile sunt diferite, drept care există şi diferite soiuri de kitschuri: kitschul catolic, protestant, iudaic, comunist, fascist, democratic, feminist european, american, naţional şi internaţional.

De la Revoluţia franceză încoace, jumătate din Europa se intitulează *stânga,* în timp ce cealaltă jumătate şi-a cucerit denumirea de *dreapta.* În mod practic, nu e cu neputinţă să definim una sau alta dintre aceste noţiuni, prin nişte principii teoretice anume pe care, şi una şi alta, s-ar sprijini. Nimic surprinzător în toate acestea: mişcările politice nu se întemeiază pe nişte atitudini raţionale, ci pe nişte reprezentări, imagini, cuvinte, arhitecturi, care, la un loc, alcătuiesc cutare sau cutare kitsch *politic.*

Ideea Marelui Marş, cu care-i place lui Franz să se îmbete, constituie kitschul politic ce-i uneşte pe oamenii de stânga ai tuturor timpurilor şi ai tuturor tendinţelor. Marele Marş este acel minunat marş înainte, acel marş „sublim” spre fraternitate, egalitate, fericire, şi chiar mai departe, în ciuda tuturor obstacolelor – căci obstacolele trebuie să existe ca marşul să poată fi Marele Marş.

Dictatura proletariatului sau democraţia? Refuzul societăţii de consum sau creşterea producţiei? Ghilotina sau desfiinţarea pedepsei cu moartea? Toate astea n-au nicio importanţă. Ceea ce face ca omul de stânga să fie un om de stânga nu e cutare sau cutare teorie, ci capacitatea sa de a nu integra indiferent ce teorie în kitschul numit Marele Marş.

14

Nu vreau să spun, prin asta, că Franz ar fi un om al kitschului. Ideea Marelui Marş joacă în viaţa lui aproape acelaşi rol pe care-l joacă în viaţa Sabinei cântecul acela sentimental ce-i vorbeşte despre două ferestre luminate în faptul serii. Pentru care partid politic votează Franz? Mi-e tare teamă că nu votează deloc, şi în ziua alegerilor preferă să plece într-o excursie la munte. Asta nu înseamnă însă că Marele Marş a încetat să-l emoţioneze. E frumos să visezi că faci parte dintr-o mulţime în marş ce

înaintează de-a lungul secolelor, şi Franz n-a uitat niciodată acest vis.

Într-o zi, nişte prieteni i-au telefonat de la Paris. Aceştia organizau un marş spre Cambodgia şi-l invitau să li se alăture.

În perioada aceea Cambodgia avea în spatele ei un război civil, bombardamentele americane, atrocităţile comise de comuniştii locali, care împuţinaseră populaţia acestei ţărişoare şi, în sfârşit, ocupaţia de către Vietnamul învecinat, la vremea aceea nimic altceva decât un instrument al Uniunii Sovietice. În Cambodgia bântuia foametea şi oamenii mureau pe capete, lipsiţi de orice îngrijire medicală. Organizaţiile internaţionale ale medicilor ceruseră până a tund, de mai multe ori, să li se permită intrarea în această ţară, dar vietnamezii au respins cererile lor. Aşa se face că mari personalităţi ale intelectualităţii occidentale au decis să organizeze un marş la frontiera cambodgiană şi, prin acest spectacol grandios, jucat sub privirile întregii omeniri, să impună intrarea medicilor în ţara ocupată.

Prietenul care-i telefonase lui Franz era unul dintre cei alături de care defilase cândva pe străzile Parisului. La început se arătă entuziasmat de propunerea lui, pe urmă însă, privirea îi căzu pe chipul studentei cu ochelari. Stătea instalată într-un fotoliu în faţa lui, şi ochii ei păreau şi mai mari în spatele sticlelor rotunde de dimensiuni neobişnuite. Franz avu impresia că aceşti ochi îl implorau să nu plece. Drept care îi ceru scuze prietenului cu pricina.

Dar, de îndată ce lăsă receptorul în furcă, îi păru rău. Îi făcuse, ce-i drept, pe plac amantei sale terestre, în schimb îşi neglijase iubirea celestă. Nu era, oare, Cambodgia o variantă a patriei Sabinei? O ţară ocupată de armatele comuniste ale unei ţări vecine!?! O ţară asupra căreia se abătuse pumnul necruţător al Rusiei!?! Şi, deodată, îşi spuse în sinea sa că prietenul pe jumătate uitat îi telefonase în urma unui îndemn secret al Sabinei.

Creaturile celeste ştiu totul şi văd totul. Dacă Franz ar participa la acest marş, Sabina l-ar vedea şi s-ar bucura nespus. Şi-ar da seama că i-a rămas fidel.

— Te-ai supăra pe mine dacă totuşi aş pleca? o întrebă pe prietena sa cu ochelari, care deplângea fiecare zi petrecută fără el, dar nu era în stare să-i refuze nimic.

La câteva zile după aceea, se afla într-un avion mare pe unul

dintre aeroporturile pariziene. Printre pasageri erau vreo douăzeci de medici, escortaţi de vreo cincizeci de intelectuali (profesori universitari, scriitori, deputaţi, cântăreţi, actori şi primari), însoţiţi de patru jurnalişti şi fotoreporteri.

15

Avionul ateriza la Bangkok. Cei patru sute şaptezeci de medici, intelectuali şi jurnalişti se adunară în salonul mare al unui hotel internaţional unde se aflau în aşteptarea lor alţi medici, actori, cântăreţi şi filologi, însoţiţi de alte sute de jurnalişti înarmaţi cu carnete, magnetofoane, aparate de fotografiat şi camere de luat vederi. În fundul sălii se înălţa un podium cu o masă lungă în spatele căreia erau, gata instalaţi, vreo douăzeci de americani, care începeau să conducă şedinţa.

Intelectualii francezi, cărora li se alăturase Franz, se simţeau umiliţi şi marginalizaţi. Marşul asupra Cambodgiei fusese ideea lor şi iată, americanii, cu un firesc demn de admirat, preluau acum totul în mâinile lor şi, culmea, vorbeau englezeşte fără să-şi fi pus măcar întrebarea dacă un francez sau un danez putea să-i înţeleagă. Danezii, de bună seamă, uitaseră de multă vreme că alcătuiau cândva o naţiune, şi, astfel, dintre toţi europenii, doar francezii se gândiră să protesteze. Oameni de principiu, aceştia refuzară să protesteze în limba engleză, adresându-se americanilor instalaţi pe podium în limba maternă. Neînţelegând nimic din spusele lor, americanii reacţionară cu zâmbete agreabile aprobatoare. În cele din urmă, francezilor nu le rămase altă soluţie decât să-şi formuleze obiecţiile în limba engleză: „De ce se vorbeşte numai în engleză la această reuniune? Mai sunt aici şi francezi."

Americanii se arătară foarte surprinşi auzind o obiecţie atât de ciudată, dar nu încetară să zâmbească şi acceptară ca toate discuţiile să fie traduse. S-a căutat multă vreme un interpret, ca şedinţa să poată continua. După aceea, fiecare frază trebuia să fie ascultată mai întâi în engleză, apoi în franceză, timpul rezervat reuniunii se dubla şi, la drept vorbind, dură mult mai mult, întrucât toţi francezii care cunoşteau engleza îl întrerupeau pe interpret, îl corectau şi se certau cu el pentru fiecare cuvânt.

Culmea reuniunii fu marcată de apariţia pe podium a unei

celebre actriţe americane. Pentru ea, dădură buzna în sală alţi fotografi şi alţi cameramani şi fiecare silabă rostită de ea era salutată de păcănitul aparatelor de fotografiat. Celebra actriţă vorbea despre copiii care suferă, despre barbaria dictaturii comuniste, despre dreptul omului la securitatea personală, despre primejdiile ce ameninţă valorile tradiţionale ale societăţii civilizate, despre libertatea intangibilă a individului şi despre preşedintele american, Jim Carter, care era atât de mâhnit de cele ce se întâmplau în Cambodgia. Aceste ultime cuvinte le rosti plângând.

În clipa aceea, un tânăr medic francez, cu mustăcioară roşcată, se ridică în picioare şi începu să strige: „Ne aflăm aici ca să ajutăm şi să salvăm nişte oameni care trag să moară! Nu pentru gloria preşedintelui Carter! Această manifestare nu trebuie să degenereze într-un circ al propagandei americane! N-am venit aici să protestăm împotriva comunismului, am venit să îngrijim nişte bolnavi!”

Alţi francezi se alăturară medicului mustăcios, înfricoşat, interpretul nu îndrăznea să traducă spusele lor. Cei douăzeci de americani instalaţi pe podium se uitau acum din nou la ei cu aceleaşi zâmbete pline de simpatie şi mulţi dintre ei îi încurajau dând din cap aprobator. Unul avu chiar ideea de a-şi ridica pumnul strâns, ştiind că europenii fac cu plăcere acest gest, în momentele de euforie colectivă.

16

Cum se face că nişte intelectuali de stânga (căci medicul mustăcios era unul dintre ei) acceptă să defileze împotriva intereselor unei ţări comuniste în ciuda faptului că până acum comunismul fusese considerat întotdeauna o parte integrantă a stângii?

În clipa în care crimele săvârşite de ţara botezată Uniunea Sovietică au devenit prea scandaloase, omul de stânga s-a trezit în faţa alternativei: să scuipe pe trecutul său şi să renunţe să mai defileze, ori (cu descumpăniri mai mari sau mai mici) să includă Uniunea Sovietică printre obstacolele ce stăteau în faţa Marelui Marş şi să mărşăluiască mai departe.

Am mai spus că ceea ce face ca stânga să fie stângă este kitschul Marelui Marş. Identitatea kitschului nu e determinată de

o strategie politică, ci de nişte imagini, de nişte metafore, de un vocabular. Cu alte cuvinte, poţi încălca obişnuinţa şi să mărşăluieşti împotriva intereselor unei ţări comuniste, dar n-ai voie să înlocuieşti cuvintele cu alte cuvinte. Poţi ameninţa cu pumnul ridicat armata vietnameză, dar n-ai voie să strigi: „Jos comunismul!” căci „Jos comunismul!” e cuvântul de ordine al duşmanilor Marelui Marş, şi cel ce nu vrea să-şi piardă obrazul e dator să rămână credincios purităţii propriului său kitsch.

Spun asta doar pentru a explica neînţelegerea dintre medicul francez şi steaua cinematografiei americane, care, în egocentrismul ei, se crezuse victima unui invidios sau a unui misogin. În realitate, medicul francez manifestase o mare sensibilitate estetică: „Preşedintele Carter”, „valorile noastre tradiţionale”, „barbaria comunistă” – toate astea făceau parte din vocabularul *kitschului american* şi n-aveau nimic comun cu kitschul Marelui Marş.

17

În dimineaţa zilei următoare, urcară cu toţii în nişte autocare, pentru a străbate toată Thailanda, până la frontiera cambodgiană. Seara ajunseră într-un sătuc, unde li se rezervaseră câteva căsuţe construite pe piloţi. Râul, cu creşteri ameninţătoare, îi obliga pe săteni să locuiască sus, în timp ce jos, la picioarele piloţilor, se înghesuiau porcii. Franz împărţea o cameră cu încă patru profesori universitari. De jos răzbea, în somnul lui, grohăitul porcilor, iar dintr-o parte sforăitul unui ilustru matematician.

Dimineaţa toată lumea se instala, din nou, în autocar. La doi kilometri de frontieră circulaţia era interzisă. Trecea pe acolo un singur drum îngust, ce ducea spre punctul de frontieră păzit de armată. Aici autocarele se opriră. Coborând, francezii constatară că americanii le-o luaseră înainte încă o dată şi-i aşteptau, gata încolonaţi în fruntea convoiului. Acesta fu momentul cel mai delicat. Din nou trebui să intervină interpretul şi gâlceava se aprinse nevoie mare. În cele din turnă, se ajunse la un compromis: fruntea convoiului era alcătuită dintr-un american, un francez şi o interpretă cambodgiană. În urma lor veneau medicii şi, în spatele acestora, toţi ceilalţi; actriţa americană se trezi în coada coloanei.

Drumul era îngust şi mărginit de câmpuri minate. Din două în două minute mărşăluitorii aveau de întâmpinat câte o piedică: două blocuri de beton împrejmuite cu sârmă ghimpată, şi, printre ele, o trecere strâmtă. Trebuiau să înainteze în şir indian.

La circa cinci metri în faţa lui Franz păşea un celebra poet şi cântăreţ german de muzică pop, care scrisese până atunci nouă sute treizeci de cântece închinate păcii şi împotriva războaielor. Purta în vârful unei prăjini înalte un steag alb ce se potrivea de minune cu barba sa neagră şi stufoasă, având darul să-l deosebească de ceilalţi.

Fotografii şi cameramanii nu mai conteneau să alerge încolo şi încoace, de-a lungul nesfârşitului convoi, făcând să se audă păcănitul aparatelor de fotografiat şi torsul camerelor de luat vederi. Goneau înainte, se opreau, se dădeau câţiva paşi înapoi, se lăsau pe vine şi iar se ridicau şi porneau mai departe în pas alergător. Din când în când strigau numele unui bărbat sau al unei femei celebre. Cei chemaţi se întorceau spre ei, involuntar şi, exact în clipa aceea, aceştia apăsau pe declanşator.

18

În aer plutea un eveniment. Oamenii încetiniră pasul şi îşi întoarseră privirile înapoi.

Steaua cinematografiei americane, care fusese plasată în coada cortegiului, refuză să mai suporte atâta vreme această umilinţă şi se hotărî să atace, începu să alerge. Era ca într-o cursă de cinci mii de metri plat, când, alergătorul care-şi menajase forţele şi rămăsese până atunci în urma plutonului, ţâşneşte deodată în faţă şi îşi depăşeşte toţi concurenţii.

Bărbaţii zâmbeau cu un aer jenat, şi se dădeau într-o parte, spre a înlesni victoria celebrei alergătoare, în schimb, femeile izbucniră în strigăte zgomotoase: „înapoi în rând! Acesta nu-i un marş pentru stelele de cinema!”

Actriţa nu se lăsă deloc intimidată şi îşi continuă cursa, însoţită de aproape de cinci fotoreporteri şi de doi cameramani.

O franţuzoaică, profesoară de lingvistică, o apucă de mână pe actriţă şi-i spuse (într-o engleză înspăimântătoare):

— Acesta e un marş al medicilor care vor să salveze nişte cambodgieni bolnavi de moarte, şi nu un spectacol pentru stelele de cinema!

Pumnul actriţei era strâns ca într-o menghină în palma profesoarei de lingvistică şi nu avea destulă putere spre a-l desprinde din strânsoarea ei. Spuse (într-o engleză fără cusur):

— Du-te de te-mpuşcă! Am participat la sute de marşuri asemănătoare şi ştiu ce şi cum! Peste tot e nevoie să fie văzute, în primul rând, stelele! Asta-i treaba noastră! Datoria noastră morală!

— Căcat, replică profesoara de lingvistică (într-o franceză impecabilă).

Actriţa americană înţelese cuvintele şi izbucni în hohote de plâns.

— Rămâneţi aşa, strigă un cameraman îngenunchind în faţa ei.

Actriţa fixă îndelung obiectivul, în timp ce lacrimile şiroiau pe obrajii ei.

19

Profesoara de lingvistică eliberă în cele din urmă mâna stelei americane. În clipa aceea, cântăreţul german, cu barbă neagră, care purta în vârful prăjinii steagul alb al păcii, strigă numele actriţei.

Aceasta n-auzise niciodată vorbindu-se de el, dar, în acest moment al umilinţei, actriţa era mai sensibilă ca de obicei la manifestările de simpatie şi o rupse la fugă în direcţia lui. Cântăreţul mută drapelul alb în mâna stângă, ca să-şi petreacă dreapta, astfel eliberată, pe după umerii actriţei.

În jurul lor fotografii şi cameramanii forfoteau fără încetare. Un celebru fotograf american voia cu orice preţ să prindă în obiectivul aparatului său ambele chipuri cu drapelul alb, cu tot – lucru deloc uşor, ţinând seama de înălţimea neobişnuită a prăjinii. Drept care se retrase, alergând de-a-ndărătelea, într-un câmp de orez. Aşa se face că dădu cu piciorul într-o mină. Se auzi o explozie şi trupul lui sfârtecat zbură bucăţele-bucăţele, stropind cu o aversă de sânge *intelighenţia* internaţională.

Îngroziţi, cântăreţul german şi actriţa americană rămaseră ţintuiţi locului, ca două stane de piatră. Pe urmă îşi ridicară amândoi privirea spre steagul păcii. Era împroşcat cu sânge. Priveliştea aceasta avu darul să-i îngrozească şi mai mult. Se mai uitară apoi de câteva ori în sus, cu oarecare sfială, apoi,

deodată, începură să zâmbească. Îi încerca pe amândoi o ciudată mândrie, până atunci necunoscută, stârnită de gândul că drapelul pe care-l purtau era sfinţit cu sânge. Cu această mândrie îşi continuară marşul.

20

Frontiera, trasată de un râuleţ, nu putea fi văzută, căci de-a lungul ei se ridica un zid înalt de un metru şi jumătate, pe care se înşirau nişte saci cu nisip destinaţi trăgătorilor thailandezi. Zidul acesta nu se întrerupea decât într-un singur loc – acolo unde se boltea peste apă un pod de piatră. Nimeni n-avea voie să păşească pe el. Soldaţii trupelor de ocupaţie vietnameză erau postaţi de cealaltă parte a râului, dar nici aceştia nu se vedeau. Poziţiile lor erau camuflate fără cusur. Nu exista însă nicio îndoială că invizibilii vietnamezi ar fi deschis focul, fără ezitare, dacă cineva ar fi încercat să treacă podul. Câţiva membri ai cortegiului se apropiară de zid şi se înălţară pe vârfuri. Franz se sprijini pe crenelul dintre doi saci, străduindu-se să vadă ceva. Dar nu apucă să vadă nimic, întrucât fu tras înapoi de un fotograf care se socotea îndreptăţit să-i ia locul.

Franz îşi aruncă o privire în spatele său. Pe crengile groase ale unui copac solitar stăteau înşiraţi, ca un cârd de dori curioase, şapte fotografi cu ochii aţintiţi spre malul opus al râului.

În clipa aceea, interpreta thailandeză care înainta în fruntea cortegiului îşi lipi buzele de gura unei pâlnii uriaşe şi începu să strige adresându-se în limba khmeră celor aflaţi de partea cealaltă a râului: se află aici nişte medici, care solicită autorizaţia de a pătrunde pe teritoriul cambodgian, pentru a oferi asistenţă medicală; acţiunea lor nu are nici o ingerinţă politică; sunt animaţi doar de grija pentru salvarea unor vieţi omeneşti…

Răspunsul din partea cealaltă fu o tăcere de necrezut. O tăcere atât de desăvârşită încât toată lumea fu cuprinsă de o groază fără de margini. În toiul acestei tăceri apăsătoare nu se auzea decât declicul aparatelor de fotografiat, ce aducea cu cântecul unei insecte exotice.

Franz avu, pe neaşteptate, senzaţia că Marele Marş se apropia de sfârşit, în jurul Europei se strângeau graniţele tăcerii,

iar spaţiul în care se desfăşura Ma rele Marş nu mai era decât un mic podium în centrul planetei. Mulţimile care odinioară se înghesuiau în jurul podiumului şi-au întors de mult spatele, şi Marele Marş continua solitar şi fără spectatori. Da, îşi spunea Franz în sinea lui, Marele Marş merge mai departe, în ciuda atitudinii indiferente a lumii, dar el devine nervos şi febril – ieri împotriva ocupaţiei americane a Vietnamului, azi împotriva ocupaţiei vietnameze a Cambodgiei, ieri în favoarea Israelului, azi în favoarea palestinienilor, ieri în favoarea Cubei, mâine împotriva Cubei şi întotdeauna împotriva Americii, de fiecare dată împotriva masacrelor şi de fiecare dată pentru susţinerea altor masacre. Europa defilează şi ca să ţină pasul cu ritmul evenimentelor şi să nu-i scape niciunul, pasul ei este din ce în ce mai alert şi, astfel, Marele Marş devine un cortegiu de oameni grăbiţi, mărşăluind în galop, iar scena se restrânge tot mai mult, până când, într-o bună zi, nu va mai fi decât un punct amărât fără dimensiuni.

21

Interpreta strigă încă o dată în portavoce chemarea sa. Ca şi prima dată, răspunsul fu doar o tăcere imensă de o totală indiferenţă.

Franz îşi roti privirea în jurul său. Tăcerea de dincolo de râu era ca o palmă pe obrazul tuturor. Chiar şi cântăreţul german, cu steagul alb împroşcat cu sânge, şi celebra actriţă americană păreau jenaţi şi descumpăniţi.

Franz îşi dădu seama, pe neaşteptate, cât de ridicoli erau şi el şi ceilalţi, şi, totuşi, această conştientizare n-avea darul să-l îndepărteze de ei, nici să-i inspire ironia ci, dimpotrivă, îl făcea să nutrească pentru ei o dragoste nemărginită, ca aceea pe care o nutrim faţă de condamnaţi. Da, Marele Marş se apropie de sfârşit – dar poate fi acesta, pentru Franz, un motiv care să-l determine să-l trădeze? Dar, oare, viaţa lui nu se apropie şi ea de sfârşit? E cazul să-şi bată joc, minimalizând exhibiţionismul celor ce-i însoţeau pe medicii curajoşi spre graniţa unei ţări năpăstuite? Ce altceva pot face aceşti oameni, decât să ofere un spectacol? Le rămânea ceva mai bun de făcut?

Franz are dreptate. Mă gândesc la jurnalistul care organiza la Praga o campanie pentru strângerea de semnături în vederea

amnistierii deţinuţilor politici. El ştia prea bine că această campanie nu va izbuti să-i ajute pe deţinuţi. Adevăratul obiectiv al campaniei nu era eliberarea deţinuţilor, ci acela de a demonstra că mai există încă, în ţară, oameni care nu se tem. Ceea ce făcea ţinea de spectacol. Dar, altă posibilitate nu avea. N-avea de ales între faptă şi spectacol. N-avea decât o singură alegere: să organizeze im spectacol sau să nu facă nimic. Sunt situaţii când omul e *condamnat* să dea un spectacol. Lupta sa împotriva puterii mute (împotriva puterii mute de dincolo de râu, împotriva poliţiei transformate în microfoane mute ascunse în perete) e lupta unei trupe de teatru care atacă o armată răstindu-se la ea.

Franz îl surprinse pe amicul său de la Sorbona ridicând pumnul şi ameninţând tăcerea mută de pe malul opus al râului.

22

Pentru a treia oară strigă interpreta chemarea sa în portavoce. Şi din nou îi răspunse tăcerea mută, transformând deodată depresia lui Franz într-o furie sălbatică. Se afla la câţiva paşi de podul ce despărţea Thailanda de Cambodgia şi fu cuprins pe neaşteptate de dorinţa neţărmurită să se năpustească într-acolo, să strige spre cer nişte înjurături cumplite şi să moară în vacarmul asurzitor al canonadelor.

Această subită dorinţă a paşnicului Franz ne aduce aminte de ceva: da, ne aduce aminte de fiul lui Stalin care a fugit să se spânzure de firele de sârmă ghimpată încărcate cu electricitate, fiindcă nu era în stare să suporte vederea celor doi poli ai existenţei umane apropiindu-se unul de altul, gata să se atingă, făcând astfel să nu mai existe nicio deosebire între nobil şi abject, între înger şi muscă, între Dumnezeu şi căcat.

Franz nu putea îngădui ca gloria Marelui Marş să fie redusă la deşertăciunea comică a unor oameni care mărşăluiesc, şi vacarmul grandios al istoriei europene să dispară într-o tăcere mută, incomensurabilă, încât să nu mai existe nicio diferenţă între istorie şi tăcere. În clipa aceea ar fi vrut să pună în balanţă propria sa viaţă, pentru a demonstra că Marele Marş cântăreşte mai greu decât căcatul.

Dar omul nu poate demonstra nimic de genul acesta. Pe un taler al cântarului se afla căcatul, pe celălalt fiul lui Stalin şi-a

depus tot trupul, dar cântarul a rămas neclintit.

În loc să se lase ucis, Franz lăsă capul în jos şi, alăturându-se şirului indian, porni împreună cu ceilalţi înapoi, spre a se urca în autocar.

23

Cu toţii simţim nevoia să se uite cineva la noi. Am putea fi încadraţi în patru categorii, în funcţie de felul privirii sub care vrem să trăim.

Prima caută privirea unui număr nesfârşit de ochi anonimi, altfel spus, privirea unui public cât mai *larg.* Acesta e cazul cântăreţului german, al stelei cinematografiei americane şi, de asemenea, al jurnalistului cu bărbia proeminentă. Acesta era învăţat cu cititorii săi, şi, din clipa în care săptămânalul său a fost interzis de ocupaţia rusă, a avut sentimentul că s-a trezit într-o atmosferă de o sută de ori mai rarefiată. Nimeni nu putea să-i suplinească privirea unor ochi necunoscuţi. Avea senzaţia că se sufocă. Apoi, într-o zi, şi-a dat seama că era urmărit la tot pasul de poliţie, că era ascultat când vorbea la telefon şi chiar fotografiat în plină stradă. Deodată, nişte ochi anonimi începeau să-l însoţească pretutindeni şi el îşi recăpăta respiraţia normală! Era fericit! Punea, pe un ton teatral, întrebări microfoanelor ascunse în pereţi şi îşi regăsea, în poliţie, publicul pierdut.

În a doua categorie se află cei ce nu pot trăi fără privirea multor ochi familiari. Aceştia sunt neobosiţii organizatori de cocteiluri şi dineuri festive. Ei sunt mai fericiţi decât oamenii din prima categorie, care, atunci când îşi pierd publicul, au sentimentul că luminile s-au stins în sala vieţii lor. Ceea ce, de fapt, se întâmplă fiecăruia într-o zi sau alta. Dimpotrivă, oamenii din categoria a doua izbutesc să-şi procure întotdeauna câteva priviri. Printre aceştia se numără Marie-Claude şi fiica sa.

Urmează apoi categoria a treia, categoria celor ce simt nevoia de a fi mereu sub ochii fiinţei iubite. Situaţia acestora e la fel de primejdioasă ca situaţia celor din prima categorie. De îndată ce ochii fiinţei iubite se vor închide, sala lor se va cufunda în beznă. Printre aceştia se numără Tereza şi Tomas.

Şi, în sfârşit, avem a patra categorie, cea mai rară, a celor ce trăiesc sub privirile imaginare ale fiinţelor absente. Aceştia sunt visătorii. De pildă, Franz. Dacă s-a aventurat până la frontiera

cambodgiană, n-a făcut-o decât de dragul Sabinei. Autocarul se hurducăie pe şoseaua thailandeză şi el simte aţintită asupra lui privirea ei îndelungă.

De aceeaşi categorie ţine şi fiul lui Tomas. Am să-l numesc Simon (va fi bucuros să aibă un nume biblic, ca tatăl său). Privirea la care aspiră el e privirea ochilor lui Tomas. Compromis în campania de strângere a semnăturilor a fost exclus din universitate. Tânăra fată cu care se întâlnea era nepoata unui preot de ţară. S-a căsătorit cu ea, apoi a devenit tractorist într-o cooperativă agricolă, catolic bigot şi cap de familie. A aflat de la cineva că Tomas trăia şi el la ţară şi s-a bucurat. Destinul făcuse ca vieţile lor să fie simetrice! Povestea aceasta îl incită să-i scrie o scrisoare. Nu-i cerea un răspuns. Voia doar ca Tomas să-şi depună privirea pe viaţa lui.

24

Franz şi Simon sunt visătorii acestui roman. Spre deosebire de Franz, Simon nu-şi iubea mama. Din anii copilăriei îşi căuta tatăl. Era dispus să creadă că o ofensă adusă tatălui său preceda şi explica nedreptatea comisă de acesta asupra lui. Nu-i luase niciodată în nume de rău atitudinea sa, refuzând cu îndârjire să devină aliatul mamei sale, care tot timpul nu făcea altceva decât să-l calomnieze pe Tomas.

A trăit cu ea până la vârsta de optsprezece ani şi, după absolvirea bacalaureatului, a plecat să-şi continue studiile la Praga. La vremea aceea Tomas era spălător de geamuri şi vitrine. Simon l-a aşteptat de multe ori la colţuri de stradă ca să provoace o întâlnire întâmplătoare. Dar tatăl său nu s-a oprit niciodată.

Dacă se ataşase de fostul redactor cu bărbia proeminentă, o făcuse numai pentru că acesta îi amintea de soarta tatălui său. Jurnalistul nu cunoştea numele lui Tomas. Articolul despre Oedip fusese dat uitării şi redactorul aflase de existenţa tatei prin Simon, care-i ceruse să meargă împreună să-l vadă pe Tomas şi să-i propună să semneze petiţia cu pricina. Jurnalistul acceptase să facă acest lucru doar din dorinţa de a-i pricinui o bucurie tânărului pe care-l îndrăgise.

Când îşi aducea aminte de această întâlnire, Simon se ruşina de tracul său. Fără doar şi poate, tatăl nu-l plăcuse. În schimb,

lui îi plăcuse tatăl său. Îşi amintea de fiecare cuvânt rostit de el, şi îi dădea din ce în ce mai multă dreptate. Mai ales o frază se întipărise adânc în memoria lui: „A-i pedepsi pe cei ce n-au ştiut ce săvârşesc e o barbarie.” Când unchiul prietenei sale i-a pus Biblia în mână, a fost impresionat de vorbele lui Isus: „Iartă-i Doamne căci ei nu ştiu ce fac.” Ştia că tatăl lui era ateu, dar similitudinea celor două fraze avea pentru el o semnificaţie tainică: tatăl încuviinţa calea pe care şi-o alesese.

Locuia la ţară de mai bine de doi ani, când primi de la Tomas o scrisoare prin care îl invita să vină la el. Întâlnirea a fost amicală. Simon s-a simţit în voia lui şi nu s-a mai bâlbâit, ca odinioară. Probabil, nici nu şi-a dat seama că nu se prea înţelegeau. Cu vreo patru luni mai târziu primi o telegramă. Tomas şi soţia sa îşi găsiseră moartea zdrobiţi de un autocamion.

Atunci a auzit vorbindu-se de o femeie care fusese cândva iubita tatălui său şi care trăia în Franţa.

Făcu rost de adresa ei. Şi cum simţea cu disperare nevoia de a avea un ochi imaginar care să-i urmărească viaţa în continuare, îi scria, din când în când, nişte mesaje lungi.

25

Până la sfârşitul zilelor sale, Sabina nu va înceta să primească scrisorile acestui trist epistolier sătesc. Multe dintre ele nu vor fi deschise niciodată, căci ţara ei de origine o interesează din ce în ce mai puţin.

Bătrânul domn a murit şi Sabina a plecat în California – cât mai departe spre apus, cât mai departe de Cehia natală.

Tablourile ei se vând bine şi ei îi place America. Dar numai la suprafaţă. Sub această suprafaţă se află o lume străină, necunoscută ei. Acolo jos, sub pământ, nu are niciun bunic, niciun unchi. Se îngrozeşte la gândul că ar putea fi închisă într-un sicriu şi coborâtă în pământul Americii.

Aşa se face că şi-a întocmit un nou testament în care se prevede că trupul ei neînsufleţit va fi incinerat, iar cenuşa împrăştiată în cele patru vânturi. Tereza şi Tomas au murit sub semnul greutăţii. Sabina vrea să moară sub semnul uşurătăţii. Va fi, aşadar, mai uşoară ca aerul. Potrivit teoriei lui Parmenide, aceasta este transformarea negativului în pozitiv.

Autocarul se opri în faţa unui hotel din Bangkok. Nimeni nu mai avea chef să organizeze vreo şedinţă. Oamenii se răspândiră în grupuri restrânse hoinărind prin oraş – unii se duseră să viziteze nişte temple, alţii în căutarea unui bordel. Amicul de la Sorbona îi propuse lui Franz să petreacă seara împreună, dar Franz preferă să rămână singur.

Odată cu lăsarea serii, ieşi din hotel. Se gândea, fără încetare, la Sabina şi simţea îndreptată asupra lui, cu insistenţă, privirea ei îndelungă sub care începea întotdeauna să se îndoiască de el însuşi, întrucât nu ştia niciodată ce anume gândea Sabina cu adevărat. Privirea aceasta îi descumpănea şi acum, făcându-l să alunece într-o stare de confuzie. Oare nu-şi bătea joc de el? Nu socotea ea oare o prostie, o nesăbuinţă, cultul pe care i-l consacri? Nu voia oare să-i spună că ar trebui, în sfârşit, să se comporte ca un adult, consacrându-se în întregime prietenei pe care ea însăşi i-o trimisese?

Se străduia să-şi imagineze chipul cu sticlele mari şi rotunde ale ochelarilor. Îşi dădea seama cât era de fericit cu studenta lui. Călătoria în Cambodgia i se părea deodată ridicolă şi lipsită de orice semnificaţie. În definitiv, de ce a venit el aici? Acum ştie. A venit aici ca să-şi dea seama, în sfârşit, că viaţa sa, viaţa sa adevărată nu erau nici demonstraţiile, nici Sabina, ci studenta sa cu ochelari! făcuse această călătorie pentru a se convinge că realitatea e mai mult decât un vis, mult mai mult decât un vis!

Apoi, deodată, o siluetă apăru din semiobscuritate şi, postându-se în faţa lui, îi adresă câteva cuvinte într-o limbă necunoscută. Se uită la ea cu o privire ce trăda, deopotrivă, uimirea şi compasiunea. Necunoscutul făcea plecăciuni, zâmbea, şi gura lui nu mai contenea să turuie ceva, cu o insistenţă neobosită. Ce-i spunea? Franz îşi închipui că-l ruga să-l urmeze. Străinul îl apucă de mână şi-l trase după el. Lui Franz îi trecu prin minte că undeva era nevoie totuşi de ajutorul său. Până la urmă, s-ar putea totuşi să nu fi venit aici de pomană?!

Că fusese chemat aici, pentru a întinde cuiva o mână de ajutor!?!

Ca din senin, alţi doi indivizi ţâşniră din semiîntuneric şi se

alăturară palavragiului, iar unul dintre ei îi ceru lui Franz, în engleză, să le dea nişte bani.

În clipa aceea tânăra ochelaristă dispăru cu desăvârşire din raza conştiinţei sale, şi din nou se simţea urmărit de privirea Sabinei – ireala Sabina, cu destinul ei grandios, Sabina în faţa căreia se simţea atât de mic. Ochii ei îl fixau acum cu o expresie ce sugera mânia şi totodată nemulţumirea: Iar te-ai lăsat păcălit!?! Iar îşi bate joc cineva de tine, profitând de bunătatea ta prostească?!

Se smulse brusc din strânsoarea bărbatului trăncănitor care-l ţinea de mânecă. Ştia că Sabinei îi plăcuse întotdeauna la el forţa sa fizică. Apucă mâna întinsă spre el de un al doilea individ, o strânse cu putere şi, executând o perfectă smuci tură de judo, îl făcu să zboare peste capul lui.

Acum, era mulţumit de el. Ochii Sabinei nu-l părăseau. De aci înainte ea nu-l va mai vedea niciodată umilit! Nu-l va mai vedea niciodată bătând în retragere. Franz nu va mai fi niciodată slab şi sentimental.

Îl încerca o ură vecină aproape cu bucuria, faţă de aceşti bărbaţi care voiau să-şi râdă de naivitatea sa. Stătea uşor aplecat şi nu-i scăpa o clipă din ochi pe cei trei necunoscuţi. Deodată însă, simţi o lovitură grea în moalele capului şi se prăbuşi. Îşi dădea seama, foarte vag, că era dus undeva. Apoi căzu într-un vid. După care simţi un şoc violent şi îşi pierdu cunoştinţa.

Se trezi, mult mai târziu, într-un spital din Geneva. Marie-Claude stătea aplecată asupra patului său.

Voia să-i spună că nu dorea prezenţa ei acolo. Voia să ceară să fie anunţată imediat studenta cu ochelarii mari. Se gândea la ea, şi numai la ea. Voia să strige că nu mai suportă pe nimeni altcineva la căpătâiul său, dar constată, cu spaimă, că nu era în stare să vorbească. Se uita la Marie-Claude cu o ură neţărmurită şi voia să-şi răsucească trupul spre perete, ca să n-o mai vadă, dar nu era stăpân pe trupul său şi nu putea să-l mişte. Încercă să-şi întoarcă măcar capul. Dar nici cu capul nu era în stare să facă o mişcare cât de mică. Aşa stând lucrurile, închise ochii ca să n-o mai vadă.

Franz mort aparţine, în sfârşit, soţiei sale legitime, aşa cum nu-i aparţinuse niciodată înainte. Marie-Claude hotărăşte totul, ea se ocupă de organizarea funeraliilor, expediază anunţurile mortuare, comandă coroanele, îşi face o rochie neagră care, în realitate, este o rochie de nuntă. Da, pentru soţie înmormântarea soţului înseamnă, în sfârşit, adevărata ei căsătorie, adevărata încununare a vieţii sale; o recompensă pentru toate suferinţele sale.

De altfel, pastorul îşi dă prea bine seama de acest lucru şi, deasupra mormântului, vorbeşte despre nedezminţita dragoste conjugală care, fireşte, a trebuit să treacă prin atâtea încercări dar care, pentru cel dispărut, a rămas, până la capătul zilelor sale, un port sigur, unde a putut să revină în ultimul moment. Chiar şi colegul lui Franz, căruia Marie-Claude îi ceruse să rostească o scurtă cuvântare deasupra sicriului, îi aduce, înainte de toate, un respectuos omagiu curajoasei soţii a răposatului.

Undeva, în spatele îndureratei asistenţe, se înghesuia, sprijinită de o prietenă, tânăra studentă cu ochelarii mari. Plânsul înăbuşit şi tabletele înghiţite cu nemiluita îi pricinuiră, înainte de încheierea ceremoniei, nişte crampe stomacale înfiorătoare. Se îndoaie, se ţine de burtă, şi prietena e nevoită s-o scoată din cimitir.

28

De îndată ce primi telegrama de la preşedintele cooperativei, încălecă pe motocicletă şi porni la drum. Se ocupă personal de cele trebuincioase înmormântării. Pe piatra funerară, deasupra numelui tatălui său, fu gravată la cererea lui, următoarea inscripţie: *A vrut împărăţia Domnului pe pământ.*

Ştia prea bine că tatăl său n-ar fi folosit niciodată aceste cuvinte. În schimb, era încredinţat că inscripţia aceasta exprima exact ceea ce-şi dorea tatăl său. Împărăţia lui Dumnezeu semnifică justiţia. Tomas tânjea spre o lume în care să domnească justiţia. Să nu-i fie îngăduit lui Simon dreptul de a exprima viaţa tatălui său cu propriul său vocabular? Nu este oare, de când lumea, acest drept, dreptul tuturor moştenitorilor?!

După o lungă rătăcire, întoarcerea, se poate citi pe monumentul funerar al visătorului Franz. Această inscripţie

poate fi interpretată ca un simbol religios: rătăcirea în viaţa pământească, întoarcerea în braţele lui Dumnezeu. Iniţiaţii ştiu însă că această frază mai are şi o semnificaţie absolut lumească. De altfel, Marie-Claude vorbeşte despre asta în fiecare zi.

Franz, scumpul şi bunul Franz, n-a fost în stare să suporte criza celor cincizeci de ani ai săi. A picat în ghearele linei tinere amărâte! Nici măcar frumoasă nu era. (I-aţi remarcat ochelarii aceia uriaşi cu sticle rotunde, în spatele cărora abia poate fi văzută?) Un semicentenar însă (asta o ştim cu toţii!) şi-ar vinde şi sufletul pentru o bucăţică de carne tânără. Numai soţia lui poate şti cât a suferit, sărmanul, din pricina asta! Pentru el a fost o adevărată tortură morală! Căci, în adâncul sufletului său, Franz a fost un om bun şi cinstit. Cum altfel poate fi explicată acea absurdă şi disperată călătorie într-un colţ pierdut al Asiei? S-a dus acolo ca să-şi găsească moartea. Da, Marie-Claude e sigură, nu are nicio îndoială: Franz şi-a căutat moartea în mod deliberat! În decursul ultimelor sale zile, când era în agonie şi nu mai simţea nevoia să mintă, nu mai voia să vadă pe nimeni, decât pe ea. Nu era în stare să vorbească, dar îi mulţumea, cel puţin, din priviri. Ochii lui, rugători, îi cereau iertare. Şi ea l-a iertat!

29

Ce a rămas din muribunzii Cambodgiei?

O uriaşă fotografie a stelei cinematografiei americane, ţinând în braţe un copil de rasă galbenă.

Ce a rămas din Tomas?

O inscripţie: *A vrut împărăţia Domnului pe pământ.*

Ce a rămas din Beethoven?

Un bărbat morocănos cu o coamă neverosimilă, care rosteşte cu o voce întunecată: „Es muss sein!”

Ce a rămas din Franz?

O inscripţie: *După o îndelungată rătăcire, întoarcerea.*

Şi aşa mai departe, şi aşa mai departe. Înainte de a cădea pradă uitării, vom fi transformaţi în kitsch. Kitschul e staţia de legătură între fiinţă şi uitare.

PARTEA A ŞAPTEA
Surâsul lui Karenin

1

Fereastra dădea spre o costişă năpădită de un soi de meri cu trunchiuri strâmbe. Peste costişă pădurea se îngemăna cu orizontul, şi unduirea colinelor se întindea în depărtări. Seara, o lună albă îşi făcea apariţia pe bolta palidă a cerului şi aceasta era clipa când Tereza ieşea în pragul casei. Luna, agăţată pe cerul încă luminos, i se părea o lampă pe care lampagiul uita s-o stingă, şi rămânea aprinsă toată ziua în camera morţilor.

Merii cu trunchiurile strâmbe creşteau în voie pe costişă şi niciunul nu putea să părăsească locul în care a prins rădăcină, aşa cum Tomas şi Tereza nu vor mai putea nici ei să părăsească vreodată această comună. Vânduseră tot ce aveau – maşina, televizorul, aparatul de radio, ca să poată cumpăra o căsuţă cu grădină de la un ţăran care se mutase la oraş.

Traiul la ţară era pentru ei ultima posibilitate de evadare ce le mai rămânea, căci satul, lipsit în permanenţă de braţe de muncă, nu ducea lipsă de locuinţe. Nimeni nu se interesa de trecutul politic al celor dispuşi să meargă să muncească pe ogoare sau în zona forestieră, şi nimeni nu-i invidia pentru asta.

Tereza era fericită că părăsise oraşul şi se afla departe de barul acela cu clienţii veşnic ameţiţi de băutură, departe de femeile necunoscute ce-şi lăsau mirosul sexului în părul lui Tomas. Poliţia renunţase să se mai intereseze de ei şi cum povestea inginerului se contopea în memoria ei cu scena de pe dealul Petrinului, abia mai reuşea să desluşească visul de realitate. (De altfel, se pune întrebarea: era inginerul, cu adevărat, în serviciul poliţiei secrete? Poate că da, poate că nu. Bărbaţii care folosesc pentru întâlnirile lor amoroase locuinţe împrumutate şi cărora nu le place să facă dragoste mai mult de o dată cu aceeaşi femeie nu constituie o raritate.)

Aşadar, Tereza era fericită şi avea sentimentul că-şi atinsese scopul: erau împreună ea şi Tomas, şi erau singuri. Singuri? Trebuie să fiu mai precis: ceea ce am denumit singurătate însemna că întrerupseseră toate legăturile cu toţi prietenii şi cunoscuţii de până atunci. Că se despărţiseră de ei, tăindu-şi viaţa, aşa cum se taie cu foarfecele o panglică la o inaugurare.

Dar ei se simţeau bine în compania ţăranilor cu care munceau, pe care îi vizitau din când în când şi din când în când îi primeau bucuroşi în casa lor.

În ziua în care îl cunoscuse pe preşedintele cooperativei în staţiunea balneoclimaterică, ale cărei străzi fuseseră botezate cu nume ruseşti, Tereza descoperise în ea, ca din senin, imaginea satului aşa cum i-o lăsaseră amintirile din lecturi sau amintirea străbunilor ei: o lume a unei comunităţi armonioase, în care toţi membrii alcătuiesc o familie numeroasă, împărtăşind aceleaşi interese, aceleaşi datini şi aceleaşi obiceiuri: în toate duminicile, slujba religioasă la biserică, hanul, în a cărui cârciumă se adună numai bărbaţii, şi sala mare a aceluiaşi han, unde sâmbăta cântă o orchestră şi tot satul dansează.

În anii comunismului însă, satul nu se mai asemăna cu această imagine seculară. Biserica se afla într-o comună învecinată şi nimeni nu se mai obosea până acolo. Hanul fusese transformat în birouri administrative, bărbaţii nu mai aveau unde să se întâlnească la un pahar cu bere, tinerii nu mai ştiau unde să se ducă să danseze. Sărbătorile religioase nu puteau fi celebrate, iar cele oficiale nu interesau pe nimeni. Cinematograful cel mai apropiat era într-un oraş aflat la o distanţă de douăzeci de kilometri. Aşa se face că după o zi de muncă în timpul căreia oamenii, profitând de pauzele de odihnă, se veseleau pălăvrăgind şi schimbând o vorbă de duh, se închideau între cei patru pereţi ai căsuţelor cu mobilier modern, din care prostul-gust răzbea ca o adiere de vânt, şi stăteau cu ochii fixaţi pe ecranul aprins al televizorului. Oamenii nu se vizitau, cu greu se duceau, din când în când, să mai schimbe câte o vorbă cu vecinul, înainte de cină. Cu toţii visau să se mute la oraş. Satul nu le mai oferea nimic din ceea ce ar fi putut să se asemene cu o viaţă interesantă.

Poate tocmai pentru faptul că nimeni nu voia să prindă rădăcini aici, statul şi-a pierdut autoritatea asupra satului. Agricultorul, căruia pământul moştenit nu-i mai aparţine şi nu-i decât un simplu salariat – truditor al ogoarelor, nu se mai simte legat nici de peisajul înconjurător, nici de munca lui, şi nici nu se mai teme că ar avea ceva de pierdut. Datorită acestei nepăsări, satul şi-a păstrat o doză considerabilă de libertate şi autonomie. Preşedintele cooperativei agricole nu era impus din afară (aşa cum erau impuşi toţi responsabilii şi directorii la oraşe), ci era

ales de săteni, şi era unul de-al lor.

Cum toată lumea se înghesuia să plece, Tereza şi Tomas se bucurau de o situaţie excepţională: veniseră aici de bunăvoie. Dacă ceilalţi se foloseau de orice prilej spre a pleca să-şi petreacă măcar o zi în orăşelele din împrejurimi, Tereza şi Tomas nu pretindeau altceva decât să rămână acolo unde se aflau, şi astfel nu întârziaseră să-i cunoască pe săteni mai bine decât se cunoşteau aceştia între ei.

Preşedintele cooperativei deveni curând adevăratul lor prieten. Era însurat, avea patru copii şi un porc pe care-l dresase ca pe un câine. Porcul se numea Mefisto şi era mândria şi atracţia satului. Era cuminte şi ascultător, răspundea la toate îndemnurile verbale, era curat şi trandafiriu şi se legăna mergând cu pas mărunt pe copitele sale micuţe, ca o femeie cu pulpe groase păşind pe tocuri înalte.

Prima oară când îl văzu pe Mefisto, Karenin se arătă descumpănit şi trecu un timp până să-i dea târcoale şi să-l miroasă. Dar curând se împrieteniră şi începu să-l prefere câinilor din sat, pe care-i dispreţuia fiindcă erau legaţi cu lanţul de coteţul lor şi lătrau prosteşte fără încetare şi fără niciun temei. Karenin aprecia la justa valoare calitatea rarităţii şi aş fi tentat să afirm că ţinea la această prietenie cu porcul preşedintelui.

La rândul său, preşedintele cooperativei era fericit că putea să-l ajute pe fostul său chirurg şi, totodată, nefericit că nu putea face mai mult pentru el. Tomas era şofer de camion şi-i ducea pe agricultori la locul de muncă pe ogoare, sau transporta diverse materiale şi unelte acolo unde era nevoie de ele.

Cooperativa dispunea de patru mari crescătorii de vaci şi de un grajd mai mic pentru patruzeci de junei. Acestea i-au fost încredinţate Terezei, care le ducea la păşunat de două ori pe zi. Întrucât pajiştile învecinate şi uşor accesibile erau destinate cositului, Tereza trebuia să-şi ducă cireada pe colinele înconjurătoare. Junincile păşteau iarba pe islazuri din ce în ce mai îndepărtate şi, în decursul anului, Tereza străbătea cu ele întinsele meleaguri ce împrejmuiau satul. Ca odinioară, în micul orăşel de provincie, ţinea întotdeauna la subsuoară o carte pe care, o dată ajunsă pe izlaz, o deschidea şi începea să citească.

Karenin o însoţea întotdeauna şi lătra în preajma tinerelor văcuţe neastâmpărate care voiau să se îndepărteze de celelalte;

făcea această treabă cu o vădită plăcere. Era, fără doar şi poate, cel mai fericit din întreaga treime. Niciodată, funcţia sa de „cancelar al orologiului” nu fusese respectată cu atâta scrupulozitate ca aici, unde nici o improvizaţie nu-şi găsea locul. Aici, timpul în care trăiau Tereza şi Tomas se apropia de regularitatea timpului în care trăia Karenin.

Într-o zi, după masa de prânz (la vremea când se bucurau amândoi de o oră liberă), se aflau la plimbare cu Karenin pe povârnişul dealului din spatele căsuţei lor.

— Nu-mi place cum aleargă, spuse, la un moment dat, Tereza.

Karenin şchiopăta pe piciorul stâng. Tomas se aplecă şi-i palpă lăbuţa. Descoperi pe pulpă o mică umflătură.

În ziua următoare, îl aşeză lângă el pe perna din faţă a autocamionului şi se opri în satul vecin, unde locuia medicul veterinar. Mai trecu pe la el peste o săptămână şi se întoarse acasă cu vestea întristătoare că micuţul Karenin făcuse o tumoare canceroasă.

La trei zile după aceea îl operă el însuşi, asistat de veterinar. Când îl aduse înapoi acasă, Karenin nu se trezise încă din starea de narcoză. Zăcea întins pe covor, lângă patul lor, cu ochii deschişi şi gemea. Pe pulpa rasă de păr se vedea o plagă cu şase puncte de sutură.

Un pic mai târziu încercă să se ridice. Dar nu izbuti.

Tereza se înspăimântă la gândul că nu va mai fi în stare să meargă niciodată.

— Nu-ţi fie teamă, spuse Tomas, vrând s-o liniştească, e încă sub efectul anesteziei.

Tereza se strădui să-l pună pe picioare, dar Karenin îi arătă colţii, şi maxilarele lui începură să clămpăne ameninţător. Aşa ceva nu se nud întâmplase până atunci. Era pentru prima oară când voia s-o muşte.

— Nu ştie cine eşti, interveni Tomas; nu te recunoaşte.

Îl întinseră de-a lungul patului, unde adormi numaidecât. Curând adormiră şi ei.

Îi trezi, pe neaşteptate, spre orele trei dimineaţa. Dădea din coadă şi-i frământa pe amândoi cu lăbuţele sale. Se gudura, se freca de ei cu frenezie şi cu nesaţ.

Nici asta nu se întâmplase vreodată, ca să-i trezească, aşa, din senin! Aştepta întotdeauna ca unul din ei să fie treaz, ca apoi să îndrăznească să sară în pat.

De data aceasta însă, nu fusese în stare să se stăpânească în toiul nopţii, când îşi revenise pe neaşteptate, recăpătându-şi cunoştinţa cu desăvârşire. Cine ştie din ce depărtări se întorcea! Cine ştie ce fantome avusese de înfruntat! Iar acum, văzându-se din nou la el acasă, şi recunoscându-şi fiinţele cele mai apropiate, nu se putea stăpâni să nu le împărtăşească acestora cumplita bucurie pe care o încerca datorită întoarcerii şi renaşterii sale.

2

Chiar la începutul Genezei stă scris că Dumnezeu l-a creat pe om, ca să-i încredinţeze stăpânirea asupra păsărilor, a peştilor şi a vitelor. Fireşte, Geneza a fost alcătuită de un om, nicidecum de un cal. Dar nu există nicio certitudine că Dumnezeu i-a încredinţat, într-adevăr, omului domnia asupra celorlalte vieţuitoare. E mult mai probabil că omul l-a inventat pe Dumnezeu pentru a sanctifica puterea pe care a uzurpat-o de la vacă şi cal. Da, dreptul de a ucide un cerb sau o vacă este singurul lucru asupra căruia întreaga umanitate se declară frăţeşte de acord, chiar şi în decursul celor mai sângeroase războaie.

Acest drept ni se pare cât se poate de firesc, întrucât în vârful ierarhiei ne aflăm noi. Ar fi însă de ajuns ca în acest joc să se amestece şi un al treilea, ca, de pildă, un vizitator de pe o altă planetă căruia Dumnezeu să-i fi spus: „Tu vei fi stăpân peste toate creaturile de pe celelalte stele”, şi întreaga evidenţă a Genezei ar fi pusă pe loc sub semnul întrebării. Omul, înhămat la o căruţă de un marţian, eventual pus la frigare de un locuitor al Căii Lactee, şi-ar aduce poate aminte în clipa aceea de cotletul de viţel pe care avea obiceiul să-l taie în farfuria sa şi-i va prezenta vacii (prea târziu) scuzele sale.

Tereza înaintează cu cireada ei de junincI, le mână încet, din când în când e nevoită să cheme la ordine pe câte una dintre ele, căci văcuţele tinere sunt jucăuşe, neastâmpărate, şi, abătându-se din drum, încep să zburde pe ogoare. Karenin o însoţeşte. Se împlinesc doi ani de când o turnează, zi de zi, la păşunat. De obicei, povestea aceasta avea darul să-l amuze, arătându-se sever cu junincile, lătrând la ele şi dojenindu-le (căci Dumnezeu l-a investit cu puterea asupra vacilor şi el e

mândru de această misiune). Acum însă, mersul lui e foarte anevoios, e obligat să umble săltând doar în trei lăbuţe, pe a patra are o plagă sângerândă. Din două în două minute, Tereza se apleacă să-l mângâie pe spinare. La cincisprezece zile după operaţie era limpede că gâlma canceroasă nu dădea înapoi şi Karenin se va simţi din ce în ce mai rău.

Pe drum, întâlniră o vecină care se ducea la grajd, încălţată cu cizme de cauciuc.

Vecina se opreşte şi întreabă:

— Ce-i cu căţelul dumneavoastră? Cam şchioapătă.

— Are cancer. E condamnat, răspunde Tereza, simţind cum i se pune un nod în gâtlej şi nu mai poate vorbi.

Vecina surprinde lacrimile Terezei şi izbucneşte aproape supărată:

— Pentru numele lui Dumnezeu, doar n-o să vă apucaţi acum să plângeţi din pricina unui câine!

Nu rostise aceste cuvinte cu răutate, era o femeie cumsecade, făcuse asta mai curând ca s-o consoleze pe Tereza. Tereza ştie acest lucru, căci, vorba aceea, se află în satul ăsta de atâta vreme, destulă spre a-şi da seama că dacă sătenii şi-ar iubi fiecare iepure de casă aşa cum îl iubeşte ea pe Karenin, n-ar mai fi în stare să taie nici imul, şi curând ar muri de foame toţi, cu animalele lor cu tot. Cu toate acestea, observaţia vecinei are pentru ea o rezonanţă neprietenoasă.

— Da, ştiu, îi răspunde, fără să protesteze, grăbindu-se, totuşi, să-i întoarcă spatele şi să-şi vadă mai departe de drumul ei. Se simte însingurată, cu dragostea sa pentru Karenin. Îşi spune în gând, cu un zâmbet melancolic, că trebuie s-o tăinuiască mai mult decât fusese nevoită să-şi tăinuiască infidelitatea. Dragostea pe care o poartă omul unui câine are darul să scandalizeze. Dacă vecina ar afla că Tereza îi înşală pe Tomas, ar bate-o veselă pe umăr, cu un aer complice, de tainică solidaritate!

Îşi vede, aşadar, mai departe de drum cu junincile ei care-şi freacă şoldurile, unele de altele, şi ea îşi spune, în gând, că sunt nişte animale foarte drăguţe şi blajine. Paşnice, neprefăcute, uneori de-o veselie şi de o zburdălnicie de-a dreptul copilărească: ai zice că-s nişte femei grase, semicentenare, care se prefac, străduindu-se să pară că n-au mai mult de paisprezece ani. Nimic nu e mai înduioşător ca priveliştea unor

vaci jucându-se. Tereza se uită la ele cu simpatie şi îşi spune în sinea ei (gândul acesta îi revine mereu, irezistibil, de doi ani încoace) că omenirea parazitează pe seama vacilor, aşa cum parazitează tenia pe seama omului: s-a lipit de ugerul ei ca o lipitoare. Omul e parazitul vacii, cam aşa l-ar putea defini ne-omul pe om, în manualul său de zoologie.

Putem să vedem în această definiţie o simplă glumă, şi să zâmbim cu îngăduinţă. Dar dacă Tereza o ia în serios înseamnă că se angajează pe o pantă alunecoasă: aceste gânduri sunt primejdioase, de natură s-o îndepărteze de umanitate. Încă din Geneză, Dumnezeu i-a încredinţat omului supremaţia asupra tuturor vieţuitoarelor, dar acest lucru poate fi explicat spunând că El n-a făcut decât să-i *împrumute* această putere. Omul nu era proprietarul planetei, ci doar administratorul ei, şi va veni o zi când va trebui să dea socoteală de gestiunea lui.

Descartes a mers şi mai departe: el a făcut din om „domnul şi stăpânul naturii”. Există, fără doar şi poate, o logică profundă în faptul că tocmai el a negat că animalele ar avea şi ele un suflet. Omul e domnul şi stăpânul, în timp ce animalul, afirmă Descartes, nu-i decât un automat, o „maşină animată”. Dacă animalul geme nu înseamnă că se plânge, geamătul lui e scârţâitul unui mecanism care funcţionează defectuos. Când roata unei căruţe începe să scârţâie, asta nu înseamnă că respectiva căruţă e bolnavă, ci doar atât, că nu e unsă. La fel trebuie să interpretăm şi plânsetele unui animal şi să nu ne lamentăm din pricina unui câine, atunci când e disecat de viu într-un laborator experimental.

Junincile pasc pe pajişte, Tereza stă aşezată pe o buturugă şi Karenin se lipeşte de ea, cu capul lăsat în poalele ei. Şi Tereza îşi aduce aminte de o ştire de două rânduri, pe care o citise într-un ziar în urmă cu aproximativ doisprezece ani: se spunea, în această ştire, că într-un oraş din Rusia toţi câinii fuseseră sacrificaţi. Această notiţă, discretă şi aparent lipsită de importanţă, o făcuse să simtă pentru prima oară grozăvia ce răzbea din această prea mare ţară vecină.

Ştirea era o anticipaţie a tot ce avea să vină după aceea; în primii doi ani ce au urmat invaziei ruseşti, nu se putea vorbi încă despre teroare. Ţinând seama de faptul că întreaga naţiune dezaproba regimul de ocupaţie, ruşii erau nevoiţi să-şi găsească, din rândurile cehilor, nişte oameni noi, pe care să-i

aducă la putere. Dar unde să-i găsească, de vreme ce credinţa în comunism şi dragostea faţă de Uniunea Sovietică muriseră de-a binelea? Se duseră să-i caute printre cei ce nutreau în sinea lor dorinţa vindicativă de a se răfui cu viaţa, de a se răzbuna. Drept care trebuia sudată, întreţinută şi menţinută în stare de alertă agresivitatea lor. Această agresivitate trebuia mai întâi antrenată, pentru o ţintă provizorie. Animalele au constituit această ţintă.

Ziarele au început atunci să publice serii întregi de articole şi să organizeze campanii sub forma unor scrisori primite, chipurile, de la cititori. Se cerea, de pildă, exterminarea porumbeilor în toate oraşele. Şi au fost chiar exterminaţi. Dar campania era îndreptată mai ales împotriva câinilor. Oamenii mai erau încă traumatizaţi de catastrofa ocupaţiei, dar ziarele, radioul şi televiziunea nu vorbeau despre nimic altceva, decât despre teroarea câinilor care murdăresc trotuarele şi grădinile publice, ameninţând, astfel, sănătatea copiilor, despre câinii care nu aduc omului niciun folos, şi totuşi simt hrăniţi de pomană. Se crease o adevărată psihoză şi Tereza se temea ca gloata aţâţată să nu-i facă vreun rău lui Karenin. Abia la un an după aceea, furia acumulată (şi experimentată mai întâi pe animale) a fost îndreptată spre adevăratul ei ţel: omul. Concedierile, arestările, procesele se ţineau lanţ. În sfârşit, animalele puteau să răsufle uşurate.

Tereza mângâia mereu capul lui Karenin, care se odihnea liniştit pe genunchii ei. Şi, în sinea sa, îşi spune: nu e niciun merit să te porţi frumos cu semenii tăi. Tereza e nevoită să fie cuviincioasă cu ceilalţi săteni, altminteri n-ar putea să trăiască aici. Ba, chiar şi faţă de Tomas *e obligată* să se comporte ca o soţie iubitoare, fiindcă ea are nevoie de el.

Nu vom izbuti niciodată să determinăm, cu certitudine, în ce măsură relaţiile noastre cu alţi oameni sunt rezultatul sentimentelor noastre, al dragostei sau ne-dragostei noastre, al bunăvoinţei sau urii noastre, şi în ce măsură acestea sunt condiţionate, dinainte, de raportul de forţă dintre noi şi alţii.

Adevărata bunătate a omului nu se poate manifesta în toată puritatea şi în deplină libertate, decât faţă de cei care nu reprezintă nici o forţă. Adevăratul test moral al umanităţii (cel mai radical, care se situează la un nivel atât de adânc, încât scapă privirii noastre) simt relaţiile sale cu cei ce se află la

cheremul ei: animalele. Aici s-a produs dezastrul *fundamental* al omului, atât de fundamental încât tocmai de aici decurg toate celelalte.

O văcuţă s-a apropiat de Tereza, s-a oprit şi o priveşte îndelung cu ochii săi mari, căprui. Tereza o cunoaşte. Obişnuieşte să-i spună Margareta. I-ar fi plăcut să le dea un nume tuturor junincilor, dar n-a reuşit. Cândva, demult, cu treizeci de ani în urmă, toate vacile din acest sat aveau, fără doar şi poate, un nume. (Şi dacă numele e semnul sufletului, pot spune că-l aveau, în ciuda afirmaţiei lui Descartes.) Pe urmă însă, satele au devenit o uriaşă uzină cooperatistă, şi vacile îşi petrec toată viaţa în cei doi metri pătraţi ce li s-au repartizat în grajduri. Acum ele nu mai au un nume, acum sunt nişte „machinae animatae”. Omenirea i-a dat dreptate lui Descartes.

O am mereu în faţa ochilor mei pe Tereza; aşezată pe o buturugă şi mângâind capul lui Karenin, se gândeşte la falimentul umanităţii. În acelaşi timp îmi apare în minte o altă imagine: Nietzsche ieşind dintr-un hotel, la Torino. Zăreşte înaintea lui un cal pe care birjarul îi „gratulează” biciuindu-l de zor. Nietzsche se apropie de cal, îi cuprinde grumazul în braţele sale, şi izbucneşte în hohote de plâns.

Asta se petrecea în anul 1889, când Nietzsche se îndepărtase, şi el, de oameni. Altfel spus: era exact momentul când se declanşase maladia sa psihică. Dar, tocmai de aceea socot eu că gestul lui are o vastă şi profundă semnificaţie. Nietzsche venise să-i ceară iertare calului pentru Descartes. Nebunia lui (cu alte cuvinte, divorţul de umanitate) începe în clipa în care plânge de mila calului.

Acesta e acel Nietzsche care mi-e drag, aşa cum mi-e dragă şi Tereza, care mângâie în poalele ei capul unui câine bolnav de moarte. Îi văd pe amândoi, unul lângă altul: amândoi se abat din drumul pe care omenirea, „domnul şi stăpânul naturii”, îşi vede mai departe de marşul ei neobosit.

3

Karenin născuse două cornuri şi o albină. Se uita, cu stupoare, la ciudatele sale progenituri. Cornurile stăteau liniştite, în timp ce albina, aiurită, se împleticea învârtindu-se în jurul ei; apoi îşi luă zborul şi se făcu nevăzută.

Era un vis pe care-l avusese Tereza. Când se trezi, i-l povesti lui Tomas şi amândoi găsiră în el o consolare: acest vis transforma boala lui Karenin în graviditate, iar drama naşterii avea un rezultat comic şi, deopotrivă, înduioşător: două cornuri şi o albină.

Tereza fu din nou cuprinsă de o speranţă absurdă. Coborî din pat şi se îmbrăcă. Viaţa ei începea şi aici, la ţară, cu mersul la cumpărături: se ducea la băcănie să cumpere lapte, pâine, cornuri. În ziua aceea însă, când îl strigă pe Karenin ca s-o însoţească, acesta abia izbuti să-şi ridice capul. Era pentru prima oară când refuza să participe la ceremonia pe care el însuşi o pretindea întotdeauna cu o încăpăţânare înverşunată.

Aşa stând lucrurile, se duse fără el.

— Unde-i Karenin? întrebă vânzătoarea, care avea un corn gata pregătit pentru el. De data aceasta trebui să i-l ducă Tereza în sacoşa ei. Cum trecu pragul, îl scoase, ca să i-l arate lui Karenin. Voia să-l facă să se ridice şi să vină să-l ia. Dar acesta stătea întins, fără să mişte.

Tomas vedea cât de nefericită e Tereza. Luă cornul, îl puse în gură, şi, lăsându-se în patru labe în faţa lui Karenin, începu să se apropie de el pâş-pâş.

Karenin îl privea şi o lumină de interes părea să se aprindă, încet-încet, în ochii lui, dar nu se ridică. Tomas îşi apropie obrajii de boticul lui. Fără să-şi mişte trupul, câinele apucă partea de corn ce ieşea din gura lui Tomas, după care Tomas lăsă să-i scape din gură tot cornul, ca să-i rămână în întregime lui Karenin.

Tomas, mereu în patru labe, bătu în retragere, se ghemui, şi începu să mârâie prefăcându-se că vrea să se bată pentru obţinerea cornului. În clipa aceea, Karenin îi răspunse stăpânului cu mârâitul său câinesc. În sfârşit! Acesta era momentul pe care-l aşteptau! Karenin avea chef de joacă! Karenin mai avea poftă să trăiască!

Acest mârâit era surâsul lui Karenin şi cei doi voiau să facă să dureze acest surâs cât mai mult cu putinţă. Şi, mereu în patru labe, Tomas se apropie din nou de Karenin şi apucă extremitatea cornului ce răsărea din boticul căţelului. Feţele lor erau acum atât de apropiate, încât Tomas simţea izul răsuflării câinelui, iar pe obraji îl gâdilau firele lungi de păr ce-i creşteau lui Karenin în jurul boticului. Câinele mai scoase un mârâit şi, pe

neaşteptate, îşi scutură boticul cu o mişcare violentă. Acum le rămânea amândurora câte o jumătate de corn, strânsă cu străşnicie între dinţii lor. Karenin săvârşi vechea sa greşeală. Eliberă partea sa de corn, vrând să pună stăpânire pe bucata ţinută în gură de stăpânul său. Uitase, ca de obicei, că Tomas nu era câine şi avea la dispoziţie două mâini. Fără să scape cornul din gură, Tomas culese jumătatea cealaltă căzută pe covor.

— Tomas! izbucni Tereza. Ce faci?! E cornul lui! Doar n-oi fi vrând să i-l iei!?

Tomas lăsă să-i cadă din mână ambele jumătăţi în faţa lui Karenin, care înghiţi una la iuţeală, iar pe cealaltă o păstră mult timp şi cu ostentaţie în boticul lui, spre a le demonstra, plin de trufie, celor doi stăpâni, că el era câştigătorul partidei.

Se uitau la el şi îşi spuneau mereu, în sinea lor, că îndrăgitul Karenin surâde şi, atâta timp cât surâde, are un motiv să trăiască, în ciuda faptului că era condamnat să moară.

A doua zi, starea lui părea că se ameliorase. Luaseră masa de prânz. Era momentul când se bucurau amândoi de ora lor liberă şi, de obicei, ieşeau să facă o plimbare cu Karenin. Ştia acest lucru şi, cu câteva clipe înainte, începea să le dea târcoale şi să se gudure în jurul lor; de data aceasta însă, când Tereza apucă lesa şi zgarda, Karenin se uită îndelung la ele, fără să facă vreo mişcare. Stăteau amândoi în faţa lui şi se străduiau să fie veseli (pentru el şi numai pentru el) ca să-i transmită un pic de bună dispoziţie. Abia după un timp, făcându-i-se parcă milă de ei, se apropie şchiopătând în trei picioare şi acceptă să i se pună zgarda.

— Tereza, spuse Tomas, ştiu că eşti certată cu aparatul de fotografiat. Dar azi, te rog să-l iei cu tine.

Tereza îi dădu ascultare. Deschise şifonierul, ca să caute acolo aparatul uitat, şi Tomas reluă:

— Într-o zi, vom fi foarte bucuroşi să ne uităm la aceste fotografii. Karenin a fost o parte din viaţa noastră.

— Cum adică *a fost?* spuse Tereza, ţipând ca muşcată de şarpe. Aparatul se afla în faţa ei, într-un colţ din fundul şifonierului, dar ea nu făcea nici un gest Nu, nu-l iau. Nici nu vreau să mă gândesc că scumpul nostru Karenin nu va mai fi. Ai început să vorbeşti despre el la timpul trecut...

— Nu te supăra pe mine, replică Tomas, dar...

— Nu mă supăr, îl întrerupse Tereza, cu o voce blajină. Şi eu

m-am surprins, de atâtea ori, gândindu-mă la el la timpul trecut! Şi tot de atâtea ori mi-am reproşat acest gând! De asta azi nu vreau să iau cu mine aparatul de fotografiat.

Mergeau pe drum, fără să schimbe o vorbă. A nu vorbi era singura modalitate de a nu gândi despre Karenin la timpul trecut. Nu-l scăpau o clipă din ochi şi erau mereu cu el. Pândeau momentul în care avea să zâmbească. Dar el nu zâmbea: nu făcea decât să meargă mereu în trei picioare.

— Face asta numai de dragul nostru, începu Tereza. N-avea nici un chef să iasă la plimbare. A ieşit doar ca să ne facă nouă o bucurie.

Era trist ceea ce spunea, şi, totuşi, fără să-şi dea seama, erau fericiţi. Erau fericiţi, nicidecum în ciuda tristeţii, ci datorită tristeţii. Se ţineau de mână şi în ochii lor stăruia aceeaşi imagine: un câine schilod, care însemna zece ani din viaţa lor.

Mai merseră aşa, o bucată de drum. Pe urmă, spre marea lor dezamăgire, Karenin se opri şi făcu stânga-mprejur. Trebuiau să se întoarcă.

Poate chiar în aceeaşi zi, sau în ziua următoare, Tereza intră pe neaşteptate în camera lui Tomas şi, fără să vrea, îl văzu citind o scrisoare. Auzind zgomotul de uşă închisă, Tomas furişă scrisoarea printre alte hârtii. Tereza surprinse această mişcare. În timp ce părăsea încăperea, îl văzu strecurând scrisoarea în buzunarul hainei. Uitase însă să ia şi plicul. Când rămase singură acasă, se apucă să-l cerceteze. Adresa era scrisă cu o literă necunoscută, dar foarte îngrijită, drept care socoti că nu putea fi decât un scris de femeie.

Mai târziu, când se aflau din nou împreună, îl întrebă, aşa, ca într-o doară, dacă a sosit poşta.

— Nu, răspunse Tomas, şi Tereza fu cuprinsă de o disperare cu atât mai cumplită cu cât îşi pierduse obişnuinţa de a dispera. Nu, nici prin gând nu-i trece că Tomas ar avea o amantă secretă. Practic, acest lucru e cu neputinţă. Era la curent cu fiecare clipă liberă de care dispunea. Dar mai exista, fără doar şi poate, la Praga, o femeie la care Tomas ţinea, chiar dacă aceasta n-avea cum să-i lase în păr mirosul sexului său. Nu credea că Tomas ar putea s-o părăsească pentru această femeie, dar avea sentimentul că fericirea ultimilor doi ani petrecuţi la ţară era, ca altă dată, înjosită şi degradată de minciună.

Îi revenea în minte o veche idee: al ei „acasă” nu era Tomas, ci Karenin. Cine va mai întoarce ceasornicul zilelor vieţii lor, când el nu va mai fi?

Tereza trăia cu gândul în viitor, într-un viitor fără Karenin, şi se simţea părăsită.

Karenin zăcea întins în colţul său şi gemea. Tereza ieşi în grădină. Cercetă iarba dintre doi meri şi îşi spuse în sinea ei că acolo îl vor înmormânta pe Karenin. Îşi înfipse tocul pantofului în pământ şi trasă cu el, pe iarbă, un dreptunghi. Acesta va fi mormântul lui.

— Ce faci aici?! o întrebă cu uimire Tomas, care o surprinse, la fel de neaşteptat, cum îl surprinsese ea în urmă cu câteva ceasuri, în timp ce citea o scrisoare.

Nu-i răspunse. Tomas vedea că mâinile începuseră iar să-i tremure. Se întâmpla pentru prima oară după atâta vreme. Le apucă în mâinile sale. Tereza le smulse din strânsoarea lor.

— E mormântul lui Karenin?

Nu-i răspunse.

Tăcerea ei avu darul să-l irite. Izbucni:

— Îmi reproşezi faptul că gândesc despre el la timpul trecut! Dar tu ce faci? Te pregăteşti să-l îngropi...

Fi întoarse spatele şi se duse în casă. Tomas se retrase şi el în camera lui, trântind cu putere uşa în urma sa.

Tereza o deschise şi spuse:

— Dacă tot timpul te gândeşti numai la tine, ai putea, măcar acum, să te gândeşti la el. Dormea şi tu l-ai trezit. O să înceapă iar să suspine.

Ştia că era nedreaptă (câinele nu dormea), şi mai ştia că se comporta ca o femeie dintre cele mai vulgare, care vrea să facă rău şi ştie cum să-l facă.

Tomas intră pe vârfuri în odăiţa în care zăcea Karenin. Dar Tereza nu voia să-l lase singur cu el. Se aplecau amândoi deasupra bietului animal, fiecare din altă parte. Această mişcare comună nu însemna un gest de împăcare. Dimpotrivă. Fiecare era singur. Tereza cu câinele ei, Tomas cu câinele lui.

Mi-e teamă să nu rămână aşa cu el până în ultima clipă, despărţiţi unul de altul, fiecare cu singurătatea sa.

De ce e atât de important pentru Tereza cuvântul idilă?

Cei care am fost educaţi în mitologia Vechiului Testament am putea spune că idila este imaginea ce a rămas în noi ca o amintire a Paradisului: viaţa în Paradis nu se asemăna cu alergarea în linie dreaptă, care ne conduce spre necunoscut; viaţa în Paradis nu era o aventură. Ea se desfăşura înscriind un cerc în jurul unor lucruri cunoscute. Monotonia ei nu era plictiseală, ci fericire.

Atâta timp cât omul trăia la ţară, în mijlocul naturii, înconjurat de animale domestice, îmbrăţişat de anotimpuri şi de repetarea acestora, rămânea mereu cu el măcar o reflectare a acestei idile paradiziace. Aşa se face că Tereza, atunci când l-a întâlnit în staţiunea balneoclimaterică pe preşedintele cooperativei agricole, a văzut scăpărând pe neaşteptate în faţa ochilor ei imaginea satului (a satului în care nu trăise niciodată şi pe care nu-l cunoştea), şi a fost captivată de farmecul lui. Era ca şi când ar fi aruncat o privire înapoi, în direcţia Paradisului.

În Paradis, atunci când se apleca deasupra izvorului, Adam nu ştia că ceea ce vedea în lucirea apei era chipul său. El n-ar fi putut s-o înţeleagă pe Tereza, care, atunci când era mică, se posta în faţa oglinzii şi se străduia să-şi întrezărească sufletul prin trupul ei. Adam era ca şi Karenin. Adeseori, Tereza se amuza conducându-l în faţa oglinzii. El nu-şi recunoştea în ea propria sa imagine; o privea cu un aer distrat, cu o incredibilă nepăsare.

Comparaţia între Karenin şi Adam mă duce la gândul că, în Paradis, omul nu era încă om. Mai exact:

omul nu era încă lansat pe traiectoria omului. Noi, ceilalţi, suntem de mult lansaţi şi zburăm în vidul timpului ce se înscrie şi se împlineşte în linie dreaptă. Dar mai există şi acum în noi o cureluşă subţire ce ne leagă de îndepărtatul şi înceţoşatul Paradis, unde Adam se apleca deasupra izvorului şi, spre deosebire de Narcis, nu bănuia, câtuşi de puţin, că acea pată gălbuie pe care o vedea în apă era, de fapt, chipul lui. Nostalgia Paradisului e dorinţa omului de a nu fi om.

Când era copilă şi se întâmpla să găsească şerveţelele igienice ale mamei sale pătate de sângele menstrual, Tereza se îngrozea şi îşi detesta mama pentru faptul de a nu fi avut măcar pudoarea să le ascundă. Karenin, care era o căţeluşă, avea şi ea ciclurile sale menstruale, care-i veneau o dată la şase luni şi

durau cincisprezece zile. Ca să nu-i murdărească apartamentul, Tereza îi punea între lăbuţe o bucată mare de vată şi-o îmbrăca cu nişte chiloţi de-ai ei, mai vechi, pe care-i fixa cu ingeniozitate de trupul lui, înfăşurându-i cu o panglică lungă. Apoi, cincisprezece zile în şir, se amuza râzând de această îmbrăcăminte hazoasă.

Cum ne putem explica faptul că ciclurile unei căţeluşe erau de natură să trezească în ea o tandreţe hazlie, de vreme ce propriile sale cicluri aveau darul s-o dezguste? Răspunsul mi se pare uşor de dat: câinele n-a fost izgonit niciodată din Paradis. Karenin habar nu are de dualitatea trupului şi a sufletului şi nu cunoaşte dezgustul. De aceea se simte Tereza atât de bine şi de liniştită în preajma lui (şi acesta-i motivul pentru care-i periculos să transformi animalul într-o maşină animată şi să faci din vacă un automat producător de lapte: în felul acesta rupe omul firul care-l ţinea legat de Paradis, şi nimic nu va putea să-l oprească, nici să-l aline în zborul său prin vidul timpului).

Din încurcătura confuză, haotică, a acestor gânduri se naşte în mintea Terezei o idee blasfematoare, de care nu se poate descotorosi: dragostea ce o leagă de Karenin e mai bună decât dragostea existentă între ea şi Tomas. Mai bună, nicidecum mai mare. Tereza nu vrea să învinovăţească pe nimeni, nici pe ea, nici pe Tomas, şi nici nu vrea să afirme că ei ar putea să se iubească *mai mult.* Are, mai curând, sentimentul că perechea umană e creată aşa fel încât dragostea bărbatului şi a femeii este *a priori* de o calitate inferioară celei ce poate fi (cel puţin în cea mai bună dintre variantele sale) dragostea dintre om şi câine – această ciudăţenie a istoriei omului pe care Creatorul, de bună seamă, n-o planificase.

E o dragoste dezinteresată: Tereza nu vrea nimic de la Karenin. Nici măcar dragoste nu-i pretinde: ea nu şi-a pus niciodată întrebările ce tulbură şi chinuiesc cuplurile omeneşti: mă iubeşte? A iubit pe altcineva mai mult decât pe mine? Mă iubeşte mai mult decât îl iubesc eu pe el? Toate aceste întrebări adresate dragostei, întrebări care o judecă, o cercetează, o examinează, o interoghează, sunt de natură s-o şi distrugă din faşă. S-ar putea să nu fim în stare să iubim, tocmai pentru faptul că tânjim după iubire, ceea ce înseamnă că pretindem ceva (dragostea) de la celălalt, în loc să ne apropiem de el fără revendicări şi să ne mulţumim doar cu simpla sa prezenţă.

Dar mai e ceva: Tereza l-a acceptat pe Karenin aşa cum era, nu a încercat să-l transforme în propria sa imagine, a consimţit dinainte să-i respecte universul său câinesc, n-a vrut şi nu vrea să i-l confişte, şi nu-i geloasă pe înclinaţiile sale secrete (intime). Dacă l-a educat, n-a făcut-o ca să-l schimbe (aşa cum vrea bărbatul s-o schimbe pe femeia lui şi femeia pe bărbatul ei), ci numai pentru a-l face să înveţe limbajul elementar care le-a înlesnit să se înţeleagă şi să poată trăi împreună.

Şi-apoi: dragostea ei pentru câine este o dragoste voluntară, nimeni nu i-a impus-o (Tereza se gândeşte din nou la mama ei şi o încearcă părerea de rău: dacă mama ar fi una dintre femeile necunoscute ale satului, s-ar putea ca grosolănia jovială a acesteia să i se pară simpatică! Ah! Dacă mama ei ar fi fost o străină! Ce bine ar fi fost! Din anii copilăriei Tereza se ruşina, întotdeauna, de faptul că mama îi ocupa trăsăturile chipului şi-i confisca propriul său eu. Dar partea mai proastă e că milenarul imperativ „Iubeşte-ţi tatăl şi mama!" o obliga să accepte această ocupaţie şi să considere drept dragoste această agresiune! Nu e greşeala mamei că Tereza s-a despărţit de ea. S-a despărţit de ea nu fiindcă mama ei era aşa cum era, ci fiindcă-i era mamă).

Dar, înainte de toate: nici o fiinţă umană nu-i poate aduce alteia ofranda iubirii. Numai animalul poate s-o facă, fiindcă el n-a fost izgonit din Paradis. Dragostea dintre om şi câine e idilică. E o dragoste fără conflicte, fără scene sfâşietoare, fără evoluţii. Karenin înscria în jurul lui Tomas şi al Terezei cercul vieţii sale întemeiate pe repetare şi aştepta de la ei acelaşi lucru.

Dacă ar fi fost o fiinţă umană în loc de a fi un câine, Karenin i-ar fi spus, fără doar şi poate, de multă vreme Terezei: „Nu te supăra, dar pe mine nu mă amuză să duc în fiecare zi un corn în gură. N-ai putea găsi pentru mine ceva mai nou?" în această frază rezidă condamnarea totală a omului. Timpul uman nu se învârteşte în cerc, ci avansează în linie dreaptă. Acesta-i motivul pentru care omul nu poate fi fericit, căci fericirea e năzuinţa spre repetare.

Da, fericirea e năzuinţa spre repetare, îşi spune Tereza în sinea ei.

Când preşedintele cooperativei se ducea să-l plimbe pe Mefisto după terminarea programului de muncă şi o întâlnea pe Tereza, nu uita niciodată să-i spună:

— Doamnă Tereza! De ce n-am avut norocul să-l cunosc mai demult?! Am fi putut să umblăm împreună după fete! Nicio femeie nu rezistă la doi purcei!

La auzul acestor cuvinte, Mefisto scotea un grohăit prelung, aşa fusese dresat de stăpânul său. Tereza râdea de fiecare dată, în ciuda faptului că ştia, cu un minut înainte, ce avea să-i spună preşedintele. Repetarea nu păgubea cu nimic farmecul glumei. Dimpotrivă. În contextul idilei, chiar şi umorul se supune dulcii legi a repetării.

5

În comparaţie cu omul, câinele nu are prea multe privilegii, dar are unul demn de apreciat: în cazul lui, eutanasia nu e interzisă de lege; animalul are dreptul la o moarte mizericordioasă. Karenin mergea în trei lăbuţe şi îşi petrecea timpul, din ce în ce mai mult, zăcând în colţul său. Gemea. Tereza şi Tomas erau întru totul de acord că n-aveau voie să-l lase să sufere fără rost. Dar înţelegerea lor asupra acestui principiu nu-i scutea de o incertitudine înfiorătoare: cum puteau să ştie în ce moment suferinţa lui devine inutilă? Cum să determine clipa în care nu mai avea rost să trăiască?

Dacă Tomas n-ar fi fost doctor! Ce bine ar fi fost! Ar fi avut posibilitatea să se ascundă în spatele unei terţe persoane. Ar fi putut să se adreseze medicului veterinar şi să-i ceară să-i facă o injecţie bietului animal.

E cumplit să-ţi asumi tu însuţi rolul morţii! Tomas declarase multă vreme, cu toată hotărârea, că el nu-i va face niciodată injecţia şi va face apel la ton medic veterinar. În cele din urmă însă, a înţeles că putea să-i acorde lui Karenin un privilegiu de care nu se bucură nici o fiinţă umană: moartea va veni la el sub înfăţişarea celor pe care i-a iubit.

Karenin îşi petrecuse toată noaptea gemând. Dimineaţa, după ce l-a palpat, Tomas îi spuse Terezei:

— Nu mai e cazul să aşteptăm.

Curând trebuiau să plece amândoi la lucru. Tereza se duse să vadă pe Karenin în camera alăturată. Până atunci zăcuse într-o stare de totală apatie (nici a tund când Tomas îl examinase, cu câteva clipe în urmă, nu dăduse acestui lucru nici o importanţă); acum însă, auzind uşa deschizându-se, îşi înălţă uşor capul şi o

privi pe Tereza.

Nu era în stare să suporte această privire care aproape o înspăimânta. La Tomas nu se uita niciodată aşa, în felul acesta nu se uita decât la ea. Dar niciodată cu aceeaşi intensitate ca acum. Nu era o privire deznădăjduită sau tristă, nu. Era o privire ce exprima o încredere înfricoşătoare, de nesuportat. Privirea aceasta era o întrebare avidă. De-a lungul întregii sale vieţi, Karenin aşteptase răspunsul Terezei, iar acum îi dădea de înţeles (cu mult mai multă insistenţă decât odinioară) că era gata oricând să afle de la ea adevărul (căci tot ce venea de la Tereza era pentru el adevărat: fie că-i spune „stai!” sau „culcat!”, toate acestea simt pentru el adevăruri cu care face corp comun şi care dau un sens vieţii sale).

Privirea aceasta, de o încredere înfiorătoare, fu scurtă. Peste câteva clipe îşi lăsă din nou capul pe lăbuţele sale. Tereza ştia că în felul ăsta nu se va mai uita nimeni la ea.

Nu-i dădeau niciodată dulciuri, dar, cu câteva zile înainte, Tereza cumpărase câteva tablete de ciocolată. Le desfăcu din foiţa de staniol, le frânse în bucăţele mici, şi le aşeză în jurul lui. Mai puse lângă ele o strachină cu apă, ca să nu-i lipsească nimic în cele câteva ore cât avea să rămână singur în casă. Dar privirea cu care se uitase la ea cu câteva clipe în urmă parcă-l obosise. În ciuda faptului că era înconjurat de atâtea bucăţi de ciocolată, nu-şi mai înălţa capul.

Tereza se aşeză pe jos lângă el şi-l luă în braţe. O mirosi încet-încet, şi, cu multă trudă, o linse o dată sau de două ori pe obraz. Tereza primi această mângâiere cu ochii închişi, ca şi când ar fi vrut s-o întipărească pentru totdeauna în memoria ei. Răsuci capul, ca să-i lângă şi celălalt obraz.

Pe urmă trebui să plece, să vadă de junincile ei. Se întoarse acasă abia după masa de prânz. Karenin continua să zacă, înconjurat de bucăţile de ciocolată, şi nu-şi mai înălţă capul când o auzi venind. Piciorul său bolnav era umflat şi tumoarea se spărsese în alt loc. Printre perişori îi apăruse o picătură mică, de o paloare roşiatică (ce nu aduce deloc cu sângele).

Aşa cum făcuse dimineaţa, se întinse din nou lângă el, şi, petrecându-şi o mână peste trupul lui, închise ochii. Peste puţin timp auzi un ciocănit uşor în uşă.

— Domnule doctor! Domnule doctor! A venit porcul cu preşedintele său!

Nu era în stare să stea de vorbă cu nimeni. Rămase nemişcată, cu ochii închişi. De afară se mai auzi o dată:

— Domnule doctor, purceii au venit să vă vadă; după care se aşternu din nou tăcerea.

Tomas sosi abia peste o jumătate de oră şi, fără să scoată o vorbă, se duse în bucătărie să pregătească injecţia. Când reveni în cameră, Tereza era în picioare şi Karenin făcu un efort să se ridice. Zărindu-l pe Tomas, începu să dea uşor din codiţă.

— Ia te uită! spuse Tereza, mai zâmbeşte şi acum. Rostise aceste cuvinte pe un ton rugător, de parcă ar fi vrut să ceară cu ele o mică amânare, dar nu insistă.

Încet-încet, întinse pe pat un cearşaf alb, presărat cu motive florale, reprezentând nişte flori micuţe de culoarea violetei. De altfel, pregătise totul şi se gândise la toate, de parcă ar fi prevăzut cu multe zile înainte moartea lui Karenin. (Doamne! Ce onoare! Să visăm dinainte moartea celor pe care-i iubim!)

Nu mai avea putere să sară pe pat. Îl luară amândoi în braţe şi-l săltară pe cearşaf. Tereza îl întoarse într-o rână şi Tomas îi examina lăbuţa căutând un loc unde vena era mai proeminentă şi perfect vizibilă. Pe urmă tăie cu foarfecele perii din locul cu pricina.

Tereza stătea îngenuncheată la picioarele patului şi ţinea capul lui Karenin lipit de faţa ei.

Tomas îi ceru să-i strângă cu putere lăbuţa din spate, chiar deasupra venei micuţe în care era greu să înfigi acul. Tereza îi ţinea lăbuţa fără însă a-şi îndepărta faţa de capul lui Karenin. Îi vorbea tot timpul, cu o voce caldă, şi el nu se gândea decât la ea.

Nu-i era frică. Îi mai linse de două ori obrajii. Şi Tereza îi şoptea la ureche:

— Nu-ţi fie teamă, nu-ţi fie teamă, acolo n-o să te mai doară nimic, acolo o să visezi veveriţe şi iepuraşi, şi-o să vezi acolo şi vaci, şi-o să fie acolo şi Mefisto – nu-ţi fie teamă…

Tomas înfipse acul în venă şi apăsă pistonul seringii. Un fior scurt străbătu lăbuţa lui Karenin, respiraţia i se acceleră pentru câteva secunde, apoi, pe neaşteptate, se opri cu desăvârşire.

Tereza stătea mereu în genunchi în dreptul patului, cu faţa lipită de capul căţelului.

Trebuiră să se întoarcă amândoi la munca lor şi Karenin rămase singur, întins pe cearşaful alb împodobit cu floricele

violete.

Revenіră acasă, spre seară. Tomas se duse în grădină. Găsi, între cei doi meri, laturile dreptunghiului trasat de Tereza cu tocul pantofului, în urmă cu câteva zile. Începu să sape, respectând cu stricteţe dimensiunile indicate. Voia ca totul să fie făcut aşa cum îşi dorea Tereza.

Aceasta rămăsese în casă cu Karenin. De teamă să nu fie îngropat de viu îşi lipea urechea de boticul lui şi i se părea că aude o suflare plăpândă. Se dădu un pas înapoi şi surprinse pe pieptul lui o mişcare uşoară.

(Nu, n-a auzit decât propria-i răsuflare, ce împrumuta o tresărire imperceptibilă trupului său, lăsându-i impresia că se mişcă trupul căţelului!)

Găsi în poşeta ei o oglinjoară şi o puse pe boticul căţelului. Oglinjoara era atât de murdară încât i se păru că vede pe ea rouă lăsată de suflarea lui Karenin.

— Tomas, Karenin trăieşte! strigă ea când Tomas reveni din grădină cu încălţările pline de noroi.

Tomas se aplecă deasupra lui şi răsuci din cap, dezaprobator.

Apucară fiecare de câte o extremitate a cearşafului pe care zăcea Karenin. Tereza din partea lăbuţelor, Tomas din partea capului. Îl săltară şi ieşiră cu el în grădină.

Tereza simţi pe mâinile sale ceva umed. Cearşaful era ud. A venit la noi aducându-ne o bălticā, şi ne părăseşte lăsându-ne o băltică, îşi spuse în sinea ei. Era fericită să simtă pe degetele ei această umezeală, ultimul cuvânt de rămas-bun al căţelului.

Îl duseră la locul dintre cei doi meri şi-l depuseră pe fundul gropii. Tereza se aplecă spre a-i aranja cearşaful aşa fel încât să-l acopere în întregime. Nu putea să suporte ideea ca ţărâna pe care aveau s-o răstoarne peste el să cadă pe trupul lui *despuiat.*

Pe urmă se duse în casă şi reveni cu zgarda, cu lesa şi cu bucăţile de ciocolată ce rămăseseră de dimineaţă neatinse pe podea. Le aruncă pe toate în mormânt.

Lângă groapă se înălţa grămada de pământ proaspăt săpat. Tomas apucă lopata. Tereza îşi aminti de ultimul ei vis: Karenin adusese pe lume două cornuri şi o albină. Fraza aceasta căpătă deodată rezonanţa unui epitaf. Îşi imagina între cei doi meri un monument cu următoarea inscripţie: „Aici zace Karenin. A adus pe lume două cornuri şi o albină.”

Clarobscurul se lăsa peste grădină. Era clipa când ziua se îngemăna cu înserarea, pe bolta cerului se şi ivise o lună palidă, ca o lampă uitată în camera morţilor.

Aveau amândoi încălţările pline de noroi în timp ce duceau sapa şi lopata înapoi în şopronul lipit de peretele casei, unde erau rânduite uneltele: greblele, târnăcoapele, săpăligile.

6

Stătea la masa din camera sa, unde se aşeza de obicei ca să citească o carte. În asemenea momente, când venea să-l vadă, Tereza se apleca spre el din spate şi îşi lipea obrajii de obrajii lui. De data asta însă, când făcu obişnuitul gest, băgă de seamă că Tomas nu citea o carte. În faţa lui se afla o scrisoare şi, în ciuda faptului că nu conţinea mai mult de când rânduri bătute la maşină, Tomas o contempla îndelung cu o privire fixă.

— Ce-i asta? întrebă Tereza, îngrozită.

Fără să se întoarcă, Tomas luă scrisoarea de pe masă şi i-o întinse; i se comunica să se prezinte în aceeaşi zi pe aeroportul oraşului învecinat.

Când îşi întoarse, în sfârşit, capul, Tereza citi în ochii lui aceeaşi groază pe care o resimţise şi ea, cu câteva clipe în urmă.

— Merg cu tine, îi spuse.

Tomas clătină din cap:

— Această chemare mă priveşte numai pe mine.

— Nu se poate, merg cu tine, repetă Tereza, şi se urcară amândoi în camionul lui Tomas.

Peste puţin timp ajunseră pe platoul aeroportului. Era ceaţă, o ceaţă deasă. În faţa lor se profilau, foarte vag, câteva siluete de avioane. Trecură de la unul la altul, dar toate uşile acestor avioane erau închise, şi n-aveau cum să pătrundă în ele. În cele din urmă, găsiră unul cu uşa deschisă şi cu pasarela accesibilă spre intrarea avionului. Urcară treptele şi în cadrul uşii îşi făcu apariţia un steward care-i pofti să meargă mai departe. Era un avion micuţ, pentru cel mult treizeci de pasageri, şi toate locurile erau goale. Înaintară pe culoarul dintre scaune, ţinându-se mereu unul de braţul celuilalt, fără să le pese de ceea ce se întâmpla în jurul lor. În sfârşit, se aşezară pe două scaune alăturate şi Tereza îşi lăsă capul pe umărul lui Tomas. Groaza

iniţială începu să se risipească, prefăcându-se în tristeţe.

Groaza e un şoc, un moment de orbire totală. Groaza e lipsită de orice urmă a frumuseţii. Groaza nu vede decât lumina violentă a evenimentului necunoscut pe care-l aşteaptă. Dimpotrivă, tristeţea presupune cunoaşterea acestui eveniment. Tomas şi Tereza ştiau ce-i aşteaptă. Strălucirea orbitoare a groazei se estompa, şi lumina se despuia într-o delicată şi gingaşă iluminare albăstruie, ce făcea ca lucrurile să fie mai frumoase decât fuseseră înainte.

În clipa în care citise scrisoarea, Tereza nu nutrise niciun sentiment de dragoste pentru Tomas; se gândise doar că n-avea voie să-l părăsească nici măcar o secundă: groaza înăbuşise în ea toate celelalte sentimente şi senzaţii. Acum, când stătea lipită de el (avionul plutea printre nori), groaza se risipise şi ea percepea dragostea ei pentru Tomas, şi ştia că această dragoste e fără limite şi fără măsură.

În sfârşit, avionul ateriză. Se ridicară şi porniră spre uşa pe care stewardul o deschisese. Se ţineau mereu cu braţele petrecute în jurul taliei şi stăteau pe loc, în capătul de sus al pasarelei. Surprinseră jos trei bărbaţi mascaţi, cu glugă pe faţă şi cu arma în mână, gata să tragă. Şovăiala n-avea nici un rost, căci nu exista nici o posibilitate de scăpare. Coborâră scara agale, şi în clipa în care puseră piciorul pe pistă, unul dintre bărbaţi ridică puşca şi ţinti. Nu se auzi nici o detunătură, dar Tereza simţi cum Tomas, care, cu o secundă înainte, se lipea încă de trupul ei ţinând-o de mijloc, începea să se prăbuşească.

Încercă să-l strângă, să-l ţină lipit de ea, dar nu izbuti. Tomas căzu pe betonul pistei de aterizare. Se aplecă asupra lui. Voia să se arunce peste el, să-l acopere cu trupul ei, dar în clipa aceea îi fu dat să vadă un lucru de o ciudăţenie neobişnuită: trupul lui Tomas începu să se micşoreze, împuţinându-se văzând cu ochii. Povestea i se păru atât de neverosimilă şi de incredibilă, încât înmărmuri şi rămase ţintuită locului. Trupul lui Tomas devenea din ce în ce mai mic, nu mai semăna deloc cu Tomas, în cele din urmă nu mai rămase din el decât ceva minuscul, iar acest ceva minuscul începu deodată să mişte, ca apoi să fugă, gonind de zor pe platoul aeroportului.

Bărbatul care trăsese îşi scoase masca de pe faţă şi-i zâmbi Terezei cu un aer amabil şi binevoitor. Pe urmă, se întoarse şi porni în urmărirea acelui lucru minuscul, care alerga

descumpănit de colo-colo de parcă ar fi fugit de cineva, căutând cu disperare un ascunziş. Vânătoarea durǎ un timp, până când bărbatul care trăsese se aruncă pe neaşteptate la pământ şi urmărirea se sfârşi.

În fine, se ridică şi se îndreptă spre Tereza, ducându-i în braţe lucrul cu pricina. Acel lucru tremura de frică. Era un iepure. I-l întinse Terezei. În clipa aceea, spaima şi tristeţea ce sălăşluiau în ea se stinseră ca din senin şi Tereza era fericită că ţinea în braţe micuţul animal, că acest animal era al ei şi putea să-l strângă la pieptul ei. De atâta fericire, izbucni în hohote de plâns. Plângea şi iar plângea; din cauza lacrimilor nu vedea înaintea ei, şi-şi ducea iepuraşul acasă, spunându-şi în sinea ei că acum a ajuns aproape de ţel, că se afla acolo unde voia să fie, acolo de unde nu va mai avea niciun motiv să evadeze.

O porni pe străzile Pragăi şi găsi, cu uşurinţă, casa ei. Trăise acolo cu părinţii săi când era mică. Tatăl şi mama nu mai locuiau în această casă. Fu întâmpinată de doi bătrânei pe care nu-i văzuse niciodată, dar despre care ştia că erau străbunicul şi străbunica ei. Aveau amândoi obrajii brăzdaţi de cute adânci, ca scoarţa unui copac, şi Tereza era bucuroasă că avea să locuiască împreună cu ei. Acum însă, voia să fie singură, doar cu micuţul său animal. Găsi, fără greş, cămăruţa în care locuise de la vârsta de cinci ani, când părinţii socotiseră că merita să aibă o încăpere separată, numai pentru ea.

Camera era mobilată cu un divan, cu o măsuţă şi un scaun. Pe măsuţă se înălţa o lampă aprinsă, care o aştepta acolo de când plecase. Iar pe această lampă se afla un fluture cu aripile deschise, împodobite cu doi ochi mari, pictaţi. Tereza ştia că a ajuns la ţintă. Se întinse pe divan şi strânse în braţe iepuraşul, lipindu-l de faţa ei.

7

Stătea aplecat asupra mesei de lucru, unde se aşeza întotdeauna ca să citească o carte. Acum, avea în faţa sa o scrisoare. Îi spuse Terezei:

— Primesc, din când în când, nişte scrisori despre care nu voiam să-ţi vorbesc. Sunt scrise de fiul meu. Am făcut totul ca să evit orice contact între viaţa mea şi viaţa lui. Şi iată cum s-a răzbunat pe mine destinul. În urmă cu câţiva ani a fost dat afară

din şcoală. E tractorist, undeva, într-un sat oarecare. Ce-i drept, viaţa mea şi viaţa lui nu se ating, dar se desfăşoară alergând una lângă alta, în aceeaşi direcţie, ca două linii paralele.

— Şi de ce nu voiai să-mi vorbeşti despre aceste scrisori? întrebă Tereza, cu inima uşurată de o povară grea.

— Nu ştiu. Pur şi simplu, nu-mi făcea plăcem.

— Îţi scrie des?

— Din când în când.

— Despre ce-ţi vorbeşte?

— Despre el.

— Şi e interesant?

— Da. Mama lui, precum ştii, era o comunistă înfocată. A rupt cu ea, de multă vreme, orice legătură. S-a ataşat de nişte oameni care se aflau în aceeaşi situaţie cu noi. Au încercat să desfăşoare împreună o activitate politică. Unii dintre ei sunt acum în puşcărie. Dar, până la urmă, s-a despărţit şi de aceştia. S-a distanţat de ei, calificându-i drept „revoluţionari eterni!"

— S-a împăcat, cumva, cu regimul?!

— Da' de unde, nici vorbă de aşa ceva. E credincios, şi e convins că această credinţă în Dumnezeu e cheia pentru toate. După el, fiecare dintre noi trebuie să-şi trăiască viaţa de toate zilele potrivit normelor oferite de religie, fără a ţine seama de regim. Pe acesta trebuie să-l ignorăm. Crezând în Dumnezeu, spune el, suntem în stare să făurim prin comportamentul nostru, în orice situaţie, ceea ce denumeşte el „împărăţia Domnului pe pământ". Îmi explică în chip şi fel că, în ţara noastră, Biserica este unica asociaţie voluntară ce scapă de controlul statului. M-ar interesa dacă s-a alăturat bisericii ca să poată rezista mai bine în faţa regimului, sau dacă e credincios cu adevărat.

— Şi cine te opreşte să-l întrebi?

— I-am admirat întotdeauna pe credincioşi, reluă Tomas, spunându-mi că au darul aparte al perceperii extrasenzoriale care mie, din păcate, mi-a fost refuzat. Într-un fel, erau nişte clarvăzători. Acum însă, judecând după exemplul fiului meu, îmi dau seama că e foarte uşor să devii credincios. Când s-a aflat în dificultate, s-au găsit nişte catolici care s-au ocupat de el, şi, ca din senin, a descoperit credinţa. S-ar putea să se fi decis pentru ea din recunoştinţă. Deciziile omeneşti sunt al dracului de uşoare.

— Şi tu nu i-ai răspuns niciodată la scrisorile lui?

— Nu mi-a dat adresa, spuse Tomas, grăbindu-se să adauge: pe ştampila poştei se vede denumirea comunei. Ar fi de-ajuns să trimit scrisoarea pe adresa cooperativei din satul respectiv.

Tereza se ruşina de bănuielile ei faţă de Tomas şi voia să-şi repare greşeala printr-un precipitat elan de generozitate faţă de fiul lui.

— Şi-atunci de ce nu-i scrii? De ce nu-i răspunzi?!

— Îmi seamănă mie, spuse Tomas. Când vorbeşte, face exact acelaşi rictus ca mine, încreţindu-şi buza superioară. Să-mi văd propria buză vorbind despre împărăţia Domnului mi se pare im pic prea bizar.

Tereza izbucni în hohote de râs.

Râse şi el, odată cu ea.

Tereza spuse:

— Tomas, nu fi copil! În definitiv, e o poveste atât de veche: tu şi prima ta soţie. În fond, ce legătură are el cu această poveste? Ce are el comun cu fosta ta soţie? De ce să-i faci cuiva rău, pentru că în tinereţe ai avut un moment de prost-gust?

— Ca să fiu sincer, numai gândul la această întâlnire mă face să am trac. Acesta-i, de fapt, principalul motiv de a nu-l vedea. Nu ştiu de ce am fost atât de încăpăţânat. Uneori omul ia o decizie, nici nu ştie cum, şi această decizie are propria sa forţă şi virtute a inerţiei. Cu fiecare an ce trece, e un pic mai greu s-o schimbi…

— Invită-l, interveni Tereza.

În aceeaşi zi, întorcându-se de la grajduri, auzi nişte voci dinspre şosea. Apropiindu-se, văzu camionul lui Tomas. Tomas stătea aplecat şi demonta o roată, în jurul lui se adunase un grup de oameni, căscând gura şi aşteptând ca Tomas să termine reparaţia.

Tereza stătea neclintită, nefiind în stare să-şi desprindă privirea: Tomas părea bătrân. Părul îi încărunţise şi neîndemânarea cu care se mişca nu era stângăcia unui medic devenit şofer de camion, ci neîndemânarea bărbatului trecut de tinereţe.

Îşi reaminti de o recentă convorbire cu preşedintele cooperativei, care-i spusese despre camionul lui Tomas că era într-o stare lamentabilă. Nu era o plângere, spusese asta în glumă, dar, oricum, se arătase îngrijorat: „Tomas ştie mai bine ce se află în corpul unui om decât în motorul unui camion”, a

spus el râzând. După care i-a mărturisit că făcuse mai multe demersuri pe lângă organele administrative spre a i se permite lui Tomas să-şi exercite profesia de medic în perimetrul raionului. A aflat însă că poliţia nu va fi niciodată de acord să i se dea această autorizaţie.

Se ascunse în spatele unui trunchi de copac ca să nu fie văzută de bărbaţii din preajma camionului, fără însă să-l scape din ochi pe Tomas. Simţea cum i se înfioară inima din pricina remuşcărilor: pentru ea a părăsit Zürich-ul şi s-a întors la Praga. Pentru ea a părăsit Praga. Şi nici aici n-a încetat să-l hărţuiască, chinuindu-l chiar şi în faţa muribundului Karenin cu suspiciunile ei nemărturisite.

Întotdeauna i-a reproşat, în forul ei lăuntric, că n-o iubeşte îndeajuns, socotind că dragostea ei era în afara oricărui reproş, în timp ce dragostea lui era un simplu act de îngăduinţă.

Acum îşi dădea seama cât de nedreaptă a fost: dacă l-ar fi iubit, într-adevăr, pe Tomas, cu o dragoste nemărginită, ar fi rămas cu el în străinătate! Acolo Tomas era fericit, acolo se deschidea în faţa lui o viaţă nouă! Şi ea a plecat, l-a părăsit! Ce-i drept, se convinsese de una singură că făcea acest lucru din generozitate, ca să nu fie pentru el o povară! Se pune însă întrebarea: era oare această generozitate altceva decât un simplu subterfugiu? În realitate, ştia că el se va întoarce, că va reveni la ea! Ea îl rechemase, ea îl trăsese din ce în ce mai jos, aşa cum îi ademenesc ielele pe săteni în mocirle, ca să-i lase acolo să se scufunde, să se înece. A profitat de o clipă când era chinuit de nişte crampe stomacale, ca să stoarcă de la el promisiunea de a se muta la ţară! Cât de vicleană a ştiut să fie! L-a chemat la ea, vrând parcă să-l încerce, încă o dată şi încă o dată, dacă o iubeşte, şi l-a tot chemat până l-a adus aici în halul ăsta: cărunt şi obosit, cu nişte mâini pe jumătate înţepenite, care nu vor mai putea să ţină niciodată bisturiul de chirurg!

Au ajuns acolo de unde nu se mai poate pleca în altă parte. Încotro ar mai putea s-o ia? În străinătate nu vor mai fi lăsaţi să plece niciodată. Nici la Fraga n-ar mai putea să se întoarcă vreodată, nimeni nu le-ar mai da acolo de lucru. Să se ducă în alt sat? La ce bun?!

Doamne, Dumnezeule! A fost, într-adevăr, nevoie să vină până aici ca să se încredinţeze că o iubeşte?!

Reuşi, în sfârşit, să monteze la loc roata camionului. Flăcăii se

săltară sub coviltir, Tomas se urcă la volan şi în clipa următoare se auzi duduitul motorului.

Tereza se duse acasă şi îşi umplu cada cu apă. Zăcea în apa fierbinte, spunându-şi în sinea ei că toată viaţa a abuzat de propria-i slăbiciune, împotriva lui Tomas. Toţi avem tendinţa de a vedea în putere vinovatul şi în slăbiciune victima inocentă. Acum însă, Tereza îşi dă seama: în cazul lor s-a petrecut tocmai contrariul: până şi visele ei, cunoscând, parcă, unica slăbiciune a acestui bărbat puternic, îi ofereau lui Tomas spectacolul suferinţelor ei, spre a-l determina să bată în retragere! Slăbiciunea Terezei era o slăbiciune agresivă, care-l forţa de fiecare dată să capituleze, până în momentul când Tomas a încetat să mai fie puternic, transformându-se într-un iepuraş cuibărit în braţele ei. Se gândea fără încetare la acest vis.

Ieşi din cadă, se şterse şi se duse să-şi aleagă o rochie. Voia s-o aleagă pe cea mai frumoasă, ca s-o placă şi să-i facă o bucurie.

Dar n-apucă să-şi încheie bine ultimul nasture, când Tomas dădu buzna în casă ca o vijelie, însoţit de preşedintele cooperativei şi de un tânăr ţăran cu faţa albă ca varul.

— Repede! strigă Tomas, un rachiu tare!

Tereza dădu fuga să caute o sticlă de şliboviţă.

Umplu repede un pahar şi tânărul îl goli ci într-o înghiţitură.

Între timp află ce se întâmplase: tânărul îşi scrântise umărul pe când lucra, şi urla de durere. Nimeni nu ştia ce să-i facă, şi, neavând încotro, l-au chemat pe Tomas, care, cu o singură mişcare, i-a repus braţul în articulaţia sa.

Tânărul mai trase pe gât un alt pahar, şi-i spuse lui Tomas:

— Soţia ta e azi al dracului de frumoasă!

— Prostule, îi replică preşedintele cooperativei, doamna Tereza e întotdeauna frumoasă.

— Eu ştiu că doamna e întotdeauna frumoasă, reluă tânărul, dar azi s-a şi îmbrăcat frumos. Niciodată n-aţi fost văzută cu această rochie! Vă pregătiţi să mergeţi undeva?

— Nu mă pregătesc să merg nicăieri, răspunse Tereza. M-am îmbrăcat aşa pentru Tomas.

— Ce baftă pe tine, doctore, interveni preşedintele. Chiaburoaica mea nu s-ar îmbrăca niciodată aşa frumos pentru mine.

— Păi, tocmai de aia ieşi la plimbare cu porcul şi nu cu

nevasta, spuse tânărul, şi râse îndelung şi zgomotos.

— Ce mai face Mefisto? întrebă Tomas, nu l-am mai văzut de… (părea că se gândeşte) de cel puţin o oră!

— Se plictiseşte, spuse preşedintele.

— Când vă văd cu rochia asta inimoasă, îmi vine să dansez cu dumneavoastră, intră din nou în vorbă tânărul. Spune-mi, doctore, i-ai da voie să danseze cu mine?

— Să mergem cu toţii să dansăm, propuse Tereza.

— Vii şi tu? i se adresă tânărul lui Tomas.

— Dar unde? întrebă Tomas.

Tânărul pomeni numele unui orăşel din împrejurimi, unde se afla un hotel cu bar de noapte şi cu parchet de dans.

— Vii şi tu cu noi, îi spuse tânărul preşedintelui cooperativei, pe un ton fără drept la replică; şi, cum era la al treilea pahar de şliboviţă, adăugă: dacă Mefisto se plictiseşte, îl luăm cu noi! În felul ăsta o să avem cu noi nu unul, ci doi porci! Toate muierile o să cadă în fund când o să vadă doi grohăitori! şi izbucni într-un nou hohot de râs prelung.

— Dacă Mefisto nu vă deranjează şi nu vă e ruşine cu el, merg şi eu cu voi, încuviinţă preşedintele, şi se urcară toţi în camionul lui Tomas.

Tomas se instală la volan, Tereza se aşeză lângă el, iar cei doi bărbaţi luară loc în spate cu sticla de şliboviţă pe jumătate golită. Ieşiseră din sat, când, deodată, preşedintele îşi aduse aminte că-l uitaseră pe Mefisto acasă. Îi strigă lui Tomas să întoarcă.

— N-are niciun rost, interveni tânărul, un porc ne ajunge; şi preşedintele se linişti.

Se lăsa înserarea. Drumul urca în serpentine.

Sosiră în oraş şi se opriră în faţa hotelului. Tereza şi Tomas nu fuseseră aici niciodată. Coborâră la subsol, unde se afla barul hotelului cu parchet de dans şi câteva mese. Un bărbat de vreo şaizeci de ani cânta la un pian fără coadă şi o doamnă, de aceeaşi vârstă, la vioară. Cântau nişte melodii de acum patruzeci de ani. Patru sau tind perechi dansau pe parchet.

Tânărul îşi roti privirea prin sală.

— Niciuna nu-i pentru mine! spuse el, şi, fără să mai zăbovească, o invită pe Tereza la dans.

Preşedintele se aşeză cu Tomas la o masă liberă şi comandă o sticlă de vin.

— Eu nu pot să beau, se împotrivi Tomas. Eu conduc!

— Ei şi? spuse preşedintele. Rămânem peste noapte aici. Rezerv două camere şi cu asta basta…

Când Tereza reveni cu tânărul de pe parchet, preşedintele o invită şi el la dans; abia după aceea reuşi, în sfârşit, să danseze cu Tomas.

În timp ce dansau îi spuse:

— Eu simt cauza tuturor necazurilor vieţii tale, dragă Tomas. Din cauza mea ai ajuns până aici! Eu te-am făcut să cobori atât de jos, încât mai jos nici nu se poate.

— Nu te prosti, Tereza! Ce tot vorbeşti?! Ce vrea să însemne acest *atât de jos?!*

— Dacă am fi rămas la Zürich, ai fi continuat să-ţi operezi bolnavii.

— Iar tu ai fi făcut fotografii…

— Ce comparaţie naivă! îl întrerupse Tereza. Pentru tine, munca ta a fost totul pe această lume, pe când eu pot face orice, şi puţin îmi pasă ce fac. Eu n-am pierdut nimic, în schimb tu ai pierdut totul.

— Ascultă, Tereza, tu n-ai observat că eu mă simt fericit aici? îi replică Tomas.

— Misiunea ta era să operezi! insistă ea.

— Misiunea e o prostie, scumpă Tereza. Eu n-am nicio misiune. Misiune nu are nimeni! Nici nu ştii ce enormă uşurare e să constaţi că eşti liber, neavând nici o misiune.

Era cu neputinţă să nu dea crezare sincerităţii glasului său. Şi din nou îi veni în minte scena din după-amiaza aceea: Tomas reparând roata camionului, şi ea descoperindu-i îmbătrânirea. În ceea ce o privea, ajunsese acolo unde a vrut să ajungă: îşi dorise întotdeauna ca el să îmbătrânească. Se mai gândi încă o dată la iepuraşul pe care-l strângea lipit de obrajii săi, în camera ei de copil.

Ce înseamnă să te preschimbi în iepure? Înseamnă să nu mai ştii de puterea ta. Înseamnă că, de acum încolo, nici imul nu mai are putere asupra celuilalt.

Înaintau şi se învârteau pe parchet, executând figuri de dans în sunetele armonioase ale pianului şi ale viorii; Tereza îşi odihnea capul pe umărul lui Tomas, la fel ca în avionul care-i transporta pe amândoi, plutind prin ceaţa norilor. Resimţea şi acum aceeaşi ciudată fericire, aceeaşi ciudată tristeţe ca *atunci.*

Această *tristeţe însemna: am ajuns la* ultima *staţie. Această fericire* însemna: suntem împreună. Tristeţea era forma, iar *fericirea* conţinutul. *Fericirea* umplea *spaţiul tristeţii.*

Se întoarseră la masa lor. Tereza mai dansă de două ori cu preşedintele şi odată cu tânărul, care între timp se îmbătase în asemenea hal încât căzu cu ea pe parchet.

Pe urmă se *ridicară şi se* retraseră toţi patru în camerele lor.

Tomas răsuci cheia în broască şi aprinse lampa de plafon. Tereza văzu două paturi lipite unul de altul şi, în dreptul unui pat, o măsuţă cu o lămpiţă de căpătâi, de sub abajurul căreia, speriat de lumină, ţâşni un fluture mare de noapte, care începu să se rotească de zor prin toată încăperea. De jos, răzbea până la ei ecoul slab al sunetelor de pian şi de vioară.

Cuprins

Redactor
VLAD RUSSO
Tehnoredactor
MANUELA MĂXINEANU
Corector
GEORGIANA BECHERU

Apărut 2006